FXŠ

Soubor díla F. X. Šaldy

5

Dramata

Československý spisovatel

F. X. Šalda

Dramata

V pátém svazku Souboru díla F. X. Šaldy vydáváme jeho dramata Zástupové, Dítě a Tažení proti smrti, která jsou důkazem živé Šaldovy dramatické síly, stále tvořivě hledající a nespokojující se stupněm jednou dosaženým. Všechna tři pramení z téže „příležitostnosti ve smyslu goethovském" a všechna tři jsou důležitými plody Šaldova tvůrčího vývoje, směřujícího víc a víc, ale po každé jinak, k vysokému pojetí, jaké měl Šalda o lidovosti a společenském významu umělecké tvorby. Zástupové jsou tragedií individualisty ve vítězící revoluční mase — pesimismus k osudu individua je vyvážen optimismem sociálním —, Dítě lidskou komedií rozpadu buržoasní rodiny — satirický výsměch zvrhlé měšťácké morálce je sledován úsměvným pohledem do zítřka prostého člověka — a konečně Tažení proti smrti tragikomedií lidské touhy dovedené ad absurdum — nenávist k lžiumění, k lživědě a k lžiživotu na jedné straně a neustálý růst touhy po vyšších a vyšších cílech na straně druhé jsou usmířeny nejlidštějším, ale nekompromisním závěrem, smrtí, bořitelkou malichernosti, nemystickou, samozřejmou.

Profil Šaldy dramatika doplňuje jeho překlad Hebblovy tragedie Gyges a jeho prsten.

Svazek připravil a poznámkami opatřil Emanuel Macek.

Brož. 29 Kčs, váz. ~~32,50~~ Kčs 121-/64

13-7

FX3

Soubor díla F. X. Šaldy

5

F. X. Šalda

Dramata

Československý spisovatel

Svazek připravil a poznámkami opatřil Emanuel Macek.

Obsah

9 Zástupové

109 Dítě

169 Tažení proti Smrti

265 Friedrich Hebbel: Gyges a jeho prsten

335 Poznámky vydavatelovy

ZÁSTUPOVÉ

Dramatická báseň o pěti dějstvích

DRAMATIS PERSONAE

LAZAR, diktátor Zástupů, dříve mnich
PETR, starý mnich
MATOUŠ, důlní
MAREK, havíř
JINÝ HAVÍŘ
RYŠKA, přijmím KANČÍ TLAMA
ZIKA, přijmím PARNÍ MLÁTIČKA
VASIL, přijmím MEDVĚDÍ TLAPA
KAT
KNĚZ
SOUDCE
KUPLÍŘ
ROZŠAFNÝ OBČAN recte LICHVÁŘ
STAŘEC PÍSMÁK
MUŽ ČERNOVLASÝ I ČERNOVOUSÝ
RUSOVLASÝ VENKOVAN
DOBRÝ BÁSNÍK
ŠPATNÝ BÁSNÍK
POŠTOLKA
HVÍŽĎÁLEK
SLANKA
VOSÁHLO
VOSTŘEBAL
} vojáci revolučního vojska
DŮSTOJNÍK REVOLUČNÍHO VOJSKA
HLAS Z DAVU (hrbáčkův)
DĚLNÍK POSEL
HROBNÍK
STARÝ VOJÁK
PRVNÍ HLAS
DRUHÝ HLAS
TŘETÍ HLAS
} z tábora vojska monarchického
MARTA JEFIMOVÁ
SLUŽKA JEJÍ
PRVNÍ MĚSTSKÁ ŽENA
DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA
PRVNÍ VENKOVSKÁ ŽENA
DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA
ŠÍLENÁ ŽENA
STARÁ NEVĚSTKA

DAVY LIDU MĚSTSKÉHO I VENKOVSKÉHO, DĚLNÍKŮ TOVÁRNÍCH I ZEMĚDĚLSKÝCH; VOJÁCI VOJSKA REVOLUČNÍHO I MONARCHICKÉHO; ŽENY V POHŘEBNÍM PRŮVODĚ.

Dějstvuje se na pomezí Východu a Západu
mezi Dneškem a Zítřkem.
Mezi I. a II. dějstvím uplynou čtyři dni, mezi II. a III. tři,
mezi III. a IV. dva a tolikéž mezi IV. a V.

Dějství první

Náměstí města staro-nového.

Někdejší drobné starožitné městečko zprůmyslnělo v nové době a rozrostlo se na svém obvodě ve veliké syrové město tovární, táhnoucí se hodiny cesty do kraje. Ale ze starého jádra jest posud leccos zachováno. Tak viděli na pravé straně jeviště barokní kostelík; před ním barokní sošku bohorodice na sloupě, obklopenou čtyřmi lipami; a několik starých přízemních nebo jednopatrových domků — ve výklenku jednoho z nich vysoký, dřevěný krucifix s krvavou krůpějí olejové lampičky u nohou Kristových. Ale zleva a uprostřed jsou již široké učouzené třídy velkoměstské, protlé elektrickými dráty a proložené kolejnicemi tramvajovými, a v pozadí trčí pece a komíny.

Prostranství před chrámem se vlní zjitřenými zástupy; jest v nich také mnoho venkovského lidu, který se seběhl do města. Ulice ústící do náměstí vychrlují stále nové shluky lidí. Lidé hovoří spolu prudce a vášnivě gestikulují.

MUŽ ČERNOVLASÝ A ČERNOVOUSÝ: A já vám pravím: Veliký je a Bůh je s ním. *(Zasměje se skřípavě.)* Počkej. Bůh nebo ďábel: to ještě nevím. Ale všecky nás učiní bohy, malé i velké, a malé nejdříve. On není jako jiní: ne, ne... on miluje nás malé. On vyvýší nás malé a velké poníží. On říká: Tisíc malých zrodí tisíc velkých, ale tisíc velkých nezrodí ani jednoho malého. *(Mladé venkovance, která zírá úzkostlivě a vyděšeně.)* Neboj sa, dívčí; nic sa neboj. On chce, aby byl ráj již zde na zemi. A milovat se máme... pravda-li, kmotřičko, *(chce ji obejmout)* nu... nu... jako bratr a sestra, rozumí se přece. Neboť jde světem něco, čemu se říká revo... revoluce; a co bylo pravda včera, není již pravda dnes.

PRVNÍ MĚSTSKÁ ŽENA: Ó moci ho spatřit! Ó moci se dotknouti podolku roucha jeho!

PRVNÍ VENKOVSKÁ ŽENA: A dá chleba? Dá všem chleba? U nás na dědině umíráme od podzimku hladem. S prvními mrazíky to začalo. A nejvíce mrou dětičky, zcela malé dětičky. Mají pak nadmutá bříška jako leklé rybky, když je otrávili chebdím a když plují po vodě naznak a slunce hraje v jejich bílých šupinkách.

RUSOVLASÝ KUČERAVÝ VENKOVAN: A dá pálenky? Hlavně dá-li pálenky? Zmrzel mne život bez pálenky, dobří lidé a křesťané: dva dny jí již nemám. Hrdlo prahne: chce se mu pálenky. Chce být proléváno pálenkou. A žehne hůře než rozpukaná půda v létě v znoji slunečném. A žid krčmář, šelma ryšavá, nechce nalít. Ne a ne, duše psí; a já přece včera večer před ním klekl a rozplakal se jako malé dítě nebo těhotná žena. Ne a ne: a přece jsem u něho statek propil. A dnes? Dal mně šestku, abych si prý koupil provaz a oběsil se. Snad na hrušce, která stojí před mým bývalým statkem; na hrušce máslovce. *(Starci písmákovi.)* Na čem se oběsil Jidáš... ty ohořelá svíčko kostelní, ty berane mečivý... starý kancionále zamaštěný? *(Třepe jím za výložky kaftanového kabátu.)*

STAŘEC PÍSMÁK *(klidným zpěvavým hlasem starého kostelního předříkače)*: Na osice,... a proto se chvěje hrůzou do dnešního dne a bude se chvíti až po den soudný.

RUSOVLASÝ VENKOVAN: Ale on řekl na hrušce. Pravím ti, tak to řekl žid krčmář. Ano, tak to řekl... duše psí.

ČERNOVLASÝ ČERNOVOUSÝ: Všeho dá: i chleba dá i pálenky dá i vína dá. Poteče, braši, potůčkem, stružkou poběhne uličkami vašimi mezi dvojí řadou domků tam, kde hnojůvka jindy tékává. Krámy židovské si otevřem... klíčem nebo sochorem; vše jedno. A poteče pak... ó... ó... poteče z beček crčkem jako červená z hrdla, když jsi přeřízl žílu krčnici.

REZAVÝ MUŽ *(v plandavých plátěných gatích; pihovatý; pokleslý jako zhroucený plamen)*: A zabije ve mně ďábla? Ďábla smutku, který mne trápí? Dovede toho? Četl jsem, že smutek v člověku jest ďábel nebo že je z ďábla. Ďábel do smutku jako do sítě lapá prý duši. Četl jsem to v knize dědovské s okovanými rohy a těžkou mosaznou sponou, když jsem byl mladý. Neboť vězte to: zabil jsem ženu, když jsem přišel kdysi opilý domů a lála mně. Upral jsem ji. Ale, braši, od té doby nemohu se smát...

je to k smíchu, ale dělej co dělej: nemohu se smát. *(Činí křečovitý posun, aby se zasmál: vyjde z toho jen skleb.)*

STAŘEC PÍSMÁK: Ďábla chceš aby v tobě zabil. Chacha... chachacha... Vždyť je sám ďábel. Pravím ti: ďábel se v něj vtělil, aby vás svedl a zahubil. Falešný prorok je; ten, o němž povědíno jest, že uvodí v pokušení lid boží na náměstích a křižovatkách.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA *(stopy krásy v zestárlé tváři)*: A dá ženám zase roditi? Rozkáže ženě, aby rodila, a muži, aby plodil? Rozváže tepny života, které rouhači podvázali? Roditi chce žena; a běda muži, který činí nevěstku z ženy rodící. Můj muž ji ze mne učinil nejprve, že mně odpíral dítě; a ostatní, kdož přišli po něm, dovršili dílo jeho: chtěli se jen pásti na mém těle jako smrdutí vepři na průhoně. Ó... bílé a krásné měla jsem tělo. Jako rozkvetlá louka letní bylo plné vůní a kvítí a nejčistšího koření. Ale marně jsem kvetla a marně odkvetla: nic nevzešlo z něho, žel... Úhorem ležela jsem celý svůj život: a zítra zemru... já zbytečná, já nejzbytečnější na světě. *(Propukne v cloumavý, hysterický pláč.)* A tak zakleli ďábla do mne, všichni ti nečistí, kteří se pásli na mém těle. Kdo jej vymítne ze mne? Má *on* moc vymítnouti ďábla z těla ženina? A vložiti dítě do něho jako semeno do ornice?

STAŘEC PÍSMÁK: Chacha... Chachacha... Jak by mohl vymítnouti ďábla z tebe, když jest sám ďábel? A slyšela jsi, že Belzebub vrátil se s devíti silnějšími a koncové toho člověka byli horší počátků?

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Nerouhej se! Tys sám ďáblem posedlý, ale jeho Bůh učinil svatým již na zemi a dal mu moc zázraků. Uzdravuje, na koho ruce vloží. Tuhle Gavrila měla dítě šlakem poražené; a on vztáhl ruku a modlil se nad ním, a ono chodí a zpívá chválu boží od té chvíle. A jiné nemluvilo, šestileté bylo a od tří let oněmělo: to tehdy, jak se leklo splašených koní, když si hrálo před chalupou prostřed cesty. A on šel mimo a usmál se na ně, a ono otevřelo ústečka. Trochu slin vyteklo mu z nich, co by do lžičky sebral; a pak mu jazýček zašpital a zkroutil se v kornoutek a třikrát se obrátil jako rybička mezi růžovými dásničkami. A pak řeklo zcela hlasitě a jasně, jako když zvonečky u oltáře zvoní před nejsvětější: Děkuji ti za dar řeči.

MARTA JEFIMOVÁ *(štíhlá mladá žena v černém rouše)*: Žel... žel... proč zemřelo mně moje, dříve než jsem ho poznala... než chodil krajem naším?

MATOUŠ: Babské dřisty. Kat vás sper! Nesmysly tlacháte. Příroda má své pevné zákony; a zázraky jsou blbost. Když se kolo v továrně jednou roztočilo, nezastaví ho nikdo než sám stroj. A když tě chytlo jednou za pačesy, tu může křičet na ně sám tvůj pánbůh z nebe: nic to nepomůže... nepustí tě již nikdy. Příroda má své zákony, baby hloupé. Viděla jsi někdy rozebrané hodinky? Taková jest příroda: každé *proč* své *proto*, a všecko na svém místě a ve svůj čas. Učil nás tomu soudruh, který měl školy; a já sám jsem mnoho četl o tom v knihách: celou polici jich mám doma. A soudruh ukazoval nám tenkrát vycpaná zvířata; a v láhvi s lihem měl otevřené morče: mělo jedny žíly natřené rudě a druhé modře a srdce ne větší než žalud, když prší na podzim s našich dubů.

HAVÍŘ: Máš pravdu. A měl také lebku člověčí a lebku opičí: a podobaly se sobě úplně... sotva jsem je od sebe rozeznal. A pravil, že člověk pochází z opice a že jest a zůstane zvíře o dvou nohách, dělej co dělej. A kněží že jsou podvodníci a že vznikli z hadačů a kejklířů a že jsou živi na útraty věřících hlupáků a kostelních bab, které podvádějí.

MATOUŠ: Ba, zvěšet je... kutny proklaté. Pšakrev... Marx a Lasalle jim to pověděli; to jsou praví světci a trpitelé, a ne ti vaši kejklíři, kteří provádějí u oltáře své hokuspokusy. Viděl jsem jejich krásné podobizny v oleji v hlavním městě; byl jsem tam na sjezdu naší strany před pěti roky. Marx se mně líbil. Byl zarostlý jako můj nebožtík dědek s matčiny strany, který padl na Josefce... tenkrát před sedmi roky, kdy jsme stávkovali šest týdnů a kdy na nás poslali myslivce z Krakova. A oči mu svítily pod hustým zježeným obočím jako dva uhlíky... právě jako mému dědkovi tehdy, kdy nesl půlcentový perlík a mával jím nad hlavou jako jiný holí. Tu chvíli dostal ti kulku do čela a padl znak, bez hlesu, jako by ho podťal. To jest můj svatý; a ne ten váš vychrtlý pop o hubě holé jako psí řiť a zelený jako špádský filek.

HAVÍŘ: Ale ať nás jen vede na ně... na pány; a ať rozbije svůj kříž o jejich lebky... ne ten malý s oltáře: ať sejme toho vel-

kého Kristáče tamhle se zdi a toho ať o ně roztříská na padrť. A půjdem pak všichni za ním. Proč ne? Ale jinak, ať dá pokoj a nepřekáží *našim*, když zde chtějí *pracovat*.

KNĚZ: Co to pravíte? Krista se zdi sníti a rozbít ho o lebky pánů? Hrůza... Hrůza... rouháte se! Jest to proti církvi svaté. Odpykáte to... odpykáte to strašně.

HAVÍŘ: Plijeme na tvou církev, plijeme i na tebe, košulači! Dávno jsme odrostli tvým báchorkám; straš jimi štěňata nebo koťata, ne lidi.

MATOUŠ: Zrazoval jsi svou církev i přikázání její. Kradl jsi, lhal jsi, smilnil jsi, rouhal jsi se, křivě jsi přísahal: jak se jí smíš dovolávat, pokrytče? Znám tě dobře ze svého dětství, tebe i skutky tvoje. Jako školák jsem ti ministroval; a nevěda o tom, zavřel jsi mne jednou — byl soumračný podzimní den a kaštany pršely se stromů v nádvoří vašeho kláštera a vybuchovaly na zemi jako rány z bambitky —, zavřel jsi mne na chodbě, kde byla tvá cela. Byl již večer a chvěl jsem se hrůzou. Černé obrazy v červotočivých rámech hleděly se stěn hrozivě; a stíny se kladly na mne jako ledové ruce. A na kalném okně v posledním hnědém paprsku zapadajícího slunce poslední muška onoho léta se zmítala lapená v pavoučí síti. A jak zafičel vítr skulinami tvých dveří, rozhoupal ji po každé v jakýsi lítostně směšný tanec... Dlouho trvalo, než jsi se vrátil. Ale pak stálo to za to. Dvě děvky visely na tobě, každá s jedné strany; a mešní víno lil jsi jim do klína a opilý chroptil jsi s nimi oplzlé písně.

KNĚZ *(brání se vytřeštěným zrakem a vztaženýma rukama)*: Ustaň... proboha ustaň. Nikoho neboli to dnes víc než mne. Neobracej nože v ranách mých! Tedy: ne proti církvi... máte pravdu: proti Bohu jest, co jste zde před chvílí pravili. Věřím v něj od chvíle, kdy jsem jej zradil; a bojím se ho od chvíle, kdy jsem se mu rouhal. Rád... ó nad všecko rád bych se s ním smířil. Smíří mne s ním *on*, smíříte mne s ním vy? Já, prostředník a smiřovatel, musím žebrati o prostřednictví a smíření. *On* říká prý, že žije v Zástupech; že se zjevuje v Zástupech. I přišel jsem mezi Zástupy: snad ho zde naleznu jako rozkvetlou sněženku v zimě pod návějí sněhovou.

Pomozte mně nalézti jej; a nekamenujte mne ani kamením ani slovy. Snad mne zachvátí zde svou přítomností jako plamen a prožehne všecko, co ustydlo v chrámech, které jsme zabydlili zlobou a hanbou. A plačte nade mnou: ztratil jsem ho, dříve než jsem ho nalezl.

SOUDCE *(olysalý stařec)*: Tvůj případ jest snad k pláči: můj jest zato k smíchu. Ty toužíš nalézti Boha: já bych ho naopak rád ztratil... jako rýmu nebo bolení hlavy či zubů. Dělám všecko pro to, ale nedaří se mně to. Jest stále při mně od chvíle, kdy jsem na rozkaz královský odsoudil a dal popravit dvacet nevinných. Stále mne posedá od té doby... rozumějte: nervy mně posedá; na ně se usadil jako olovo a tlačí, tlačí, k nesnesení tlačí. Sotva zdřímnu trošku k ránu po dlouhé probdělé noci mělkým stařeckým spánkem, hned se houpají na šafotu přede mnou v hadrovitých mokvavých pytlích; a co do nich duje a je rozhoupává, slyšte, to je právě směšné, není vítr... ne... to jest *on*... A to všecko proto, aby narážela na sebe jejich ztuhlá těla jako chrastící větve a vydávala v nárazu na sebe skřípavé... oh... podivně skřípavé a řezavé zvuky, které mne zebou až do morku mých stařeckých kostí. A já se roztřesu hrůzou a zimou a probouzím se do kalného rozslzeného dne, který se přilepil jako mokvavá pytlovina na okna mé ložnice. Neplačte nade mnou, braši, nýbrž smějte se se mnou, pomateným; smějte se, abychom přehlušili ten odporný řezavý skřípot mrtvých.

Rozumějte mně, děťátka, rozumějte mně dobře: já v něj nikdy nevěřil a ani teď nevěřím. Ne... ne: já vím, že ho není; já vím, že jsou jen nervy a jejich přeludy... mají také své špatné zažívání a své plyny jako nemocný žaludek. Viděl jsem je nakreslené v knize; lékař mně je ukázal: jsou tenké jako nitky a jsou to telegrafní dráty lidského těla. A lékař mně řekl: To všecko nic není, pane. Máte předrážděné nervy... přepracoval jste se asi. Snažte se nemysliti na to; a choďte hodně na procházku, tři čtyři hodiny až do únavy, zvláště večer; a vypijte pak láhev černého piva a snězte sýr. A berte tyto hnědé prášky třikrát denně. A jistě, jistě budete spáti. Ale nespím zase... nespím zase; až na minutu k ránu zdřímnu mělkým, stařeckým spánkem a z něho vytrhnou mne hned ony... mrtvoly v mokvavých pytlích,... které vržou jako větve sta-

rého dubu, na němž sedí lysý havran se zdechlinou v zobáku. A jde z nich studeně fosforová záře a zpívá: *Jeho* jest pomsta, *on* i odplatí. A tak jsem přišel k vám: smějte se se mnou, až přehlušíme skřípavou hudbu těch visalců. Až ve vás, Zástupové, utopím své nervy... nebo ztratím se jim ve vás.

MATOUŠ: Lotře... lotře... přísahám ti: nestrávíme tě a vyplivneme tě jako voda vyvrhuje mrtvolu vzteklého psa. Otrávil bys moře svou podlostí... natož dav lidí. Snad horká poušť přikryla by tě svou suchou vlnou písečnou, ale ne: i ona by se bála, abys jí nenakazil morem své bytosti, starče.

SOUDCE: Nelaj mně... nebo skočím ti na hrdlo a políbím tě, dříve než se naděješ,... já, morem nakažený: a budeš mým bratrem v nemoci a smrti... ty, kterýs nechtěl jím býti v životě. *(Rozchechtá se, rozpřáhne náruč a žene se k Matoušovi.)*

MATOUŠ *(prchá od něho s odvrácenou tváří a rukama bránícíma se)*.

ŠÍLENÁ ŽENA *(s rozpuštěnými zcuchanými vlasy, těká v Zástupu)*: Kde jsou děti?... Není zde dětí? Stále hledám děti; snad bude mezi nimi má beruška... snad si s nimi hraje, šelmička malá, a nevrací se domů, aby mne potrápila. Ne... ne... děvečko, tak to nebylo myšleno... věř, tak nebyla míněna ta rána do pisícek... do pisícek... Chtěla jsem tě jen trochu postrašit... víš, máma ráda strašívala svou berušku. Nu... nehněvej se už... byl to žert. Nesmíš se mi již dýl schovávat, mé kozlátko. Kuk... kukuč... Kde jsi? Aha, už tě vidím. Aha... hahaha... už vidím svou Evičku: po culíčku ji poznávám... a po zástěrce. A šáteček má na babku, jak jsem jí ho vždycky vázávala... Kde jsi? Proč se mně schováváš za kaftan toho ošklivého zamračeného dědy? Vždyť já tě přece vidím... vždyť já tě přece najdu. Chytím, chytím... Baf... baf... Chytím... chytím. Haf... haf. *(Padne na čtyři a šlěká směrem k starci písmákovi.)*

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA *(zdvihá ji se země)*: Matko, pamatujte se. Vyplačte se... vyplačte se jen hodně... bude vám lépe. A ty, svatá Panno, stůj při nás i při ní, než přijde *on*, neboť *on*... *on* jí jistě uleví v hoři jejím jako nám všem v našem.

ŠPATNÝ BÁSNÍK: A já, já chtěl míti děti z ducha svého, ale duch můj byl neplodnější než poušť a mrtvolnější než hřbitov ve skalách. I vraždil jsem děti druhých, neboť záští mně vyžíralo hruď jako horká škvára trávník a nebylo tomu žravému supu jiného nasycení. K zákeřným podlostem v novinách pronajímal jsem své záští. Dnes jsem starý a sešlý a vystydlý... vystydlejší než hrob, z něhož vyvrhli právě kostru. Mráz třeští mi v lebce a tma čiší mi ze strhaných zraků. Mluvte, vy všichni, kteří *jej* znáte: může mne učiniti ještě plodným? Nebo můžete mne oplodniti vy? Máte v sobě mluno, které se může vybít do mne a vyvolat ve mně ještě něco jiného než tmu a zoufalství? Ušetřím, óh, přísahám vám, ušetřím cizích dětiček, budu-li míti jen svoje... jedinké... sebebědnější, sebeubožejší.

DOBRÝ BÁSNÍK: Já však nechci míti již žádných... ani zdařilých, ani nezdařilých. Neboť není to *to*, po čem jsem toužil, není to to... a nebude to nikdy to. Něco schází. Kdo ví? Snad jen miligram miligramu fosforu,... ale schází; a schází-li miligram, jest to v umění totéž, jako by scházel cent. Kde není úplně všecko, není nic: umění není smlouvání. Umění jest buď všecko, nebo není nic. A tak podej mně ruku, zoufalý bratře: jsme si rovni. A uvrhni společně se mnou své malé hoře do tohoto velikého hoře lidského. Zapomeňme sebe i svého umění nebo neumění: obojí je za málo. A buďme jen vrbovou píšťalou, čerstvě uříznutou a krvácející, na niž budou hráti beztvaré rozštěpené pysky i nerůdné prsty tohoto netvora, jemuž není posud jména a v němž dříme možná přece polobůh, ne-li bůh celý. Vmetneme do něho své staré hoře; snad vyplyne nám z něho nová radost, a ne-li nová radost, aspoň zapomenutí: ani nové, ani staré,... ale vždycky dobré. Neboť není solidnějšího štěstí nad ně.

ROZŠAFNÝ OBČAN recte LICHVÁŘ *(zamlklému suchému mužíku v černém plášti s kápí)*: Hleďme je, kmotře: ti toho natlachají, sedmičky zelené. Kdyby to byla voda, a ne řeč, všichni bychom se v ní utopili jako myši. Já říkám: tihle proklatí pisáci jsou vřed státu. Matou jen lidem hlavy; a ani svých nemají v pořádku. Já jsem reálný a mám rád reálné; a vy doufám taky? Já sem jdu prostě proto, že jak se říká, kalné vody, valné lovy. Příživničím zde a nestydím se za to. Kde možno udělat obchůdky, ne-li mezi lidmi? Nemáte přece předsudků? A vy: také za řemeslem, doufám?

KAT *(přikývne mlčky hlavou)*.

OBČAN: A jakého, smím-li se zeptat?

KAT *(vypne krk a učiní posuněk, jako by hlavu slínal).*

OBČAN *(uskočí v úleku od něho).*

KAT *(s úsměvem)*: Jen klidně, otče. Řemeslo jako řemeslo; žádné čisté, žádné zvlášť špinavé. *(Paroduje.)* Nemáte přece předsudků? Pracoval jsem za monarchie, a pracoval jsem dobře, odborně a ne draho; k úplné spokojenosti vzneseného služboa chlebodárce i tisku a odborné kritiky v něm. A obhlížím si nyní nového služebodárce: Jeho Veličenstvo lid. Neboť doufám nikdy nevyhyne naše ctné řemeslo, pokud bude člověk člověkem. Kněz může zmizet s povrchu země i král i písař i papež i voják, ano i kapitalista a měšťák: kat nezmizí do skonání světa. Po červené se rozchutná vždycky člověk; proti tomuto nápoji nesvedou nic temperenciáři a abstinenti celého světa. Po ní zaprahne občas vždycky člověk; a *pak* nedopije se jí tak snadno. A odepřete-li mu jí nějaký čas, tím větší žízeň po ní ho později posedne. Obžerný krví bratra svého jest a bude člověk. A rád si jí dá načepovat plnou míru člověkem našincem, který se v tom vyzná. A až zbudou ve světě dva poslední: myslíte, že se budou objímat a líbat, dříve než zemrou? Ať mne dlaň nesvědí, nepoteče-li brzy crčkem, nebude-li stříkat proudem silnějším než za monarchie.

OBČAN: Vy tedy myslíte, že budou nepokojné časy?

KAT: Znal jste nějaké pokojné? Já ne. Časy jsou buď shnilé, nebo silné; silné-li, vždycky teče krev.

OBČAN: A myslíte opravdu, že kata bude zapotřebí až do skonání světa? *(S blbou úzkostlivostí.)* Ale co pak myšlenka pokroku lidstva?

KAT: Tak skoro; nanejvýš týden před ním půjde na pensi... a kdo ví ještě? A pokrok lidstva? Nu ovšem, bude i v popravování pokrok. Dosáhneme snad rekordu, o němž se našim dědům nesnilo. *(Naznačuje rukou stínání.)* Snad sto rázem, snad tisíc rázem. Katovství jest, otče, dobré řemeslo a má pěkné vyhlídky do budoucnosti.

KUPLÍŘ: Právě jako kuplířství. Zbudou-li před koncem světa tři lidé na zemi a bude-li to náhodou muž a dvě ženy, jistě bude podvádět muž svou ženu s druhou. Bude kuplířem sám sobě, poněvadž nebude moci míti kuplířem jiného. A budou-li to náhodou dva muži a jedna žena, jistě bude klamat svého s cizím. Známe se, my — s odpuštěním — lidé. A nevěstince přetrvají chrámy: ty budou dávno již prázdné, zatím co ony budou stále plné.

(Vření v Zástupu.)

HLASY: Zde jest. Přichází. Hleďte ho! Tamhle! Vidíte?

ŽENSKÉ HLASY: Jak krásně kráčí: jako by se na vodách nesl... A jak měkce hlavu naklání: jako klas, když do něho letní větřík duje. Vizte, kráčí jako Kristus, když chodil po vodách jezera Galilejského.

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Požehnané útroby, které tě počaly; a prsy, jež tě napájely!

MARTA JEFIMOVÁ: Jak jest krásný. A jak vlídný. Jaká záře jde z jeho hlavy. On by jistě uzdravil mé robátko, kdyby posud žilo. Proč nepřišel dříve do našeho kraje... i do mého života?

MATOUŠ: A Ryška, náš vůdce, s ním. Toho bych se ani ve snu nenadál. A jde za ním jako zkrocený vlk nebo zpráskaný pes... ocas stočený mezi nohy... on, který cenil na každého své tesáky; a běda tomu, do koho jich zahryzl. Říkali jsme mu proto Kančí tlama; ale někteří říkali mu i Mlsná tlama, protože dovedl vyčenichat všude tučné sousto pro svou vilnost... hehehe... křehké kostečky a bílé jako kuřecí masíčko dívčí.

MAREK: A po boku Ryškovi náš Zika, přezděný Parní mlátička. Neboť, brachu, pracoval hubou právě jako tento stroj: chrlil ze sebe celé stohy řečí a věty létaly jako prázdná sláma od jeho zubů; a vítr, který vál z něho, býval strašlivý: rozdmychoval požáry. Lid pobouřený jím valíval se jako povodeň z hor do kraje a smetal všecko, co mu bylo v cestě. Neměl soka; nesnesl ho a vladařil lidu nejinak než pán nebo kníže.

Báli se ho všude. Dovedl řečniti i čtrnáct hodin denně a nikdo nemohl se s ním měřit. Tři čtyři schůze míval denně a nebylo možno nikomu ani ho umlčet, ani ho přehádat. Vykládal o požárech, které zachvátí zemi, o společenských převratech a lidských sopkách; a takový strach šel z jeho řeči, že ženy omdlévaly a potrácely. A nyní, brachu, tak zkrotlý...

JINÝ HAVÍŘ: A tamhle naše Medvědí tlapa, a také v průvodu a také zdá se jako opařená. Srdéčko, kam jsi se to dostal? A proč neudeříš svou pracnou, ty, který jsi tak rád bušíval do

stolů v nálevnách, až kalíšky poskakovaly a tančily mazur na desce?

LAZAR *(obraceje se od Ryšky, s nímž posud hovořil, ke všem)*: Kristus pravil: Kdekoliv jste dva ve jménu mém, já s vámi jsem. Ale já pravím vám: Kdekoli jest vás tisíc v hromadě a vede vás Myšlenka, v tu chvíli rodíte ze sebe bohy větší než Kristus, v tu chvíli stáváte se bohy a všecko jest vám dovoleno. Neboť jedno jest, co touží se dnes vtěliti: veliká myšlenka osvobození člověka. Posedala jednotlivce tisíciletí a tisíciletí, ale nemohli ji vtělit, poněvadž jednotlivec je sláb. Ani Kristus nemohl ji vtělit, neboť byl sám a jediný; jediné Zástupy mohou ji vtělit. Vězte toto nové poselství, které vám hlásám: Kdekoli se vás sešlo tisíc v Myšlence této, jste větší než milion velikých a silných, kteří se nesetkali ve stínu Myšlenky této; jste největší, co kdy kráčelo po této zemi,... jste noví bozi, na něž čekal svět miliony let. Kdekoli jste se srazili v Zástup v Myšlence, přestáváte býti hromadou jednotlivců — není již ani Ondřeje, ani Petra, ani Martina, ani Šimona, ani Hanysa, ani Marty, ani Běty — a stáváte se buňkami a údy ohromné věčné bytosti, která vás nesmírně převyšuje, jíž není počátku ani konce: ona jedná nyní za vás, jako já jednám za tento svůj nehet nebo za tento chlup na hřbetě své ruky; a zodpovědnost vaše není větší než tohoto mého chlupu nebo nehtu. Cokoli učiníte opilí jí a utonulí v ní, *ona* učinila; a cokoli ona učinila, jest nevinné a čisté a svaté jako slunce jitřní. Osvobodila člověka ve vás a proměnila vás v něco většího, než jsou andělé.

ZIKA *(vskočí mu nedočkavě do řeči, jeho oči plají horečným žárem)*: I zabíjet tedy smíme?

LAZAR *(zvolna, akcentuje každé slovo jako někdo, kdo hovoří o něčem, o čem dlouho přemítal)*: Ano, i zabíjet smíte, pravím vám, zabíjíš-li ne za sebe, sobecky, z návalu hněvu nebo vášně, z pomsty osobní a z rozkoše osobní, nýbrž za ni... za Myšlenku a z Myšlenky, neosobně jako nástroj nebo stroj, který ona vede a řídí. *(Se zvláštním důrazem.)* Ale se smrtí a s krví smilniti nesmíš: není horšího hříchu nad ten!

RYŠKA: I ženy milovat tedy smíme, aniž jsme s nimi oddáni před oltářem?

LAZAR *(zvolna)*: Nejen smíte, nýbrž i musíte. Jako sestru musíš milovati každou ženu Zástupu, jako bratra každého jeho muže: jako bratra a sestru, pravím ti, a nejinak; neboť Zástup drží jen láska: ona jest jeho teplo a jeho duše. Bez lásky není Zástupu, nýbrž stádo. Ve vás Zástup sám sebe chce milovati nekonečnou láskou; a tato láska jest jeho síla: bez ní jest beztvarý cár a zplihlý hadr.

VASIL: I opíjet se smíme?

LAZAR: Nejen smíte, nýbrž i musíte. Život váš budiž jediné opojení, jediný jásot a jediné plesání. Všemi věcmi čistými a svatými opíjeti se musíte: vzduchem i sluncem, radostí i krásou, ale především Myšlenkou. Život Myšlenkou neopojený jest nevykoupený; jest jen položivot a horší hnití nebo tlení: vy však, noví bozi, žíti budete ohněm a v ohni, stále radostní a veselí jako plamen slunečný. Čím rychleji vás Myšlenka stráví, tím lépe pro vás.

RUSOVLASÝ VENKOVAN: Jak krásně hovoří, a mně z duše. Budiž blahoslaven. Cítím to stejně jako ty, ale nedovedl bych to tak říci. Ano, opíjejme se, braši, opíjejme se, abychom žili; mimo opilství není než smrt; a míň než smrt: ani ne smrt. Neživot a nesmrt. Ó... ó... cítím to, rozumím tomu: od včerejška hniji v jakési studené prázdné studni a stáda krys a ropuch lezou po mně.

REZAVÝ MUŽ: Dovedl bys tedy zabít ďábla smutku ve mně? Takovým štěstím by mně to bylo, že se tomu ani uvěřiti nechce: zklamání by mne zabilo. Neboť on, dobrodinče, hlodá a hlodá ve mně hůře než červ; a zub jeho jest ohnivý a slintá jed. A ty tedy chceš, abychom se veselili; a pravíš, že jest to příkaz a zákon? Díky ti, brachu, díky. Ale jak jen to urobit? Neboť musím ti to říci: upral jsem v opilství ženu a od té chvíle, dělej co dělej, nemohu se smáti. *(Učiní pokus o smích; vyjde z toho škleb.)*

LAZAR: V Zástupu nalezneš více než smích, nalezneš v něm radost, které není ani možnosti smutku. I ženu ztracenou nalezneš, i otce i matku, zemřeli-li: jedna jediná nesmírná rodina každému i všem jest Zástup. Vrhejte do něho své hoře, své utrpení, svou bídu, jako vrháte tvrdou rudu do pece tavící; sežehne všecko malé a osobní a vrátí vám drahý kov bez

šlaků: sílu, víru, jistotu, ples duše, radost smyslů. Ženou vám bude i mužem, matkou i otcem, dcerou i synem.

ŠÍLENÁ ŽENA: A myslíš, že naleznu v něm i své dítě, své ubohé dítě, svou Evičku, která mně odešla kteréhosi sněživého večera a ještě se nevrátila? Hledám ji všude a nikde nenalézám. Obraznost mne často šálí: vídám ji v každém dítěti, ano i patníky na rohu ulic v šeru svítilen pokládám za ni. A jindy hlas její slyším, mile šišlavý a škytavý, jak býval, kdy ospalá již, večer, domodlila se svou modlitbičku; a jindy volá mne úzkostně z tmavých průjezdů domů a podjezdů paláců a divadel, a já vbíhám do nich a otloukám si čelo a ruce o neznámé zdi a tvrdé studené sloupy... na posměch lidem, na bolest sobě.

LAZAR: Pokoj s tebou, ubohá duše. A mrákoty nezastírejte více tvé mysli. I dítě, jež jsi ztratila, nalezneš v Zástupu; i nové počneš z něho a porodíš, neboť síla jeho se nevybíjí v blescích, nýbrž v lidech.

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Nepravila jsem vám to? Uzdravuje svým pohledem, a kam padne i jen stín jeho, rozkvétá světlo a teplo. A zebe-li noc nad tvou duší, on prostoupí ji hvězdami jako proutky rozmarýnu.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Tedy roditi bude žena v tvých Zástupech? Žehnán buď za to; a blahoslavené prsy, které tě kojily. Ó, sejmi, sejmi se ženy břímě neplodnosti... nemůže unésti ho déle: klesá pod ním hůře než bohorodice pod svým utrpením na Kalvarii. Dej jí zase roditi děti; bez nich hořkne jí rozkoš lásky: v bolestech dej jí roditi a ona bude blahořečiti tobě.

LAZAR: Jak ti rozumím; a jak pronikají srdce mé slova tvá, nejinak než oheň nebo meč. Vždycky ve velkých dobách touží tak a trpí tak žena: neboť těhotna s ní jest i doba, a obě se zmítají stejnou křečí. A obojího hoře jméno jest jedno: touha dáti spasitele světu, který žízní po něm. Ale žena počínati bude nyní se Zástupem a roditi bude z něho; a co zrodí, bude nesmrtelnost dítěti i sobě. Neboť kdo žil kdy opravdu v něm a s ním nebo kdo narodil se z něho, nezemře nikdy.

DOBRÝ BÁSNÍK: I já měl vždycky takové sny a tuchy. Před zrozením žije člověk v lůně matčině: v něm srůstají údy jeho příštího těla po prvé v celek; běda však tomu tělu, v němž se vzpurné svářily bez prvního vědomí o celku, v němž bude jim žíti: dítě takové rodí se pak mrzákem nebo neduživcem. Věčný visalec jest člověk. A visí nejprve na zcela krátké šňůře pupečné v těle mateřském, a volnost jeho jest zcela nepatrná. Ta přetržena byvši, končí starý život a vrhá ho do nového; tu jako dospělý na delší šňůře volněji pobíhá životem v širších kruzích; a ony naposledy podávají ho posmrtným drahám mnohem širším a skoro nekonečným. Tak jeden článek řetězu připravuje ho druhému, a není jiného rozdílu mezi nimi, než že příští jest širší předešlého. A jest člověkovi jediná svoboda: pochopiti takový nový kruh dříve, než v něj byl zapjat, a naučiti se již v starém kruhu žíti životem kruhu nového, širšího a složitějšího.

LAZAR: Mnoho pravdy je v tvých snech, básníku. Jistě, blažen, kdo žije v Zástupech zde na zemi. Předjímá nebesa a ráj strhuje na zem; životem věčným žije již zde a božství se vtěluje v něj již zde. Žíti již zde nebeskou věčnost... tomu umění právě chci vás naučiti.

ŠPATNÝ BÁSNÍK: Zbytečně jsem se tedy trudil a znepokojoval. Zástup bude nyní básniti za mne. Vždyť i tak, co stvořili jednotlivci, nemá valné ceny. Slýchal jsem to již za mlada ve škole od starého olysalého učitele řečtiny, vykladače Homéra,... ale nyní teprve tomu věřím.

MATOUŠ *(Lazarovi)*: Občane, nerozumím vám. Vy chcete, jak jste pravil, urobit z nás bohů; ale můj soudruh, který měl školy, mně dokázal, že není ani Boha, ani bohů a že jsme a zůstaneme zvířaty. Bozi jsou něco, co se hodí jen do monarchie; republika nemůže jich potřebovat: nikdo by jich nesnesl. A soudruh mně ostatně vyložil, že si je člověk vytvořil ze strachu a že je vynalezli kněží podvodníci. Není bohů, není nebe, není pekla, není nic jiného než tento život; a před ním tma a za ním tma. A není než hmota a její zákony; mé tělo jest také hmota a podléhá všem zákonům hmoty. A mně se to tak líbí; jest to zcela jasné a čestné.

Není ani nesmrtelnosti; a jsem rád, že jí není. Život zmrzí člověka již za živa; načpak se trudit a nudit ještě po smrti? To všecko jsou kněžské pohádky a báchorky. Ale věda je ruší, a já chci býti vědecký: věda popírá všecko, co není možno

vidět, čeho není možno se ujistit zkoumáním; čeho není možno se dotknout, co není možno zvážit nebo čeho není možno se dopočítat. My lidé jsme pošli z opice — soudruh mi to ukázal na lebkách a na kostrách — a zůstaneme ssavci do skonání světa. Zemru jednoho dne a pak: konec všemu. Má duše zemře možná dříve než mé tělo: jakmile upadnu do bezvědomí. A mně se to tak líbí a netoužím, aby bylo jinak; jest to tak zcela jasné a jest to také sociálně dobře: pán nepán... jednoho dne přijde smrt a všecko jest pak rovnost a bratrství v jámě černé země.

MAREK: Ba ano, brachu, tak je tomu; to jest holenku dobře promyšleno. Ten soudruh, který nás tomu učil, měl školy. A my s tím tak souhlasíme, nás to tak uspokojuje. Zbořte chrámy a přiřízněte trochu hlavy pánům, nebo zašijte jim trochu tlamu, aby toho tolik nespolykala... Ať jsme si rovni všichni i sociálně, jako jsme si rovni od přírody. Stejný žlab pro všecky,... když máme všichni po čtyřech nohách a jednom rypáku. Tak jest to dobře. A jinak, dejte mi pokoj se vším. To ostatní jsou všecko babské plotky.

LAZAR: Kdo vás takto učil, špatně učil. Zvíře jest pod vámi... byl jím snad člověk před stem tisíců let, ale není jím již dnes. Ale i člověk musí býti pod vámi, jako jest pod motýlem prázdná kukla jeho, z níž právě vyletěl. Před vámi i nad vámi jest nekonečno prostoru i života: jak možno nechtíti ho dobýt? Přišel jsem učit vás nesmrtelnosti, nesmrtelnosti již zde na zemi. Abyste zákonem byli sami sobě a vladařkou aby vám byla jediná myšlenka svobody; a nesmrtelnost jistotou a skutečností největší ze všech.

ZIKA: Pokud žiješ v Zástupu, pamatuj, všecko jest dovoleno. Nic není zakázaného. Všecko smíš; sám dáváš si zákony a není jiných, kterých bys poslouchal.

RYŠKA: A dal nám i svobodu lásky. Každou ženu ze Zástupu pomiluješ... hm... jako sestru.

VASIL: I svobodu opíjeti se. Ejchuchu! *(Točí čapkou ve vzduchu.)*

LAZAR: Dobýti musíte nekonečnosti života i nesmrtelnosti. Jak by to bylo možné bez křídel? Jak bez nadšení? A hlavně: jak bez sebevíry?

MATOUŠ: Chápu tě i nechápu. Já tedy nemám již se plazit po zemi? A nemám čekati smrt jako konec své lopoty?

HAVÍŘ: A já nemám se již hrbiti pod zemí? A čekati smrt jako jediné vysvobození ze svého otroctví?

LAZAR: Ne. Vztýčeni budete státi nyní tváří v tvář slunci a obloze nebeské: není vám tam pána, jako vám ho není na zemi. A vládnout bude vám Myšlenka, Myšlenka úplné svobody člověkovy v Zástupech. A smrt nebudete ani vítat, ani se jí nebudete báti: není jí pro vás, děti Zástupů. Jste nesmrtelní v Zástupech; a smrt jest přelud malověrných. Roztaje ve vaší vladařské volnosti jako studený stín v horkém výsluní červencovém. A zemi budete milovati jako pramen všeho života a jako matku a rodičku Zástupů.

MATOUŠ: Nevím... mám pochyby. Ale zkusiti se to může. Nevěřím v nesmrtelnost, ale svoboda se mně líbí. Býti sám sobě pánem a všecko aby ti bylo dovoleno a dávati si sám zákony... brachu... hlava se mně z toho motá: ale také křídla rostou. Cítím, že mohl bych žíti ještě nový život v jiné nové osobě, a schopnosti k věcem, jichž jsem netušil, jako bych odkrýval v sobě.

MAREK: Máš pravdu, kmotře. Opíjí to jako vodka; a proto to nemůže býti špatné. A pomilovat ženu, každou ženu v Zástupu... ne, to není také k zahození.

PRVNÍ VESNICKÁ ŽENA *(rozběhne se k Lazarovi, s vášnivými posuny)*: A dáš chleba, dáš všem chleba? Máš té moci dáti všem chleba? A dětičkám nejprve, které leží s nadmutými bříšky a s drobnými pěstičkami zaťatými... tam nahoře na horách v posněžených chalupách... křečí zkroucené jako kornoutky na desce pultu kupcova?

HLASY: Ano; to jest nejdůležitější. Na to hlavně nezapomínejme, braši! Dáš chleba hladovým ústům? Dáš chleba? Není života bez chleba.

LAZAR: Ne samým chlebem živ jest člověk; ale *také* chlebem. A ústům stejně jako duším třeba jest chleba. Kdo pracuje, musí jísti; a sousto jeho jest posvěcené. A nedají-li mu ho dobrovolně, vezme si je; a dobře činí.

VŠICHNI *(vykřikují souhlas; zatínají pěsti a hrozí jimi směrem k městu)*.

LAZAR: Ale chtěl bych, abyste po větším toužili, než jest chleba. Chleba rozumí se sám sebou; ale samo sebou nerozumí se příští říše svobody a lásky, ztělesnění boha v Zástupech a skrze Zástupy; a tvorba bohů z těch, kdož skládají Zástupy.

VŠICHNI: Chceme tvou říši svobody a lásky! Dej nám ji. Veď nás k ní jako vůdce. Panuj nám a dej nám ji. A ruce i nohy budeme ti líbati.

LAZAR: Nerozuměli jste mně. Nikdo nemůže vám ji dáti leda vy sami. Nikdo nemůže vám *panovati*: jste děti boží a víc než děti boží, roditelé boha i bohů. Vy jediní můžete a smíte *vládnouti* sobě.

(Zklamání v Zástupu. Pokles nálady. Toho využije skupina kněze, soudce, kata, kuplíře, rozšafného občana recte lichváře, aby se přiblížila k Lazarovi.)

KNĚZ *(blíží se k němu s obřadnou úklonou)*: Rouhal jsem se Bohu, ale bylo to dříve, než jsem ho poznal. A tak ztratil jsem ho, aniž jsem ho poznal. Naleznu ho zase v tvých Zástupech? Vyznal jsem se jim již ze svého hoře. Vrátíš mně ho? Máš moc vrátiti mně ho a posvětiti znova náš znesvěcený chrám?

LAZAR: Odstup ode mne, pošetilče. Potácíš se v mrákotách. Tvůj starý Bůh církevní jest mrtev, ač byl-li kdy živ. Ale zdá se, že žil přece, byť jen proto, abyste ho mohli zrazovati. Neboť od čeho plnil by zápach vaše chrámy? Z čeho byl by, ne-li z jeho mrtvoly? Věz: kdo musí hledat boha, nenalezne ho nikde. Věci vnějšího světa se nalézají, neboť ony se ztrácejí. Ale ne bůh; ten se může méně ztratiti než slunce, země, voda a vzduch. Musíš míti jej v sobě jako tvořivou sílu a možnost; v Zástupu se ti pak stane skutečností. Ale není třeba Zástupům ani kněze ani chrámu. Tělo každého z nich jest chrám boží; a nepotřebuje posvěcení jako vaše chrámy kamenné s báněmi a věžemi, portály a oltáři, neboť jest Život sám. A knězem sám sobě jest každý z nich.

ZÁSTUP *(vykřikuje svůj souhlas)*.

LAZAR *(kněži)*: Přestaň býti nejprve knězem, chceš-li vejíti do Zástupu a žíti s ním. Slož na zem své kněžství se svou kutnou; odpros své tělo za křivdu, kterou jsi mu činil, a vejdi pak do Zástupu jako prostý člověk čistého srdce a pokorný, laskavý bratr svých bratří.

KNĚZ *(vzlýčí se náhle hrdě)*: Jsem posvěcený sluha boží a prostředník mezi ním a člověkem. Kněz jest tolik jako panovník; kněz jest tolik jako kníže. U oltáře proměňuje chléb a víno v tělo a krev Kristovu; a nikdo, ani andělé, nemá té moci, jen on samojediný. A moc svázati a rozvázati dána jest mu samým Bohem. Jsem více než oni, byť hříšný. I špatný kněz ještě kněz; a stále více než laik. Tupíte pravého Boha a rouháte se mu; a všichni vezmete špatný konec... i ty, odpadlíče.

ZÁSTUP *(obrací se na kněze posměšnými výkřiky i hněvnými posuny)*.

SOUDCE: Snad tedy naleznu u tebe milosti já. Neboť chci se zbaviti starého Boha, Boha mstitele a trestatele. Jest to přece bůh starý; a vy zabíjíte staré bohy. Chtěl bych míti boha vašeho, boha lásky a radosti,... a chtěl bych sloužiti mu s vámi v čistotě srdce. Chtěl bych souditi podle nového zákona novým soudem; nenávidím starého a opovrhuji jím, neboť sváděl mne a svedl mne až k vraždě nevinných. Sotva zdřímnu trošku k ránu po dlouhé, dlouhé probdělé noci mělkým, stařeckým spánkem, hned jsou tu přede mnou: hned houpají se přede mnou na šibenici... a jejich zdřevěnělá těla trou se o sebe jako chrastící větve starého lysého stromu a vydávají skřípavé... óh... podivně skřípavé a řezavé zvuky, které mne zebou až v morku mých kostí.

LAZAR: Klameš se. Bůh mstitel žije a bude žíti na věky pro lidi tvého rázu; neunikneš mu ani v tomto, ani v příštím životě. Neboť jsou hříchy proti Duchu, kterým není odpuštění ani na tomto, ani na onom světě; a z nich jsou hříchy tvoje, šedivče. A souditi nebude se v Zástupech, neboť v nich bude se tvořiti. Tvůrce nesoudí nikoho leda sebe; a odsoudí-li se sám, lhostejno jest mu, ospravedlní-li ho někdo druhý.

DOBRÝ BÁSNÍK: Pravdu jsi řekl. Tvůrce soudí se sám ve svém díle: své staré já popravuje v něm a nové zakládá a ospravedlňuje; a činí tak v každém novém díle až do konce svého života. A není jiného soudu pro člověka tvořivého mimo tento, jejž koná sám nad sebou.

ZÁSTUP *(vykřikoval za řeči Lazarovy souhlas s ní a hrozil soudci)*.

SOUDCE *(s ironickou poklonou starého vykopnutého dvořana)*: Počkám tedy na návrat starého řádu, s nímž si lépe rozumím.

Cosi mně říká, že se ho dočkám; a snad ještě v takovém stavu, že mu budu moci nabídnouti své služby a býti k užitku.

KAT *(s cynickým klidem)*: Ale já naleznu snad obživy u tebe, až ti vysvětlím své poslání. Jsem kat a rozumím svému řemeslu; pracoval jsem k úplné spokojenosti staré vlády a ne draho. Mám i uznání od ní a vyznamenání; také noviny mnohokráte mne pochválily. A jsem přesvědčen, že vlády přicházejí a odcházejí, ale dobrý kat zůstává. A myslím: trestati bude nutno, pokud žije člověk na zemi.

KUPLÍŘ *(drze)*: A já jsem kuplíř a také rozumím svému řemeslu. Vyznamenání sice nemám jako ten zde *(ukazuje na kata)*, to proto, že jest proti nám hloupý předsudek pokrytců. Pářiti se budou lidé do skonání světa; a někdy jest k tomu třeba mého zasáhnutí. Někdy jest opravdu třeba prostředníka. Kněz měl pravdu, mluvil-li před chvilkou o důležitosti tohoto zneuznávaného činitele.

LAZAR *(oběma)*: Odstupte! Jste nejstarší neřest světa; ale my chceme býti jeho nejmladší ctnost. Není místa pro kata, kde si panuje Myšlenka; není místa pro kuplíře, kde si vládne Láska.

ROZŠAFNÝ OBČAN *(pronikne mezi kuplířem a katem k Lazarovi. S psovskými posuňky)*: Ale já přitru se přece k tobě, dělej co dělej... já půjdu přece s vámi, ačkoliv ti nevěřím, ačkoliv nevěřím v život, ani časný ani věčný, ačkoliv nevěřím v nic. Půjdu za vámi a budu sbírati drobty, které spadnou se stolu vašeho a jež jinak byly by pošlapány nebo jež jinak slízali by psi a štěňata. Žebrák obživí se na hostině králů; a já jsem příživník: myšlenky, snu, práce... čehokoli, jen když jest cizí a dá jísti. Vymrskal nás Kristus kdysi z chrámu, ale nezbavil nás ho; vymrskáni byvše jedněmi dveřmi, vrátili jsme se druhými. A tak mrskej mne, kopej mne, bij mne, odháněj mne... všecko jedno: poplazím se za tebou, poplazím se za Zástupem, neboť jsem přitěrač a příživník ne náhodou, nýbrž svou krví a svým osudem. Chci být práskán, chci být kopán; neboť i kdo práská, přece ještě má na tobě účast. *(Padne na zem a plazí se po čtyřech k Lazarovi. Lidé ze Zástupu zdvihají na něho ruce i hole, aby ho bili. Brání se úzkostně a v tísni vykřikne velikým hlasem.)* Pokrytci, co činíte? Proč mne bijete a odháníte? Což neřekl před chvílí: všecko jest dovoleno, a vy chcete něco zakazovat? Co jest dovoleno vám, musí býti dovoleno i mně. Neboť já jsem také zástup: zástup chtíčů a vášní a potřeb a neřestí. Slyšte, jak se to zmítá a vlní zde, v mé hrudi. A jdu-li za Zástupem, plazím-li se za ním jako pes, patřím k Zástupu, jako stín patří k člověku a veš k žebrákovi. A jako neoddělíš stínu od slunce, tak ne mne od Zástupu. Proč chcete přetínat můj kořen, na němž visím?

ZIKA: Nechte ho, braši; má pravdu. Neznamená to nic víc a nic míň, než že jsme mocí; on vždy a všude šel za mocí. A plazí-li se nyní za námi a chce-li příživničit nyní u nás, jest to důkaz, že jsme se stali mocí, s kterou se počítá. Má on dobrý čenich, partyka stará. A víte, braši, já bych ani těchto *(ukazuje na skupinu kněze, soudce, kata, kuplíře)* nevylučoval. Ať jdou s námi, chtějí-li. Rosteme, holá, rosteme; a co je moc, neobejde se bez nich konec konců, říkej si kdo chceš co chceš. Jest tomu již jednou tak na světě a nedá se to změnit.

LAZAR *(vstoupí mu v cestu)*: Nikdy. Ti zůstanou, kde jsou; ti neposkvrní a nerozruší nikdy Zástupů. Chceš líti, pošetilče, do čisté nádoby patoků? Jedu do nejčistší sklenice benátské? A víc: jedu v čisté, svaté tělo boží, nákazu horší než mor nebo příjice? Nasaditi rez na nejbřitší meč, který byl kdy ukut na této zemi? Nejde vám o moc, nesmí vám jíti o moc! Moc jest slovo minulosti, klam a mam prázdného zvuku. Vy jste prostě síla Myšlenky — a není víc nad ni; ale za jedné podmínky: že jest *čista*. Zradí-li sama sebe, jest méně než zplihlý hadr, a byť jím mával obr: tím hůře, tím směšněji pro něho. Nesmíte zakládati říši moci, nýbrž království božího na zemi, druhý ráj, skutečnější a trvalejší, než byl první,... dílo myšlenky a lásky: věčný ráj pozemský. Řekli vám kněží, že jest za vámi a že jest ztracen navždy. Ale lhali vám: jest před vámi, a jednou jsa získán, bude věčný.

RYŠKA: Má pravdu. S těmi zde nemůžeme nic mít. Málo chybělo, a tento starý kostnatý lotr byl by odsoudil i mne a tento nosatý hrobařík byl by mne odborně popravil; pravda-li, strýče?

MATOUŠ: Pravdu máš, Kančí tlamo! Pryč se starou luzou. Ať žije nová luza, svatá luza, nebeská luza, když má kmotrem křestným tebe, oholenče.

ZÁSTUP: Ať žije nová, svatá luza! Hore! Hore!

LAZAR: Ne tak, přátelé. Ani pánů nesmí býti, ani luzy; obojí slovo nic neznamená nám novým. Jste obec boží; jeho duch vtělený v maso i krev. A vlásti si budete sami, jak jen bohům přísluší; a nesmíte strpěti jiných vladařů nad sebou. Ani soudců nebude nad vámi, neboť souditi bude Myšlenka. A nebude vinníků mezi vámi; a proviní-li se přece z vás někdo proti Zástupu a Myšlence, která ho vede, sám se potrestá a odpraví tím, že vyjde z vašeho středu. Ani kněží nesmí býti mezi vámi, neboť sami sobě budete duchovní i tělesní zároveň; a nebude u vás rozdílu mezi obojím. A sami sobě budete i lékaři i učiteli i učni i soudci i kněžími i proroky i milenci a milenkami podle potřeby. Duch Zástupů — ten pravý Duch utěšitel a naplnitel, kterého slíbil kdysi Kristus své obci, ale jehož zapomněl poslat... snad proto, že nebylo v ní hlav, na něž by se snesl — sestoupí na vás, kdykoli bude třeba. A poušť rozkvete pod vašimi kročeji jako nejlíbeznější zahrada; a skály vydají růže a lilie a z močálů stoupati budou vůně vonnější než kadidla vašich starých rozbořených chrámů. Ale div nad divy budete vy všichni a každý z vás: každý z vás bůh v člověka vtělený... Tělo vaše, pravím vám, světější a čistší bude ve svých nejposlednějších úkonech než sny světců, vidiny proroků a tuchy andělů. A síla půjde z myšlenek vašich strašnější než z děl a pušek všech císařů a králů celého světa; a blesky budou tryskati z čel vašich a zabíjeti nepřátele na dálku.

ZIKA: Požehnána buďtež ústa tvá, veliký, jasný! Neváhej již, neváhej, veď nás na pány. Jak ti naslouchám, síla rozstupuje se mými údy a žilami proudí; a bouří v nich cosi žhavějšího než tekuté olovo. Cítím sílu v hrudi, že bych dovedl rozštípnout celý svět jako dub od koruny po kořeny; a rozpučí mi prsa, nevylije-li se z nich ještě dnes.

RYŠKA: Zdar ti, dřevorubče smrti! Ale mně se chce spíše býti milencem života! Mými žilami jako by stoupala míza celého lesního jara; kypím šťavami jako starý bůh nebo mladé zvíře. Objímati chce se mi ženy a dcery nepřátel objetími, v nichž by vypustily duši celé setniny nepřátel. Otěhotniti chtěl bych celé ženské město a nemluvňaty zalidniti celé kraje.

VASIL: Zdar tvému dílu, Kančí tlamo! Což o to, v něm nemáš soupeře. Ale mně hlavně prahne hrdlo, braši; žízní po krvi. Pít se chce spravedlivému krve nepřítelovy. Kdo se napil jednou tohoto nápoje, žízní po něm stále a bude žízniti až do smrti. Vy, kdož jste ho posud neokusili, utěšte se touto nadějí a nezdráhejte se, jde jen o jednou! Přivyknete a pak neodtrhnete rtů od tohoto poháru.

ZÁSTUP: Dej nám píti! Načepuj! Nalij!

LAZAR: Nadosobní a neosobní musíte býti, bez osobního hněvu a bez osobní vášně musíte býti, abyste směli píti z oné číše velikého pokušení: jinak brzy se dopijete smrtivé dřímoty. Čistým nástrojem čisté Myšlenky, věrnou rukou-pomocnicí svaté Myšlenky musíte dříve býti, než smíte sáhnouti po onom nápoji veliké zkoušky; a nevypít ani o krůpěj více, než kolik *nutně* žádá Myšlenka, jež chce vládnouti, když se jí protiví bídní a podlí, ale mocní a silní. Bohy musíte dříve býti, než smíte svlažiti rty tímto nektarem; jinak pijete ne víno, nýbrž oheň, který vám sežehne útroby plamenem neuhasitelným. Až do morku propálí se vám jeho žár; a ohořelé kosti vaše budou si ukazovati s hrůzou ještě vnukové vnuků vašich... Bohy se musíte nejprve státi, a to znamená přestati býti lidmi s jejich malými vášněmi: záštím, závistí, zlobou, mstou, hněvem. Smilniti nesmíte s krví: katy byli byste jinak, a ne bojovníky. A budete-li vraždit, smíte vraždit jen jako *stroj*, který neví, co činí, a nemá z toho osobního požitku. Myšlenka jediná zabíjí bezvinně a beztrestně; a vy musíte býti nástrojem jejím. Má gilotina rozkoš z krve prolité? Nemá, a ani vy nesmíte jí míti. Smilní s krví svých obětí? Nesmilní, a ani vy nesmíte.

VASIL: Dej nám píti! Žízníme! Dej nám píti! Sneseme všecko, neboť jsme bozi; učinil jsi nás jimi.

ZÁSTUP: Dej nám píti! Krve! Krve!

ZIKA: Neváhej déle. Veď nás na pány! A panuj nám na místě jejich!

LAZAR: Panovat? Což smíte míti pána? Myšlenka vám vládne; bůh se vtěluje do vás!

ZIKA: Všecko jsi nám dovolil. Čeho chceš nyní zakazovat?

RYŠKA: Život jsi rozprostřel před námi jako nekonečný slib radosti, jako teplý koberec kvetoucího těla mladé jakési obří a divoké ženy; proč nám ho odnímáš, dříve než jsme se napili vína jejích rtů a vůně jejích záhybů?

VASIL: Nechci býti bohem. Raději zvířetem než bohem; jest blíže zemi, a země jest teplá a opíjí svými parami. Bohem býti jest žíti na výšinách, ale tam jest mrazivo; to raději zvířetem: nízko nosí hlavu a spásá úrodu země. Ano, psem chci býti; milovati chci tě jako pes i lísati se k tobě jako pes... i bít se dáti tebou jako pes i kopat se dáti tebou jako pes: jen pánem mně buď! Neboť pána chci míti; teskno člověku bez pána; život jest jaksi necelý bez něho. A lépe i pána míti, jehož nenávidíš a proti němuž se bouříš, než býti zcela bez pána. Ale nad všecko pána vlastní volby míti: slouže mu, sloužíš nepřímo i sobě, uctívaje ho, uctíváš nepřímo i sebe a svou vůli. Pes, slyšel jsem, nejlépe poslouchá toho, koho si, potulný a zaběhlý, pánem vyvolil. A tak i člověk: to jest ta míra svobody, jež mu sluší a které snáší; co nad to, zabíjí ho.

ZÁSTUP: Dobřes řekl. Ať žije pán vlastní volby! Hore Lazar!

MARTA JEFIMOVÁ *(v extasi, kleká před Lazarem)*: Těžko lidu bez pána jako ženě bez muže. Buď nám mužem! *(Zraky její střetnou se po prvé nadlouho se zraky Lazarovými.)*

ŽENY ZÁSTUPU: Ano, buď nám mužem, ty vyvolený mezi všemi.

MUŽI ZÁSTUPU: A nám pánem!

LAZAR: Pošetilí. Kdy pochopíte, že není pánů Zástupu?

RYŠKA: Tedy vůdcem!

(Vtom přiběhne)

DĚLNÍK POSEL *(který vzkřikne mocným hlasem)*: Zabíjejí vaše zástupce; zabíjejí ty, které jste poslali vyjednávat s nimi. Prah sněmovny mokvá krví; viděl jsem to na vlastní oči.

ZÁSTUP *(vzrušen)*: Rychle! Pomoc jim neste. Mstěte bratry!

LAZAR: Ano; *nyní* za mnou každý, kdo miluješ Myšlenku. Trpí útisk. Na pomoc jí, kdos její syn a vyznavač. Vysvoboďte ji a vysvobodili jste sebe.

(Zástup s Lazarem v čele řítí se hlavní třídou. Jevitě se rychle prázdní. Zbude jen po pravé straně nedaleko krucifixu skupina kata, soudce, kněze, kuplíře. Zpozdálí plazí se bázlivě, právě přížívnicky za Zástupem rozšafný občan recte lichvář.)

DOBRÝ BÁSNÍK: Pojď! Spěchej! Veliké věci se dějí; život chce zbásnit zase jednou sám lidskou velebáseň. Pojďme učit se tomu od něho.

ŠPATNÝ BÁSNÍK: Ne; já zůstanu s těmi zde. Mám dobrý čich, a ten mi praví, že poslední slovo připadne těm zde *(ukáže na skupinu katovu)*, a ne oněm.

DOBRÝ BÁSNÍK *(s opovržením)*: Podlče!

ŠPATNÝ BÁSNÍK *(klidně)*: Blbče!

(Dobrý básník odkvapí za Zástupem; špatný připojí se ke skupině katově napravo.)

KAT *(ke své skupině)*: Jen klid, pánové; náš čas přijde. A dříve, než tuší titam; a dříve snad, než se sami nadějeme. Klidní nakonec vždycky vyhrají; a rozčilení nekazí jen žaludek, prohrává také bitvy. Ještě nás rádi budou hledat, až nebudou vědět kudy kam. Svět stojí a stál a bude stát na nás; a nejen stát, *(s úklonou knězi)* i církev, je-li pravda, reverendissime? Jsme Petrův meč, důstojnosti; a náš čas přijde.

SOUDCE: Petrův nebo Caesarův; není v tom rozdílu od Konstantina.

KNĚZ *(povšiml si krucifixu a pokleká před ním)*: On nám pomůže, byl vždycky se slabými a utištěnými. *(Modlí se.)* Ježíši Kriste, synu Boha živého...

STAŘEC PÍSMÁK *(který se zatím připlazil za kněze)*: ...slituj se nad námi.

KNĚZ: Ježíši Kriste, vykupiteli světa...

STAŘEC PÍSMÁK: ...slituj se nad námi.

KNĚZ: Od vlády bezbožných —

STAŘEC PÍSMÁK: ...osvoboď nás, Pane.

OPONA

Dějství druhé

Jevišlě jest rozděleno v druhé třetině délky tenkou stěnou ve dvě místnosti: větší je někdejší zasedací síň sněmovní, menší gotická kaple; spojení mezi nima prostředkují ne dvéře, nýbrž oblouk zatížený starou, vyrudlou hedvábnou portiérou.

V zasedací síni obrazy bývalých knížat v starých červotočivých rámech. V gotické kapli oltář, který nese zvláštní skleněný tabernákl: v něm koruna, žezlo, říšské jablko i jiné insignie moci knížecí a nad nim veliký krucifix; u stěny lavice.

LAZAR *(přechází v duměze zasedací síně do kaple a naopak)*: Smetí, smetí, smetí... A to zde *(zadívá se na korunovační klenoty)* plesnivé hračky pro velké děti. Jak směšní jsou mně ti staří panovníci. Ne o vladaření jim šlo, jen o poroučení. Poroučení jest rozkoší člověku slabému: není nic než soulož hmoty s hmotou; ale vladaření je nudou a utrpením. Jemnější a ukrytější jsem pochopil: Abys mohl vládnouti, nesmíš poroučeti; osobu svou vymazati musíš jako překážku mezi svou myšlenkou a jejím projevem. Poroučeti... jako by to bylo něco jiného než poslouchati svých pudů. Abys mohl vládnouti, musíš býti odosobený až do čisté Myšlenky a jako ona neviditelný. Jen ona je vpravdě všudypřítomná, jen ona může vládnouti. *(Stane na chvíli před krucifixem v kapli.)* Tys to pochopil první, Ježíši Nazaretský. Vbíti ses dal na kříž a vztýčiti jako mrtvola na potupu a posměch všem, abys uvolnil tím svou Myšlenku: a v chvíli tu, odpoutaná od tebe, s krví tvou vystřiklou z tvého boku rozlétla se do celého světa — tak proud zrní tryská z pěsti rozsévačovy, když se byla rozevřela.

Tolik naučil jsem se za svého pobytu v klášteře: s tím naučením propustil jsi mne do světa, můj kamenný otče, monastýře. Díky ti za to, přísný a trpělivý učiteli žáka vzpurného jako mladé hříbě posud nezapřáhané.

(Chvíli ticho. Lazar přechází, stále rozrušenější, zrychleněji a zrychleněji.)

Ne, není možno žíti levněji: jak mohl by člověk unésti života břímě, kdyby nesoupeřil s tebou? Ano, vládnouti chci doopravdy a nejsem dítě; ano, vím, *kolik* to jest Boha za soka míti, nic víc, nic míň. Neviditelný, všudypřítomný, všecko prolínající a objímající a nesoucí; ukrytý za věcmi, za posledním dostřelem zraku, za posledním přezvědem vědy... Tobě se připodobniti toužím. Věčný život strhnouti na zem s tvého nebe, kam jsi jej položil jako klam duhy, a vtěliti jej v Zástupy... Ne již přelud slibu a slova, nýbrž teplo a hmat rozkvetlé, nalité hrudi a tváře lidské. Jen moje Zástupy uskuteční království boží na zemi, o němž hovořil Kristus: a uskuteční je proto, že nebude již boží, nýbrž *člověkovo*. Neboť rozdělím dějiny svými Zástupy: pohrobím člověka služebného a vztyčím vladařského. Bohu ho připodobím. Nepřemožitelný, nesmrtelný již za živa bude v Zástupech: Bohu rovný, ale skutečnější než on... Nesmrtelný i po smrti, pokud budou ony; a ony budou, pokud kroužiti bude tato země kolem slunce.

(Z kaple, zpod portiéry vysloupí náhle starý mnich Petr a tiše vztyčí se před zadumaným Lazarem.)

LAZAR *(s výkřikem)*: Otče, ty zde!

PETR: Jak vidíš.

LAZAR: A čeho zde hledáš? Mne-li, marně jsi cestu vážil.

PETR: Ztraceného syna, kterého jsem i odkojil, nejinak než matka. Pravý otec po duchu jde zą synem zbloudilým, dřív než ztracenec domů se připlazí. Vyhledá ho, dříve než jest pozdě; zachraňuje ho od koryta vepřového a mláta jeho, k němuž se řítí úprkem. I ty jsi opustil, pošetilý, v malicherném hněvu tabuli otce svého a stoluješ se zvěří nečistou.

LAZAR: Nejinak čině než Kristus, který kvasil s hříšníky, nevěstkami i celníky. *(Cituje Písmo.)* Aj, přišel syn člověka, jeda a pije, i řkou: žrout a pijan vína, přítel publikánů a nevěstek.

PETR: Ano, Kristus s publikány a nevěstkami, ale ty s pekelníky;

a Kristus proto, aby jich získal a zachránil, kdežto ty, abys upadl s nimi v zatracení a uvodil je v zatracení ještě hlubší. Přišel jsem odvést tě do domu otce tvého, který jest v nebesích. Příbytkové mnozí připraveni jsou v něm pro ty, kdož uvěřili v syna jeho jednorozeného; a ústa lidská nevypověděla krásy a slávy, které připravil dětem svým. *(Rozvírá náruč.)* Pojď a neváhej. Sem na mou hruď: jest jako loď pevná o trámcích dubových a donese tě bezpečně k cíli.

LAZAR: Jiná nebesa, jasnější a úsměvnější, než je tvoje začazená klenba chrámová, strhnouti chci na zem; a poslední a nejčernější koutek této dobré mateřské půdy, kozí chlévek mrvou páchnoucí, kde o místo se dělí podruh se zvířetem svým, jest mně milejší než nejskvělejší příbytek v domě otce tvého: ten zde jest alespoň teplý — zvěř i člověk dýše družně na mne —, onen jest studený, jako z ledových ker zbudovaný; i andělé mrznou v jeho síních.

PETR: Dosti! Ustaň, rouhači! Nevíš, co mluvíš. Ale neláká-li tě dům otce tvého, slituj se alespoň nade mnou. Rozpomeň se, uvaž, kým jsem ti byl. Dítě bez rodičů — otec tvůj tulák, matka dívka svedená —, kteří ti zemřeli dříve, než jsi přišel do rozumu, nemluvně od mrtvého prsu matčina zdvihl jsem tě nejinak než zakutálený ořech z kolejí silnice, kde tě musil rozdrtiti první vůz, a vychovával tě od kolébky. Spíše zdivočilý vlček jsi byl než člověk, když jsem tě poznal; a zuby chňapal jsi po ruce, která ti podávala mléka nebo kaše. A ty bys dovedl opustiti mne nyní, kdy jsem zestaral?

LAZAR: Nuže, otče, vlk se nezapřel; vrací se ke svým, do smečky; vzdoruje zkrocení i ochočení. Bastard vrací se do společnosti jako psanec a odbojník. Tvůj klášter není mně již víc než vzpomínka; zde jest přítomnost, život i dílo. Pohleď na mne a vepiš si pohled ten v duši a nevymaž ho z ní ani v hodině smrti; pohled, který ti nyní skytám, jest víc než přísaha, již skládá před bitvou voják před tváří svého velitele. Ano, tak zde stojím nyní, dělník svalnatých rukou i nohou, rozkročený na své nejširší postati, ramena rozmáchlá nejinak, než jak bývají ramena dřevorubcova, když širočina jeho již již chce dopadnout. Ano, dělník jsem, dělník, který boří a tvoří. Tvé nebe přišel jsem rozbořit, starče, a pak nové vybudovat, ale

ne tam nad oblaky: zde na zemi. Věčnost, která vám nebyla víc než tma hrobu, vyrvu z jícnu jeho těmato svýma nahýma rukama; a mráz její zjihne pod mým dechem v teplý, zvířecky mámivý dech jara, jaké nekvetlo nikdy na této zemi, ani v Řecku ne, na úpatí Olympu v divokém dubnu... tehdy před tisíciletími.

PETR: Šílenče! Otce Boha jsi odkopl, matku církev jsi poplval. Jistě žena lidská tě zmámila, chtíč po ní bodá tě a ty střečkuješ jako mladý býček mezi jalovicemi. Nedobře bude se ti žíti na zemi; a smrt tvoje bude strašná a lidem na výstrahu. Otcovrahu! Matkobijče!

LAZAR: To proto, že sám chci býti otcem i matkou zároveň. Zploditi i ze sebe zroditi chci dítě, kterému nebude smrti, které bude jako tvůj Bůh a více než tvůj Bůh. Zástupové uskuteční v sobě boha; ale mávnutím rukou smetou tvůj starý sešlý přízrak jako unavenou zimomřivou mouchu na podzim se stropu jeho nebe: i padne na zem, trhne dvakrát zaprášeným vyschlým křídlem a jednou zlomenou nožkou, a nepohne sebou více.

PETR: Rouhači! To zab mne již rovnou! *(Propukne v pláč.)* A mne ubohého, slabého pošetilce, který jsem vždycky věřil, že mně zatlačíš oči a že odsloužíš za mne mši zádušní v temné kapli svatého Štěpána, vyznavače a prvomučedníka, u téhož oltáře, kde jsi mi, malý otrhánek, přisluhoval při svaté oběti. Bouřlivá zora stoupala na východě a křišťálné světlo její se tavilo do hlubokých tónů karmínových, rubínových, azurových i smaragdových, jak prostupovalo tabulkami starých oken; dech se nám srážel u úst jitřním mrazem a ruce naše, kdykoli zavadily o sebe, byly zkřehlé a div nechřestily jako suché větve nahých stromů na nádvoří klášterním... přeměněné mrazem v ledové pruty; ale srdce naše byla horká a radostná a plesně chválila Boha písní, která přivolávala pro nás jeho milost, — ne, která byla již jeho milost sama.

LAZAR: Ano, to jste vy, mniši, po tom tě poznávám jako jednoho z nich. Pro služby smrti vychováváte každého i všecko, k její oji zapřáháte i odstavčata z lidské stáje; ale já se vzbouřil a ozbrojil a učinil ze sebe nástroj života a jeho svatého boje. A vím, že mně toho nedovedeš odpustiti nikdy.

PETR: Prokleti buďtež, ty i tvá vzpoura. Skončí, jako skončily posud všecky vzpoury proti nebi. Sám ve tvář plíti si budeš, nevěda o tom; a běh života tvého bude nejiný než chod slepého koně k žentouru přivázaného, který kráčí do kruhu a sám zašlapává neustále svou stopu. Tak ty, oslepený a spoutaný, bezděky poženeš mlýn boží msty a přivodíš sám to, čemu jsi chtěl uniknouti. Samsone oslepený pýchou! Děti si naposledy budou s tebou hráti na slepou bábu; a smích jejich do tváře bičovati tě bude jako kroupy nebo oblázky.

LAZAR: Vyjdi! A nepřicházej dřív, pokud buď nezvítězím, nebo nepadnu. A padnu-li, pohřbi mne bez jména jako psa; a přikryj mne pak hrubým příkrovem mého někdejšího řádu, aby se nicota vrátila v nicotu a neobtěžovala svou hnilobou svatou rozkvetlou vonnou zemi. A řekni pak: padl slaboch, který neuměl ani poslouchati, ani vlásti. Zemřel, protože nikdy nežil; a jméno jeho nebuď opakováno ničími rty na zemi, poněvadž není víc než hluché zaskučení podzimního větru ve stepi a šelest suchých trav na propadlých hrobech.

PETR *(zabodne se do něho dlouhým pohledem; pak odtrhávaje ho)*: Tys tomu chtěl. *(Exit.)*

(Chvíli scéna prázdná; pak vběhne udýchaný)

MATOUŠ: Ano, občane, musím vám to říci, jinak bych byl špatný chlap. A třebas mne to hlavu stálo... vzal to nešť! Ne, občane, takhle to nepůjde. Schází disciplina. Soudruh Kučera ne darmo vždycky říkal: Braši, disciplina a zas disciplina — bez discipliny nic nejde. Loupí a vraždí jako vlci, občane. Hanba, třikrát hanba, že se může něco takového dít. V Jablunné krámy vybíjejí a na několika místech v okolních vesnicích i oheň založili. Ryška se neumí zdržet: krví lidskou je obžerný jako jiný kořalkou a chlípný a cizích žen žádostivý jako kanec. Je to chyba, velká chyba *(uplivne se)*. Říkej si kdo chceš co chceš, nemám to rád. Musí-li to být, budiž; ale ty řezníky, kteří ji prolévají ze řemesla a z rozkoše, kteří pracují jakoby na lidských jatkách,... ne... ty vem ďas, jak v něj nevěřím, občane.

LAZAR *(patří na něho dlouhým pohledem kohosi ze sna vytrženého; pak zvolna)*: Co jsi řekl?

MATOUŠ: Co jsem viděl, nic jiného. Ale vy musíte tomu učinit přítrž, občane. Slyšte mou zkušenost. Kdo je ukrutný, bývá i zbabělý. Vypozorovali jsme to v životě, neboť máme oči na pravém místě a naučili jsme se jimi vidět. *(Mávne rukou jakoby z okna.)* A na nich se to již začíná plnit. Ze severu udeřil Ferdinand a všude ustupují. Podle a psovsky ustupují, pravím vám, občane. Nezakročíte-li, utopí svobodu v zbabělosti, jako dříve promrhali mužnost v zhovadilostech.

LAZAR *(po přeslávce, podává mu ruku)*: Děkuji ti: jsi drsný, a jako všecko drsné, dobrý. Do oběhu nutíš krev svým tvrdým dotykem skutečnosti. Díky ti za to! Vždycky stůj mně po boku. Takových, jako jsi ty, jest mně třeba. Není síly bez dobroty, jako není velkosti bez rozumu.

(Vtom zvenčí zmalený hluk, stále se stupňující, jako by se blížilo množství, a do sálu vpadne Zika, vyjevenější a zvlčilejší než jindy.)

ZIKA: Zle, pane, zle. Ferdinand udeřil na nás silně jako ten včerejší náhlý mráz, a věru, jsou si dobrými spojenci. Jeho generál Lupec má dobrou artilerii a hodně munice... věru... víc než my. A jeho vojáci mají dobré boty a teplé mundury, kdežto našim lezou palce z rozpadlých bot a stehna z rozedraných nohavic. Ryška ustupuje a snad již, zatím co tu hovořím, utíká. Je silný chlap jinak a nelekne se tak hned někoho, ale přesila je přesila... Musíš nás spasit, pane: všichni čekají toho od tebe a jen od tebe. Musíš k vojsku na frontu, ujmout se velení; a musíš tam jako vůdce a král. Ano, král. Lid potřebuje krále a chce krále. Staří vojáci hlasitě po něm volají, ale i novým se po něm stýská. Zdá se jim, že není dnes možno zvítězit již bez krále. Chtějí se bít, ale jen s králem v čele. Chtějí mít krále, ale — rozumí se — krále ze svého středu, lidového krále, někoho, koho si sami provolají králem. Lid sám se chce v tobě povýšit, korunovat sebe v tobě. Majestát lidu, říká se; budiž to tedy skutkem a pravdou doslova!

(Za řeči Zikovy vtrhla do síně spousta lidí, mužův i žen, podivně zdivočilých. Všichni jsou horeční; všem svítí zraky; někteří mají zakrvavené šaty a v rukou sekery nebo kosy; jiní jsou vyzbrojeni puškami a šavlemi; mnoho jich je opilých. Mezi nimi Vasil, přijmím Medvědí tlapa, rusovlasý venkovan, první venkovská žena, druhá městská žena, rezavý muž, šílená žena, občan

lichvář, dále starý voják a stará nevěstka; naposledy vejde Marta Jefimová, stane, oddělena od ostatních, v rohu a upírá odtud vytržený zrak na Lazara.)

VŠICHNI *(vzpínajíce ruce k němu a někteří poklekajíce, volají)*: Ano, budiž to pravda a skutek do slova a do písmene! Buď nám králem! Vládni nám, vytrhni nás z moci nepřítelovy!

STARÝ VOJÁK: Chceme poslouchat, já a mí staří kamarádi, ale nemůžeme poslouchat nikoho než krále. Nenaučili jsme se poslouchat nikoho jiného a už se nenaučíme: jsme staří. Buď nám pánem a králem! A *rozkaž* nám zvítěziti. Bez rozkazu není to možné: nikdy ještě nezvítězilo vojsko, kterému se toho neporučilo se šavlí v ruce, s očabrakovaného koně, z úst pod nabarveným chocholem.

LAZAR: Šílíš? Což ti mohu poručiti, abys byl rekem? Nemohu ti ani poručiti, abys byl člověkem.

HLAS Z DAVU *(malého hrbáčka)*: Můžeš. Jen chtěj. Všichni tě poslechnou. Všichni touží po tom, poslouchati; celý svět nečeká na nic, než aby se mu poručilo.

ZIKA: Ano, má pravdu. Celý svět nečiní nic, než že stojí jako odpřažený vůl, v rozpacích přežvykující, a čeká na rozkaz. A poroučej mu král nebo vůdce socialista, všecko jedno... poslouchati chce a čeká jen na toho, kdo umí poručit jasně a určitě.

HLAS Z DAVU: Ano, jaká slast, poslechnouti toho, kdo dovede poručit. Starou, obtížnou a unavenou duši ti vzal a novou, jasnou a lehkou jako šumivé víno ti dal.

LAZAR: Ale já vás chtěl učinit svobodnými, jako jsou jen bozi svobodni.

HLAS Z DAVU: Nechej si své božství i své bohy; jsou mrtví a my nestojíme o červotočinu. My chceme žít, pobít nepřátele a pak... užít svého vítězství.

VASIL přijmím MEDVĚDÍ TLAPA: Juchhe! Tak jest. Ano, užít vítězství svého... dobře jsi řekl, zmetku hrbatý a tak malý, že nemohu ho ani dohlédnout. Ale hlas od země byl mi vždycky milejší než z nebe; a nejraději míval jsem hlas břichomluvce, neboť ten šel z útrob mně nejdražších. Hore, lidské pandero; v tobě a jen v tobě je pravda a život. Jezme a pijme, neboť zítra zemřeme. Ano, o to jde, braši, a proto juchhé! *(Mává čapkou.)* Dnešek je dnešek, a pečeně na talíři rychle stydne...

to víme všichni. Ostatně i mrtvý rychle stydne na prkně; a proto jez, dokud jsi teplý.

LAZAR: Ano, každý z vás je lenivý myslit, ale spěšný tlít; proto čekáte na rozkazy, protože nechcete konat práci a vyvinout to, co ji předchází: vůli, rozhodnutí, zodpovědnost před svědomím. Ale vězte, že nebudete žíti, pokud se nenaučíte sami za sebe jednat a sami před sebou odpovídat.

ZIKA: My nechceme umět myslit; neprosili jsme se o to, abys nás učil tomu umění, po němž bolí hlava a záhy zuby vypadávají. My chceme dlouho žít a tučně žít u tučného koryta této tučné země; a proto nechceme myslit, nýbrž užívat. Veď nás k vítězství; a pak, chceš-li, slož svou korunu... a ostatně, *pak* ti ji třebas srazíme s hlavy a nasadíme ji komukoli z nás.

MATOUŠ *(měří ho nenávistným pohledem)*: Zvolna, zvolna, kmocháčku. Ještě jsme zde my.

REZAVÝ MUŽ *(vyplétl se ze Zástupu a padá nyní na kolena před Lazarem)*: Buď nám králem, neboť i já chci býti trochu králem; po troše záře tvé a moci tvé toužím, po trochu odlesku z lesku tvého. Neboť věz: neplní se, co jsi slíbil. Neodstupuje ode mne ďábel smutku: marně ho topím v Zástupech, vypluje z nich vždycky a bývá pak silnější, než byl předtím. Snad až mu pohrozím žezlem, snad až ho udeřím do hlavy žezlem — a ty mi je musíš na chvíli půjčit —, snad pak se skácí na zem... jako tenkrát ona... až podlaha pod jejím tělem zaduněla. A smát se pak budu *(učiní nezdařený pokus o smích)* lépe jistě než teď... hahaha... náměstí bude plné mého smíchu a ty staré vysoké domy o zčernalých lomenicích budou mi jej ozvěnou vracet... hahaha...

RUSOVLASÝ VENKOVAN *(stejně jako předešlý)*: Buď nám králem! Pěkně tě prosím, na kolenou tě prosím. Postoupíš mně pak trochu své moci, svůj bičík na koně nebo na psy mně půjčíš... a já přinutím jím pak toho prokletého žida krčmáře, aby nalil... aby nalil i statek vrátil. On, braši, před námi, potvora ryšavá, utekl, ale dříve všecku pálenku ze sudů vypustil, šelma prokletá,... jen abych se napít nemohl. A nenaleznu-li ho, tvůj trukses musí mně nalít, neboť král má, braši, truksesa: to je ten, co za králem stojí stále s konvicí v ruce a nalévá, stále nalévá.

PRVNÍ VENKOVSKÁ ŽENA *(stejně jako oba předešlí)*: Buď králem a napec chleba nebo nakaž napéci chleba. Nechtějí ho nikde péci pekaři, lišky podšité, kuny smrduté. U nás ve vsích horských vidíš jen placky z kůry stromové a otrub. A dětičky umírají po nich houfně. A mají pak nadmutá bříška jako leklé rybky běličky, když je otrávili chebdím a ony plují naznak po potocích.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA *(jako předešlí)*: Buď nám králem a obtěžkej mne. Neplodná jsem, poněvadž vepři nečistí se váleli po mně. A tvé Zástupy nezbavily mne neplodnosti. Myslím, kdyby však král vešel ke mně, obtěžkala bych od něho. Snad i z Ducha bych počala jako Panna, neboť král se vznáší nade všemi a zastiňuje všecky.

STARÁ NEVĚSTKA: Směšná! Král nekrál. Já spala již s králem... s Ferdinandem, kterého jste před několika dny vyhnali. Byla jsem tehdy... hehehe... o něco mladší než dnes, i líce měla jsem jiné... i čelo... i rty... A vlasy, když jsem je rozpustila, ke kolenům mně splývaly jako vodopád světla. A panna byla jsem tenkrát... hehehe... věřte tomu nebo ne, ale panna byla jsem... na mou duši. A přece mne neobtěžkal. Neboť, má zlatá, král nekrál, každé mužské je sviňa. Žena touží míti dítě, ale muž chce míti... zábavu. *(Kleká náhle před Lazarem jako předešlá.)* Ale ty buď nám králem. A spi se mnou a se všemi ženami, kolikkoli jich tu vidíš, neboť takové byly moc a právo královo a budou až do skonání světa.

ŠÍLENÁ ŽENA *(jako předešlí)*: Buď králem a pojď se mnou hledat mé ubohé ztracené Evičky, neboť tví Zástupové jí ani nenalézají ani nehledají. Ty jako král ji najdeš, neboť nikdo nesmí ji skrývat před tebou. Ty jako král máš zrak ostříží a nalezneš mně ji v průjezdech domů nebo v podjezdech paláců a divadel, ve sklepích nebo mezi sloupovím chrámů v tom mrazivém šeru, kterým se tak těžce probíjejí svítilny,... mou ubohou Evičku se zrzavým culíčkem a se šátečkem na babku a tím milým šišlavým, špitavým hláskem, který stále slyším, kudy chodím. Modlívala se jím, ospalá již, beruška moje večer co večer svou modlitbičku před spaním. Ty ji nalezneš... jistě ji nalezneš: od čeho bys byl jinak král? Po tom hlásku a po tom culíčku a po tom šátečku na babku poznáš ji mezi tisíci dětí. Jest jen jedna, jen jedna jediná má Evička.

ROZŠAFNÝ OBČAN *(připlazí se naposledy bojácně a padne na kolena)*: I já... nehodný pes, poslední huncfut naší krásné vlasti, tě prosím: buď nám králem. I mně, poslední prašivině této země, bude pak lépe; i já se zazelenám a rozkvetu ve tvém stínu. Lépe se daří obchodům za krále, říkej kdo chceš co chceš. Veseleji se jaksi žije i umírá u paty člověka, kterému svítí na hlavě koruna. Lehce jaksi a bezstarostně je lidu, jako by dobrý otec bděl nad ním; a bezstarostní rádi mnoho kupují a dobře platí. Není kavalírů mimo oficíry a není pravých oficírů, kde není krále. Ani víno nešumí, jak má šumět v sklenkách, když si jimi nepřipíjejí na zdraví královští oficíři. A pravých veselých holek a obchodů jimi a všeho hospodářského rozkvětu, který s tím souvisí, také není tam, kde není královských kavalírů.

LAZAR *(hněvem zrudlý)*: Šílíte všichni! Ďábel podlosti vás posedl; malodušní zmetkové pekla stali se z mých Zástupů. *(Dupne nohou.)* Vstaňte, pravím vám *(všichni povstávají se země)*, a nepřicházejte mi na oči, pokud jste se neočistili ze své nízkosti. Obrany jest třeba a práce pro ni jest třeba, práce účelné a promyšlené; a ne krále. Strašidla a hastrošové nikdy nevlili krve do žil zbabělcům, stíny nikdy nevočkovaly mrtvole života. Upevnit a doplnit ustupující rozkolísané vojsko na severu, toho jest jediné třeba; a toho dosáhneme tím, že mladí a zdraví z vás půjdou na bojiště a ostatní do dílen... do dílen na munici i zbraně... nebo do dílen krejčovských a ševcovských, aby vojáci nemrzli bez bot a v rozedraných pláštích. Pracovat budete pro armádu celé dny, a třeba-li, i celé noci. Malověrní, čeho se bojíte? Nepřemožitelní jste, pokud se nevzdáte sami víry v sebe. Přistupte sem blíže ke mně, ty, Ziko, i ty, Vasile, a především ty, Matouši. *(Stane se.)* Ty, Matouši, vybereš z tohoto lidu i z ostatního, který je v městě, několik houfů zdravé mládeže, zešikuješ ji a vypravíš se s ní ještě dnes na sever. A vy, Ziko a Vasile, odvedete ostatní do dílen, práci jim rozdělíte a vykážete a bdíti budete, aby byla řádně vykonána. Přijdu dohlédnout, kdy mne nejméně budete očekávati; a běda, pravím, lenochům a liknavcům; na místě trestati budu. A co nejdříve se zjevím na frontě; a loupeže a žhářství, násilnictví, smilstvo zastavím, jako že Lazar sluji,... kdybych měl půli

vojska dáti zvěšet. Svatí, silní, neporušení musí býti Zástupové, boha-li nového ze sebe zroditi mají; a všechen rez a kaz a všechna neřest zavčas z nich vymítnuta býti musí. *(S velitelským kynem ke všem.)* Odejděte a čiňte, jak jsem vám rozkázal. Zbabělost zde zanechte, velkodušnost odtud odneste a doneste jí i těm, kdož zde nebyli s vámi, a zažehněte ji ve veliký požár lidské vůle a síly. *(Všichni zvolna odcházejí s hlavami skloněnými.)*

MARTA *(blíží se plaše k Lazarovi, když všichni vyšli)*: Pane, dovol slova své pokorné služebnici. Mužové v tvých Zástupech mají slídný zrak vlčí, který žehne a propaluje se jako fosfor až pod pleť a na kost; hrůza mne z nich obchází. Po ženách hledí ne jako bratři pokojně a mírně, nýbrž jako smilníci útočně a vyzývavě. Jejich zrak svléká do naha a ruce se jim chvějí, nedočkavy strhnout se žen roucho jejich. Dech se mně úží v hrudi, musím-li býti mezi nimi. Pane, přej, ať se uteku od nich k tobě! Ochraň mne před nimi! Buď mi ty jediný pánem i králem, mně, která jsem samojediná na světě. Pustě se mi žije na zemi, opuštěné, bez rodiny a bez domova. Ve válce shořel můj rodný dvůr. Otce mně zabili; muž, kterého jsem nikdy nemilovala, za něhož mne násilím zasnoubili, se upil; dítě, radost má jediná, mně zemřelo. Jsem jako sirá holubice s popálenými křídly; požár vyšlehl ze střechy, pod níž jsem měla hnízdo. Má rodina zahynula v plamenech a já, zraněná, ohořelá, zmítám se u tvých nohou, spíše rozšlápnutý červ než pták. Zdvihni mne, ó zdvihni mne... u tvé rodičky, u tvého otce tě zapřísahám... při tvém rodném hnízdě tě zaklínám.

LAZAR *(zadumán)*: Mé rodné hnízdo... neměl jsem ho, ženo; i marně bys mne při něm zaklínala. Ba ani ne doupěte nebo díry jako liška nebo jezevec. Jen klášter — půl škola, půl žalář — objal mne ledovou paží již maličkého. Osud zvolil mne k velikému úkolu; a hned od začátků školil mne k němu tvrdou kázní. Záhy, mnohem dříve než jiná zvířata lidská, vyvedli mne ze stáje a zapřáhali pod železným jhem do pluhu; k nadosobnímu úkolu vyvolen jsem, a proto záhy odňali mně všecko soukromí, všecku osobní radost a všecko osobní teplo: všecku rodinnost, všecku milostnost a něhu... Byl jsem jako mladé medvídě, kterému časně provlékli železný kruh čenichem; a záhy bili

je toporem, aby skákalo a tančilo jinak, než tomu chtěla jeho přirozenost. Ano, čísi nepřirozené vůle a vzpurného násilného záměru jsem výplod; a nechodím jako vy ostatní po dvou nohách a nemám vašeho mozku ani vašeho srdce. Osud staral se vědomě, aby ve mně zbylo z muže a člověka jen tolik, kolik třeba, aby nesl Myšlenku. Košatý a rozsochatý od přírody strom osekal a oloupal na suchou žerď, aby nesla jen poselství nápisu nebo barvu praporu... nic víc. *(Po pause.)* Mé rodné hnízdo... Byla to snad, ženo, ztuchlá otep slámy, na níž skonala má matka ve venkovské zájezdní hospodě, kdy jsem byl ještě nemluvně? Opuštěná otcem tulákem, kvůli němuž uprchla z domova? Mé rodné hnízdo... Jaké to slovo podivné tvářnosti řekla jsi, ó ženo; a jakoby v cizí, ne naší řeči! Podivné slovo... a podivnější ještě žár rozdmychává v mé hrudi. Co to v ní jihne pod jeho dechem?

MARTA: Ubohý! Ale tím spíše mně rozumíš, když jsi prožíval mou dnešní osamělost od svého dětství.

LAZAR: Mýlíš se. Prožívám ji teprve nyní; nevěděl jsem o ní dříve, pokud jsem se s tebou nesetkal. A prožívám nyní více svoji bídu než tvoji; neboť její pramen jsi ve mně nevědomky otevřela ranami svých slov, nejinak než dělník v zemi vodu nalézá pod údery své motyky a svého krumpáče.

MARTA *(jásavě)*: Jak jsem ráda, že je tomu tak! Cítíš tedy po prvé! A jsi můj, když cítíš bolest podobnou bolesti mé. Bolest obohacuje a váže všecky v jediné pravé bratrství.

LAZAR: Ale já chtěl, aby to byla radost, co spojí lidi v bratrství. Syt jsem bolesti nejen já, ale i lidstvo, a nechci ji míti více tmelem života. A mí Zástupové musí být obrovská a zázračná tavírna, do níž vmetneš bolest a za niž přijmeš z ní radost. Toto poslední tajemné přepodstatnění uložil jsem jim a žádám od nich; a vyvolal jsem tím na nebe člověkovo o jedno nové slunce více, mohutnější a sálavější než všecka ostatní slunce vesmírná.

MARTA: Bolest nebo radost... Kdož ví, nejsou-li si ty dvě nakonec bližší, než se zdá. Nejsou-li dvojí různé slovo pro touž velikou a svatou věc: pro poslední nepojmenovatelné tajemství života, které v nich se uvědomuje samo sobě. Ať bolest, ať radost, blahoslavena buď ta zázračná věc, která je sám kvas života: v ní vystupuje každý z nás ze sebe, v ní obcujeme a splýváme

vespolek a srůstáme my rozptýlení, vyhnaní synové Evy, rozdělení a necelí a zmrzačení a okleštění, žalní trosečníci, rozdrcení v jakémsi nesmírném rozvratu světovém. Teprve v ní docelujeme se na lidi, jak vyšli původně z rukou božích.

LAZAR: Máš snad pravdu, ženo. Jde opravdu o poslední, nejvyšší opojení životem a jeho věčností... o opojení, které přenáší přes přehrady sobectví a rve je jako jarní povodeň hráze nebo ploty zahrádek při řece položené. Obcovati učím Zástupy v té veliké víře, že tvoří všichni jediné skutečné, čisté a svaté tělo boží.

MARTA *(pokorně)*: Já děkuji jen Bohu, že jest něco takového, co váže lidi a sblížené přibližuje k Bohu. A bojím se tvých Zástupů, aby mne neoddělili od tebe ani od Boha. Tolik jsem toužila po tobě... hned od první chvíle, kdy jsem tě spatřila. Necelá a nesvá — pochopila jsem naráz — byla jsem posud; a ani ne poloviční, nýbrž lživý a stínový život neživot žila jsem posud. Nech Zástupů. Upusť od nich. A buď mým pánem a králem!

LAZAR: Ženo podivná, proč zvracíš mou dráhu? Kdo tě vyslal mně do cesty a proč? Kdo chce zkřížiti tebou mou snahu? Řekl jsem ti právě, že jsem byl odlidštěn osudem pro svůj veliký tajemný úkol. A proč budíš něco v mé hrudi, čeho neznám ni jménem ni tvarem a co přece se hlásí již žárem a jeho bodavou mukou? Proč mne chceš vrátit lidství, jehož jsem neztratil, poněvadž jsem ho neměl?

MARTA: Chci tě dáti sobě i mně: vím, že scházíš nám oběma.

LAZAR: Jaké podivné řeči mluvíš, těhotné smyslem a které dávají myslit více než nejzavilejší hádanky starých věštkyň. Čaroděj-nice! Kouzelnice! Veliká pokušitelko, která snad sama neznáš své nesmírné moci! Bylo by něco nezbytného k mému určení, co jsem minul a co jsem přešel, když jsem šel životem jako kůň oslepený, aby se neděsil velikých kopců, jež musí zlézti se svým nákladem? A vrací se v tobě to pominuté, a přece nezbytné? A včas ještě, či již pozdě?

MARTA: Buď člověkem. Býti člověkem není nikdy pozdě. A hlavně: buď můj, můj, můj! Splyň se mnou, abychom jednou společně splynuli s Bohem. Založ království své ve mně a na mně. Jen takového není možno podvrátit.

LAZAR: A mé Zástupy? Proč nutíš mne zrazovati mou Myšlenku? Ženo, rozená nepřítelkyně ducha a vší setby jeho!

MARTA: Jsem ztělesněný život, a život přesáhá myšlenku sebevětší, jako země přesáhá tebe, mne, všecko, co dýše na ní. Žij a miluj mne! *(Objímá jej.)* Mne i sebe, neboť jsme jedno od této chvíle. A sebe většího, sebe bohatšího a silnějšího nalezneš takto, i myšlenku svou, starou, a přece novou, zživotnělou o celou lásku, objeviš zítra jako staré slunce stoupající omlazené z ledů zimního slunovratu.

LAZAR *(opojený, lisknе ji k sobě; po chvíli se vytrhne z jejího objetí a odstrčí ji)*: Dosti, dosti. V žilách proudí mně oheň; ale mozek jest temný a dýmný a v duši zebe, jako bych byl někoho zradil. Moji Zástupové!

MARTA *(objímá jej znova)*: Nech jich, jsou dým slova. Já jsem skutečnost.

LAZAR *(vyrve se ji znova)*: Nerouhej se! Jsou skutečnější než my oba.

MARTA: Ne, ne; tisíckrát ne. My dva, sami a v Bohu!

LAZAR: Ne, ne. K bohu vede cesta jen přes Zástupy.

MARTA: Snad. Ale k Zástupům jen přes mne. Proto nežili, že tys nežil. Žij, žij, žij se mnou a ve mně, — chceš-li, aby žili oni. *(Obejme jej znova vášnivě.)*

LAZAR *(objímá ji také, pak znova se ji vyvine a vztyčí se, dumu na čele)*: Dosti, dosti! Dokaž mně, že miluješ skutečně Zástupy! Jest mně stále, jako bych je byl zradil štěstím svým... jako bychom je byli zradili štěstím naším a měli to odčiniti. Miluj je, Marto! Při lásce naší zapřísahám tě. Jdi k nim, žij mezi nimi, zakládej a připravuj se mnou říši jejich věčného života, jemuž nebude konce. A především starej se se mnou o jejich obranu před nepřítelem, který je blízek. Jdi k ženám do dílen a pracuj s nimi na prádle nemocničním, na obvazech a lécích pro lazarety a obvaziště.

MARTA: Ano, miluji je pro tebe a kvůli tobě: miluji je jako tvé dílo. Nyní, kdy ty jsi již zčásti mé dílo, stávají se i ony mým dílem a přirůstají mi valem k srdci. Jdu hned a jdu ráda. Sbohem, milý můj, pane můj, královský pastýři, jehož stád jest bez počtu a z jehož ovec já nejmenší, a přece ti nejbližší.

(Odchází, bzučíc si polohlasně verš z Písně písní.) Zavazuji

vás přísahou, dcery jerusalemské, skrze srny a laně polní, abyste nebudily a nevyrážely ze sna milého mého...

LAZAR *(klesne na lavici při stěně kaple, vnoří čelo do dlaní a upadne do dum.*

Po chvilce zpoza staré vyrudlé portiéry vystoupí kat a tiše se připlíží k Lazarovi; ten zvedne náhodou hlavu a uděšen vykřikne): Ty zde... Kdo tě volal? Kdo ti dovolil?

KAT: Promiň svému pokornému sluhovi. Což nejsem i já, byť sebebědnější, atom nového boha? Jedna, byť nejmenší a nejžalnější buňka tvých svatých Zástupů? Proč pohrdáš mnou malým, ty, který v theorii miluješ malé a bědné a je přišel jsi nejprve zachránit? Promiň již tedy, pane, že jsem se osmělil rušit tě. Neodolal jsem právě nyní a připlazil jsem se zadními schody, schody pro služebnictvo, na besedu s tebou. Jest nyní má chvíle: začíná se černá hodinka, kdy se nejlépe hovoří. Soumrak houstne a padá do liduprázdných ulic. Pusto je ve středu města a člověku je bezděky teskno; neboť tvé Zástupy pracují na obvodě. Jsou tam při díle a rodí patrně ze sebe nového boha. *(S úsměškem.)* Krev alespoň teče jako při každém porodě; a je-li dnes krev, bude zítra i bůh. Z krve se vždycky rodí a bude roditi až do skonání světa.

LAZAR *(vyskočí a vzkřikne)*: Co pravíš? Zástupové že znova zrazují mne i sebe? Nyní v tuto chvíli... po tom, co jsem jim zde řekl před hodinou? Není to možné; lžeš, pomluvači!

KAT: Připustme tedy pro chvíli, že pomlouvám. Přihází se to již občas závistivcům. Ty, veliký, dovedeš to jistě pochopit i omluvit. Ostatně k věci: nepřišel jsem tě ani děsit, ani dráždit; naopak: přišel jsem tě *prositi*. Mám k tobě poslání.

LAZAR: Mluv, ale stručně. Čas letí: bleskem okřídlena jest každá jeho minuta. A hodina dnes zmeškaná znamená víc než jindy zmařený věk...

KAT *(s klidem, který se odráží od exaltace Lazarovy)*: Ano, do veliké věci jsi se dal; do veliké, ale neplodné. Neboť všecko velké jest neplodné osudně a nutně na této zemi. Jen malé a prostřední proměňuje tvář země, aniž toho pozoruješ; jen ono jest dělné a plodné. Jen pro nás, malé a nepatrné a pokorné a skromné, zařízena jest tato země; a ne-li za nic jiného, za to aspoň čest a chvála bohu. *(Nadzdvihuje čapku, jako by smekal.)*

LAZAR: Do nutného jsem se dal. Neznám ani velkého ani malého; jen nutné a zbytečné. A nezačal jsem nic jiného než boj za vládu duše na zemi... a začal jsem jej jen z ponuknutí své duše.

KAT: Nepřeme se o slova. Ale slyš mou radu, víc: mou prosbu... Tak naléhavě snad jen odsouzenec k smrti prosívá o život, jako já se chystám prositi nyní tebe o milost. Viz mne: klekám před tebou, já, který jsem neklekl před nikým posud na této zemi a pod touto oblohou. Spínám své ruce k tobě a zapřísahám tě při všem, co je ti drahé: netvoř nového boha. Hřeš raději ve jméno starého. Jest to snad ne tobě pohodlnější — jak vidíš, znám tě a ctím tě —, ale lidstvu užitečnější. Zaklínám tě: přines mu tu oběť! Zbytečnou a únavnou oklikou k stálé a věrné zvířeckosti lidské jest každý bůh. Miliony tyranů, miliony vrahů, žhářů, lupičů, sodomníků, smilníků, podvodníků a násilníků nepoškodí tolik lidstvo jako jeden prorok boží; že je lidé vždycky, pokud paměť sahá, kamenovali,... jaký zdravý pud životný v tom, jemuž nelze se dost vynadivit. Veliký, mocný, prosím, přej, ó přej člověku štěstí. Třeba jest mu ho jako pokrmu, nápoje i spánku, má-li býti zdráv na této zemi. Slituj se nad ním! Neštvi ho do velkosti a do hrdinství. Není to strava pro něho.

LAZAR: Chci mu dáti tvorbu, možnost tvorby, vnitřní žízeň tvorby: není jiného štěstí pod klenbou nebes a snad ani na ní mimo to zde.

KAT: Snad: pro tebe. Ačkoliv — i tu mám pochyby. Přijde i pro tebe, dříve nebo později, ale jistě, chvíle únavy, kdy je budeš hledati *níže* — třebas až na klíně ženy. *(Zabodne ostrý pohled do Lazara; ten se zachvěje a sklopí zrak.)* Ale lidstvu není štěstí mimo zbabělost. Zhasni mu slunce, a zavděčíš se mu: dobrodincem se mu staneš. Neboť ve tmě *musí* býti každý zbabělý, a tedy také šťastný. Nač mu rozžehat slunce nové? Únavou a obtíží se mu stalo již i toto staré; a rozžehl-li jsi nové, bude nutně svítiti jen na jeho nové zločiny. Nedovede člověk pojmouti a pochopiti jinak to, čemu říkáš tvorba.

LAZAR: Zadrž! Rouhači člověku i bohu! Tupiteli každé síly! Podtrhači každého vzletu! Plvači na slunce! Kleštěnče věčnosti! Čas sám bys vyklestil, aby jen jedl a kálel, ale neplodil.

KAT: Ale tebe zato uctívám. Před tebou klekám. K tobě se modlím. Tebe vzývám. Tebe prosím: *buď naším králem*! Chtěj jím býti: jediné ty můžeš jím býti.

LAZAR: Zešílel jsi, zmetku pekelný!

KAT: Vím, co mluvím, a řeči své zpaměti jsem se naučil. S posláním, řekl jsem ti, přišel jsem k tobě, a jen své poslání mluvím... nic jiného. Králem buď nám, ne sice dle jména, ale ve skutečnosti a v pravdě — a to jest více. Takové jest mé poslání k tobě. Starý král Ferdinand, jehož jste před několika dny vypudili, se vrací. Vojsko jeho překročilo již hranice a má úspěchy. Do týdne — ne-li dříve — dobude této zemičky a vrátí se na svůj trůn. Ale vládnouti nebude... starý červotočivý král, rozežraný věkem a neřestmi jako ti zde na stěnách... přelud a mátoha soumraku. Všichni králové a všude byli ostatně takoví: jen přeludy a obrazy, znaky, paňácové, hastrošové, figuranti, vývěsné štíty. Jiní vždycky vládli za ně. A za tohoto povládneš ty, ač chceš-li. Vzkaz jeho i slib jeho pevný toho smyslu ti přináším; a všecky záruky, jichž žádáš, ti dá. *(Udeří do brašny, kde zazvoní dukáty.)* Hle, zde první splátka jeho dluhu,... stojíš-li o ni! A požehnáním lidstvu bude moci býti tvá vláda. Šťastným učiníš člověka v této zemi, budeš-li chtíti.

LAZAR *(úzkostně)*: Odstup, pokušiteli! Slibuješ mi více než Satan Kristu.

KAT: Všecky své reformy uskutečníš, kdežto takto oddálíš je do dálav nekonečných skoro. Chleba dáš chuďasovi a duši jeho pokoj a mír. Ženu vrátíš tomu, co jest poslání její: jednu dítěti, rozkoši druhou. Zemi proměníš v ráj plný teplé, milostné hmoty lidské i zvířecí a zabydlíš ji bytostmi i věcmi krásnými na pohled, lahodnými na hmat, vonnými vůní smyslnosti, tou jedinou, která nikdy nezvětrá na této zemi. I starého Boha odstraníš, trváš-li na tom. Neboť ani my nestojíme o něho; i on jest strašidlo a bubák jako král a ne k ničemu jinému vhodný, než aby pestřil příbytky prostoduchých svým obrazem nade dveřmi zavěšeným a strašil svým bílým vousem nemluvňata v kolébkách. Utopíš jej, chceš-li, ve formulkách a hádkách filosofů, kterým se budou učiti ve školách děti sotva sukním odrostlé, jimž brada neoschla posud od mléka mateřského.

A starého Boha vyhradíme nemluvňatům: za cumel nebo odvar z makovic jim bude, aby spala a nekřičela. Jen jedno učiň: rozpusť své Zástupy. Jsou jen nová forma bolesti člověkovy na zemi.

LAZAR: Žiji jen v nich; není mně života bez nich. To raději již rci: zde jest nůž, proklaj se jím sám!

KAT *(s důrazem)*: A lžeš. Před chvílí přestal jsi již žíti jimi. Odtrhl jsi se od nich; odloučil jsi se od nich. Žiješ již bez nich, a víc: proti nim; ne jimi, *ženou* začal jsi žíti. Rozpadl jsi se již se svou Myšlenkou; zradil jsi ji již.

LAZAR *(vzkřikne velkým hlasem)*: Lotře! Padouchu! Špehu! Nebo jsi snad vševědoucí?

KAT: To ne. Ale leccos vím a mnoho umím vypozorovat a ještě více uhádnu. Ženu rozrušenou viděl jsem odcházeti odtud; líce a oko její žehly jako v horečce a krok její byl jako krok náměsičnice... lehký nad propastí. Tak chodívají jen milenky hotové k obětem nejsladším i nejtěžším... jim není hor ani strží... a lávky i zábradlí jsou pro ně zbytečný vynález lidský. A zde na rukávě, hleď, uvízl ti její vlas a na zemi se svítí hřeben vypadlý z jejího vrkoče.

LAZAR *(svíjí se v bolestech)*.

KAT: Ale, dětino,... nerozrušuj se. Počalo se tvé veliké ozdravení! A na tobě závisí jen, aby den tento byl velikým mezníkem tvého života: tvé nové, pravé narození. Měj jen odvahu domysliti jeho zkušenost, dožíti jí do konce. Chtěj si jen rozuměti. Od jedné přejdeš později k mnohým. Jedné jsi sloužil, ale mnohým vládnouti budeš. Ze sebe učiň střed a míru světa, ne ze Zástupů!

LAZAR: Odstup, ďáble, ode mne! Mráz a tma dýše z tebe. Vtělil se snad v tebe pokušitel, který sváděl Krista?

KAT: Jsi zbytečně exaltovaný. Odlož veliká slova; sluší snad knihám, ale ne životu. Víš stejně jako já, že jest sporný Kristus jako historická postava. A pochybuji, že se odehrálo to, nač zde narážíš, jak psáno jest u Marka, Matouše nebo Lukáše. Není člověka ani boha, aby odmítl, kdyby mu někdo nabízel, co tam Satan Kristu.

LAZAR: Vyjdi! Prodlíš-li chvíli, odneseš s sebou mou sílu, mou duši, mé dílo.

KAT *(roste v šeru až do klenby)*: To jest naše i tak, čiň co čiň. Přivlastníme si je konec konců: tak nebo onak. Přivlastnili jsme si dílo Kristovo, a bylo větší než tvoje; dílo Buddhovo, a bylo větší než tvoje. Jsme svět veliký ve své malosti, vítězný v nepohnuté tuposti: strávíme všechen žár, všechnu sílu, každé srdce, každého ducha — a připodobníme je blátu a jeho tlení, které jsme. I tebe pohřbíme naposledy my a my vztýčíme nad tvým hrobem sochu tvou... k naší podobě. A vyložíme tě starcům a dětem po svém a nám k užitku. A učitelé a profesoři na katedrách a kazatelé v chrámech a řečníci v parlamentech a tribunové lidu na ulicích budou vystavovati a velebiti a zbožňovati tvůj lžiobraz... námi skreslený a zpotvořený. Jsme Bilion. Nepřemožitelní ve své podlosti. Bilion a Trilion lidských nálevníků, amoeb, bakterií, bacilů — jsme Hniloba světa, jsme Střeva věčnosti.

LAZAR: Ach hrůzo! Běda! Jsou muka horší smrti. *(Omdlí. Hlava jeho udeří o zem.)*

KAT *(zmizí)*.

MARTA *(veběhne, úzkostlivě se rozhlížejíc po zešeřelé kapli)*: Slyšela jsem cosi jako úder těžkého předmětu o zem. A srdce mně buší, jako by chtělo rozskočiti ohradu žeber. Kde jest milý můj? Můj pastýř královský? Který pásá stáda svá u vod čistých. Ovečka jeho poslední hledá ho. *(Recituje z Písně písní.)* Kvítečko se ukazuje po zemi, čas prozpěvování přišel; a hlas hrdličky slyší se v krajině naší.

LAZAR *(probral se z mdlob, vztýčil se a vytřeštil zrak, jak spatřil Martu před sebou)*: Prokleta budiž! Peklo obloudilo mne tebou! Čarodějko! Mamičko a travičko duší! Do bláta strhla jsi mne a jed smrtelný vlila jsi svým polibkem do mých žil; hoří v nich žárem pekelným a není vody, která by ho uhasila. Pokušitelko, v niž se vtělil sám ďábel. Veliká nevěstko babylonská. Ven s tebou! Ven!

OPONA

Dějství třetí

Návsí zasněžené a zamrzlé dědiny. Ve středu a napravo vypálené stavby; stromy v jejich zahrádkách mají větve ožehnuté požárem nebo odervané střelami. Nalevo kostelík válkou ušetřený s márnicí a hřbitovem.

Tři vojáci z revoluční armády, Pošťolka, Slanka a Hvížďálek, rozdělávají si oheň; jsou rozedraní, hladoví a zkřehlí.

POŠŤOLKA *(dýše si na ruce a poskakuje s nohy na nohu)*: Marné řeči... fičí to, braši, a jde to od Visly. Ledovák, braši, a má rozlet; a rve ti zrovna maso s kostí jako vlčí zub a dráp. Palce mi vrkají v botách a nohavicemi táhne jako komínem; a pak služ republice. Nedá ti ani skyvy suchého chleba do žaludku; ale každou chvíli můžeš dostat nebernou do těla. *(Sbírá roští a snaží se je zapáliti.)* Ty, Slanko, a ty, Hvížďálku, pojďte sem a dělejte mi zeď; jinak to do nejdelší smrti nerozdělám.

HVÍŽĎÁLEK: My ti nepomůžeme s našimi děravými plášti. Uhni trochu nalevo, tamhle k té pobořenině, tam je snad závětří.

SLANKA: Ne, zůstaň zde; snad rozděláme přece. Tam by mohly chytit od tvého ohníku chlévy, které posud stojí.

HVÍŽĎÁLEK: To je zbytečných cavyků a starostí. Nevídáno, chlévy. Mají shořet dnes nebo zítra. Já zas bych třeba statek zapálil, abych si na něm upekl husu,... kdybych měl nějakou, rozumí se.

POŠŤOLKA: Marné řeči, bratře. Maso... čtyři dni jsem ho neměl již v hubě. Jen tu proklatou špínu... stále ji a nic jiného. A kdyby to byla káva, ale to jsou pomeje s rozmočenou cikorkou. *(Hvížďálkovi.)* Nemáš aspoň báčko?

HVÍŽĎÁLEK *(pokrčí rameny)*: Ani veš se mě již nedrží, natož tabák.

POŠŤOLKA: Ještě kdyby tak byly holky, abychom na tu mizerii

trochu zapomněli. Hlad je nejlépe zaspat. Jenže ve dvou se to spí lépe než v jednom... nemyslíš?

HVÍŽĎÁLEK: No, nebylo by špatné. Jenže mrchy se rozutekly, jak zabzdila první bouchačka; co zbylo, jsou jen metly. A ty mají, brachu, francouzskou; od ní prý člověku zuby vypadají a vlasy slezou.

POŠTOLKA: Marné řeči... to jim nejlíp dát po tlamě, když se chlapům nabízejí.

SLANKA: A dejte pokoj pořád s tím sviňstvem. Holky, holky a zas holky. Zítra vás asi roztočí jiná, Zubatá; a vezme to s vámi od podlahy, že ve vás sotva dechu zbude. Kdybyste byli netančili v harendách, nepelešili se s metlami a neopouštěli svých pluků, nemusili jsme dnes zcípat hlady. Mohli jsme prorazit na sever, vzít čtyři města, skončit válku a žít v klidu a u plných mís. Ale vy jste spíše chachaři než vojáci.

POŠTOLKA: Marné řeči, bratránku. Nešlo to. Prohrajeme to už, není pomoci: Kančí tlama, mluv si kdo chceš co chceš, není dobrý generál. A Parní mlátička jakbysmet. Kančí tlama jen lézt za ženskými... to umí, ale starat se o vojsko, vědět o každé kompanii a kam ji postavit a proč ji tam postavit... s tím na něho nikdo nechoď. A Parní mlátička takhle řvát na náměstích nebo bít pěstí do stolů ve výčepech a hospodách. Ale ve vojně jsou oba dobří pro psa. A co mne nenapadá: slyšeli jste, hoši, o té ženské, co ji chtěla znásilnit Kančí tlama a co se mu vyrvala a vrhla se rovnou do řeky?

HVÍŽĎÁLEK: Ale jdi... to jsou asi babské plotky. *Pro to* aby šla ženská do vody? Jakživ jsem něco takového neslyšel. Dnes vlezou spíš samy mužskému do postele.

POŠTOLKA: Marné řeči. Vosáhlo od sousední kumpanie to přines. Ženy ji vytáhly z vody a přinesou ji sem za chvíli... uvidíš. Má být pohřbena na zdejším kirchově... všecko ví Vosáhlo. Tam prý vám byl, braši, sajrajt. Ženské dělaly jako divé. Kančí tlama se musila před nimi ukrýt... snad by ji byly rozsápaly.

SLANKA: A měly by pravdu. Kančili dost páni, nemusí kančit našinec. A zvlášť nyní má mít jiné starosti v hlavě: jsme na ústupu, hladoví, zedraní, omrzlí, a on, nažraný a odětý, nemyslí na nic než na undrholt. Tučná kůže ho svědí. Natřít mu ji tak lískovým olejem.

POŠTOLKA: Marné řeči, bratránku. To bylo a bude. To patří už k vojně. Jenže my z těch panských zábav máme po čertech málo. My tak leda že nějakou kost ohryžem; masíčko si už oloupali a snědli páni.

HVÍŽĎÁLEK: Páni... jací páni? Což nejsme my také páni? A sami sobě pány?

POŠTOLKA: To jsi, pokud se chceš oběsit nebo utopit. Ale pokavad chceš žít a dýchat a pít a spát, musíš poslouchat. Není pánů, řekli nám; ale zkus to jen a vzepři se. Není pánů, ale gnut jejich zůstal a zatancuje ti po zádech skočnou, než se naděješ. Dřív byli z bílého těsta, teď jsou z našeho, černého, ale páni jsou pořád; a páni jsou stále páni a mákem vždycky posypáni.

SLANKA: Párom do toho, ale je tomu tak. Jen jména se změnila, ale jináč... všecko při starém a spíš hůř než líp. Ale vstrčit takového lotra do mé kůže... to bych se rád na něho podíval. Aby tak měl doma jako já tři odrostlé. A vítr fičel mu došky do sednice... a doma nebylo ani kobzole. A máma „topí slamou" a u vyschlého prsu visí jí červ čtvrtý a snad již zmodralý... iiišt... to by ho roupy přešly. *(Lehne si k ohni, nevšímaje si druhů, zapředený do své bolesti.)*

HVÍŽĎÁLEK *(obrací se jen k Pošlolkovi)*: Ale s tou utonulou je to přece jen moc divné. To se Ryškovi ještě nepřihodilo. A tak, brachu, zdá se mně, jako že se Hvížďálek jmenuju a že mám ostrý čenich, že se mu to přece nevyplatí. Víš, se džbánem se chodí tak dlouho pro vodu, až se ucho utrhne.

POŠTOLKA: Marné řeči, bratránku. Ten se z toho dovede vykroutit. To je stará liška, která už několikrát ténata přehryzla a vždycky ještě unikla. Uvidíš, že ani tentokrát nebude z mraku dešť.

HROBNÍK *(stařec, v jedné ruce motyku, v druhé svítilnu, vyšel z pravé strany a míří nalevo k hřbitovu)*: Dej pánbůh dobrý večer, vojáčci.

POŠTOLKA: Pánbůh dej. Kampak, kmocháčku, tak pozdě?

HROBNÍK: Ale nedají lidé pokoje člověku ani v noci. Kopat grob. Bude pohřeb ještě dnes, a byť prý i o půlnoci. Jedna paní, moc krásná, z bohatého rodu, zemanka z Dombrové — znal jsem ji, znal, už jako dítě byla moc krásná a tak podivná, div člověka neuhranula —, ta tedy sáhla si prý na život. Pánbůh

s námi a všecko zlé pryč! Marta Jefimová — choval jsem ji na klíně jako malou holčičku... v mladých letech sloužil jsem v jejich dvorci čeledínem —, kdo by si to byl jen kdy pomyslil. Pane Jezu Kriste, jak je ten svět zmotaný! A líbit se mi už přestává. Kdybys mne už, Pane, k sobě povolati ráčil. Ďábel jako lev řvoucí obchází ve dne v noci a hledá, koho by poheltil. A není úkrytu před ním než v tvém klíně, Panno přesvatá, Panno sedmibolestná.

HVÍŽĎÁLEK: A kam ji, kmotře, pohřbíte? Přece ne snad do svěcené země, když se nad sebou zapomněla.

HROBNÍK: Ne ne... Bůh chraň. U zdi bude ležet. Lid jest dnes beztak bez Boha; kam by to došlo, kdyby směly být sebevražedkyně pohřbívány počestně? To už by nás Sodoma zoupelna pohltila. Farář utekl z fary, ale ženské prý si ji pohřbí samy. Pro mne za mne: ať si ji tedy pohřbí. Já jim bránit nebudu; ostatně, nedaly by si ani. Jsou jako lítice. Život si brát... taková krásná mladice... kdo to jakživ slyšel. To je těžký hřích a velká hanba světitá.

POŠTOLKA: Marné řeči, bratránku... chci říci kmocháčku. Ale nezapomínejme, že ji do řeky vehnal on... Kančí tlama... víme... svou nestoudností.

HROBNÍK: I pak toho měla nedělati. Hřích její by byl padl na hlavu jeho a ona byla by bývala čista před Bohem, byť byla před lidmi zahozená. Včil je ztracená nadobro a oupelně, před lidmi i před Bohem. V pekelných plamenech bude hořet a neuhoří dokona nikdy; neboť ony jsou neuhasitedlné a duše lidská je nesmrtedlná. *(Pokyvuje hlavou a odchází.)*

(Po chvilce dvakrát trhaný hvizd z levé strany.)

POŠTOLKA *(odpovídá stejným způsobem).*

(Přes hřbitovní zeď se přehoupne Vosáhlo. V ruce vleče zardoušenou slepici. Ještě na zdi)

VOSÁHLO: Bezpečno, chlapci?

POŠTOLKA: Jako že jsi Vosáhlo, zvaný Mišpule.

VOSÁHLO *(ukazuje slepici)*: To je výkon, co? To koukáte, střapoči? Statky jsou vyjedeny a vybity, drůbežárny prázdny, jako by z nich právě odešlo půl tuctu kun, a já tohle ulovím a přinesu. Nejsem chlapík?

HVÍŽĎÁLEK: Jsi. Ale teď k dílu. Ty, Poštolko, řádně přilož a já ji upeku. Zabalím ji hezky do hlíny i s peřím; a bude šťavnatá jako štěně a křehká jako sele.

(Oba se zaměstnávají slepicí.)

VOSÁHLO: A novinek nesu, chlapci, až vám z nich uši zalehnou.

POŠTOLKA: Marné řeči, bratránku; víme všecko.

VOSÁHLO: Cože? Byl snad už taky tady?

POŠTOLKA: Byl. Teď šel na kirchov. Což jsi ho neviděl, jak tam kope hrob? Při zdi.

VOSÁHLO: Párom do tě, janku. Já o vlku a on o koze. Diktátor, chlapci, je na frontě, chcete-li co vědět. Nečekali ho, ale o půlnoci se náhle zjevil v Opolí a soudil na místě. Pět chlapů se houpalo ještě tu noc na šubienici: kradli, plenili, loupili, vraždili, ženy násilnili. Přijde nečekaný, převlečený... vyzví všecko v hovoru s vojáky nebo sedláky... a všecko se před ním třese. Kančí tlama se rozjektala před ním, až jí zuby cvakaly... jako staré babě... na moutě kuši... Slyšel jsem to od svědka očitého. Běží to po frontě jako po telefoně.

SLANKA *(zdvihne hlavu od ohně)*: Konečně muž. Zatím viděl jsem zde jen bestie. Bylo ho tu třeba hned od začátku: nebylo by to s námi došlo až sem.

VOSÁHLO: Uvidíte, že tu bude ještě tuto noc. A pak se seberte a držte se, moníci. Nenadějete se ani, přisedne si s vámi k ohni, a než si oči promnete nebo fajfku zapálíte, vytáhne z vás všecko, čeho potřebuje. Je chytrý jako čert a nezná žertů, holenku. Upletli jsme si v něm na sebe bič.

HVÍŽĎÁLEK: Nonono... já se tak hned neleknu. Já jsem taky pán. Já pán, ty pán... tak já si to myslím. A dovedu se postavit, je-li třeba.

VOSÁHLO: Stavět se můžeš... třebas na zadní... on se ti přece vyhoupne na hřbet a prožene tě pěkně po hulánsku.

(Zprava vhrne se na jeviště průvod žen. Nesou na márách pod příkrovem mrtvou Marlu Jefimovou. Jsou mezi nimi druhá městská žena, první i druhá venkovská žena, šílená žena, stará nevěstka, služka Marlina. Rezavý muž s vyceněným chrupem jde před ním a svítí mu pochodní. Stanou před vraty hřbitovními.)

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Světice je, ať praví kdo chce co chce; a krev její padne na hlavu vraha jejího, vepře nečistého, věčně nedosyceného krásy ženiny. Sestrobijcem stává se dnešní ne-

čistý muž. Zabíjí ženu chtě nechtě; buď do smrti ji rovnou vhání, nebo život obrací jí v pomalé umírání. Holubičko moje sirá! Krahujec vrhl se na tebe a neznal slitování. Ničím nebyla mu tvá krása, ničím tvá mladost, ničím tvá čistota. To všechno není možno hltat a drásat. On hledal a chtěl jen tělo; je chtěl rozervat a potrhat. I vyrvala jsi se mu posledními silami a raději do řeky jsi šla, než bys skonala v jeho nečistých spárech.

SLUŽKA MARTINA: Ubít ho psa gnutem volským; nezaslouží si nic jiného. Máš pravdu, ty paní z města. Žila-li kdy světice, byla to ona. Znala jsem ji, deset let jsem jí sloužila, deset let jsem s ní žila pod jednou střechou. Od dvanáctého roku, kdy jsem osiřela, bydlila jsem u ní; a křivého slova ani křivého pohledu mně nedala za celou tu dobu. Žebráka nepropustila od dveří neobdarovaného; a v srdci jejím nebylo kalu a poskvrny, jako jich není na oltáři planoucím dvojí řadou svěc o hrubé v neděli. A kůrové andělští vítají ji dnes mezi sebe s plesáním.

PRVNÍ VENKOVSKÁ ŽENA: Chleba měla dost, chleba bílého, i žebrákům z něho ukrojovala, a přece zemřela. Do nedávna jsem myslívala, že umírá se jen po plackách z otrub a kůry stromové. Umírají tedy i lidé, kteří mají dost dobrého, zdravého chleba? Jak je to podivné. A jiní touží ze všech sil žíti, ale nemohou, protože nemají takového chleba. Jak je to podivné. Jak je to všecko nepochopitelné.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Nic není nepochopitelné. Máš-li uši k slyšení, slyš. Nežije člověk jen chlebem a žena již nejméně; láskou mužovou žije žena. A ta došla nyní. Prorok boží měl by přijít a naučit muže zákonu božímu, který chce, aby muž miloval ženu a dal jí dítě. Není jiné brzdy smilnosti mužově než dítě, jehož zárodek klade do lůna jejího; ono jediné vychová jej k cudnosti a sebepřemáhání.

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Prorok boží... ale on již přišel. Je to Lazar a Bůh dal mu moc zázraků. Veliký jest před tváří Hospodinovou, a moc jeho a sláva jeho jsou s ním.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Ale mužové jsou zhýralejší za něho, než byli před ním. Nerozvázal tepen života; neporučil ženě roditi a muži ploditi. Nesmířil posud pohlaví a neposvětil znova života.

STARÁ NEVĚSTKA: Máš pravdu: všecko při starém a za něho

stejně, jako bylo před ním. A snad hůře ještě. Stále muž hledá v ženě nevěstku; a kdo hledá, nalézá. Jenže nevěstky jsou dnes mladší a mladší, mladší, než byly za mé mladosti. Dnes jsou to již děti, které nevyšly posud ze školy a sedají v jejích lavicích. Dopoledne a odpoledne se učí a večer a v noci... provozují mé řemeslo.

REZAVÝ MUŽ: A ďábla smutku také nezabil; a radosti v jeho Zástupech jsem nenalezl; a smát se také ještě neumím. Čeho dokáže, když nedovedl ani toho? Proto chodím rád na pohřby, zvláště ženské. Přihřívám si svůj smutek, odstálý již, na cizím, teplém ještě. A dělá mně to dobře, viděti krásnou mladou ženu... znak položenou, nehybnou, s tváří bledou a k nebi obrácenou... hehehe... právě jako tenkrát ležela má Jadviga.

ŠÍLENÁ ŽENA: A mou berušku mně také nevrátil a sotva ji již nalezne, ne... on jí ani nehledá ani hledat nedává. Snad chce, abych počala se Zástupem a porodila nové dítě; ale já nechci míti dítě s jeho Zástupem. Proklet buď jeho Zástup; nové a horší utrpení nám jen přináší. Hnusí se mi jeho Zástup... štítím se jeho mužů, kteří jako by ve smečce se ženami chtěli žíti. Zakrývám si tvář před jejich nestoudnými pohledy a výzvami.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Máš pravdu. Kam vkročí jeho Zástupové, tam jen křik a nářek se ozývá, tam hned jiskra tryská a dým se valí z podpálených stavení; tam po jejich odchodu jen kupka popele a země dokola vypálená. Ne, nejsou požehnány jeho Zástupy. Není v nich ani spravedlnosti, ani lásky; a novou bolest přinášejí nám ženám. Muže nám odcizují, pokud jsme je měly; zvlčilosti je přiučují, pokud jí neznali ještě. Kletba jim i jemu! Nebýt jeho i jich, žíti mohla posud Marta Jefimová sobě i všem, kdož ji znali, na radost. Kytičko má ubohá... rozmarýnku ze selské zahrádky... zadupaný do země kopyty koňskými!

ŠÍLENÁ ŽENA: A snad i *on* je vinen jinak ještě její smrtí. Vzpomínáte si ještě, jak vytřeštěně hleděla na něho hned od první chvíle, kdy jej spatřila? Ó... ó ó... dobře jsem si toho povšimla... Ó... ó ó... mám oči pro takové ženy a pro takovou slepou lásku, která je vrhá přímo pod kopyta koně mužova. Posedlé jí, oslepené jí, vybíhají přímo do koleje

jízdní dráhy a bývají drceny rozjetým vozem, na němž tupě dřepí jejich modla. Ó... ó ó... znám je... málo scházelo a byla bych bývala jedna z nich.

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Mlč! Nerouhej se! Prorok boží je a krev jeho na nás a naše děti.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Prorok boží... snad. V tom právě je zlo jeho i naše. Potřebujeme dnes jen dobrých mužů, kteří plní své povinnosti,... nic víc, ale také nic míň. K čertu se všemi proroky, světci, polobohy i celými bohy. Překážejí jen v životě a zlo tropí... volky nevolky. Není pro ně zařízen život náš... lidský a pozemský, jak již jednou je.

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Nerouhej se, pravím ti. Je vidět, že nemáš dětí. Kdybys jich měla, věděla bys, k čemu jsou proroci a boží muži. Aby jim cestu ukázali do zaslíbené země... pamatuj si to.

ZIKA *(vyjde zprava zahalený v plášť; postupuje nejistě a zpytavě jako na neznámém terénu; bručí k sobě)*: Kat to spral! Pěkný úkol mně to nabrabil... ten starý lotr Ryška. Nebýt starých přátelských dloužků mezi námi a nemýt ruka ruku, vyplil bych se na to. Sám si sedí v závětří při korbelu a já se mám drcat po neznámých vsích... klopýtat po děravých návsích, domlouvat se s hladovými ožralými vojáky a dát se od nich častovat hloupými vtipy... a všecko proto, že starý kanec si chtěl zase zahýřit, ale že mu selhalo a že se bojí následků. Kat to spral! Chlapi jsou sprostí a ženské jsou hloupé... a pak žij na takovém světě. *(Spatří náhle pohřební průvod.)* Konečně! Tady jsou! *(Rozkřikne se.)* Nuže, proč nebušíte na dvéře, aby vám otevřeli? Tlucte a bude vám otevřeno. Rychle pro hrobníka a kněze; a pochovejte již jednou tu mrtvou, ať nestraší na zemi. Tělu do hrobu přísluší, běda, kdos nedbal o duši. Rychle k dílu. Ty, zrzko, buš na vrata; hrobník je asi nahluchlý a nedoslýchá!

ŠÍLENÁ ŽENA: A kdože jsi ty, že hasíš, co tě nepálí?

ZIKA: Proč se ptáš? Ten, kdo má moc. Velitel vojska. Je válka, brzy snad se tu rozvine bitva, a vy zde zavazujete svými průvody pohřebními a svým skučením a vytím. Pohřběte ji rychle, jste-li s ní již jednou tady; a pak hned táhněte. Pryč s vámi odtud! Překážíte jen vojsku.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA *(zahledí se mu do tváře)*: Áá... tos ty, Ziko, Parní mlátičko? Jen ne tak zhurta! Známe se. Tys jako kuře; nikdy nadarmo nehrabeš. A jde-li ti o to, aby byla Marta rychle pohřbena, je v tom háček. Komu na tom záleží? Jejímu vrahu, kančímu Ryškovi. Kolik ti dal, Jidáši, za to, abys nás nalezl a přiměl k rychlému pohřbu? Chce smazat sledy svého zločinu, viď? Shladit s povrchu zemského tu, jíž nepřála jeho vilnost božího slunce a vzduchu. Rozumíte si dobře, lotři; a hrajete si do rukou. Ale věz, že se tě neleknu. A přede všemi, i před samým diktátorem, bude-li třeba, napliji ti do tvé pihovité jidášské tváře!

ZIKA *(zahvizdne)*: Vojáci, sem! Jsem Zika, váš velitel. Rychle sem!

(Vojáci se sbírají se země a zvolna přicházejí k Zikovi; první z nich dojde Pošťolka.)

POŠŤOLKA: Co je? Republika nás sice špatně platí a ještě hůře krmí, ale zavolat si nás umí, potřebuje-li nás,... nic ve zlé a jen co je pravda, občane vůdce.

ZIKA: Netlachej. Svaž raději tuto hubatou paničku a odveď ji do Topolčan. Z mého rozkazu. Protivila se vojenské moci a ohrožovala zdar války.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Ty mne poutat? Pse otrocký... sám spoutaný všemi neřestmi... otroku nejbědnějších vášní a náruživostí. Mne, ženu svobodnou... bürgra svobodného samosprávného města dceru?

POŠŤOLKA: Marné řeči, paničko. Dejte se spoutat a odvést mnou do města. To není ještě nic zlého. To se přihodilo již větším pánům, než jsme my oba. A já budu vám po cestě dobrým průvodcem, jako že se Pošťolka jmenuji. Budu vás vyrážet, a chcete-li, i zalaškovat si můžeme spolů.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Přibliž se jen a uvidíš. Jsem zabezpečena pro všechen případ. *(Sahá do kabely a vyjímá odlamlud revolver.)* Zde viz: krok kupředu, a ležíš bezduch na zemi.

POŠŤOLKA: Marné řeči... to je energická panička. Nechat si provrtat svůj prázdný žaludek, v kterém žblunká jen trocha té cikorkové špíny, kvůli krásným očím občana vůdce... ne... k tomu nemám věru chuti.

HVÍŽĎALEK: Ale paničko, račte dovolit... to jsou podivné a povážlivé moresy. Já se taky nikoho nebojím... na mne si taky

nikdo nepřijde... já se také umím postavit, a třebas celé armádě postavit... ale kdyby mi tuhle občan generál slušně řekl: Hvížďálku, buď tak laskav, dej se svázat,... já bych mu to na mou duši nemoh odepřít. Já jsem na zdvořilost strašlivě lechtivý. A vždyť on je k vám skoro právě tak slušný... a vůbec my všichni jsme gentlemani... a chováme se k vám až na toho zavšiveného Slanku, který vás nejde ani pozdravit, jako rytíři. *(Opakuje zálibně.)* Račte dovolit... jako rytíři.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA *(změří ho opovržlivě)*: Tatrmane!

HVÍŽĎÁLEK: Jsem hindignován, paničko; a ustupuji do pozadí. Jsem příliš jemný, abych se vám vnucoval. Ne... s ženami nekříží Hvížďálek nikdy meče. Hvížďálek je rytíř.

LAZAR *(přeskočí zídku hřbitovní)*: Jaký zde hluk? Oč se přete? A co děláš zde ty, Ziko?

VOSÁHLO *(který stál stranou)*: Spas duši, Kriste Ježíši. Už je tu. *(Dá se na útěk.)*

HVÍŽĎÁLEK *(ulekl se a uniká s ním několik kroků; pak se udeří do čela)*: Ale pomalu, pomalu, Hvížďálku,... vždyť jsi rytíř a rytíř nikdy neutíká. Vždyť ses tomu přece učil už ve škole. A konečně ten pán je pán jako ty. Znáš přece své heslo: já pán, ty pán. Co by ses tedy bál? Že tě tak mohl poplašit ten střeček Vosáhlo? Hanba mu! Hanba mu, zbabělci! A to je pak voják republiky... revoluční voják prosím. Bojí se svého velitele. *(Vrací se pomalu ke skupině, z níž ulekl, zastíraje líčenou důstojnost svou blamáž.)*

ZIKA: Já, pane... já, pane... tentononc... chtěl jsem se přesvědčit, jsou-li stráže řádně rozestaveny. *(Bručí k sobě.)* Proklatě... všecko je již ztraceno.

LAZAR: A čí tělo zde na márách? A kam jste s ním měli namířeno?

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Pane, buď Spytihněvem spravedlivým. Vím, že je válka a že válka zabírá celou tvou mysl. Ale Spytihněv táhl také již do pole, když chudá vdova jej zastavila, aby se dovolala spravedlnosti u něho. I zadržel výpravu válečnou, sestoupil s koně a rozsoudil při její; pak teprve vsedl znovu na kůň a vytáhl do pole. Učiň i ty mé bolesti zadost! Vyslyš i ty žalobu mou! Neucpávej si sluchu před ní! Neodvracej se od ní! Svět stojí spravedlností, a ani válka není nic než boj o ni.

LAZAR: Poslouchám. Mluv. Dobře jsi řekla: svět stojí spravedlností. Jenže spravedlnost není nic hotového jako lešení na stavbě: musíš ji vytvářet celým svým životem, celým jeho úsilím znova a znova... stále a stále... vteřinu co vteřinu. A povolil-lis a slevil-lis, byť jen na okamih, ztracen jsi již. Poněvadž duch života odstoupil v tu chvíli od tebe a zapřel tě před věčností. Běda těm, kdož zdřímli... Lhostejno, zda únavou přemožení nebo z lenosti. On, věčně bdělý, neliší mezi obojím... a nezná více ani jedněch, ani druhých. Ano... spravedlnost... jenže bývá to často jen jiný název pro ukrutnost... tak se to alespoň jeví ubohé mysli průměrného člověka. Mluv! Celá má bytost se vychýlila ze své osy a naslouchá ti.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Můj děj je krátký jako sametka na dívčím hrdle; jenže nenese ani medailonku ani křížku, nýbrž utopenou. Byla čistá holubička a jestřábu se jí zachtělo; i uchvátil ji v poledne a roztrhal... ne, hůř... do smrti sama se dobrovolně vrhla, než by připustila, aby ji jeho paráty znečistily. Čestná krásná mladá žena zde mrtva leží... mučednice svého pohlaví,... zatím co vrah její beztrestně šlape boží zem a velí tvému vojsku. Morová rána v jeho podobě sedla si na trůn a šíří kolem sebe volně nákazu; a lid přistupuje a koří se jí a líbá jí ruce i nohy a roznáší její jed po celé zemi. Vrah její je tvůj kančí Ryška.

LAZAR *(Zikovi)*: Mluví pravdu? Co víš o tom?

ZIKA *(v rozpacích)*: Nic nebo skoro nic.

LAZAR: Jak tě znám, víš všecko. Mluv rychle a pravdu!

ZIKA: Ta panička přehání... zřejmě přehání. Je snad něco pravdy na tom... neupírám... *(v rozpacích)* ale ona dělá z komára velbloud. Myslím ostatně, že ta mrtvá byla nemocná... šílená... snad dědičně zatížená. Rozhodně: nebyla normální nikdy... nikdy zcela při smyslech. Svědky mohu na to přivést.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Lžeš, lotře, v hrdlo lžeš. Měla krásný zdravý rozum, nezakalený ničím... ani chorobou ani hříchem jako ty, podlče,... pokavad jí nevehnal v šílenství ten pekelník a nadháněč ďábla a množitel jeho říše věčných zatracenců. On, Zika, pane, je známý spřeženec jeho: k jednomu řetězu zločinu a hanby jsou oba — on i Ryška — přikováni a drží spolů jako šibeničný provaz a visalec na něm.

LAZAR *(Zikovi)*: Jdi a přiveď Ryšku.

ZIKA: Nevím, kde je nyní, pane.

LAZAR: Lháři. Mne neoklameš. Nebývá nikdy daleko od tebe. Kde jsi ty, tam blízko i on... jako kde plesnivina, tam nedaleko i mrva. A sázím hlavu, že není odtud dále než tři sta kroků. Tebe na zvědy poslal a sám skrytý dočkává zprávy od tebe nebo návratu tvého. Nebudeš-li zde s ním do čtvrt hodiny, vypořádám se s tebou. Mám určitou vědomost od vojáků, kde je tuto chvíli; a jmenoval bych ti to místo, kdybys ho neznal stejně dobře jako já.

ZIKA *(odchází zahryzlý do sebe, bručе)*: Ostatně, proč si za něho prsty pálit? On by za mne ani rukou nehnul, kdybych se octl v té kaši já. Co si nadrobil, ať si nyní sní. *(Odchází.)*

ŠÍLENÁ ŽENA *(přistoupí k Lazarovi; bodavě)*: Nezajímá tě ani vědět, kdo je tatam na marách složená k věčnému odpočinku? Opravdu ne? Tak jsi již zlhostejněl k životu, že by ti nic neřekla mrtvá tvář ani tvé nejvášnivější vyznavačky?

LAZAR: Co míníš tím, ženo? Leží tam člověk nevinně zabitý, slabá dobrá žena, veštvaná do smrti surovým násilníkem. To mně stačí. Není a nebylo přijímání osob u mne; můj život byl úcta k věci a služba jí, a k nejvyšší ze všech: k veliké věci společné nám všem, které říkala stará náboženstva život věčný nebo Bůh, a jíž říkám já Zástupové. Byť příbuzný můj a bratr můj tam ležel, nemstil bych ho, pokud by byl vinný; a polož tam mého nepřítele jako nevinnou oběť, a mstíti ho budu na těch, kdož se na něm provinili.

ŠÍLENÁ ŽENA: Opravdu ti to stačí? Jaks bezzájmový! Nebo pokrytecký? Kdož ví? Nu, teď právě by byla vhodná příležitost zvědět to a rozřešit tu hádanku, která vrtá v poslední době mnohému z nás mozkem.

LAZAR: Jakouže hádanku chceš rozřešit, ty, která sama mluvíš v hádankách a sama kladeš hádanky?

ŠÍLENÁ ŽENA *(zabodne se do něho zrakem)*: Prostě tu: nejsi-li také trochu vrahem té, která leží bez hnutí na onom černém lešení. Jsou díla, jež mají více spolutvůrců; a jsou zločiny, na nichž pracuje někdy několik lidí... třeba se ani neznají. Viděla jsem v dětství laň, již dobil kyjem sprostý honec, ale smrtivou kulku vehnal jí do těla přece jen mladý kavalír.

LAZAR: V jakých podobenstvích mluvíš? Jakými hádankami mne mučíš? Já spoluvrahem někoho? Ženy? Áááh! *(Zasyčí bolestí pod náhlou vzpomínkou na Martu; pak vykřikne velkým hlasem.)* Jistotu chci... jistotu... ihned jistotu, — nemám-li zešílet.

ŠÍLENÁ ŽENA: Měj ji tedy! Vyčti tedy své odsouzení z té svaté tváře. Ta, jež ji v životě nosila, stojí již nyní před Bohem a žaluje na tebe. *(Strhne příkrov; objeví se postava Marty Jefimové s rukama na hrudi zkříženýma.)*

LAZAR *(zalápe vztýčenýma pažema ve vzduchu, zapotácí se; po chvíli přerývaje svou řeč slony)*: Ano, máš pravdu, ženo mstitelko, již vyslal... kdo? Mstící se Bůh nebo zrazená Myšlenka?... Nevím toho a nedovím se asi toho již před smrtí. Ano, ženo mstitelko své nešťastné sestry, zde je na místě otázka: Kdo ji zabil? Já či on? Či oba dva? Ubohá! Ptáčku zpěváčku nevinný,... kterýs mohl oblažit zpěvem svým celý boží svět... nejlepšímu muži dát štěstí, jakého mu bozi mohli závidět! Okřídlený úsměve života... božího ráje nejjistější příslibe... jaký ti los padl neblahý. Do rány dvěma vzteklým lotrům jsi vletěla: jeden, zaslepenec Myšlenky, který se domníval konati velkou věc, vraždil-li pro ni,... druhý, otrok chtíče, který nemohl nezabít toho, po kom zatoužil; ale zbabělí slaboši oba, neboť jen oni zabíjejí. Opravdově silného poznáš po tom, že je dobrý: život stupňuje a množí kolem sebe a napájí a sytí celé houfy ptáků i duší, jež se sletěly k němu. Sladko a bezpečno jest v jeho stínu; a není bytosti lidské ani živočišné, která by v něm trpěla. *(Usedne na patník u dveří hřbitovních, zastře si tvář pláštěm, trvá chvíli v dumě, z níž občas zasténá.)*

RYŠKA: Já zde, pane, před tváří tvou. Proč jsi mne zavolal?

LAZAR *(zdvihne hlavu)*: Ty zde, lotře? Tak bych tě byl oslovil, kdybys byl přišel o pět minut dříve. Nyní měl bych ti říci: Ty zde, bratře? Ale ani to by nebyla pravda celá. Nutno spojit obojí a říci: Ty zde, bratře lotře? Tedy, bratře lotře, znáš tu zde na marách a znáš se k tomu, žes ji svou vilností a svým násilnictvím vehnal do smrti?

RYŠKA: Znám a pravdu díš. Vehnal jsem ji do řeky, poněvadž jsem zatoužil po ní tak chtivě jako po žádné ženě posud a chtěl se jí zmocnit stůj co stůj. I vyrvala se mně nadlidskou silou a vrhla se do vody. Ale .... abych řekl pravdu... a nepravím

toho na svou obhajobu... cosi zoufalého a zrazeného v ní již bylo, když jsem ji spatřil,... něco, co vodívá ženu rovnou do smrti. A chvílemi se mi zdá, jako by mně byla schvalně vběhla do cesty, abych jí dal smrt, jíž si nedovedla sama dát. To zoufalé, to zrazené v ní, to políbené již smrtí mne k ní právě přitáhlo; to byla ona vnada, ono lákadlo, jež vybouřilo můj chtíč jako nic posud předtím. Jediný pohled na ni... a pohled ten dal mi slib požitku nad požitky. Rozžhavit do tělesné vášně, do tělesného žáru ženu zoufalství již propadlou a smrti zasvěcenou... přinutit ji, aby přitakaly životu její smysly, když ho její duše i srdce popírají,... věř, není pro smyslnost mužovu většího vítězství ani pro marnivost jeho jemnějšího polichocení. Jsem v ženských vnadách a svodech odborník a labužník; a mluvím zde o nich odborně... jako muž s mužem.

LAZAR: Pse! Važ bedlivěji svých slov! Střez svůj opilý jazyk prostořeký. Mluv stoudně! Chci tě soudit, a ne zabít!

RYŠKA: Teď pse... a před chvílí bratře lotře? Podivný slovník! Takové náhlé přemety jsou podezřelé: prozrazují obyčejně svědomí, které trpí mořskou nemocí,... čili jasně mluveno, buď nejisté vrtošivé svědomí, nebo špatné trávení... pro nadbytek žluči. Soudce, pokud vím, nemá trpěti ani jedním ani druhým. V spořádaných státech nedovolují takovým lidem, aby soudili své spoluobčany.

LAZAR *(nedbaje jeho ironie)*: Kdo ti dovolil smilniti s krví? Kdo ti dovolil žíti ve vlastní osobě svému chtíči, své vášni, své nešesti... tam, kdes měl býti jen nástrojem vůle nadosobní? Jediné ztělesněním všemohoucnosti Zástupů? Neučil-li jsem tě stokrát, že žíti pravý život v Zástupech jest možné jen, odhodíš-li své malé mrzké já, zapřeš-li svou rozkoš a smyslnost, přeliješ-li se ve velikou neosobní Myšlenku věčnosti? Čisté, svaté nauce jsem tě učil, ale tys ji zradil a zprznil. Smí gilotina, řekl jsem ti stokráte, míti rozkoš z krve, již prolévá? Smí smilniti s muži, jimž stíná hlavu? Smí souložiti s jejich šíjemi, jež přetíná? Učil jsem tě zákonnosti a cudnosti *nutného* zla, ale tys obrátil mé poselství k ospravedlnění nejzvrhlejší rozkoše... v nejpustší zvůli... v dráždidlo a lochtadlo zkažených smyslů. Svatost a výsostnost Myšlenky nejsilnější i nejstrašnější, jež vzklíčila kdy v lidském mozku, metl jsem před svini...

ne, hůř: před kance. A on neměl nic bližšího na práci než vrhnouti se na ni a obtěžkati ji svým kalem.

RYŠKA: Míru nutnosti, zákonnost nutnosti... nechej si jich. Nestojím o ně ani já, ani kdo jiný z nás. Člověk, chci býti člověkem; a to znamená bohatý a štědrý ve všem... v dobru i ve zlu... To znamená zahýřiti si v plnosti života, a ne býti spoutaný pod jho nutnosti jako dobytče tahoun a býti krmen pouhou mírou nutnosti, abys nezcepeněl, nýbrž vlekl, živý stroj, své břemeno dále. A bráníš-li mně býti člověkem, plným, bohatým člověkem v celém, kypivém smyslu slova, raději *divokým* zvířetem se stanu, neboť ono jest víc než tvůj nečlověk, nelida, netvor a patvor. Kdo nebyl dříve zvířetem, nemůže býti člověkem; ale kdo byl jednou člověkem, nebude chtít nikdy být vaším *ne*člověkem nebo *nad*člověkem. Nevymyslil z vás žalostných proroků nikdo posud, jak jíti nad člověka; a vy všichni, kdo jste chtěli člověka vésti nad něj, zavedli jste ho bezděky pod něj.

LAZAR *(s ironií)*: Tebe věru nebylo možno zavésti pod něj, poněvadž jsi pod ním vždycky byl; a tak hluboko, že nešlo to již níže.

RYŠKA: Byl nebyl... šlo nešlo... *vědomě* zvířetem z odporu k tvému člověku stroji jsem se stal teprve nyní. To jest, chceš-li, tvá na mně vina. A kdybych i zrazoval Zástupy... i to dalo by se omluviti mou bezednou nechutí k tvé pokřivené nedomyšlené Lžimyšlence. Ano, jsem hrd na to. Chlubím se tím, že jsem zvíře rozkoše a ukrutnosti... po své dravčí přirozenosti; jest to vždycky ještě čestnější než býti tvým strojem odměřujícím si na miligram přesně míru nutnosti. Neboť co jsi vymyslil jako nejvyšší cíl lidstva? Stroj, živý lidský stroj. Gilotinu z mozku a srdce, kostí, šlach a žil, nervů a krve. To je tvůj veliký vynález, který vynášíš před námi velkými slovy... nestřídmým opilým jazykem. Hrd jsem na to, že jsem nedovedl klesnout tak nízko nebo — tvou řečí mluveno — vystoupiti tak vysoko.

LAZAR: Chrli jen dál ze svého zvířecího hrdla rouhání Myšlence! Slintej po ní páchnoucími slinami své nečisté tlamy! Nezatemníš tím jejího svatého svitu. Vysoko nad tebou stojí a hoří jako slunce na nebi; i ta špetka rozumu a soudnosti, jichž po-

třebuješ ke svým ubožáckým útokům, jest její dar a z její milosti. Živí ve své všeobsáhlé božské dobrotě i své zlolajce, nactiutrhače a klevetníky.

ŠÍLENÁ ŽENA *(přiskočí náhle k Ryškovi)*: Nedej se, Ryško! Neboj se ho, nelekni se ho! Neustupuj před ním! Zloduch a svůdce lidu je to... pomahač ďáblův. Antikrist, vyslaný, aby uvodil mnohé v pokušení a mnohé v zahynutí. Kdybys věděl, co vím já, naplil bys mu pak do tváře a nemluvil s ním ani. *(Pološeptem.)* Povím ti to tedy, abys ho snáze přemohl a aby odešel odtud úplně poražený a zahanbený. On sám miloval Martu Jefimovou! On ji svedl a měl ji před tebou! A nemůže ti odpustit, že jí již nebude mít. Chachacha... Tak jest tomu, můj milý. A toho by ses bál? Před tím bys ustoupil? Hleď... já jsem ubohá, slabá, nemocná žena a nebojím se ho. Do tváře mu napliji, zachce-li se mně. *(Obrácena k Lazarovi.)* Lžiproroku, který jsi mně slíbil vrátit mé dítě,... kde je máš? Lháři, který jsi nám všem sliboval štěstí a radost,... kde jsou? Nebo chtěl jsi snad, abych počala s tebou dítě nové? Díky ti,... ale pak bych ležela raději zde na márách... místo té ubohé berušky Marty.

RYŠKA: Chachacha. Tak jest tomu tedy! Nu, tak počestného soudce neviděla pak opravdu ještě tato země. Odtud tedy oheň pánův... žár jeho výmluvnosti! Tedy dva kohouti na jednom smetišti. A proto znepokojil a vzbouřil nebe, peklo, slunce, věčnost, boha i ďábla. Chachacha. A to všecko proto, že jsem připravil pána o tučné sousto ženského masíčka. Ostatně... všecka čest mu... stálo opravdu za hřích... prima... hors concours... jen pro znalce.

LAZAR *(vytrhne z pasu revolver a namíří na Ryšku)*: Pse,... štěkal jsi naposledy... na měsíc i na slunce.

(Třeskne rána; Ryška se skácí k zemi.)

LAZAR *(stojí chvíli němě, oči vytřeštěné; pak podivná záře blaženosti zalije mu tvář)*: Zabil jsem tedy člověka... a ne z rozkazu Myšlenky a jako nástroj její, nýbrž sobecky, ve hněvu a vášni. A přece toho nelituji. Hle, tak chutná lidská krev ve vášni prolitá. Cosi opojného je v ní; nozdrám chce se lokati vůni její, mozku zpíti se jí, duši nasáknouti jí. Cosi se protrhlo ve mně; strž nového poznání... ne... víc, nového života řítí se do mne

a odplavuje všecko staré jako mrtvé setlelé listí loňským větrem naváté! Sám... ve *vlastní* osobě... jako nikdy posud... živ jsem po prvé na této zemi. Až dosud neznal jsem takového plného života: živořil jsem z druhé ruky... snad jeho stínem nebo snem o něm. Ale nyní... přede mnou i ve mně: skutečnost a jen skutečnost. Veliká jest a slavná nad všecko pomyšlení; a bohatá bohatstvím, o němž jsem neměl potuchy.

Vám, dvěma mrtvým, kteří zde ležíte, jsem za tento pravý život zavázán. Ty, světice, chtělas mně jej dáti svým způsobem... nebeským a ženským zároveň; ale neuspěla jsi. On... bratr lotr... mi jej dal... po svém ovšem. I jemu dík; i on buď za to ctěn.

OPONA

Dějství čtvrté

Prostorná kaple, nedávno čistě vybílená, za vsí v polích — za frontou. Jest vyvýšena o několik schodů nad úrovní půdy a stojí u křižovatky cest, které se odlud různým směrem rozbíhají. Jest obklopena několika starými rozsochatými lipami; o větve jejich jsou uvázáni za oběže dva osedlaní jízdečtí koně. Pozdní odpoledne jasného zimního dne; krajina zasněžena; před kaplí hoří hranice drv.

Oltář obrácen v psací stůl a přeplněn plány a mapami. Jiný improvisovaný psací stůl, taktéž kypící papíry, a několik polních židlí u zdi.

Uvnitř Lazar, zahloubaný do papírů, činí si poznámky a hovoří občas stručnými větami s Maloušem.

Zástup — v něm mimo jiné rusovlasý venkovan, muž černovlasý i černovousý, rezavý muž, Zika, Vasil, první a druhá venkovská žena, druhá městská žena, šílená žena — blíží se ke kapli, zdvihaje pěsti i hole a sochory a laje; neodvažuje se však dovnitř, nýbrž půlkruhem obstupuje kapli.

RUSOVLASÝ VENKOVAN: Ano, oklamal nás, jistě nás oklamal. Nemám ani statku, ani sivé. Žid nenalévá... Všichni židé se rozutekli, jako by se do země propadli. A bývalý můj statek vybili a vypálili vojáci. Jen ohořelá hruška máslovka trčí před ním... věru čagan spíše než strom. Na svého visalce, zdá se, čeká; ale *on (ukáže směrem do kaple)* by jím měl býti, braši, ne já.

PRVNÍ VENKOVSKÁ ŽENA: Pravdu máš, chleba nedal, ačkoliv ho slíbil. A u nás v horách den ze dne hůře. Neumírají již jen dětičky, mrou i dospělí; a vylidněny jsou již celé dědiny. Není kam lidí pohřbívat; i zakopávají je — nastojte — do zahrad, do lesů a na rozcestí... je, křesťany, vykoupené předrahou krví Kristovou, jako psy nebo jinou zvěř. Bůh tresci toho, kdo ta soužení na nás přivodil.

VASIL: Na Boha nečekejte... sami se chopte díla a ztrestejte ho. Nač vám dal Bůh rozum a ruce? Ubijte ho jako vzteklého psa... radí vám to váš starý dobrý přítel. Nebo hroznější ještě věci dolehnou na vás. Děti vaše ještě vzbouří proti vám; a syna rozdělí s otcem a dceru s matkou. Belzebub je v něm a zloba jeho nemá mezí. Vyvolal válku, ale nevyhraje jí... uvidíte. Bijeme se již vespolek... jedni proti druhým... a nikdo neví, kde stojí. Jako by nám všem strhl půdu pod nohama a blínu se nám dal napít: tak se nám hlava točí. A já — řeknu vám to upřímně — starého krále bych raději vítězem viděl než jeho. Byl všelijaký, ale nebyl zlý: dalo se žít pod ním, a dobře žít. Pravím to, třeba jsem socialista a revolucionář. Snad bych tak neměl mluvit,... ale pravdu především, braši. Pravdu sobě buďme, dobři spolu buďme.

ZIKA: Ne darmo utekl z kláštera; ne darmo odpadl od Boha a církve. Víte, já nejsem věřící, ale tolik musím říci: pořádný kněz nebo mnich jest mně vždycky milejší než takový odřezanec. Jidáš je Jidáš a vždycky hnusný: ať zrazuje církev, krále nebo republiku. A mějte se před ním na pozoru: kdo zradil jiné, proč by nezradil i vás?

VASIL: Ryška mu překážel; proto ho odstřelil, aby měl volnou ruku. Pouze Ryška myslil to s vámi dobře. Ubohý Ryška! Zahynul proto, že mu byl v cestě. On jediný mohl skoncovat válku a dát vám mír a chleba. Nevěděl, co je to ublížit člověku; dobro chtěl všem a všemu. Byl laskavý jako jehličný les, který živí celou dědinu... stále zelený, stále rozehraný do žertů a šprýmů... a stále štědrý.

HLASY: To byl... ubohý Ryška... dřív než ho zabila ta zelená sedmička... ten vychrtlý podlec popský.

MUŽ ČERNOVOUSÝ I ČERNOVLASÝ: Byl bohatýrský ve všem,... i když si zahulal. Dobře bylo s ním, dobře bylo u něho. Ten živé duše nezarmoutil.

REZAVÝ MUŽ: Od toho bych se byl i smát naučil... proč jsem nešel k němu? Ale ne... ďábel mne tak splete, že se přilepím k tomu popovi se zaschlou duší. A mně bylo třeba někoho, z něhož by se vylévala veselost a zalévala všecko okolí na míle široko... jako vlna divoké jarní řeky horské.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Máš pravdu, Ryška spíš by byl naučil

muže plodit a ženu rodit než tento mnich, jemuž byla žena cizí, dítě neznámé, rodina lhostejná.

ŠÍLENÁ ŽENA: Žena cizí... chachacha... to se velmi mýlíš, má milá. Což jsi zapomněla Marty Jefimové? Rychle ji svedl... rychleji ještě zmárnil. A omámit dovedl ji právě svým popským uměním, kterému ho vyučili v klášteře.

ZIKA: Pravdu máš. Vší zlobě a neřesti se naučil v klášteře; lidi svádět a klamat a lhát a smilnit... Ze svého studeného, věčně šerého chrámu vnesl do vašeho života mrak nedůvěry a položil jej jako mráz na vaše stromy, hotové již již rozkvést.

VASIL: Ano, dobře jsi řekl: hotové již již rozkvést, neboť je máj lidstva, braši. Veliký máj táhne světem... ten, který se vrací po tisíciletích; a jeho teplý vítr třese ne rozkvetlými stromy, nýbrž lidmi.

DRUHÁ VENKOVSKÁ ŽENA: Ba ano, zavedl nás, je to nabíledni. Moc zázraků odstoupla od něho,... měl-li ji kdy doopravdy a nečinil-li ďábel zázraky za něho... i to by bylo možné. Ví to již sám. Tuhle do Opolí přinesli za ním šlakem poraženého; ale on odmítl vztáhnouti ruky na něho a pomodliti se nad ním. Věděl, že by marné bylo. Opustil ho Bůh... je to nabíledni. Ale co s námi, kdož jsme se ho přidrželi? Vydáni budeme záhubě časné i věčné?

ZIKA: Nebyl s ním nikdy, vy lehkověrní. Opusťte ho a zachránili jste se.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Jest vinen, velmi vinen. Teprve teď, zdá se mně, rozumím tomu. Rodinu, beztak podrytou, byl by rozrušil načisto; utonouti a se rozplynouti byl by jí dal v Zástupech. Nemohl potřebovati rodiny... on, který chtěl založiti lidské stádo, jež by bylo vzniklo a se obrozovalo pářením všech se všemi.

REZAVÝ MUŽ: Pojďme tedy na něho. Zabiji ho tímto sochorem. A až bude ležeti na zemi jak dlouhý, tak široký... až zaduní země pod pádem jeho... jako tenkráte pod tělem Jadviženým..., pak... kdož ví — všecko je možné — , pak se snad opravdu zasměji svým ztraceným smíchem.

(Zvnitra kaple vystoupí Matouš s odznakem velitele armády.)

MATOUŠ: Proč jste se sem sehnali? Rušíte diktátora v jeho pracích. Čeho zde hledáte?

ZIKA: Diktátora. Nesmí býti již diktátorem; je vrahem Ryškovým. Chceme, aby složil svůj úřad a dal se souditi řádným soudem lidovým.

MATOUŠ: Za koho mluvíš, lotře? Za těch několik pološílených ubožáků, svedených tebou, nebo za svou uraženou ješitnost? Nedbalý sesazený velitel, obtížený velkými hříchy jako ty, který, píď chyběla, byl by zničil armádu, bude sám postaven před soud a přísně souzen, až přijde vhodná chvíle... Ten má věru nejméně práva žalovati na někoho a poháněti na soud.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: To jest jiná věc. Byl-li Zika špatný nebo neschopný velitel, budiž souzen. Ale diktátor musí býti také souzen. Zabil Ryšku.

MATOUŠ: Pošetilá, která nevíš, co mluvíš. Ryška byl zrádce. Dnes byl zachycen list, který ho usvědčuje, že byl srozuměn s hlavním velitelem vojska nepřátelského a že mu pracoval do rukou. Kdyby byl diktátor nezastřelil předvčírem Ryšku, dnes byla by již vaše země Ferdinandova; jeho prapory vlály by na cimbuřích vašich věží, jeho znaky byly by znova tesány do vašich bran a do portálů vašich radnic a vy byli byste znova otroky spoutanými v staré okovy, jen přitužené ještě; a na čelo vaše ryli by v tu chvíli katané rozžhaveným železem znamení hanby.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA: Nevěřím.

ZIKA: Podej důkaz svého tvrzení; jinak jsi nám podvodník a lhář.

MATOUŠ *(vkročí do kaple a vrátí se s dopisem v ruce; podává jej městské ženě)*: Zde se tedy přesvědč; zde máš důkaz, který nepřipouští pochyb.

DRUHÁ MĚSTSKÁ ŽENA *(čte; když dočte, klesnou jí ramena)*: Máš pravdu. Zrádce a lotr. Zločin, jenž nemůže být omlouván.

ZIKA *(četl jí přes rameno; když dočtl, odplazí se mlčky stranou)*.

MATOUŠ *(vzal dopis od ženy)*: Vraťte se do města, svedení ubožáci. Uklidněte se sami a nabadejte ke klidu každého. Věc naše není ztracena, pokud ji nese na svých plecích *on (ukáže na Lazara)*; s ním žije, s ním teprve padne. *(Zikovi.)* Ale ty, rozkolníku, varuj se střetnouti se se mnou ještě jednou; jako že jsem Matouš a že v mládí mával jsem nad hlavou nejtěžším perlíkem, neodejdeš z té setkané živ a zdráv. *(Zajde do kaple.)*

ZIKA *(nenávistně)*: Mnoho zbytečných řečí, kmocháčku. Až se naposledy utkáme, kdo ví, kdo bude míti pak poslední slovo: starý-li či nový vůdce.

(Zástup odchází i se Zikou. Z něho povystoupí poněkud)

MUŽ ČERNOVLASÝ A ČERNOVOUSÝ: A přece, říkej si kdo chceš co chceš, bohatýr byl zabitý Ryška. A jak si šumně uměl zahulat! Dobře bylo býti s ním, dobře bylo u něho. Nikoho nezarmoutil. A rád nás měl, třebas nás zradil.

(Několik hlav ze Zástupu svědčí souhlas; všichni zacházejí pak nalevo.

Scéna chvíli prázdna; pak vystoupí zvnitra kaple Lazar se svitkem papíru v ruce a za ním Matouš, oděný ve vojenský plášť, s vojenskou čapkou na hlavě.)

LAZAR *(nalomený, oči hluboko zapadlé planou horečně)*: Setmělo se tak, že nevidí uvnitř člověk člověku do tváře; tím méně přečteš slova na papíře. Tedy pamatuj, co jsme smluvili. Vsedni na koně a přímo do Lukanova. Obojí křídlo nutno posunouti dozadu, a co nejdříve... okamžitě..., aby se vyrovnala fronta. Levé dříve... jest méně kryté, aby ses vyhnul obchvatu. Tak se zachrání, co se ještě zachrániti dá; a pak ovšem co nejdříve vyvoláš rozhodnou bitvu. Zde *(přistupuje k hranici a rozevírá svitek papírů)* máš poznámky a podrobné disposice, jak jsme je spolu vypracovali. *(Dává mu papírový svitek.)* A sám určitě jsem zítra ráno u tebe... bít se buď do smrti, nebo do vítězství. Dnes večer a v noci zařídím všechno, co je nutné, v hlavním městě; a zítra a všecky další dny patřím vojsku a tvému táboru. Ano... ještě něco chtěl jsem se tě zeptat: co soudíš o zradě Ryškově? Míním, *proč* že zradil? Myslíš ze zištnosti?

MATOUŠ: Ne... určitě ne. Nebyl nikdy lačný peněz a ostatně: neměl jich potřebí. Měl vždycky dosti a nyní více než jindy.

LAZAR: Tedy z ctižádosti? Slibovali mu důstojenství, vysoký úřad v dobyté zemi?

MATOUŠ: Ani tomu nevěřím. Nebyl ctižádostivý. Nestál o hodnosti. Toužil jen po oblibě u lidu; a té měl vždycky sdostatek; a rostla ještě v poslední době.

LAZAR: Tedy nezbývá jiný výklad než ten, který mne napadl ihned: z nenávisti k mé Myšlence. Nenáviděl ji tak — tak byla mu odporná —, že nesnesl ani představy jejího vítězství; a zcela se oddal první příležitosti, která mu slibovala, že je znemožní.

MATOUŠ: Také já si tak jeho zradu vykládám. Představa, že bys ovládl svou Myšlenkou Zástupy... že Zástupy byly by jejím ztělesněním, plnila ho zlobou šílenou. Raději všecko než to, byť čest přitom ztratil. Snad by byl skončil sebevraždou, kdyby byla zvítězila tvá Myšlenka v Zástupech.

LAZAR: Myslíš, že řevnil na mne... na mou osobu?

MATOUŠ: Ne. Na tvou Myšlenku: na Myšlenku kázně, míry a nutnosti. Obžerný nevázaností byl od dětství a nesnášel ani představy opratě nebo udidla.

LAZAR: Víš, že minutu před smrtí napolo se přiznal ke své zradě? A že ji zdůvodňoval nenávistí k mé Myšlence? A kdybych i zrazoval Zástupy, doslova pravil, i to dalo by se omluvit mou bezdnou nechutí k tvé Lžimyšlence.

MATOUŠ: Mluvil asi pravdu. Zrady v obyčejném slova smyslu — zrady zaplacené — schopen nebyl. Nedovedl býti zaprodancem nikoho; měl příliš živé cítění osobní nezávislosti. Přes všecky jeho hříchy... nebyl to lotr nebo podlec. Lid jej zbožňuje i teď; a lid se v těchto věcech nemýlívá.

LAZAR: Nezabil jsem tedy ničemu a podlce, nýbrž... soupeře... a konec konců skoro protichůdce na zeměkouli myšlenkové?

MATOUŠ: Skoro se tak zdá... Ale nemuč se tím. Bylo to nutné pro Myšlenku, kterou miluješ nade všecko; a proto je to dobré a ospravedlníš to kdykoliv před kýmkoli... i před soudem lidu.

LAZAR *(s úsměvem)*: I před soudem lidu... Ten tedy pokládáš za největší nebezpečí, jež mne může postihnout?

MATOUŠ *(nechápaje jeho ironie)*: Já sám budu ti tam obhájcem a přesvědčím všecky o tom, ne soudit že tě mají, nýbrž děkovati ti za ten čin: bez něho byli by znova raby.

LAZAR: Měj dík za dobrou vůli; nejsem opravdu lidmi zpovýkán; a děkuji ti proto upřímně. *(S úsměvem.)* Jenže bojím se, abych nevyhledal soudu, kam bys nebyl připuštěn jako můj obhájce... ani ty, ani kdo jiný. Ostatně ještě slovíčko, můj milý, než odejdeš. Nevím, spatříme-li se ještě jednou, a nerad bych obtížen jím sestoupil po případě pod zem. Tolik ti tedy chci a musím říci: odpadl jsem od Zástupů nitrem i já. I kdybych vyšel zdráv z boje, neúčastním se života v nich více...

Porušil jsem základní zákon jejich skladby: vraždil jsem ne z podnětu Myšlenky, jako nástroj její a měrou nutnosti, nýbrž v záchvatu vášně soupeřské, téže vášně, která vtiskuje v krčmě do rukou nůž dvěma opilým vojákům, řevnícím na sebe pro jednu milenku. Vyloučil jsem se z nich činem svým sám; a více ti ještě řeknu: ztrativ je nalezl jsem sebe.

Žiji svůj úžasný objev: život ve vlastní osobě, a nemohu mu dohlédnouti posud konce; strašlivější a strašlivější, nedozírnější a nedozírnější vlní se přede mnou... jako řetěz velehor, jako hladina rozbouřeného oceánu, jako bezmezná plocha travné stepi. Po prvním rozjásání z radosti, že jsem nalezl sebe a své osobní lidství, padla na mne i celá kletba mého činu: mého zločinu. Nalezl jsem nad sebou své mravní nebe o milionech a milionech hvězd, z nichž každá je svět zázraků, ale toto mravní nebe dolehlo zároveň na má bedra jako klenba zříceného chrámu... a hůř a víc... o to víc, oč je větší nebe nežli chrám. Drtí mne hůře než červa: nemohu ho unésti. Zločiny, smějí-li se vůbec konat, smějí se konat jen neosobně z rozkazu Myšlenky, jejími neosobními nástroji... měrou nutnosti, jak jsem vás učil. Zabíjeti smějí jen děti Zástupů pro Zástupy.

Ale i tato nauka smí býti vyslovena jen někým, kdo je v Zástupech a myslí z nich a za ně. Nyní, kdy jsem mimo ně, i ona jest již zločin; a na mou hlavu padnou i všecky zločiny Zástupů... i ony oprávněné po míře nutnosti, aby zabezpečily jejich život. A přece není jim vyhnutí a nebude jim vyhnutí. Já sám přijdu zítra ráno na frontu a budu bíti i pobízeti, aby bili Zástupové. Nesmím dopustiti a nedopustím, aby Myšlenka Zástupů byla utopena v krvi,... dost na tom, že byla již zrazena jimi samými.

MATOUŠ: Ani já toho nedopustím, přísahám ti.

LAZAR: Ale *pak* — po rozhodnutí — vezmi si je na starost ty. A vychovávej je zvolna... krok za krokem. Ryška byl bohatýr po přání srdce jejich; vyjdi tedy od něho; očisti jeho osobu i její poselství — a začni pak od ní. Nevěřím již, že je země zralá pro Zástupy nebo Zástupové že jsou zralí pro zemi. Chtěl jsem překonati jimi Boha... jíti přes něj nad něho,... a hleď, jak ukrutně se mně pomstil: nemám již víry ve svou Myšlenku. *(Zapláče.)* Nevím již, je-li užitečna člověku a vyřešil-li se v ni smysl a účel jeho bytí na zemi.

MATOUŠ: Pokoj s tebou, trýzněný a dobrý. Věřím, že nalezneš na bojišti — tváří v tvář strašné skutečnosti — zase svou víru, svou jistotu, své sebevědomí. Hleď, skutečnost sama často rozřeší, s čím se bije mozek marně léta a léta a co mu uniká jako stín ruce člověkově. Plna mátoh je duše člověkova a běda tomu, kdo jim propadne: dna pak nedopadne, pevné půdy pod sebou nezachytí. Vnější svět, zdá se mně, je proto, aby rovnováhu držel těmto nebezpečným močálům a třasaviskům a odváděl od nich. Rozbíhej se přičinlivě a pracně po něm, bojovně a s celým úsilím... a tvé nitro se scvrkne v pokojnou mělkou studánku nebo dobře roubenou studnu... obojí neškodnou a prostou nebezpečí, že se do ní zřítíš a v ní utoneš. Skutečnost a jenom skutečnost: není jiného léku chorému lidskému nitru. I na tobě se to, věřím, osvědčí.

LAZAR: Zapomínáš, že skutečnost to je, co mne drtí,... nejskutečnější skutečnost: má dvojí vražda... jedna dokonaná, nedokonaná druhá. Mé nitro se vtělilo v tuto skutečnost a ukázalo mně svou přestrašnou tvář, o níž jsem neměl potuchy a pod jejímž pohledem nyní kamením. Můj vlastní hluboký život... můj pravý život, zasutý hluboko, k nedohlédnutí i k nedotušení hluboko pod mým posavadním lžiživotem i položivotem... přistoupil ke mně a odhalil se mně; a já se chvěji děsem tak mocným, že první chvíli byl až mámivě sladký. Jsou v něm síly a mocnosti, které mne chvátí a táhnou a lámou a drtí zároveň: nebe i peklo, ráj i zatracení, žár i led, zrod i smrt v jediném změteném útoku. Kdy a kam se jimi protápu?

MATOUŠ: Vidím již, že dvojí boj tě očekává: se sebou samým i s vrahem válečným; s nepřítelem v nitru i ve světě vnějším. Tím líp. Statečný počtu se neleká; a pobít dva jest více než pobít jednoho. A snad až se vrhneš na jednoho z nich některý blízký den na poli válečném, vyrovnáš se pak snáze i s druhým. Krásná, veselá honba nastane nám, doufám, co nejdříve; a taková honba rozjařuje krev, a ta pak, omlazená, odplavuje ze srdce hoře a z mozku šílenství. Zdar jí! *(Podává mu ruku; odběhne ke koni, vsedne na něj a odkluše po silnici.)*

LAZAR: Zdar jí! Zdar tobě, zdar i mně; zdar nám všem!

(Lazar chvíli v dumách sám před hranicí, zhřívaje si na ní ruce. Pak zleva zpoza kaple)

DOBRÝ BÁSNÍK *(oblečený jako voják a zdravě po vojensku)*: Dobrý večer, diktátore.

LAZAR: I tobě, můj milý poeto.

DOBRÝ BÁSNÍK: Důležitou zprávu z pole ti nesu. Zachytil jsem před dvěma hodinami špeha a opatřil důkaz pro to, co se posud šuškalo jako podezření: že Ryška byl srozuměn s nepřítelem a zrazoval tebe i Zástupy. Vyprosil jsem si od svého velitele, abych sám směl ti podat o tom zprávu.

LAZAR: Díky, milý poeto. Ale důkaz proti Ryškovi byl již získán před tebou odjinud: o činech jeho nemáme, já a Matouš, od rána již pochyby.

DOBRÝ BÁSNÍK: Tím lépe pro vás... pro mne tím hůř. Neprotiví se mně nic víc v životě než býti druhý tam, kdes chtěl a měl býti první! *(Pozdraví a má se k odchodu.)*

LAZAR *(zadrží jej pokynem ruky)*: Ne, zůstaň ještě minutu a přihřej se u ohně; pohovořiti si s tebou toužím. Poslední dny mnoho vzpomínám na tebe. A jedno tvé slovo nejde mně z hlavy: to ono, jež jsi pronesl tehdy, kdy jsem vymítal starého soudce ze Zástupů, protože nebude se v nich souditi. Tvůrce soudí se sám ve svém díle, pravil jsi tehdy: své staré já v něm popravuje a nové zakládá a ospravedlňuje; a činí tak v každém novém díle až do konce života. Pamatuješ se?

DOBRÝ BÁSNÍK: Ovšem; věřím tak dodnes. To právě je mně jediná radost tvorby a není jiné mimo ni. Stále nad sebe růst; svůj včerejšek přerůstat a odsuzovat a odvrhovat; svého zítřka, lepšího, silnějšího, se dotvořovat! Jiní, slaboši, čekají jej darem od osudu nebo od náhody; a přijímají jej opravdu od nich, bez radosti, bez užitku... den, prázdný a mrtvý jako kterýkoli jiný před ním. Tvůrce opravdu silný dává si jej však sám jako odměnu svého vítězství: porazil a popravil něco, na čem lpěl třebas ještě včera celým svým srdcem. Jako mladý smrk v lese stále zelený jest pravý tvůrce: roste stále nad sebe... přímo do výše, rovnou k hvězdám; a nové, svěží větve, vyšší a vyšší, strou se nad starými, nižšími, odumřelými nebo zvadlými.

LAZAR: Krásně, protože správně a věcně jsi to řekl. Popravovat svou minulost, růsti nad ni, přerůstati ji bojem a zápasem... ano, rozumím tomu snad také trochu, můj milý, třebas nejsem básník ani umělec; neboť v žár jejich a touhu jejich a spění i dychtění jejich se vmysliti dovedu z nitra nitra svého, jež bodá stejný žár a rozkřidluje stejný tlak a stejná tíseň. Jenže hmota, v níž pracuji a již hnětu a tavím a přetvářím, jest, zdá se mi, tvrdší a vzpurnější než hmota jejich: slovo, kov nebo kámen.

DOBRÝ BÁSNÍK: Dobře jsi řekl: cosi vzpurnějšího a nepoddajnějšího hněteš, ale také něco prchavějšího a proradnějšího a proměnlivějšího; neboť i to i ono jest živý člověk. Odtud tvá složitější, temnější muka.

LAZAR: Hmm... mnoho dovedeš uhádnouti. *(Po pause.)* Ale řekni mi, jak jest s tím, kdo příliš přiložil srdce k dílu svému, příliš si je zamiloval, takže nemůže nad ně... uzavřený v něm a jaksi opsaný jím.

DOBRÝ BÁSNÍK: Ten není a nebyl pravý tvůrce. Hrál si s hmotou, miliskoval se s ní, utonul v ní a zemře jako její zajatec. Pravý tvůrce miluje své dílo, ale nesmilní s ním. Miluje je jako podobenství jiných, příštích a větších, ale odvrací se od něho, pokud jest cosi uzavřeného a hotového a ztvrdlého v pevné hrany i plochy. Ono stupňuje jeho síly; neotupuje jich však, aniž jich uspává. Pravý tvůrce tvoří z ducha a jeho svobody a dotvořuje se svobody větší a větší. Ani Bůh, nejvyšší tvůrce, nemůže si vésti jinak: i on tvoří, aby se dotvořoval svobody vyšší a vyšší.

LAZAR: Jak podivné slovo jsi řekl! Dotklo se mne jako rozžhavené kleště syrového masa: zakouřilo se pod ním a zápach spáleniny pluje ještě vzduchem. Ano, dotvořiti se nejvyšší svobody... vší svobody dostupné zde člověku na zemi. Ano, máš pravdu... to a jen to je účel tvorby.

DOBRÝ BÁSNÍK: Dostoupiti výsostnosti takové svobody jest jako vystoupiti na velehoru: obojí jest nemožné bez zápasu, bez sebepřemáhání a sebezapření.

LAZAR *(v dumách)*: Rozumím ti: svobodu duše si zachovat... víc, množit ji stále a stále tím, že dovedeš se odtrhnout od toho, co jsi miloval, a přiklonit k tomu, co tě posud jen děsí jako lezce vrchol hory, nad hlavu jeho do nebe a jeho mračen vržený. A chvíli-li staneš a zaváháš a lítost-li tě přemůže se sebou

samým, veta po tobě: zbabělec jsi pak a lenoch, a ne tvůrce. Nadlidského cosi žádáš od tvůrce.

DOBRÝ BÁSNÍK: A právem: není věc lidská tvořit, nýbrž božská.

LAZAR *(po pause)*: Hleď, poeto, žernov, který mne kruší a drtí. Zradil jsem své staré dílo... své Zástupy; odpadl jsem od něho, když jsem se napil nové divoké svobody svého nového vlastního živočišného já. A přece: ohlížím se za ním a nemám odvahy žít na novém a tvořit z nového. Staré mne drží a já lpím na něm; a jsem sama lítost, sám zmatek, sám přelom a sama bolest: někdo, kdo spustil se starého a nedopadl posud nového — visalec na shnilém provaze, jenž se již již trhá — obrácený tváří svou tam, odkud jest vytlačen a odkud musí utíkati. Staré mé já drží mne nejinak než nemoc nebo lupič, vrah nebo žena cizoložná.

DOBRÝ BÁSNÍK: Nech tedy svou lítost a svou bolest v jeho drápech jako Josef Egyptský plášť v rukou Putifarčiných; a nahý běž za novým. A kdyby na poušť bylo ti běžeti,... běž; a kdyby do smrti, běž; i tam jest svoboda.

LAZAR *(podávaje mu ruku)*: Snad tě brzy opravím nebo doplním; a řeknu možná: *jen* tam jest svoboda.

BÁSNÍK *(exit)*.

(Zatím doplála hranice; a hluboká hvězdná noc zimní se rozklenula nad zemí.)

LAZAR *(zahledí se do nebes)*: Jaké ticho, a přece: jaký život za ním! Jaké hlubiny života... hlubiny k nedohledění a nedomyšlení... Víry hlubin a propastí, vklíněné jedny do druhých a všecky do něčeho, čemu není ni jména ni představy. A *on?* Kde jest on? A kdo jest on? Je víc než ta strašlivá harmonie oné bezejmenné věci? Nebo umělec tvůrce, nekonečně vyšší a mocnější nad tvůrce člověčího rodu, ale přece v podstatě týž: s žárem neúkoje v srdci, s ostnem dychtění v hrudi, jak o něm hovořil právě básník? Přesahující své dílo... nezajatý jím a neopsaný jím... snící sen dokonalosti stále vyšší a vyšší a napínající se za ním jakoby napětím hrdla, jež žízní, nebo vzbouřeného, udýchaného trupu na nohou toho, kdo běží?

Ale pak: proč nechápe a nerozumí mně, který chci-musím jíti také nad sebe a za sebe... toužiti po nemožném a neskutečném a nadpřirozeném... vyvolávati zápas s ním, neboť jsem utvořen obdobou k němu a podobenstvím s ním? Zamítá-li jako lidský umělec tvůrce staré a nižší a užší a spoutanější a touží-li dotvořovati se stále nového a nového a vyššího a volnějšího... stále volnějšího do nekonečna..., dotvořuje-li se sám své plné svobody: proč trescе pak takovou touhu v lidské hrudi? Jak může poutati a otročiti člověka, do jehož duše vložil svobody žízeň a žár? Temnými úzkými zákazy a příkazy vázat jej, když sám své rozbíjí a rozbíjí novými a novými činy? Což není každý opravdový tvůrčí čin popřený starý zákaz a překročený starý příkaz?

Deus absconditus. Bůh ukrytý! Jaké strašné slovo, jaká děsná představa, jíž teprve nyní rozumím zcela! Zápasit s ním jsem chtěl, ale on se mi vymkl a rozplynul: unikl do nevidoma, do nečití, do nepostřehu, do nepomyslna. A víc: pevnou půdu pod nohama mně urval a nejen půdu pod nohama... samo mé nejvlastnější nitro mně odcizil a novým zaměnil. Mé rány na něho zamířené obrátil proti mně: a ony dopadly na mne a rozdrtily mne. Mé staré já, které mne neslo, zjihlo pod jeho dechem jako roztává led na řece pod sluncem březnovým; a propast černých nevyzpytných vod se rozvlnila pod ním, a já nejsem na nich víc než člunek zvadlého a spadlého lístku jasanového nebo vrbového, pohra vln a větrů, pavoučí síť, jejíž strůjce zahynul a která se zmítá v průvanu dveří, čekajíc prvního silnějšího závanu vzdušného, aby ji protrh a smetl... vzdálenost půl pídě od zmaru a nicoty.

Ó jsi, jsi... jsi mi nablízku... nade mnou, pode mnou, kolem mne, všude... ty, bože ukrytý, ukrytý snad proto, že příliš, příliš zjevný a projevený. Nevidím-li tě, jest to pro totéž, proč nevidím světla: viditelné činí všecky věci zemské i nebeské, a proto musí zůstati neviditelným. Nemohu přece sténati hluchotě, svíjeti se před prázdnem, domlouvati se s němotou: již proto musíš být a naslouchati mně a rozuměti mně a objímati mne... Potřebuji tebe, a proto jsi. Jen cestu musím nalézt, po níž tě dostihnout,... jen křídlo musím si vytvořit, na němž k tobě vzletět.

Není cest ujetých, jinými prošlapaných, které by vedly k tobě; nezbadanou a novou drahou... výronem nejvnitřnějšího úsilí duše, drahou blesku, vyrovnávajícího nejmučivější

přepětí vnitřní, chceš býti hledán a nalézán. Sám tvůrce svobody novou a svobodnou tvorbou chceš býti uchvácen... ne: stále znova a znova uchvacován, neboť uchvácen byv jednu vteřinu, druhou již se vyvíjíš svému uchvatiteli.

PETR *(vysloupí zprava zpoza kaple)*: Máš pravdu: nalezl jsi ho již, neboť mne posílá jeho prozřetelnost, aby ti dokázala, že není vteřiny, které by o tobě nevěděla a které by na tebe nemyslila. Hleď, na procházku jsem si vyšel do zimní noci, nemaje tuchy, že se mohu s tebou někde setkat; a ona řídila mé kroky k této kapli, k níž nikdy nechodívám, které jsem nespatřil snad déle dvacíti roků. A jak se k ní blížím, slyším tebe sténajícího, tebe volajícího po něm.

LAZAR: Ne však tak, jak jsi uvyklý slýchati,... ne po tvém způsobu. Byla-li i slova táž, smysl jest přece různý.

PETR: Naopak, způsoby mohou býti různé, smysl jejich jest přece týž. Lačníš a toužíš býti nasycen, žízníš a toužíš býti napojen; jsi umdlelý a toužíš býti posílen. Jsi jako všichni zesláblí a zrazení a zbloudilí v tomto údolí stínu a smrti; potřebuješ pomoci, a voláš proto po ní a po něm, neboť není jí jinde než u něho. Ó pojď, pojď se mnou hned; obejmu tě a podepru tě a dovedu tě k Otci i k matce, kterou jsi zradil a urazil: odpustí ti... nezoufej; srdce její je veliké a není v něm zlosti ani hněvu ke kajícníkovi; jen slitování a milosrdenství se zbloudilým. Všecko, oč usiluješ, rozřešila ona již před staletími, již před tisíciletími... osvícena přímo Duchem svatým. Všecko, co zmítá vámi, dnešními lidmi, jako vítr nebo bouřka, co stoupá ve vás jako kvas, až křičíte v úzkostech, abyste nebyli jím roztrženi, ona dávno již ve svých článcích věroučných a příkazech mravních zvážila, změřila, vytříbila a závazně a právoplatně vyložila. Bůh sám zjevil jí pravdu o těch věcech i všech ostatních, které vám posud ani na rozum nevstoupily; a proto jest v její svaté nauce všecko správné a neměnné až do skonání času... pravda naprostá a úplná.

LAZAR: Vari! Odstup ode mne! Nevěřím v tvou církev ani v její hřbitovní nauku. Nevěřím ani v tvého mrtvého a mrtvolného Boha, který rozřešil všecko jednou provždy a předkládá to a bude předkládati do skonání světa lidem k trpnému mrtvému věření, ztvrdlé na kámen.

Hledám jiného boha, ne který by mi dal klid a nasycení a napojení a podporu... ne: novou ostruhou nové tvorby jenž by mi byl. Po svobodném živém bohu, věz to, svobodných živých lidí toužím, který by byl důvodem a smyslem mé nové tvorby, jímž bych se dotvořoval svobody vyšší a vyšší. Bůh tvůj jest bůh mrtvých a církev tvá jako v hrobce jej zazdila a ukazuje jeho svraskalou balzamovanou mrtvolu. Mého jest možno nalézti jen svobodou na svobodě... mimo ujeté koleje vašich starých cest. Ty vedou sice všecky do Říma, ale ani jedna ne k němu.

PETR: Mýlíš se. Jest Bůh kázně a bázně, trestající každý hřích až do třetího a čtvrtého kolena; Bůh hněvu a msty nad vinníkem, který se nekaje: tomu strojí oheň věčný, jehož plameny nepohasnou; v něm bude pláč a skřípění zubů... celou nekonečnou věčnost.

LAZAR: Ne, jest jen bůh lásky, tvorby, svobody. Je nekonečný proud ohně a větru, který duje a teče věčným jarem světa... neslábnoucí a nechabnoucí nikdy... stále rostoucí, stále se množící ze sebe svými tvůrčími výboji. Proudí stále nespoutaný nejen jarem přírody a jarem vesmíru, i věčným jarem duše lidské i duše národů a duše lidstva. Mým srdcem duje tuto chvíli tak mocně, až pučí a vyrůstají z něho křídla nebo plachty k letům tak nenasytným, že nepostačí jim ani oceány vod ani oceány vzduchu.

PETR: Pošetilče! Ne... hůře... nebezpečný blouznivče a zbloudilče! Vzteklý, divoký blázne! Proklatá tulácká krev tvých rodičů vyvrhelů bouří v tobě a kypí a rve tě za meze řádu i kázně, zákona božího i lidského. Odbojníče, vzbouřenče a zločinče již kletbou narození! Běda mně! Marně jsem krev tvou krotil do pokojného zákonného toku; marně káral a vázal a těsnal v pevné kamenné břehy. Nedokázal jsem toho! Kletba tobě, rozkolníče a odbojníče po hříchu dědičném... Starý Adame, neobrozený a nevykoupený obětí Kristovou!

KAT *(vysloupí z levé strany zpoza kaple; se zdvořilou ironickou úklonou oběma)*: Poslouchám, ukryt za rohem kaple, již hodnou chvíli vaši disputaci, ale čert mě vem, rozuměl-li jsem z ní slova. Jako byste byli dva rabíni a hádali se hebrejsky. *(Lazarovi.)* Svoboda... svoboda... to slovo slyšel jsem tě stále opa-

kovati, a to jest konečně to jediné z tvého volání a nářku, co jsem pochopil.

Svoboda... ano... to je veliká a svatá věc, rozumí-li se jí správně. Všichni toužíme po svobodě... Každý, v kom tu touhu neudupali hned od narození... velebný pán odpustí: nic ve zlé; a i v tom zabouří občas a vylije se z břehů. A nemůže tomu být jinak: je to svatý hlas přírody, kterého nepřehlušíš deklamacemi o povinnostech a jak již se jmenují všechny ty pastorské vynálezy s královeckými patenty. Vystrč ji dveřmi, a oknem ti vleze znova do sednice; a ne-li oknem, jistě komínem.

Svoboda, svoboda v pravém krásném smyslu slova, jest jen u nás. Jen u nás, pod starým panovníkem, který nepanuje ani nevládne; ve společnosti, která nevěří ani v boha ani v ďábla, ani v nebe ani v peklo, která svrhla se sebe všecka pouta a všecky okovy: jež se osvobodila úplně pro požitek. Jezme a pijme, neboť zítra zemřeme a budeme ležeti pak mrtví navždy... slepí a hluší a němí a nevědomí všeho, co bylo, jest a bude.

Ale ovšem požitek může a má býti i jiný než pouhé jídlo a pití: i ženy i umění i věda i filosofie a konečně i náboženství může jím býti, — zůstává-li požitkem. Svobodu požitku... tu ti tedy nabízím nyní znova v hodinu dvanáctou. Jak krásně bude se ti žíti v státě, který nemá nic na práci než střežiti, opatrovati, zabezpečovati požitek každému jednotlivci zvlášť i všem vespolek. Stát pro blaho každého z vás i všech! A opatřuje vám největší možné množství požitku... všechen požitek, kterého jest možno dnes vůbec lidstvu dosáhnouti! Není-liž to ráj na zemi... skutečný ráj na zemi, o němž tys pouze blouznil a snil?

LAZAR: Odstup! Tvůj ráj páchne mně příliš chlévem.

KAT: Chlévem nebo salonem... obojí je slovo a tys jeho otrok a blázen: lapáš zvuk a uniká ti věc. Ale tato moje věc jest jediná skutečnost země a to, čeho jediné na ní jest potřebí.

LAZAR: Skutečnost snad, ale ne jediná; a přesto že skutečnost, přece ještě lež.

KAT: Hahaha. Lží jsou tvé sny a touhy a tvé dychtění a tvé spění v nekonečno a bezmezí.

LAZAR: Snad; dnes ještě. Ale zítra budou pravda a pozejtří skutečnost.

PETR: Pravda jest jediné můj Bůh a svatá církev jeho, v niž se vtělil a na niž vylil svého Ducha; všecko ostatní je klam a mam a svod ďábelský.

LAZAR: Oba odstupte ode mne. *(Petrovi.)* Oba jste lež: tvůj mrtvý Bůh i jeho *(ukáže hlavou na kata)* živý ďábel. Tvůj Bůh byl snad před několika tisíci let pravda a život, dnes jest mrtvý... přerostl vás dávno do dálav nekonečných; a ne mnohem více jste z něho zachytili než lem roucha jeho. *(Katovi.)* A tvá svoboda požitku není ráj na zem s nebe stržený, nýbrž peklo z hlubin země na její povrch vynesené. Zítra skončí sebevraždou z nudy a omrzelosti života. Odstupte oba ode mne, pokušitelé příliš chytří i hloupí zároveň. Mrtvoly a pohřbívači mrtvol! Život... pravý život se vám vyhýbá jako pocestný zdechlinám na cestě jeho pohozeným.

KAT *(Lazarovi)*: Jen abys pozdě nelitoval. V hodinu dvanáctou, řekl jsem ti, přišel jsem za tebou. Dnes ještě můžeš volit mezi svobodou požitku a svobodou smrti; zítra té volby pro tebe již nebude. Zbude ti jen *nutnost* smrti. Neboť věz: ztracena jest věc tvoje i Zástupů. Zrazeni jste a obklíčeni; a ani myš nevyvázne zítra z vašeho ležení bez mého vědomí a svolení.

LAZAR *(katovi)*: Odejdi co nejrychleji, dříve než mne svedeš, abych vpálil kuli do tvé otročí lebky, otče a učiteli vší zrady, kuplíři a zprostředkovateli vší podlosti! Nerad bych se poskvrnil tvou nečistou krví. Svobodna bude však moje smrt i pak, kdybych byl zítra s ostatními na jatky veden. Svobodný, věz to, otroku, ve svobodu obrátí i nutnost: i vnucenou smrt; nic otročího nemá přístupu k duši syna božího. *(Petrovi.)* A proto odstup i ty, otroku jiného tvaru a jiného rázu... byť lepšího zrna! *(Petr i kat zmizí každý v jinou stranu.)*

(Lazar chodí chvíli v dumách před kaplí; pak vejde dovnitř, zažehne svíci, která zbyla na oltáři, a v jejím svitu rovná a balí vojenské mapy a plány.

Po silnici vpravo postupuje do polí houfec ozbrojených vojáků revolučních, táhnoucí na frontu, a zpívá píseň: U Česina bembne bijom, u Česina bembne bijom, vojačkové mašírujom, vojačkové mašírujom.

Dva, Slanka a Vostřebal, oddělí se od ostatních a belhají se ke kapli; usednou na jejím schodě a vyzouvají se z bot. Hned na počátku

hovoru Lazar, který svinul své papíry, vyjde na práh kaple a ve tmě, neviděn oběma vojáky, poslouchá jejich rozprávku.)

SLANKA: Pšakrev, kamarád. Nohy mám rozedrané do krve... tu do chodidla díra. A přece nechci zůstat za ostatními. Chci a musím s nimi; hanba švencířům!

VOSTŘEBAL: A já, kamarád, omrzlé... jako by ani moje nebyly... jako by tam byl kus drva nalepený pod patou.

SLANKA: Mám v pabouku ještě oharek od lojové svíčky. *(Hledá jej a nalézá.)* Ááá... dočkaj. Zde svítí ještě rozžhavený suk na poleně. Rozpálím jej na něm a oba si je namažeme. Pak se nám půjde jako po másle. Znám to, kamarád. *(Mažou si chodidla rozehřátým lojem.)*

VOSTŘEBAL: Pravda, lump každý, kdo krmí nohu. O velkou věc jde dneska. Hanba jirchářům, kteří vydělávají svou kůži za pecí nebo u verpánku. Dnes je třeba ji nastavit raťátku i svíčce: ať si ji provrtají, když je to těší. Už kvůli těm dětem. Aby na člověka jednou prstem neukazovaly a neplily po něm jako po chacharovi.

SLANKA: Pšakrev... pravdu mluvíš, kamarád. Pro ty děti. My staří bychom to už doplazili i pod volským gnutem. Ale aby jim bylo lépe. Aby žily jako lidi, a ne jako ten dobyteček. Já mám doma čtyři a chalupa jako po vyhoření a máma „topí slamou"... a přece bych nezůstal doma za nic na světě... dla boga svientego! Sehnal jsem pro ženu tři mírky kobzolí... a pak hurtem: zas na frontu.

VOSTŘEBAL: A pak: aby bylo na zemi také trochu svobody a slunce a radosti, jak tomu chce diktátor. A světlo a teplo aby šlehalo ze Zástupů a šumně aby se v nich žilo... na radost člověku a jeho duši.

SLANKA: Tak tak... kamarád. Ale teď: hurtem za nimi. *(Chce napravo na silnici.)*

VOSTŘEBAL: Ne tak... ne tak. Dočkaj, kamarád. Tudy nalevo... pěšinou přes pole a luka. Nadběhneme jim. Vyznám se zde dobře; každou mez zde znám, jako bych zde byl lány oral nebo brázdy řepné okopával.

(Odejdou.)

LAZAR *(hledí dlouho za nimi)*: Díky tobě, veliký! Cestu k sobě jsi mi teď ukázal. I nejmenšími a nejbědnějšími z ubohých proudíš a duješ nejinak než teplý vítr jarní suchým ještě lesem: a hle, uschlé větve se nalévají pod tvým dechem mízou a pupenec ukazuje se tam, kde včera bylo jen drvo. Jiskru ohně svého vrhl jsi do každé duše lidské, i nejtemnější; a střežíš ji v mrazech a ledech, aby nepohasla úplně; a rozdmycháváš ji v požár v chvíli příhodnou. Jsi Hospodin, Bůh Zástupů; a strojíš jimi věčné jaro národů, lidstva i světa. Nerozuměl jsem slovu tomu ještě včera; dnes již rozumím. *(Odchází k druhému koni o lípu uvázanému.)*

OPONA

Dějství páté

Část tábora vojska revolučního, které leží polem proti vojsku monarchickému, za časného šerého zimního jitra.

V něm Slanka, Vostřebal, Pošťolka, Hvížďálek, Vosáhlo a jiní vstávají, čistí si šaty, připravují zbraně: očekává se bitva. Zatím se baví tím, že dráždí vojáky z nepřátelského tábora, kterého není ovšem vidět a jejž třeba si myslili v levé kulise. Vylézají občas na násep zákopu, ukazujíce tam nepřátelům fík nebo vykřikujíce odtamtud na ně nadávky a posměšky, na něž odpovídají z levé kulisy jednotlivé hlasy.

PRVNÍ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Ale dnes vám nameleme, lumpové. Takoví drnové prašiví, takové selské remundy proti starým královským vojákům? Kam se hrabete?

DRUHÝ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Předvčírem večer jste zavčas počuli prach a vzali do zaječích, vy drnohryzové. Ale dnes vás dostaneme a zvalchujeme vám hřbety na modro, jako že se Vantrok jmenuju.

VOSTŘEBAL *(fík)*: Tohle nám uděláte. Takových chacharů, jako jste vy, vymlátil jsem již z harend víc, než mám prstů na obou rukách. A dvěma jsem hnáty přelámal... ukazují je nyní na poutích... jděte se na ně podívat. Jeden sedá v Čenstochové na stupních kostela.

SLANKA: Vy takhle pelešit se s metlami, na to jste teplí... sviňáci. Ale postavit se někomu čelo čelem? Utečete dřív, než na vás ruku napřáhne.

HVÍŽĎÁLEK: Holenku, Hvížďálek se tak hned někoho nelekne... Hvížďálek neutíká před nikým. Já pán, ty pán,... ale nedáš-li pokoje, Hvížďálek tě dovede zkrotit... *pšakrev*..., že na něho budeš pamatovat do nejdelší smrti.

TŘETÍ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Ty sedmičko zelená...

ty krejčíku zaschlý... po hlase tě poznávám... mekáš jako koza, když se jde prskat... Pamatuji se na tebe dobře z Ratiboře. Šil jsi tam v Umrčí uličce a vídal jsem tě shrbeného nad mými gatěmi; kousal jsi nit zuby a prsty měl jsi rozpíchané od jehly.

HVÍŽĎÁLEK: Tak jen pojď blíž, ty tlamo nevymáchaná, a krejčík střihne ti na kalhoty, že ti to dvacet kamarádů neodpáře. Hvížďálek se nebojí... Hvížďálek je rytíř.

DRUHÝ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Řekni raději vikýř nebo trychtýř. *(Smích.)*

POŠŤOLKA: Marné řeči, kluci. Biti budete jako žito... leda by tentononc... se stal, víme, nějaký zázrak.

PRVNÍ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Nalejvej někoho jiného. Ten zázrak urobíme sami. Pustíme do vás pár praskačů a budete žlutí od strachu. Baby se pak vašich kalhot nedoperou.

VOSÁHLO: Ty ulejváku mizerný... ty galganie... Počkej jen, až přijde diktátor. Ten vás naučí skočné; to bude taneček od podlahy... Takového jste se svými babami ještě netančili.

TŘETÍ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Diktátor. Chachacha. Jejich diktátor... a je to ten zelený pop z glineckého kláštera, který zpovídal ženské potmě ve zpovědnici.

VOSTŘEBAL: A váš Ferdinand při světle v posteli a tak důkladně, až dostal z toho francouzskou. Nos mu již užrala... teď čeká na oči.

POŠŤOLKA: Marné řeči, kluci. Všivák je ten váš Ferdinand a zůstane, leda by... víme... tentononc... vyhrál. Pak by to byla příkladně... tak říkajíc... jiná případnost.

DRUHÝ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Vylez jen trochu ven, ty případnosti, abych ti... tak říkajíc... případně, až tě chytím... stáhl příkladně kůži přes uši.

HVÍŽĎÁLEK: Až tu nebudeme my. Před námi se ještě nikomu nestáhla kůže přes uši.

PRVNÍ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Ani zajíci ne?

TŘETÍ HLAS Z MONARCHICKÉHO TÁBORA: Jemu stahovali vždycky jen gatě přes zadnici, když ji mazali lískovým olejem, viď, rezavý náprstku.

HVÍŽĎÁLEK: Podle sebe soudím tebe; a každý cigán podle své planety hádá... pamatuj si to, chachare.

SLANKA: Dost, hoši,... netraťte s nimi řeči. Svíčkami je přivedete spíš k rozumu; jen ať jedou dost hluboko.

POŠTOLKA: Marné řeči, kluci; kmocháček Slanka má pravdu, leda by... tak říkajíc... příkladně... selhaly.

SLANKA: Netlachej. Svíčka neselže nikdy, má-li ji v rukou dobrý chlap a poctivý našinec. A to jsi přece, doufám aspoň.

POŠTOLKA: Marné řeči, jako že se Poštolka jmenuji... leda by, příkladně, udeřili na mne moc silně. Zabít se nechci dát... ne že se tak říkajíc bojím smrti; ale v zajetí budu moci třeba revoluci více prospět než mrtvý, položený naznak nebo ryjící bradou a prsty obou rukou zasněžené rozblácené pole.

(Zprava vystoupí Matouš oděný jako velitel.)

MATOUŠ: Dílu zdar, hoši.

VŠICHNI: Dílu zdar, bratře veliteli.

MATOUŠ: Všecko v pořádku?

VŠICHNI: Všecko.

MATOUŠ: Kde je bratr důstojník?

DŮSTOJNÍK: Zde, bratře veliteli.

MATOUŠ: Rozkazy máš již odvčíra večer. Jen dodatek k nim. Vyčkáš *druhého* raketového signálu karmínového, ne třetího, jak bylo původně určeno; pak vyrazíš hned vpřed a bodákem poženeš na vrch Holášek a snažíš se zmocniti se ho stůj co stůj. Bude-li ti zle nebo půjde-li to ztěžka, vyžádáš si posily z reservy: rozestavuji ji půl hodiny na východ... směrem k Rybárům; střeží také přechod přes řeku a má čtyři děla.

DŮSTOJNÍK: Dobrá, bratře veliteli; pamatuji každé tvé slovo a žádné nešlo mimo. *(Odstoupí.)*

(Vyjde zprava Lazar v dlouhém šedém plášti, na rukávě diktátorský odznak.)

LAZAR: Hledám tě, Matouši, déle půl hodiny; a rád jsem, že tě nalézám při práci, pilného dělníka nad brázdou schýleného, dříve než slunce vyšlo. Přičinlivé ráno věštívá brzký a laskavý večer o dlouhých stínech, které chladí rozžhavené čelo. Jak se chovají Zástupové? Jak se jich dotkla zrada Ryškova, nad slunce jasnější nyní, která, málo chybělo, byla by nás vydala nepříteli spoutané na rukou i nohou a podobné dobytku, který vedou nevědomý na jatku?

MATOUŠ: Nevalně; nevěří jí ani nyní, a není člověka pod sluncem, který by je o ní přesvědčil; a snad kdyby Ryška z hrobu vstal a sám se obvinil, neuvěřili by mu. Pokud byl vůdcem, láli na něho, ale tak jako laješ na někoho, koho nemůžeš postrádati ani si představiti jiným, než jest; a také dražší ti jest naposledy, že můžeš mu spílati. Byl jim, co bývá zkaženým dětem otec marnotratný a rozmařilý. Hýřivý otec milejší takové chamradi než přísný a spořivý: ospravedlňuje její hříchy již předem, pouhým svým bytím. S tebou jako s otcem tvrdým, trestajícím a kárajícím nemohli býti nikdy důvěrní; a toho ti neodpustili a neodpustí nikdy. Jako na něm milovali a budou vždycky milovati to, že hlava jeho nebyla výše hlavy jejich a že dech jeho i jejich se mísil v jediný teplý oblak páry skoro zvířecí.

LAZAR: Díky ti za výklad a zvláště za jeho upřímnost. *(Teskně.)* A já tolik toužil splynouti s nimi! Já toužil býti srovnán s nimi a v nich; utonouti v nich a s nimi společně se přetvořiti ve vyšší útvar... buňka vedle jiných buněk dávající ústrojí tohoto mého těla, tak nekonečně povzneseného nad ně všecky. Nerozeznatelný od ostatních jsem chtěl býti: jen jiskra vedle statisíců jisker na hvězdném pískovišti lidské oblohy! Ne víc než jeden plamenný jazyk ohnivé výhně, beztvarý a proměnný, krátkého trvání, který hned klesá a se hroutí, sotva byl zajásal své poselství světla... pozdrav modrému mlčení nebes.

MATOUŠ: Byla jakási ohrada mezi tebou a jimi hned od počátku; nebo zeď či mříž. Ale věřím, že dnes padne úplně. Den velikého splynutí přišel dnes pro všecky. Žár ohně slévá a spájí, co by se v chladu nesloučilo nikdy. Tu službu pouze nepřátelé mohou nám prokázat; a dnes, uvidíš, učiní to.

LAZAR *(jako by neslyšel)*: Nechtěli mne a odmítali mne z temna svých pudů, jakoby sobě odporného a neslučivého s nimi. Morovou nákazou byla jim má osobnost, již chtěl jsem složiti před ně, jako se skládávala před oltářem oběť zápalná dlouho k němu nesená; a popatřiti na ni posledním pohledem, který se půl loučí, půl zavrhuje. *(Matoušovi.)* Rci, proč bojí se osobnosti více než tyfu skvrnitého nebo neštovic? Proč Myšlenky?

MATOUŠ: Protože sémě Myšlenky jiné... své vlastní... nesou snad již ve svých hlubinách a ono pohne se v nich a pudem se brání, aby nebylo smíšeno s Myšlenkou jinou... v tomto případě

tvojí. Snad jest třeba důvěřovati více Zástupům a býti trpělivý; dobrý hospodář věří půdě: a více brání a méně určuje, než jsi činil ty.

LAZAR: Díky za upřímnost! *(Hořce.)* Špatný hospodář, nebyl jsem tedy dosti trpělivý odposlouchati z nich jejich vlastní Myšlenku a rušil jsem a křížil jsem ji Myšlenkou svou vlastní... nebo dokonce Lžimyšlenkou. Bůh sám chtěl jimi douti, v nich působiti a zráti a plod z nich vyvésti po vzoru své vůle a záměru svého... Bůh Zástupů... a já se přel s ním o tento úděl jeho a upíral mu říši jeho a křížil záměry jeho. Máš pravdu: změněno musí to býti... odpomoci od toho navýsost jest potřebí.

MATOUŠ: Dnešek přinese změnu. Věci samy opravují a doplňují neustále člověka. Děje a události myslí více a plodněji než předrážděný mozek jednotlivcův... posedaný a mučený stíny, sny a mátohami a zmítaný horečkami, takže přepíná nad míru a pravdu všecko: své bázně, své naděje i tužby. Hleď, co by nám dvěma ještě před rokem bylo platno skláněti se nad své nitro a hádati z něho, jsme-li povoláni býti vůdci, vojáky, pořadateli Zástupů? A hle, události přišly a odpověděly na otázky, kterých jsme nekladli. Nástrojů k něčemu, co nesly v sobě jako svůj smysl a cíl, bylo jim třeba; a obrátily se po lidech nejbližších a nejvhodnějších i nalezly nás a zdvihly nás z prachu silnice... kladiva a motyky, kalichy a monstrance přetavujíce a překovávajíce v pušky a bajonety. Není osobnosti lidské, která by znala svých možností; vnějšek jí jich zjevuje teprve, neboť jen on umí zabušiti dost naléhavě na nitro, aby se mu musilo otevříti a vystoupiti z přítmí do světla.

LAZAR: Máš snad pravdu. Mladý a nezkušený, nedovedl jsem se snad dosti tázati věcí a ještě méně čekati, až otáží se samy. Nuže, cítím, že i tomu jest nutno se přiučiti. Odmítali-li mne Zástupové, třeba vnutiti se jim a vnutiti tak, aby odmítnouti nemohli. Tu vůli cítím nyní, jak žehne nad všecko mocně v mé hrudi. Věci a děje zjevují nám, jak pravíš, pravou naši vůli i povahu; ale pak třeba dovésti ji jim vtisknouti,... ač nechceš-li býti střepem a odpadkem lidským na smetišti světa. Ale dosti řečí; zdržuji tě. Jdi, dokonči svou obchůzku a bdi jen nad tím, aby bylo plněno, co a jak jsme nařídili. Jiného ani netřeba, ani

není již možné. A pak — pak: na lepší shledanou! Čas a místo její přejme již vyřešiti věcem a dějům, které se daly právě na pochod za nimi. Na lepší shledanou!

MATOUŠ *(podávaje mu ruku)*: Na lepší shledanou! Dobře jsi řekl: čas sám již pracuje nyní k tomu, aby nám ji brzy podal, nejinak čině než přičinlivý hostitel, který připravuje hostu krmi a občerstvení. *(Odejde.)*

LAZAR *(vysloupí v dumách na násep, obzíraje bojiště)*: Ano, všecko mne sem tlačí... právě sem; všecko z mého posavadního života sem mne tísní a vrhá. Tak po průtrži mračen voda s hor hrčící nesčíslnou stružkou hledá a nalézá koryta potočného, jež by ji svedlo v řeku a ulehčilo jejím přebujelým silám. Ano, *zde* jest má brána, vyměřená mi a vztýčena pro mne, byť jiným neviditelná, snad již od počátku světa... veliký můj otazník i odpověď na něj; buď můj východ z tohoto života, nebo vchod do života nového.

Ale rozhodnutí o tom odňato jest z rukou mých i z mé vůle a položeno mimo ně... jako směr cesty z očí člověka oslepeného. To od chvíle, kdy jsi mi ty, Vítězný, vzal mou duši, dílo mé tvorby a vůle, silnou, odbojnou a hrdou, již cvikem odříkání a kázně jsem vytvořil a zdokonalil, a zaměnil ji za duši jinou, vzpurnou a nekáranou, mne neposlouchající, poddanou přírody a tebe... jakož jest právě příroda jen tobě poddána. Neunese břemene Myšlenky tato duše... zvíře příliš netrpělivé a necvičené v službách soumarských; nýbrž v půli cesty složí ji jako nudu a obtíž.

Jsem nyní jako mladý volek, který se unavil v půli cesty a jehož poháněč zmátl se nadto na křižovatce ve směru. Porušený jsem až do dřeně kostí; a toužím jediné po tom, jak sníti jho s šíje a sestoupiti do hrobu... bez jména, bez rodu, bez vůle, určení a poslání... nejinak než zvíře odpřažené vchází do stáje ke žlabu nebo k jeslím.

Nejsem nyní, když mně podložil kohosi jiného a vyměnil mne za něho, více než věc, která padá k zemi tíhou, když ji byla vypustila ruka, jež ji posud držela; nebo otrocký stín, který stojí nebo ubíhá, jak káže předmět vrhající jej.

(Několik kulí, vystřelených po něm z nepřátelského tábora, hvízdne mu kolem těla.) Zvolna... zvolna... Nepřišla posud má

hodina, ukvapení pomocníci osudu, který zhrdá vaší podporou. I on postupuje zvolna a nenávidí překotnosti svých dobrovolných přisluhovačů. *(Sestupuje zvolna s náspu a dojde k vojákům, kteří dokončují svou výzbroj. Povšímne si mezi nimi Slanky.)*

LAZAR *(Slankovi)*: Zdrávi došli, příteli? Lojový oharek prokázal dobré služby tobě i kamarádovi? Odřeniny na nohách máte již zahojené?

SLANKA: Odkud víš, pane...

LAZAR *(s úsměvem)*: Vím i víc. Vím i, kolik máš dětí i jakou chalupu, jak jí v komíně vítr hvízdá a co žena tvá robí.

SLANKA: A to víš o každém z nás?

LAZAR: Bohužel ne... jen o tobě. A to mám ještě z tvých úst. Nevěda pověděl jsi mně to předevčírem večer, když jsi se s kamarádem přezouval na stupních kaple v polích u Náklí. Ale loje tvého bych dnes, bratře, potřeboval; nohy mám rozedrané... sotva mne nesou. A nejen loje, víc: i tvého roztrhaného pláště, tvých gatí děravých, tvé čapky ušpiněné... a tebe celého... tvé duše pokojné a mírné především, brachu. Chtěl bych se vysvleknout ze všeho svého a obléci se do všeho tvého,... co máš vnitř i vně sebe.

SLANKA *(hotoví se otevřít baloh)*: Poslouž si tedy; dám, co mám. Zbyl mně ještě ždibec; ale snad ti postačí na nohy.

LAZAR *(zastaví ho posunem)*: Díky; ale tak jsem to nemyslil. Slanko, nechtěl bys vyměniti si se mnou úlohu... na dnešek alespoň? Zastoupil bych tě na dnešek; oblékl bych si tvůj plášť, přehodil přes rameno tvou pušku. A ty bys uviděl svou ustaranou ženu i nemluvně, co jí u zvadlých prsů visí, i své tři dospělé, a pak své políčko u lesa, kde sázíváš na jaře kobzole, i svůj chlév s dvěma vyhublými kozami. Nepřistoupíš na tu dočasnou záměnu?

SLANKA: Dla boga svientego... ne! Sloužím naší věci a sloužím jí rád; kdybych byl chtěl odejít nebo utéci, stokrát jsem mohl. Ale já nechtěl, pane. Odešel jsem od ženy a od dětí, protože mne volaly Zástupy. I chudý má čest, pane.

LAZAR: Nepochyboval jsem o tom nikdy, můj milý; a kdybych byl pochyboval, byl bys mi vyvrátil nyní pochyby navždy. Ano víc: jest možno, že *jen* chudý má čest. U něho jediného alespoň má cenu, neboť boháči není potřebí prodávati ji. Ale uvaž, že já jsem bez dětí a že, padnu-li, nebude po mně nikdo plakat; kdežto ty máš ženu a čtyři malé,... a padneš-li, budou sirotami.

SLANKA: A lépe jim sirotami být než otce nečestného mít. A lépe bude, budou-li mrtvého oplakávat vlastní děti, než aby na živého prstem ukazovaly děti cizí... jeho vlastním na stud a hanbu.

LAZAR *(k sobě)*: Neoblomný! Neporušitelný! Bude tedy třeba jinak dojít k cíli. Jediný, kdo zaslouží, aby byl zachráněn, jest ten, kdo o to nestojí. Být bohem, tímto pravidlem bych se řídil. Proto tak těžko zachraňovat: co stojí o záchranu, nestojí za námahu; a co stojí za námahu, nedbá o záchranu. *(Odejde napravo.)*

POŠTOLKA: Marné řeči, synci,... nalejval nás. Jistě to nemyslil doopravdy. Ty, Slanko, měl jsi mu povolit; a složit mu na hromádku mundur a flintu se svíčkou a říci pak: Račte si posloužit! Co by byl pak dělal? To by byla případnost, jaké tu příkladně posud nebylo,... leda by se byl tak říkajíc začal do toho oblékat.

HVÍŽĎALEK: Víte, já jsem pro rovnost a říkám: já pán, ty pán,... ale tohleto přece pán nemá dělat. Já jsem taky rytíř, ale tohleto bych nikdy nerobil. Když jsi komendant, tak buď komendant; a když chceš být moník, tak nebuď komendant.

VOSTŘEBAL: A ne... on to jistě myslil doopravdy. Kdo ví, co jej hněte; červ zahryzne se ti do srdce a život náhle netěší a vadne jako snětivá haluz. Já, braši, mu rozumím. Chudého tísní chudoba a bohatého bohatství; malého jeho malost a velkého jeho velkost. A všecko se pronese, byť to byl košíček jablíček renetových, neseš-li je daleko nebo přes kopce. A může přijít den, kdy závidíš sousedovi jeho mrviště, ne abys mu je uloupil, ale protože hledáš Jobovo místo pro sebe... neboť víte z Písma, že Job bydlil sice v paláci, ale stonat a umřít šel na hnůj.

VOSÁHLO: Tak tomu, synci, asi už bude. I nejsilnější dub se vyviklá, třesou-li jím stále větry nebo podrývá-li mu člověk kořeny. A do *něho* vraždou Ryškovou jako by opravdu blesk udeřil; všichni říkají, že je jakoby vyměněný od té chvíle a nesvůj. Není to malá věc zabít člověka a zabít ho pro ženskou... a zradit sebe a všecko, co jsi hlásal, a vteřinou zvrátit dílo celého svého života. Nu, bude tomu asi už tak. Ale, uvidíte, ani

pak se tak lehce nevzdá; ne... on není z těch, kdož se lehce vzdávají. A padne-li již jednou, padne jako věž; země zaduní pod ním do šíra a mnoho lidu i zvěře pohřbí pod sebou.

VOSTŘEBAL: A možno i, že jinak bude. Možno, že klesne ticho jako posečené obilí a měkce lehne na zem a měkce s ní sebrán bude a odvezen do stodoly provoněné sluncem a mákem; a dá po smrti ještě mouku a chleba k nasycení mnohým. A možno, že bude památka po něm tichá a teskná jako po vlašťovce na podzim odlétlé: několik vlídných prosluněných týdnů před mlhami a dešti podzimu a sněhy a mrazy zimy.

(Ze středu scény vejde důstojník přinášející v ruce složený papír.)

DŮSTOJNÍK *(Slankovi)*: Tuto depeši doneseš ihned, bratře Slanko, hlavnímu veliteli bratru Matoušovi. Spěchá to a nesnáší odkladu; dáš se napravo a pak zadem našeho tábora na návrší doběšínské. Heslo: Se štítem nebo na štítě.

SLANKA: Musí-li to být a kážeš-li tak, poslechnu; ale nerad, jako bych od mísy polévky česnečky, čerstvě nalité a kouřící se přede mnou, do níž jsem lžíce posud nesmočil, musil odejít.

(Rovněž ze středu Lazar.)

LAZAR: A ode mne vezmi si tento plášť. Má na rukávě odznak diktátorský a budeš ihned vpuštěn k bratru Matoušovi, bez průtahů a nezdržován.

SLANKA: Ne, pane. Nesluší se mi nositi odznak důstojenství, jež není moje. V tomto svém děravém plášti půjdu a ke svému praporu se vrátím, dá-li Bůh; a nesvléknu ho ani v životě, ani v smrti. Jako druhá kůže je mi; a jen had svléká svoji.

LAZAR: Ale pak vezmu si alespoň tvou pušku a tvé bodlo; škoda, aby zbraň zahálela tam, kde nemůže jí býti užito. *(Učiní tak. Slanka exit napravo.)*

DŮSTOJNÍK *(přehlíží vojáky, šikuje je, dává poslední rady a rozkazy).*

LAZAR: Jak trnitá cesta k tomu, aby ses stal znova bezejmenný! Svatá nevinná tmo, jak obtížný je návrat do tebe! Jako by ses, jednou byvši zrazena, varovala před tím, kdo dovedl opustiti tě. Nerada co vydáváš,... ale ještě neochotněji přijímáš, cos jednou vydala světlu a jeho políbení zdrobňujícímu. Čistá a cudná, nepřijímáš ráda poskvrněného.

Ne, nedosáhl jsem toho, po čem jsem zapráhl tak mocně:

vnutiti se Zástupům, splynouti s nimi, bezejmenný vedle jiných bezejmenných v nich býti a slyšeti v nich a cítiti v nich a hmatati v nich ten proud a tah, jímž duje v nich a jímž prostupuje je jejich Bůh... znova jím objatý, znova jím nesený, znova v něm utonulý jako tenkrát: před vzpourou a odloučením a svazků strháním.

Jako by znali mé nejvášnivější přání a odmítali je vědomě, tak uzavírají se Zástupové přede mnou. Jak žárlivě střeží ten čestný dobrý vojáček Slanka svou osobnůstku... ne pro ni, nýbrž proti mně: abych mu jí neuloupil a neskryl se za ni a neunikl za ni... ostatním i sobě.

(Karminová rakeia vyhoupne se ve středu scény do kalného zimního úsvitu.)

DŮSTOJNÍK: Nástup; a kupředu úprkem!

VŠICHNI: Smrt tyranovi! Hore Zástupy! Hore Zástupy

LAZAR *(skočí do řady k ostatním a žene se s nimi, v ruce pušku s bodlem)*: Hore! Hore!

OPONA

Proměna

Pláň s rozbředlým sněhem nepatrně stoupající zprava nalevo, počátek kopce Holáška, na který útočila před dvěma hodinami část vojska revolučního.

Na ní několik padlých vojáků, mezi nimi Lazar a Vostřebal.

LAZAR *(probrav se z mdlob, sténá)*: Och, och, och, och! Zde tedy ležím a rána v hlavě pálí a já celý pluji na jakési ohromné mlhavé řece, která se houpe pode mnou jako žebřinový vůz snopy obložený v kolejnici úvozu polního. A celý svět a celý život není víc než tučný černý mrak, který se zhustil a padl na mne a kolem mne a jehož lem se roztřepil do sněhových děr této kalné hlíny. Jak rychle vsakuje do ní můj život! Tisícerým rtem pije jej a ssaje a loká!

Pít, pít, pít, pít! A nikde studánky nebo pramene; všude jen sníh se zemí smíšený. A nedoneseš ho k ústům ani; na dlani nezbude ti z něho víc než loužka špíny. Za Myšlenkou zapráhl jsi a ruku po ní vztáhl, ale zkázu donesl jsi z ní sobě a — hrůzo! — snad i jiným. Tak poličkuje Bůh člověka.

Neboť bojím se otázky, co jest se Zástupy? Kde jsou? Vítězi nebo poražení? A zčásti či zcela? A proč zde opuštěný ležím v tomto zasněženém poli, zkřivenými prsty zrývaje zem, nejžalnější oráč, který kdy rýhu ryl do ní? Ne již pták orel, který vzlétá za sluncem a nebojácně patří do jeho ohniště, nýbrž slepá žížala, jež se ukazuje na povrchu země, protože pršelo; a překrojená nadto v půli rýčem zahradníka, který vyšel zkypřit prsť, neboť zítra chce vložit semeno do ní.

VOSTŘEBAL *(připlazí se po čtyřech k Lazarovi)*: Nezoufej; nejhorší není jisté, ba ani ne pravděpodobné. Bratří se vrátí... cosi v hrudi mne o tom přesvědčuje jazykem beze rtů, ale který vidí zato i ve tmě. Věřím, že nenechají nás v plen ani nepřáteli,

ani studené vlhkosti této půdy. A přivedou sestry s sebou, opatrovnice raněných. Jak teplé jsou ve stínu ruce, které stelou lože nebo rozdělávají oheň v jiskrách praskající, zatím co metelice bije do okenních tabulek zčernalého sálu a zbojník vítr hvízdá a skučí z hluchosti půlnoční stepi!

LAZAR: Rci mi, proč naděje zůstává nejdéle živa v duši jako srdce v těle člověkově do posledka bijící? A proč vám, malým a prostým a pokorným, bije její zvon nejsilněji a nejvěrněji, jako by jen vám nesl radost svého zvěstování? A proč hrdé a vzpurné opouští nejdříve, sotva zlomeni dopadli země s hřebce své slávy?

VOSTŘEBAL: Je chleba chudých... lacinější než chleba z mouky sebečernější. Je snědý chléb duše, který sytí nejvíce; kdo se naučil již v mládí se jím živit, nedosytí se ho; a poslední den života jeho na loži smrtelném chutná ze všech pokrmů nejlépe ještě.

LAZAR: Vítr duje, a co mi mete do tváře, nejsou krůpěje deště, nýbrž smrt a zničení.

Ne strom, nýbrž nepatrný plod se stromu času padl jsem na zem, poněvadž přišla má chvíle, jako přichází hvězdě i trávě, slunci i červu; a ležím zde bez hnutí, věc spíše než člověk. A nevím, spadl-li jsem proto, že jsem uzrál, nebo proto, že jsem zčervivěl; a všecko, co vím, jest jen, že sadař s ošatkou se blíží, pán a vládce této zahrady lidské, aby mne buď sebral nebo zahodil.

VOSTŘEBAL: Nadzdvihnu ti hlavu a rozhlédneš se pak kolem sebe i okem ducha. A uvidíš zemi pevnou pod pevným nebem a život svůj dobrý pod dobrým sluncem; a pochopíš, žes byl dobrý dělník na díle božím a pracoval v jeho službách, zapřažen do záměrů jeho jako všecko, co dýše s tebou na zemi: od nejmenší mušky až do psa, koně a vola... a více ještě: tato země celá i ono slunce, jež stojí nad hlavami našimi jako pán a velitel všech a všeho. Všecko, co vidíš i myslíš, jest jen spřežení nebo přípřež do díla jeho a určené poháněti je k jeho naplnění. A ani ty ses mu nevymkl, neboť není to v moci lidské. A víc: nebylo to ve vůli tvé.

LAZAR: Opravil jsem vůli svou a v soulad jsem ji uvedl s vůlí jeho, ale až donucen byv jím: ve chvíli, kdy vyměnil mně ne-

jen mysl, ale i celou bytost a poučil mne, že ani to já, jež jsem měl za nejvlastnější svůj statek a majetek, není mé, nýbrž jeho. Ale to mně vysvětli: zemřel starý Lazar před čtyřmi dny nebo umírá teprve nyní? A proč nový Lazar umírá, zemřel-li starý? O tom mne pouč a poděkuji ti jako nikomu posud na této zemi.

VOSTŘEBAL: Protože snad i nového Lazara dílo jest dokonáno. Neumírá pravý dělník, dříve než dokončil svého díla. A blahoslavený, kdo umírá, pokud teplo ruky jeho nevyprchalo úplně z povrchu díla jeho. Není krásnější podívané na světě, než když stydnou oba současně: dílo i dělník. Ta smrt je smrt vyvolených; a první mzda, kterou vyplácí již zde Bůh dětem svým. Ale není nic žalnějšího, než když přežil dělník svou dělnost a umírá odcizený své práci, zabloudilý do časů nových, s nimiž jest si cizí, smutný příživník díla cizího.

LAZAR *(rozjasní se a rozzáří celý)*: Díky ti, díky! Máš pravdu: vrátil jsem Zástupy Bohu, jehož jsou; a všecko bude již nyní dílo jeho, jako jest všecko dílo vzduchu a slunce, když otevřiny jsou dvéře tmavého a vlhkého sklepa, které bránily jim, aby nevstupovaly a nepůsobily. Bůh bude bydleti nyní v Zástupech a prostoupí je celé; a ony budou příbytek jeho spanilý vnitř i vně. Z nitra vybuduje si je znova a přestaví v duchu a pravdě, jako z vnitra tryská a buduje světlo jeho celý vesmír; a já nejsem víc než pošetilé dítě, jež chtělo stavět z vnějška a prázdna a jehož domek z písku se mu rozsypal nedostavený v rukou; a jehož dlaně jsou nyní smutné a znečištěné zbytečností. Jak předstoupím s nimi před tebe, ó Pane; jak vstoupím s nimi do tvých Zástupů nebeských? *(Zemře.)*

KAT *(se soudcem a knězem přichází v průvodu několika vojáků monarchické armády zleva po svahu dolů)*: Ááá... zde leží; z dálky jsem jej tušil a z blízka uhádl svým okem, zvyklým měřit rozběhy zvěře i lidí. Po plášti jsem ho poznal, ale více ještě po jeho postavě, která i když klesla, jest vysoká, ano vyšší, než jak se jevila, pokud stála vztýčená; neboť země jest míra všeho a nejlépe změříš každého, živého i mrtvého, složíš-li ho na ni. A nezměnil se nic, než že jest zablácený a zkrvavený; a pak světlo jakési, jakého nebývalo v něm za živa, rozlilo se mu po tváři.

Líto jest mi jen to zde ještě: že neví snad, jak poraženi jsou jeho Zástupové, a že jistě neví, jak stanul jsem nad ním tuto chvíli jako myslivec nad jelenem uloveným, vstavuje mu na šíji nohu, zatím co ruka zdvihá roh ke rtům, aby zatroubil jeho vítězství hvozdům i lidem.

Neboť zemřel celý, tělo i duše i duch, a co leží před námi a co obejme několik prken jedlové rakve, jest celý Lazar, diktátor Zástupů; a není nic z něho nikde kromě tohoto těla mrtvého. Zahynulo s ním i dílo jeho, které rozmetáme a rozprášíme do všech stran světa a jež obrátíme v kořist větrů a pohru časů; jen památka na něho zbude, ale ta jest a bude dílem *našim*: *my* ji vytvoříme, my ji zhněteme slinami jazyka svého i mysli své, nejinak než včela hněte vosk pro úl svůj.

Není víc již než poražená socha; rozbit jest tvar, zbývá jen látka, aby byla roztavena a přelita k obrazu nového tvůrce a po vůli jeho.

(Hlasitě, slavnostně.) Vy dva, reverendissime i spectabilis, jste svědky, že přešel k nám poslední chvíli; obrátil se k Bohu i králi našemu, uznal svůj blud a toužil odčiniti zlo, které spáchal.

KNĚZ: Ano, přijal jsem zpověď jeho; potvrditi mohu to přísežně: zpověď jeho i lítost i touhu pokání účinného.

SOUDCE: A mně se přiznal, že nevěří již ve své Zástupy a že nikdy nevěřil ve svou Myšlenku; a hotov byl veřejně vyznati a odvolati svůj blud.

KAT *(vojákům)*: Slyšeli jste. Je náš a byl náš; a bude náš. Nikým nedáme si ho vyrvati. Jděte pro máry, odneseme jej a čestně pohřbíme jako našince; a já lidu vyložím celé nedorozumění jeho života, Myšlenky i díla.

(Vojáci odcházejí. Ze středu přichází mnich Petr.)

PETR: Poznávám ho, syna svého marnotratného; bylo usouzeno prozřetelností, aby nebylo srdce mé ušetřeno této bolesti. Ale poslední chvíli volal k Bohu z hlubokosti své bídy: slyšel jsem kvílení srdce jeho a nářek duše jeho, protože se byla odvrátila od svého spasitele. Než uspokojení nikde nenalezl: i zatoužil poslední chvíli mocně po všem, co pošetile opustil. Proto Bůh se nad ním slitoval a poslední chvíli jistě vzbudil v něm účinnou lítost.

I přicházím pohřbít ho jako mnicha v společné kryptě klášterní, kam jsou ukládáni bratří a kde čeká výklenek určený pojmouti i moji rakev. A odsloužím za něho mši zádušní v temné kapli svatého Štěpána, vyznavače a prvomučedníka, u téhož oltáře, kde mi, malý otrhánek, před lety přisluhoval při svaté oběti. Ó mne ubohého, opuštěného, který jsem doufal vždycky, *on* že pochová mne a za mne že zazpívá De profundis...

Ale nebýt i toho, uložil mně kdysi výslovně, abych ho pohřbil, kdyby podlehl ve svém boji. A padnu-li, pravil tehdy, když jsem se byl marně pokusil vrátiti ho církvi i řádu, a padnu-li, pohřbi mne bez jména jako psa a pokryj mne hrubým příkrovem mého někdejšího řádu. A řekni pak: Padl slaboch, který neuměl ani poslouchati, ani vlásti. Zemřel, protože nikdy nežil; a jméno jeho nebuď opakováno ničími rty na zemi. Vrať se tedy, bratře nešťastný, tam, odkud jsi vyšel; a tma a mlčení buďtež za tebou, jako byly před tebou, když jsem tě zdvihl od mrtvého prsu matčina, tuláka, poběhlíka a pancharta, jehož společnost vyplila jako otrávené sousto a zavrhla jako prašivce... ve strachu, aby sama neoprašivěla od tebe.

KAT: Zatím jsme přišli my dříve, otče, než vy, ale za stejným účelem: pohřbíti mrtvého, poněvadž, jsme přesvědčeni, náležel vlastně nám a bylo jen nedorozuměním, že si ho přisvojili Zástupové. Rozptýliti toto nedorozumění bude již společným úkolem církve i státu a konečně i řádu vašeho. Nebude rozporu mezi námi a vámi; dohodli jsme se a dohodneme se v důležitějších a nesnadnějších věcech, než jest tato.

(Vtom zahvizdne několik kulek z pravé strany. Kat, kněz, soudce, Petr se rozulekou. A brzy se řítí přes jevitště obnovený útok revolučního vojska, před třemi hodinami odraženého, na kopec Holášek. Za chvíli střelba a ryk v levé kulise a vítězný pokřik revolucionářů: Dolů s tyranem! Hore Zástupy! Hore Zástupy! *Na scénu vyjde a nad mrtvolou Lazarovou i nad Vostřebalem stane Matouš s dobrým básníkem a průvodem revolučních vojáků.)*

VOSTŘEBAL: Přišli jste pozdě.

MATOUŠ: Ale zato jako vítězové. Jest již rozhodnuto a není odvolání: podrželi jsme vrch. Jsou obklíčeni zleva, a tím také

tohoto kopce jest již našinci dobyto: část nepřátel již utíká, ale většina neunikne zajetí. Jest již rozhodnuto pro Zástupy: dostává se jim nyní do rukou vláda věcí jejich. *(Vostřebalovi.)* Pověz, jak zemřel diktátor a všecko, co víš o skonu jeho i o tom, co bylo před ním.

VOSTŘEBAL: Padl, střelen byv do hlavy při útoku na tento kopec několik vteřin předtím, než jsem byl zasažen kulí do beder. Neboť třeba ti věděti, že lstí vymohl si jakoby přání poslední a milost nejvyšší, aby mohl za Slanku bojovati v Zástupech jako nejmenší z nich a smrtí splynouti s nimi, když, zdálo se mu, nedovedl toho životem. Když jsem přišel k sobě, slyšel jsem ho sténat: mučil se pro zlo, které způsobil snad Zástupům, a nejistota, vítězi-li jste či poraženými, trápila ho. Svůj život zničený a zmařený viděl jako červa v půli překrojeného rýčem zahradníkovým. Připlazil jsem se k němu, a hlavu mu nadzdvihnuv, snažil jsem se dáti mu s rozhledem oka i přehled po životě jeho jako po díle dělníka božího a odstup od muky chvíle, i utišil se poněkud. Pak o záměně své duše staré Bohem za novou blouznil i o tom, jak ukázána jest mu tím nicota a marnost jeho; a pochopil později, že i nového Lazara dílo jest, zdá se, skoncováno; a proto že dobře jest mu zemříti nyní a ne později. A naposledy Zástupům blahořečil, odkazuje jich Bohu za příbytek a skládaje vládu jejich na něho, jehož byla prý vždycky a bude vždycky.

MATOUŠ: Byl veliký, protože byl silný a statečný i v zoufalství a pokušeních jeho; ani tehdy neskládal rukou v klín, nýbrž pracoval zdvojeně, ze všech sil připravuje a uspišuje toto vítězství naše. Neboť ono jest v podstatě jeho dílo: on je podložil svým důmyslem, on je umožnil svou předvídavostí. Plod, jenž uzrál na štěpu jeho silné, mocné bytosti, padá nám nyní do klína; a chutnajíce sladkost a vůni jeho, líbáme jeho duši na svých rtech. Proto buďtež vděčny mu a zvučte jen chválou jeho!

VOSTŘEBAL: Dobře jsi řekl: byl silný a statečný i v zoufalství a pokušeních jeho; proto otevřína jest mu znovu brána naděje a radosti v poslední chvíli jeho.

DOBRÝ BÁSNÍK: Chvála z úst raněného jest více než chvála z úst zdravého, neboť bolest jest pták sedající a pějící na vrcholu

stromu života; a není nic již nad ním leda otevřené nebe modré radosti letní, polibek vykoupených duší zemi.

Otvírám-li přece úst svých po tobě, bratře trpící a ranou sražený, činím tak, protože básník byl vždycky zpytatel a vykladač duše svého národa a vedl účetní knihu jeho života, vyrovnávaje položky jeho s Bohem. Ten zde *(ukazuje na Lazara)* byl vpravdě veliký, poněvadž miloval nad všecko život věčný a toužil dáti jej všem.

Duch jeho byl svobodný: svobodný jako vzbouřence, svobodnější ještě v konečné pokoře před Bohem; a nic otročího nemělo přístupu k duši jeho. Nespoutaná, nesvázaná tíhla vždycky v budoucnost; a vytvářela ji již v přítomnosti: proto neobejme a neopíše ho chvíle. A jen jeden člověk na zemi mohl ho souditi: on sám sebe; a pak již jen Bůh soudem posledním a konečným. A soudil-li se, soudil se jako umělec tvůrce, opravující a dokonalící se každým novým dílem: své staré *já* opravuje v něm a nové zakládá a ospravedlňuje.

Visalec vždycky jest člověk. Nejprve na zcela krátké šňůře pupečné v životě mateřském a volnost jeho je zcela nepatrná; později jako dospělý na delší šňůře volněji pobíhá životem v širších kruzích; a ty naposledy předávají ho posmrtným drahám mnohem, mnohem širším a skoro nekonečným. Blah, kdo pochopil to již zde na zemi a zařídil se podle toho!

A Lazar předjímaje věčnost, vtěliti chtěl ji již v život pozemský a včleniti a vtěliti vás všecky ve vyšší útvar života: v Zástupy... to nejvyšší, jehož se domysliti i dotvořiti může zatím člověk.

Boha strhnouti chtěl na zem, neboť vy všichni vespolek a každý z vás — a nejen vy, nýbrž všichni národové a všichni lidé světa — jste zárodečné údy příštího jednotného božího těla, svatého a neporušitelného ve věčnosti. On srůst jejich chtěl uspíšit: srůst jejich i vrůst jejich v božství.

A co chtěl, čas dokoná za něho; neboť najal jej jako dělníka věrného k práci nikdy nekončící, mzdu zaplativ mu hned za první den díla životem a krví svou. Čas, pravím, dokoná již dílo jeho — čas a my, spojenci jeho, dnešní i příští, množící se stále a rostoucí stále a jichž bude přibývati jako hvězd na nebi, jak zraje k půlnoci doba.

I položte mrtvolu jeho jako oběť do základů nové živé budovy lidské — budovy větší a slavnější než všecky katedrály země — přesvatého těla světových Zástupů: ono jediné jest pravý a vlastní chrám Ducha a není jiného mimo ně.

VŠICHNI: Je náš, je Zástupů!

OPONA

DÍTĚ

Komedie o třech aktech

OSOBY

PANÍ HELENA KOSTAROVIČOVÁ, vdova po továrníkovi (53 roků)
RÍŠA KOSTAROVIČ, disponent banky (32 roků) } bratři
ALEŠ KOSTAROVIČ, hudebník (21 roků) }
FRANTIŠKA JAŘABATÁ, služka (18 roků)
ALEXANDR KOSTAROVIČ, bratr nebožtíka továrníka (53 roků)
ANČA BÁRTÍKOVÁ, služka, kamarádka Františčina (19 roků)

Děje se v přítomnosti v Praze.
Mezi I. a II. aktem čtyři měsíce; mezi II. a III. šestnáct dní.

První jednání

Prostorná kuchyň se sporokrbem. Bílý nábytek z měkkého dřeva. Na stěně kredenc plná nádobí, hlavně aluminiového; některé veliké rendlíky a pánve visí kromě toho na stěně a svítí čistotou. V rohu postel, zakrytá papírovou plentou, polepenou obrázky vystřiháními z ilustrovaných časopisů. Malá žárovka svítí uhlíkovitě nad stolem, na němž spousta nakupeného ušpiněného prádla, které Františka stojíc vybírá, třídí a Aleš sedě zapisuje do knížky.

FRANTIŠKA: Deset pánských košil širtingových a dvě hedvábné. Ty nepřijdou do prádla s ostatními; musí se vyprat zvlášť v lavoru jemným mýdlem. Zapište je zvlášť, mladý pane. Ty jsou pana Říši.

ALEŠ: Říša vám dělá mnoho práce a snad zbytečně: mnoho špiní.

FRANTIŠKA: Převléká se čtyřikrát i pětkrát týdně; pravda, vy jen dvakrát. Ale on musí. Chodí mnoho do společnosti, do koncertů, do divadel, na plesy... do... do... jak se tomu říká? ano, do klubu... což já vím, kam všude. Vy jste stále doma. Sedíte u svých knih a ještě raději stojíte, své housle pod bradou, u pultu s notami, a *(s úsměvem)* je-li milostpaní z domu, ještě raději býváte se mnou v kuchyni.

ALEŠ: Ano; já byl vždycky... jak bych to řekl? Jak je mužský rod od Popelka? Popelák... ano, popelák. On byl zlatý bažant tohoto domu hned od dětství; já jen obyčejný, šedý, nevzhledný, ten, kterého neukazují,... *(s nezdařeným pokusem o smích)* ale střílejí a jedí. Jím se chlubívala matka i otec, když byl ještě zcela maličký. Postavili ho sotva tříletého na židli a on deklamovával s ní hostům básničky nebo zpíval a ručkou dával si sám takt; a všichni mu tleskali a věštili mu velikou budoucnost. Paničky div se nepohádaly, která ho smí pohýčkat; a nosívaly mu tolik mlsků, až se jimi přejedl. Pak nebral od nich již žádných; a ony se proto trápily.

FRANTIŠKA: Teď rozumím, proč je tak — jak to říci? — krásný a něžný; to proto, že ho již v dětství milovaly krásné paní a laskaly. Ano, měkký a něžný je... přesto, že je tak mužný a tvrdý a — jak bych to řekla? — a... a... skvělý jako žádný druhý muž. Vlasy má jako žena... kučeravé od přírody. Je to náhoda?

ALEŠ *(sleduje svůj proud myšlenkový)*: Mne však vždycky ukrývali jako tajný hřích. Co to jen bylo? Nechtěli mne snad mít a vnutil jsem jim nějak proti jejich vůli své narození? Nerozumím tomu... nerozumím svému osudu. Styděli se za mne záhy... tolik jest jisto, ne-li hned od začátku. Musíte vědět: já byl v mládí dlouho nemocný; pochybovali o mně již, myslili, že nebudu nikdy chodit. A neduživý jsem vlastně i nyní... ano... velmi, velmi neduživý. Po šarlachu trochu nedoslýchám; dlouho jsem nemluvil a i nyní trochu koktám... nebo lépe: zajíkám se. Ano, zajíkám se; koktám, jen když jsem příliš vzrušen: když mne přemůže zanícení. Přesto, zlý člověk mohl by o mně říci: mrzák. Ale vy, Františko, nejste na štěstí zlý člověk. Viďte? *(Vroucně.)* Ne... ne... vy jste nesmírně... nesmírně dobrá; přímo andělsky dobrá. *(Chytá ji za ruce, přitahuje k sobě, tiskne jí hlavu k pasu.)* Řekněte, že vám nejsem odporný; nepřežil bych toho!

FRANTIŠKA *(vymykajíc se mu)*: Přestaňte, mladý pane. Co by si pomyslila milostpaní, kdyby se náhle vrátila,... víte, že ráda překvapuje. Řekne: Vrátím se v deset; a zatím tu chvíli si již usmyslila, že bude doma o půl deváté. A přijde po špičkách; připlazí se jako lasička. Nenaděješ se, dvéře se rozlétnou a ona na prahu.

ALEŠ: To má od nebožtíka otce. Ten si také rád hrával na imperátora, na Napoleona. Chlubíval se, že zná jako Napoleon každý knoflík na bluze svého posledního zřízence; že ví, kdy byl naposledy přišit a kdy se znova utrhne. On také rád se zjevoval v továrně na místech, kde byl nejméně očekáván, a v době, kdy by se ho tam byl nikdo nenadál. Ze mne chtěl mít také někoho ke své podobě a nemohl mi odpustiti, že jsem ho v tom zklamal. Chtěl míti ze mne inženýra, a nerad se smi-

řoval s tím, že budu umělcem. Ale i tu chtěl viděti hned úspěchy; a odvracel se ode mne, přezíral mne, když nepřicházely tak rychle, jak čekal. Osvojil si zvláštní způsob neviděti mne: vytáhl obočí a zíral mimo mne, ač hleděl na mne. I na smrtelném loži na mne tak patřil: to za trest, že jsem byl posud bez slávy, neznámý, neproslulý! Ano, byl netrpělivě hrdý a nesnášel, aby mu život dlouho odporoval. Kdyby byl zemřel o dvacet let později, kdo ví, snad by si ho byl opravdu podrobil; ale možno také, že zemřel tak záhy, protože ho nemohl přivést k poslušnosti. Ne, ne... já nejsem po něm: jsem velmi ubohý; nešťastný, puklý, nespokojený, slaboch, k ničemu.

FRANTIŠKA *(hladí ho po vlasech)*: Co to mluvíte, mladý pane? Kdyby nic jiného, hrajete tak krásně na housle. Srdce ve mně usedá, když vás slyším. Hned jako by žalovaly a hned zase jásají a výskají,... ale tak divně, jako hoch rekrut, když si veselím zalhává své zoufalství. A nikdy u nás v horách žádný pták mne tak neroztruchlil, když volal z hloubi lesa... a snad i svého zaklení.

ALEŠ *(vrhá se k Františce za vzlykotu)*: Vy tedy ve mne věříte? Vy čistá, vy dobrá! Věřte ve mne... věřte, nemám-li se zabít. Zde *(ukazuje na čelo)* a zde *(ukazuje na hruď)* se něco zmítá a vlní a chce se vylít a slít v tvar a hořet a svítit lidem. Věřte mně! Věřte! Nemohu žít bez vaší víry. Hledám se, hledám se, mějte jen strpení se mnou: naleznu se, jistě se naleznu jednoho dne, neodejmete-li mně své víry. Nemohu se vy... vy... vyslovit: v tom jest mé utrpení. Píši tria a kvarteta a kvinteta a jednoho dne, dá-li bůh — a on dá, jest mi dlužen tu chvíli —, zazpívám *svou* pppíseň vítěznou. Vám, jen vám, má dobrá vílo. Jsem jí již na stopě... ó jistě... kmitá se přede mnou lem jejího roucha: jen jej zachytit! A já pádím, bez dechu, za ní... ppřes kameny, výmoly, strouhy, pppropasti... *(Vydechne zhluboka; po pause.)* Vy nevíte, jak jsem byl nešťastný před půl rokem, než jste přišla k nám. Vy nevíte, jak bylo pusto před vámi v tomto domě; ne, to nebyl dům, to byla márnice, to byl hřbitov. Všude tma, mráz, rozklad, chaos; nikde osy, nikde tvaru a světla. A přišla jste vy, tichá, pokorná, měsíčně krásná, a všecko dostalo hned smysl; pohnulo se v hlubinách k růstu; krystalisovalo se kolem vás, ve vaší ose; ustředilo se na vás;

roste a zraje v tvar. Ten zázrak jste způsobila vy, Františko, ano vy: svou dobrotou, svou neporušeností, svou svatostí, kterou nesete v sobě,... jistotou a spolehlivostí své bytosti... Ano, takový je bůh, Františko: tichounký, nejtišší, ani větérek se v něm nehne; a proto točí se kolem něho celý svět; a proto proudí z něho celý svět... Jest v něm svinut... obsažen se všemi svými pozdějšími strašnými kontrasty.

FRANTIŠKA *(pokřižuje se)*: Nerouhejte se, mladý pane. Stydím se po každé, kdykoli tak mluvíte. Mísíte věci svaté a světské, a to je hřích!

ALEŠ *(blouznivě)*: Ne, nebraňte se. Tím dokazujete jen, jak mám pravdu. Ani bůh nepřipustil by nikdy o sobě, že jest bohem: přezírá to, nemyslí na to, neví o tom... a právě proto jím jest. Váš vliv pocítilo všecko v tomto domě: snad i poslední kámen zastavený do nejhlubších základů. Ulehčilo se mu v tu chvíli, kdy jste vešla k nám: a snáze nese se mu jeho břemeno od chvíle, kdy jste po prvé zaplakala v tomto domě.

FRANTIŠKA *(chce ho přerušili)*.

ALEŠ *(odmítaje, blouzní dál)*: Ne... ne... nechte mne. Jsem zcela šťastný jen v takovýchto chvílích. A i nejmrzutější nejstarší pavouci na půdě, zapředení do nejhlubších pavučin, nejkyselejší staří mládenci, jsou veselejší od vteřiny, kdy jste se po prvé pod naší střechou zasmála. A jsou snad od té chvíle i milosrdnější k polapeným muškám. Aspoň jeden z nich, takový směšně nohatý se strakatým zadkem, který mně spadl včera večer na notový papír, právě když jsem na něj vrhal jedno furioso, povídal, že z lásky k vašim očím pustil jednu z nich na svobodu.

FRANTIŠKA *(se smíchem)*: Co vy všecko nevíte: měl byste vypravovat pohádky dětem. Ale vážně, mladý pane, proč mně nedovolíte uklízet ve svém pokoji? Nebylo by tam pavučin, ani na stropě ani v koutech. Ale to se zavírá celé týdny; a kdyby aspoň dal klíč člověku, když odchází na procházku!

ALEŠ: Nicht diese Töne! Nechte mne, Františko, pokračovat v mé notě! A strýc Lexa, ani si představit nedovedete, jak ten býval mrzutý dříve... za Toničky a Berty. Ne, nescházel již vůbec k nám dolů. Dával si nosit jídlo nahoru; a ani mne k sobě nevpouštěl. Mne... řekl jsem vám přece, Františko, že mne vlastně on vychoval...

FRANTIŠKA *(kývne hlavou)*.

ALEŠ *(šeptem)*: ... a zachránil před sebevraždou... tehdy, když se událo to strašlivé... *(Pausa.)* A mne tehdy nechával státi i půl hodiny před svým prahem a čekati marně. A strýc Lexa jest nyní laskavost sama; jeho čekankový zrak, který byl již docela vybledlý, svítí novou hlubokou modří, jako by se napil znova červnového nebe. Chodí k nám nyní denně a myslím jen proto, aby mohl pak k vám do kuchyně, přihřát se chvilku — právě jako já — v tom teple, které z vás dýše... jako z pšeničného lánu, zrajícího v letním slunci.

FRANTIŠKA: Ano, starý pán chodí sem rád. Vymyslí si často nějakou dětinskou záminku, aby mohl bez podezření se mnou pobesedovat. Jednou si přijde pro teplou vodu na ruce, ačkoliv jsem mu jí donesla před čtvrthodinou do pokoje celou konev; jindy nehoří a nehoří mu dřevěné uhlí pod samovarem a já mu je mám vzkřísiti k životu, jak říká; a jindy je to knoflík, který mu mám přišít na kabát a který si předtím schválně utrhl: poznala jsem to na nitích...

ALEŠ: Nesmějte se mu, Františko! Je k politování jako já. Celý život nepoznal lásky; celý život prožil v chladu a útisku. A přece: byla-li kdy jemná a choulostivá větev na stromě našeho rodu a zasloužil-li si někdo z něho slunce a světla, byl to on. Můj otec a on, to je již má historie a Říšova. Otec všecko... on nic; otec všecko vysluní, a on odsouzený živořit v stínu, který vrhala otcova sláva. A přece: tři patenty, které továrně nejvíc vynesly, jsou od něho; vznikly v jeho hlavě. Otec je jen přizpůsobil menším rozměrům skutečnosti a fruktifikoval.

FRANTIŠKA: Co je to fruktifi—?

ALEŠ: Zužitkoval, Františko... Myšlenku vymyslil strýc Lexa, ale do oběhu ji dal otec a ponechal si peníze, které vynesla.

FRANTIŠKA: To nebylo pěkné; to nebylo spravedlivé.

ALEŠ: Ovšem že ne. Ale jetzt noch nicht diese Töne...! Nechte mne jíti ještě chvíli mou vlastní stezkou. Nenuťte mne do koleje prašné silnice. *(Pausa, v níž noří se do vzpomínek; zachvěje se z nich, skrývaje zrak do dlaní.)* Hu... strašlivo bylo bez vás, strašlivo bylo zde před vámi. Hu... hrůza i jen vzpomínat na to. Na kraji, na samém nejužším kraji propasti jsem již byl. Vlas dělil mne od smrti na jejím dně. Vždyť já, pomyslete si, zdraví již jen dobíjel. Opíjel jsem se soustavně: upíjel jsem se již vším. Ano, považte, i do špatných míst, do veřejných domů jsem chodil,... ačkoliv nemohu tam vlastně nic dělat. Ale opíjel jsem se alespoň ve dvou nebo ve třech... s těmi holkami. Bylo to ještě zoufalejší než upíjet se sám.

FRANTIŠKA *(snaží se sejmout mu prsty s obličeje a políbit ho na čelo)*: Ubohý.

ALEŠ *(brání se)*: Ne... ne... teď ještě ne! Až zvítězím. Až si budu sám sebe vážit! Až vám zapěji svou píseň vítěznou. Pak kleknu před vás a zlíbám vás celou... od špiček střevíčků až po čelo, až po kořínky prvních vlásků. Místečka nebudete mít na celém těle nezlíbaného. Přísahám vám.

FRANTIŠKA *(zardělá)*: Ale, mladý pane, pamatujte se; co to mluvíte?

ALEŠ: Ne, ne, nevyhrál ještě *on* nade mnou! I já mám své zbraně: ssvou píseň. Má píseň jest také něco. Umění jest také něco a má, musí míti moc nad čistým ssrdcem. Viďte, Františko? Neboť jinak, jakou by mělo cenu?

FRANTIŠKA *(zamyšleně)*: Nevím; ale mne hudba roztruchluje. Chce se mi zemřít, slyším-li krásnou píseň.

ALEŠ: Roztruchluje; ano, to je ten čistý vliv, který zruší, překoná *jeho* špatný. Neboť, nemyslete si, Františko: umím vidět, umím pozorovat. Vidím, že se vám líbí; vidím, že vás opíjí. Tuhle jsem pozoroval, jak jste za ním hleděla z okna, až zašel za roh ulice. A onehdy vyšla jste z jeho pokoje... celá jaksi zmámená... A nebyl ani doma. Přesvědčil jsem se o tom; zaklepal jsem, a ticho. Nikdo tam nebyl.

FRANTIŠKA *(zardí se)*: Líbí se mně, máte pravdu. Nač lhát nebo zapírat? Všecko na něm se mně líbí: držení hlavy, chůze, jak usedá a klade nohu přes nohu, jak mhouří oči, když si cigaretu zapaluje. A v pokoji u něho je vždycky tak krásně... tak jinak krásně než jinde. Musím zatajit dech po každé, kdykoli tam vstoupím; a tenkrát, kdy jste mne sledoval, opravdu málem bych byla omdlela... tak podivně zavál na mne zvláštní nějakou pánskou voňavkou, po stole rozlitou, výdechem rukaviček a cigaretovým dýmem.

ALEŠ *(kývá bolestně hlavou)*: Ano, tak je tomu vždycky. Fascinuje svým pohledem; a nikdo se nemůže na něho hněvat. Vlastně ani ne já, kterému vždycky urval jeho podíl od úst; a já se s tím konec konců vždycky smířil a div to ještě neschválil. Jakou to má moc nad lidmi? Jde životem jako alejí, hvízdá si rozpustilý popěvek a češe a plení všecko, co je na dosah rukou: květy, plody, úsměvy, ženy. A všecko utržené a servané jako by mu ještě děkovalo za to, že se ráčil k němu snížit... Má všecko, čeho já nemám a nikdy mít nebudu: lesk, záři, vnějšek, sílu, smělost, dlouhý, zdravý hluboký spánek a pokojné svědomí v největších špatnostech. *(Po pause; vzrušen.)* Jen vás, vás, Františko, nesmí mít; sslyšíte, nesmí mít,... nemám-li to ssmrtí zaplatit. *(Vrhá se k Františce, spínaje k ní ruce.)*

FRANTIŠKA *(odvrací od něho tvář)*.

ALEŠ: Ne; vás nesmí mít. Zabil by vás. Zužil, vyssál a pak odhodil; ppošlapal a ppoplival. On je neúprosný. Jde svou cestou jako mor... jako smrt... jako válka.

FRANTIŠKA *(mlčí, zakryvši si tvář dlaněmi)*.

ALEŠ *(chytí se za hlavu)*: Óóó... hrůzo! On vás již má! On vás již měl!

FRANTIŠKA: Ne! Co si myslíte o mně, mladý pane. Ne; přísahám vám při památce svého nebožtíka otce... při všem, co je mně svaté: ne!

ALEŠ: Díky bohu! Ochráním vás před ním. Důvěřujte mně jen; a dovedu toho pak jistě. Víry, víry vaší jest mně třeba. Víte, že mám svůj pokojík *(ukáže na strop)* právě nad vámi. Budu s vámi hovořit stále svými houslemi. V pravý čas zazní, v pravý čas promluví. Proniknu k vám, naleznu si k vám cestu, propálím si ji, byť nás ještě více zdiva dělilo; a snad za mořem bych vás s ní našel. Miluji vás, a kdo miluje, má dar věštebný: ví, čeho jest a kdy jest čeho třeba tomu, koho miluje. Pravá láska jest tvořivá, Františko. Intuice říká moderní filosofie takovému daru vidět a zírat přímo v nitro druhého. Věřte, že vycítím na hony nnebezpečí, které by vás ohrozilo, a že se ppřihlásím v pravý čas. Ó dovedu zachránit... dovedu obhájit toho, koho miluji.

(Šramot klíčů a hluk v předsíni.)

FRANTIŠKA *(vyskočí jako z hrozného sna)*: Ježíši! Milostpaní.

(Vzpamatuje se a vykřikne skoro.) Pište přece, mladý pane. Šestery pánské podvléčky...

ALEŠ *(poděšený vrhne se směrem k posteli Františčině, aby se ukryl za její plentou)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(klade lorňon k očím a rozhlíží se pátravě po kuchyni)*.

FRANTIŠKA: Ruku líbám, milostivá paní.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(zočí Alexeje, který nedoběhl svého cíle)*: Tiens! Ach, ovšem. Kde by jinak byl. Hledám ho všude po celém domě... a nenapadne mne, hlupačku, že se mladý pán nejraději bavívá se služkou. Dříve býval to kočí, ale das ewig weibliche zieht uns jetzt in die Küche. Teď je to tedy služka. Děláme pokroky, monsieur.

ALEŠ *(zahanbeně se vrací směrem k matce, škubne sebou bolestně při slově „služka")*: Maman, proboha vás prosím, jen ne ten pokořující tón. Františka je přece také žena.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Zajisté že žena, rytíři. Nikdo jí její ženství nebere, ne-li náhodou vy. *(Františce.)* Proto půjde nyní do mé ložnice a srovná mně do prádelníku prádlo, které jsem vytahala, když jsem se před šestou strojila a marně hledala punčochy toho odstínu, jenž by odpovídal těmto šatům.

FRANTIŠKA *(kývne, že rozumí, a odchází)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(pokyne Alšovi na židli, sama si také sedne a měří ho dlouhým ironickým pohledem)*.

ALEŠ *(usedá rozpačitě jako školák)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Prenez place, monsieur. Přála bych si s vámi, mladý pane, o lecčems pohovořit. Ale nejprve řekněte mně laskavě, kdy odložíte konečně to plebejství... tu lásku k čeledníku? Shocking, shocking. Člověk se musí rdít sám před sebou. Quand allez-vous apprendre enfin les bonnes manières? Nač jsem vám držela od tří let bonu a od sedmi vychovatele?

ALEŠ: Prosím vás, maman, neberte mně jedinou radost, kterou mám v tomto domě. Žiji zde jako na severní točně: zmrzl bych, nebýt tohoto teplého koutku. Tolik chladu, tolik urážek a nedůvěry, podceňování a nevraživosti jest zde všude!

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Hihihi... Ano, sentimentální je vždycky plebejčík. Zahřívej ho, mazli se s ním, laskej se s ním, šmudli se s ním, dýchej mu na ručičky a na nožičky a hlavně na srdíčko,

aby se nenastudilo. Je tolik choulostivé, chudinka; a katar má pro ně vesmírný dosah. Je libo teplé náčinky na bříško, máme-li světobol? Fi donc! Plus de tenue, smím-li prosit. Trochu víc distance mezi lidmi a trochu míň důvěrnosti a hlouposti, s'il vous plaît. *(Vstane.)* Ale poslyš, Alexej, vážně: vnutili-li jsme se do intimity *dámy*, jako jsem já, musíme se umět chovat podle toho a býti reservováni. Pamatuj si to jednou provždy.

ALEŠ *(zdvihne k ní udiveně hlavu)*: Jak to? Já že se vám vnutil? Vnikl do vaší intimity? Nevím o tom: jsme si cizí jako málokterá druhá matka a druhý syn.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(tvrdě)*: Pravím ti, Alexej, že ses vetřel nebo vnutil do mé intimity; nebo může být větší intimity než mateřství? Svým narozením, svým početím. Rozuměj mně, Alexej. Nechtěla jsem tě mít; nechtěla jsem být po druhé matkou... jako bych tušila, že všecko, co přijde po Ríšovi, může být jen úpadek. Ale byla jsem přinucena; byls mně vnucen z vnějška. Dali mi na vybranou: buď vnitřní vřed, nebo druhé dítě. Rozhodla jsem se pro tebe, ale chybila jsem. Dnes, poučena tím, co následovalo, volila bych jinak. Vřed možno vyoperovat; tebe však nemožno.

ALEŠ *(propukne v hořký smích)*: Já jsem tedy váš vřed! Vřed vyvyvržený, ztělesněný, filosof řekl by zobjektivisovaný! Nu, snad i s ním možno vědět si rady. Musíme, maman, vymysliti společně prostředek, jak odstranit vřed, který se rozrostl tak, že dosáhl rozměrů jedenadvacetiletého člověka a muzikanta... Snad i na něj se naleznou kleště chirurgické, jimiž by se dal vyštípat... ze společenského života, když nebyl zavčas vyňat z tvého života.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Zanech hloupých žertů. Pro špatné vtipy jsem tě nevyhledala. Jest mně v nitru úplně lhostejno, co děláš nebo neděláš. *Jediné* jest důležité pro mne v tomto domě: co dělá nebo nedělá Ríša; nic jiného. On je dobyvatel, on nositel expanse rodové; jím stoupá vývojová linie naší rodiny; v něm je vrchol její vlny. On je množitel, on stupňovatel života; vedle něho jsme všichni, i já, příživníci,... ale především ty. Ve stopách lva jdou vždycky šakalové a hyeny. Ať si říkají umělci, snivci, básníci, vše jedno: jest to jen krásné slovo pro ošklivou věc. Konec konců jsou to příživníci.

ALEŠ *(chce protestovat)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nech mne domluvit. Bylo by mně tedy úplně jedno, flirtuješ-li s Františkou, nebo co vůbec děláš nebo neděláš. Ale pokud jsi v mém domě, musíš se chovat *stylově*; a to jest v tomto případě důstojně. Nestrpím, abys zesměšňoval sebe, neboť pokud jsi můj syn — a to, žel, jsi —, zesměšňuješ tím i mne. *(Cynicky.)* Spi si s Františkou...

ALEŠ *(bolestný výkřik)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(odmítavě)*: ...chceš-li, ale nedvoř se jí, nenos jí květin, nekupuj jí pouťových prstýnků, nevláčej se s ní po výletech, nekomponuj pro ni sonáty, nepiš pro ni verše, nemiluj jí, neprováděj lyrické skopičiny. To ti zakazuji, toho nestrpím. Byla-li kdy osvícená matka, byla jsem to já; byla-li kdy matka bez předsudků, jsem to já. Dovedla jsem hledět na věci po mužsku střízlivě a vidět je, jak jsou; vzácná věc u žen. Držela jsem vám vždycky hezké holky v kuchyni, abyste nemusili běhat za nimi do bordelů. Ale pokud vím, dovedl použít té výhody a zachovat si zdraví jediný Ríša.

ALEŠ: Ó ó jistě; toho dovedl; i jiných věcí ještě... mnohem... mnohem... jak bych to řekl... chlapštějších. Klid a dobré trávení si zachoval v situacích velmi ožehavých.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ano, dovedl všeho, čeho bylo třeba, aby vyspěl, uzrál a věnoval se svému velkému poslání. Byl od mládí nesentimentální a ku podivu záhy zralý. Věc stavěl vždycky nad osobu a dovedl jí sloužit a po případě se jí i obětovat. Dovedl se zapřít; a uměl se nemazlit s tím, co si většina lidí staví na oltář a před čím pokrytecky klečí: se svými náladami, city, rozmary, kterým se říká potřeby srdce a jež nejsou nic než maskovaná touha po pohodlí, zápecí, lenost a zbabělost. Dovedl býti podle potřeby i ukrutný k sobě a neúprosně mýtit a pálit ve svém nitru. Rozený vladař! Neznám u člověka jiného důkazu síly; jen takový člověk jest zralý pro velkost.

ALEŠ: Snad. Jen kdyby režii té síly a velkosti nenesli jiní: slabí a bezbranní. Jen kdyby nestavěl pomník své velkosti z cizí naloupené živé hmoty! Být ukrutný k sobě, budiž. To je konečně tvá věc. Ale k druhým?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Jak jsi podezíravý! Jak male vidíš vždycky, kdykoli jde o *něho*. Jaká žabí perspektiva! To všecko

jest jen ressentiment slabocha. Slaboch mstí se klevetou silnému za to, že jest slaboch: že nedovede nikdy toho, co dovede on. Pomlouváš a snižuješ, poněvadž nejsi schopen soutěže s ním.

ALEŠ *(vzrušeněji a vzrušeněji)*: Mýlíš se, jsem. I zápasu s ním; a o kořist nejvzácnější. Ukáži vám všem, kdo jsem; ukáži vám, koho jste tupili a snižovali dlouhá léta. Ale měch ppřetéká. Vře ve mně odboj, jehož nedovedu už ukrotit. Vy jste mne, mmamman, vždycky ppodlamovala; a přece nnepodlomila úplně.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Shnilého dřeva netřeba lámat; dotlí samo. Třeba přáti jen vůli času; vyrovná se s ním již sám.

ALEŠ: Mmmýlíte se! Čas pracuje pro mne, je *můj* spojenec, ne vvváš. Každý nový den vzrůstá ve mně síla postaviti se vám a Ríšovi; čeliti samému duchu tohoto domu, jak se vtělil ve vás a nebožtíka otce. Není to dobrý duch, maman; a nový čas se s ním nesnáší. *(Rozčileně.)* Je to strašidlo, které musí vvvypudit, rozptýlit, rozpustit jako v lučavce ve svém sslunečném jasu nová doba.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(cynicky)*: Hahaha! Vřed se vzbouřil! Můj vřed se znova vzbouřil! Ale vzpoura jeho je koktavá; vzpoura nemluvněte. Musí se naučit dříve mluvit!

ALEŠ *(zlomen, zapláče)*: Takto bojujete, mmaman? Tak dovedete být brutální! Vlastní matka... Hrůzo! *(Ukryje obličej do dlaní.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nezbývá mně nic jiného. Vnucuješ mi takové zbraně svou bezednou obmezeností. Myslívala jsem si vždycky, že jsi blázen... z rodu tichých a neškodných; nyní však vidím, žes z rodu zuřivých. A snad i zločincem by ses mohl stát... Ale... přece ne: jsi na to příliš slaboch.

ALEŠ *(škube sebou v cloumavém pláči)*.

ALEXANDR KOSTAROVIČ *(zaklepe na dvéře)*: Smím dál, Františko? *(Poolvíraje dvéře.)* Snad nepláčete, drahé dítě?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Jen dál, pane švagře; a bez ostychu! Drahé dítě tu sice není, ale přijde brzy. Páni scházejí se, jak vidím, v kuchyni na besedu. Smím-li se zeptat, bude to five o'clock nebo thé dansant?

ALEXANDR: Dobrý večer, paní Heleno! To pláčeš ty, Alši? Hochu, kam to jen přivedeš se svou proklatou vznětlivostí. Umělec musí být flegmatik: sám zůstat klidný, aby vzrušoval jiné. Rozrušuje-li se sám vším neustále, vyčerpá se a nezbude mu sil na jeho vlastní úkol. Nejsi přece již dítě. Umělectví je zvláštní povolání; a každé povolání žádá si své hygieny. A ta je u umělce, snésti větší množství klidu než kdokoli druhý, zachovati si jej co nejdéle, možno-li, vždycky. Umělec má býti dobrý pozorovatel; a abys mohl býti pozorovatel, nesmíš být obětí každého, kdo si na tebe zamane. Jakýpak jsi to umělec, když tě přivede kdokoli z míry?

ALEŠ: Ach, strýčku, nejsem umělec, nebudu jím nikdy: jsem slaboch. A maman z toho kořistí a dobíjí mne ještě.

ALEXANDR *(s ironií)*: Mýlíš se jistě, hochu; tvá vznětlivost tě zavádí: vidíš hned všecko černě nebo červeně... tam, kde jest jen šeď... civilisovaná šeď, že ano, paní Heleno? Tvá matka je přece příliš grande dame, aby měla choutky řezníka na jatkách nebo surového opilého vozky? A sadismem také netrpí. Na to nejsme ještě dosti úpadkoví. Naše měšťanství jest přece nedávného data a má linii životně vzestupnou, že ano, paní Heleno?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Odložte šprýmy; víte, že mne znervosňují. Život není přece slovní turnaj v kavárně nebo v klubu. Je vážný. Jen vy, příživníci, obracíte ho rádi ve frašku.

ALEXANDR: Jak to, my příživníci...? Pokládal jsem se již za života nebožtíka bratra a pokládám se posud za produktivní element hospodářský a zvláště za spoluzakladatele blahobytu této rodiny. Stál jsem ji málo; rozhodně méně, než jsem jí dal.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Máme o tom každý jiné názory. Pokud vím, máte theorii, že blázni, snivci a utopisté jsou nejplodnější živel lidstva, jeho množitelé, dobyvatelé; já naopak za ně pokládám lidi střízlivé a praktické, kteří vědí, co se může a až kam se smí. Ti první jsou mně parasiti, třebas to byli básníci, umělci, hudebníci a... tak zvaní vynálezci.

ALEXANDR: Tak zvaní vynálezci jest dobré; lituji, že vám nemohu oplatit stejnou dvorností a mluviti o tak zvaných pošetilcích. Tedy: pošetilci se v tom, paní Heleno, zřejmě mýlí. Můžete to poznat již z toho, že nebýt jakéhosi blázna a snivce jména Alexandra Kostaroviče a jeho mansardy, v níž snil své sny, neměla by vaše továrna ani jeho tři tak zvané vynálezy

a tím také ne tak zvaný úspěch, který měla, pokud tento blázen a snivec vysedával ve své komůrce a líhnul své nemožnosti a nesmysly. Když přestala jeho fantastická činnost nebo nečinnost, jeho podkrovní příživnictví, přestal i skutečný úspěch. Zdá se tedy, že obojí přece spolu nějak souvisí.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nikoli. Úspěch továrny dá se vysvětlit jen tak, že nebožtík muž bral do svých praktických rukou nemožnosti a nesmysly Alexandra Kostaroviče a dělal z nich něco praktického, rozumného a k světu podobného.

ALEXANDR *(s ironií)*: Že *bral* do svých rukou a pak také do svých kapes, o tom není pochyby; jenže nejprve musí být něco, co se může brát. A to jsou myšlenky nás bláznů, snivců, utopistů, jak nás ráčíte jmenovat; nebýt jich, neměla by skutečnost co uskutečňovat a praxe co praktikovat.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Dost o tom. Vy byste mně za chvíli ještě dokázal, že množitel života v této domácnosti není Říša, nýbrž třebas Františka. Vy jste odjakživa rád obracel svět naruby a skutečnost vzhůru nohama.

ALEXANDR: A také že je! Tento dům propadal již rozkladu, když sem přišla; nebýt jí, servali bychom se již dávno všichni zde a možná si i zuby vybili. Tichá, klidná, ustálená ve své rovnováze snáší hysteričnosti vaše a nervositu ostatních a vyrovnává ji v harmonii svým hlubokým vnitřním zdravím; být to zdraví jen o stupínek menší, a všecko jest tu zmatek, chaos a neustálé nesnesitelné napětí před výbuchem. Je požehnáním této nehodné domácnosti; a vy, paní Heleno, měla byste vstávajíc lehajíc děkovati bohu za to, že vám ji seslal. Před ní nedalo se tu opravdu již ani dýchat.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Děkuji; to díkůčinění bohu opatřujete asi za mne vy společně s Alexejem. Ale dosti o tom, prosím. Nechtěl byste mně raději vyložit, proč se stáváte jeho *(ukáže na Alše)* spojencem proti mně? Proč vás baví vyvolávati v něm ducha vzpoury? Scházeti se v kuchyni a kouti pikle proti paní domu?

ALEXANDR: Nač takové romantické fráze, paní Heleno? Kouti pikle se již neříká od časů Prokopa Chocholouška. Dnes lidé jen intrikují, nekují pikle. Ale ujišťuji vás, že nám snivcům a bláznům není nic méně pochopitelného než radost z intriky

a nic cizejšího než talent k ní. Ten bývá výsadou horlivců příliš praktických. A bouřit Alše proti vám? Což by to nebylo lít do něho jedu? Tak hořký není můj trening. Učím ho naopak mírnosti a krotkosti: snášet všecko v klidu, pro své umění a z vděčnosti za ně. Pro klid a jas své duše, již si musí umělec zachovati v čistotě; neporušenou a prostou zloby. Učím ho, aby se proměnil v každé dramatické situaci v desku fotografickou a gramofonovou, která jen vnímá a zachovává, co pojala. A v krajním případě, aby utekl a nechal v rukou Putifarčiných svůj plášť. Čert vem plášť, jen když duše nevzala újmy.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(neovládajíc se již)*: Fi donc! Vy starý kuplíři! Komediante! Akrobate! Hadí muži! Svůdce dětí! Pederaste! Vaše duše za to, máte-li jakou, je porušena až do morku. Jste zkaženější než nejstarší zhýralec!

ALEXANDR: Děkuji za poklony! Netrefily sice do černého, ale dobrou vůli k tomu měly: nejsem ještě ke své lítosti tak daleko v umění. Lichotíte mně, paní Heleno, byť poněkud neobratně. *(Alšovi.)* Ale, hochu, teď to začíná být vážné. Je nejvyšší čas, abychom vzali oba nohy na ramena, neboť co vychází z líbezných úst tvé paní matky, je veliké nebezpečí pro klid a jas našich duší. Tedy: zachraňme v sobě umělce a obětujme hrdiny! Z dvojího hoďme přes palubu to menší! A upalujme, co nám nohy stačí. *(Chytí Alše za ruce a vleče ho ke dveřím; vystrčí ho ven, a vycházeje sám, klaní se paní Kostarovičové.)* Dobrou noc, paní Heleno! Scéna byla rozkošná, jen přes míru temperamentní. Po druhé bude třeba snažiti se o trochu uměleckého klidu. Nicméně: velmi dobrá. Ve vzpomínce, až barvy ostře nanesené poněkud pohasnou a celek se vyrovná, bude ještě rozkošnější. Jdu proto do své mansardy vychutnat ji cele ve vzpomínkách... *(Odejde.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(vyčerpána klesá na židli, ovívá se kapesníkem)*: Tatrman! Šašek! Šprýmař! Necuda! Drzoun! Ten mne zmořil. A na takové blázny není ani zákona, ani vězení; ano, ani do Bohnic jich neberou. Nedokonalý je svět, a našinec nevykonal posud všeho, čeho třeba pro jeho bezpečnost na této nepokojné zemi.

(Klepe se zvenčí.)

FRANTIŠKA: Smím dál, milostpaní?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: To jste vy, Františko? Jen dál! Přicházíte jako na zavolanou.

FRANTIŠKA *(vejde).*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Můj migrenin, Františko. A rychle! Ten darebák mne k smrti uštval. Na mém nočním stolku v ložnici!

FRANTIŠKA *(odběhne pro migrenin; vrátí se mžikem s ním).*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(lře si spánky)*: A botky mně rozšněrujte. Dusím se. Krev nemůže proudit v těle.

FRANTIŠKA *(zouvá ji).*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: A trepky! Hezky rychle!

FRANTIŠKA *(odběhne pro ně a hned s nimi nazpět; navléká jí je na nohy).*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Uf! Uf! Jak je těžký život, když člověk je obklopen nesourodými lidmi. Já, tak podnikavá a činná, lenochy; já, tak pracovitá a opravdová, tatrmany a nedochůdčaty. Říša... Říša je má jediná naděje: krev z krve mojí, duch z ducha mého; rozený vladař a pán. Nebýt jeho, nesnesla bych déle života v této žabárně. Dusím se tu; nemohu vydychnout. *(Uvolňuje si bluzu.)* Rychle, Františko: župan.

FRANTIŠKA *(běží pro něj).*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(křičí za ní)*: Ne ten v mé ložnici; v té skříni v předsíni, napravo. A neshoďte deštník. Nesnáším hluku. To už raději mne zavražděte.

FRANTIŠKA *(vrátí se se županem).*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(vstala zatím a prochází se v myšlenkách po kuchyni).*

FRANTIŠKA *(nabízejíc jí župan)*: Račte.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(odmítavě)*: Ne teď, ne teď. Už je pozdě. Můj záchvat již přešel. Nemám-li věc ihned po ruce, lépe, nedostanu-li jí pak již vůbec; aspoň se nerozrušuji po druhé. *(Prochází se dál po kuchyni; náhle stane před Františkou.)* Poslyšte, Františko, již dávno chci s vámi promluviti vážné slovo. Nesmíte lákat k sobě Alše.

FRANTIŠKA: Ale já ho nelákám, milostpaní. Já ho odmítám, já si ho nevšímám, ale všecko marné.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(jako by neslyšela odporu Františčina)*: Vám to snad lichotí, že se za vámi fantí; ale nesmíte to brát vážně. To byste daleko došla. Z toho mračna nemůže být nikdy déšť. Dělala byste se jen směšnou.

FRANTIŠKA: Ale, milostpaní, já vás ujišťuji, že nejsem ničím vinna... že si na mladého pána ani ve snu nemyslím.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Mlčte. Vždycky je děvče vinno, běhá-li za ním hoch. Jako minulou neděli byli jste viděni na výletě v Troji, lidé mně to donesli. Hoch se dělá nemožným a vy směšnou. To musí přestat.

FRANTIŠKA: Ale když mladý pán jinak nedal. Nemohu se mu ubránit. Hrozí mně neustále, že se zabije.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nechte ho hrozit. Kdo hrozí, nikdy nesplní. Nesmíte si na něho myslit a on přestane.

FRANTIŠKA: Ale já vás ujišťuji, milostpaní, že nemiluji pana Alše; já miluji někoho docela jiného. Já mám s panem Alšem jen soucit: je tak nešťastný, stále zoufalý. Nemohu se na něho některý den ani podívat: tak strhanou má tvář, takový smutek doutná v jeho očích; nevypověditelný smutek. Ty oči vyčítají jako oči mučeného zvířete: srdce ti trne, když se do nich zadíváš. Ale jiného nic k němu necítím. Jinak je mně lhostejný.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nu, to také říkat nesmíte. Mé dítě a vůbec nikdo z naší společenské vrstvy nemůže vám být lhostejný. Jeho pozornost *musí* vám přece lichotit. Jest to pro vás pocta.

FRANTIŠKA: Ale, milostpaní, já ho nemiluji, já miluji pana...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(přetrhne jí řeč velitelským posunkem)*: Je úplně lhostejno, koho, Františko, milujete. Z mé rodiny, z mé společenské vrstvy nemůžete milovat nikoho; a po ostatních mně nic není.

FRANTIŠKA: Proč nemohu milovat nikoho, milostpaní, z vaší rodiny?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Poněvadž jsme společensky vysoko nad vámi. Milovat... rozumějte, milovat tak, aby to vedlo k svatbě a k manželství, a jen to je pro mne láska, mohou se pouze lidé stejné společenské třídy. Můj syn může se s vámi chvilku miliskovat, ale nemůže vás milovat a následkem toho vy nemůžete milovat jeho.

FRANTIŠKA: Ale, milostpaní, milovat mohu každého člověka a každý člověk může milovat mne. I mladý pán může mne milovat a já jeho!...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: K smíchu. Mluvíte, jako byste se blínu napila. Konečně: milovat ho můžete, ale beznadějně, nedostižně. A pak můžete seškrabat fosfor se sirek nebo zmocnit se mé lahvičky s morfiem a otrávit se. Beztoho se pro lásku zabíjejí dnes již jen služky; u našince se to nevyskytá; a kde se to vyskytne, jde vždycky o šílence. Jeden lékař mne o tom ujistil.

FRANTIŠKA: Ale, milostpaní, vy mnou vlastně strašně pohrdáte. A proč? Vždyť nemáte příčiny. A je divné, že jsem si toho dříve nevšímla; že to vidím až dnes. *(Pausa.)* Jen miliskovat se se mnou, pravíte, může váš syn... tak jste to opravdu řekla? Ne, to není možné! *(Vzepne se. Vášnivě.)* Ne! *On* mne bude milovat, jako miluji já jeho! *Musí* mne milovat; má láska si ho dobude!

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(s opovržením)*: Blázníš, hloupá couro? Napila jsi se blínu? Což jest mně souzeno tahat se neustále se samými blázny? Nejprve ten hoch, pak Lexa a nakonec ty. To aby byl člověk ze dřeva! To je obtěžkací zkouška pro mé nervy! Mám silnou migrénu, jdu si lehnout; nemám času polévat ti hlavu studenou vodou. Ráno mne nebuď před devátou! A jak jsem řekla: buď přestane za tebou běhat Aleš a koupím ti na šaty; nebo nepřestane a pak — *(Ukáže na dveře.)* Zařiď se podle toho! *(Odejde.)*

FRANTIŠKA *(klesne na židli, ponoří hlavu do kupy špinavého prádla na stole a chvíli ticho; pak ji rozlřese vzlykot a pláč, z něhož utrhují se občas polosrozumitelně jednotlivá slova)*: To je strašné... strašné... nepřežiji toho... hrůza... Jsou všichni bohatí tak ukrutní a zlí?...

(V předsíni slyšet kohosi, kdo odkládá hůl, svléká svrchník a hvízdá si odrhovačku; zaklepání na dveře. Nikdo neodpovídá; zaklepe se po druhé a do kuchyně vejde, s cigaretou v ústech, v smokingu)

RÍŠA: Fanynka doma? A proč se ani neozve? *(Spatří ji plačící.)* Co to dělá? Ona blázne? Snad nepláče? Ale vždyť si pokazí pleť a vypláče oči. *(Zdvihá ji hlavu a zvrací ji zvolna k sobě.)* Opravdu? Co se jí stalo, ona hloupinká? Kdo jí co udělal?

FRANTIŠKA: Milostpaní mne tupí; milostpaní mne pokořuje. Nikdy, řekla mně, nebudete mne prý moci, mladý pane, milovat. Mezi vámi a mnou není prý možná láska. *(Nový pláč.)* Jen miliskování.

RÍŠA: Ona řekla maman, že mne má ráda? Ale to neměla, ona hloupá. Tím všecko pokazila. To je mrzuté. Pět tisícovek bych raději neviděl. Nebudu jí již moci mít rád; nemohu milovat někoho, než když o tom nikdo neví. Jak o tom někdo ví, jako bych měl okovy na rukou i na nohou.

FRANTIŠKA: Ne, ne, ne! Nic jsem neřekla o vás, mladý pane. Jen tak docela všeobecně se o tom hovořilo.

RÍŠA: Ani to se nemělo stát! Jak hloupý je ten život! Nudíš se ve společnosti, přijdeš domů schválně dřív, aby ses trochu povyrazil — těšíš se na to celou cestu, ani doutník ti nechutná —, a tu máš: doma na tebe čeká jen nepříjemnost a ošklivost. Horší nuda než v saloně. Což jsem jí neříkal, že před maman nemá o tom ani cekat. Ať si říká co chce; ať ji provokuje a dráždí: to už je jednou její manýra. Nechala ji mluvit a myslila si své.

FRANTIŠKA: Ale já nemohla, mladý pane. Bylo to silnější než já, než můj rozum a dobrá vůle.

RÍŠA: Ona to krásně zbryndala! Proklatě. Ona je stále vesnická husa, třebas slouží už dvě léta v Praze. Ona nebude nikdy k ničemu; bude si jen do smrti škodit a dělat ostudu tomu, kdo se s ní smočí. Nikam to nepřivede.

FRANTIŠKA *(zoufale)*: Odpusťte mi to, mladý pane. Nehněvejte se na mne. Nestane se to po druhé. Snesu všecko od milostpaní mlčky, jen když vím, že mne máte rád. *(Vrhá se k němu v pláči.)* Řekněte mně to, opakujte mně to!

RÍŠA: Dost už! Jsem z toho nervosní. Zítra mně nebude chutnat ani má obvyklá sklínka sherry. Takové scény, to je mně sůl do očí. Comme c'est bête! Přestala, k čertu, s tím pláčem! Vždyť mi zamáčí celou náprsenku a pocuchá smoking!

FRANTIŠKA *(zhroutí se mu k nohám)*: Odpusťte mi to, mladý pane, proboha vás prosím.

RÍŠA *(zachvěje se vlnou smyslnosti)*: U čerta, sluší jí to. Ta linie zad a boků jest krásná, jak jsem jí posud nikde neviděl. Vstala! Nesváděla mne ke zlému! Ještě několik sekund a neručím za sebe. *(Rve ji k sobě.)* I ten pláč jí sluší a bodá mne jako ostruhy líného koně.

FRANTIŠKA *(se slzami v očích; plachý úsměv ihned hasnoucí)*: Líbím se vám? A nehněváte se už na mne?

RÍŠA: Mlčela. Svatého by zmámila, natož člověka! *(Rozpíná jí živůtek.)*

FRANTIŠKA *(úzkostně)*: Ne, ne, ne! Proboha vás prosím, mladý pane, pusťte mne!

(Nad kuchyní zdvihne se zpěv houslí jako výkřik úzkosti a hrůzy. Říša i Františka zdvihnou na chvíli hlavu a naslouchají v úžasu.)

RÍŠA: Co to? Áá... to ten blázen Aleš děsí dům v noci. Nestačí mu den; i do mé noci se vtírá: dotěra, příživník, zbytečnost rodiny.

FRANTIŠKA: Ano, mladý pan Aleš to hraje. Áá... rozumím! Varuje mne, jak mně slíbil. Nebezpečí cítí a přihlásil se ke mně ve chvíli nejtěžší. *(Chce se vytrhnout Rišovi.)*

RÍŠA: Hahaha! Ten blázen ji tedy miluje. Nu... ať miluje; ona je moje. *On* mně jí nevyrve. Ať jen hraje! Hraje mně... mou píseň svatební... jako bych si ji byl u něho objednal. Jsou lidé, kteří musí sloužit druhým chtěj nechtěj.

(Vleče Františku směrem k posteli. Františka brání se slaběji a slaběji. Překotí plentu, která s třeskem padá na zem; vrhne Františku na postel a sám se k ní vrhá. Housle kvílí a sténají zoufaleji a zoufaleji.)

OPONA

Druhé jednání

Nedělní odpoledne v předjaří mezi třetí až čtvrtou. Do kuchyně vpadá zvenčí bledé zimomřivé slunce a tvoří na podlaze čistě vydrhnuté čtverce a obdélníky. Františka vyhublých tváří, pohybů pomalých a vláčných, sedí u stolu a píše dopis; před sebou má lahvičku inkoustu, péro a čtvrtku papíru, který si po částech linkuje podle hřbetu vázané domácí knihy účetní, neboť nemá pravítka.

FRANTIŠKA *(zdvihne hlavu od papíru a pohlédne na nástěnné hodiny)*: Tři a pět minut. Anči tu musí být každou chvíli a já ne a ne se dostat přes úvod. Tak teskno mně nebylo posud nikdy. Nevím co psát. A tady *(ukáže na hruď)* jsem stále jako zešněrovaná. *(Propuká v pláč.)* Co to jen ze mne udělalo město? Jaká jsem bývala doma veselá! Ještě před dvěma roky. A bylo-li mně smutno, vyběhla jsem na Hůry... tam, kde je tolik nebe a světla... a vždycky vítr,... a jako když to se mne setřese: vrátila jsem se domů zase lehká jako pírko a zpěvná jako pták. Bože, jak je tomu již dávno; a co všecko leží mezi dneškem a tehdejškem! *(Nahlédne do papíru a čte.)* Drahá maminko, vědomost vám dávám, že jsem, chvála pánubohu, zdravá a že se mně dobře vede. Ale ne... vždyť to není pravda! Vždyť já jsem nemocná, tak divně nemocná... nesvá; ty bolesti v kříži a tak často náhle špatně od žaludku, bez příčiny, z ničeho nic. Ne; já lžu... lžu mamince po prvé v životě; proto nemohu dál, přes úvod... A přece mamince psaní poslat musím; co by si pomyslila, kdyby Ančka přijela do vsi bez něho... Ale tohle ne... ne, *tohle* poslat nemohu... Raději zemřít než lhát své matce... *(Propukne v pláč.)* Proč jí nemám zde? Padla bych jí kolem krku a štkala bych a plakala bych stále, bez oddychu, do noci a snad do jitra. A buď bych se dovzlykala u ní pokoje, nebo bych se zalkla tím pláčem.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(vejde náhle do kuchyně, rozhlíží se lorňonem)*: Áá... Fanda píše... To je veliký obřad pro ni... že ano? *(Pohlédne na čtvrtku.)* Ale má to nějaké rozmazané, kropila to vodou z vodovodu nebo slzami? Áá domů; mamince. No to mne těší. Já se již bála, že milenci: aby jí neopouštěl. *(Dá se do smíchu.)*

FRANTIŠKA *(propuká v pláč)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ale vážně, Fando: co se to s ní děje v poslední době? Je jako z měsíce spadlá. Šla sem, ať ji prohlédnu. Je to sice poněkud dégoûtant, ale co dělat? Dnes aby byla paní své služce i lékařem. A vůbec vším: guvernantkou, profesory všech fakult, celou lidovou universitou. Nová doba klade na nás své požadavky, a ty nejsou malé, pravda. Snažme se jim dostát, pokud můžeme. *(Rozhodně.)* Šla sem, Fando: nekrátí se jí sukně?

FRANTIŠKA *(propukne v pláč)*: Ježíši Kriste, nechte mne, milostpaní. Nebo se zblázním.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: No, no, jen se dělej neviňátkem. Copak ti mám snad dříve dávat hodiny z pohlavní výchovy? Vždyť vás tomu učí už ve škole. Pojď sem! *(Přiláhne ji k sobě a šeptá jí do ucha.)*

FRANTIŠKA *(sesuje se jí k nohám a vypukne v šílený pláč)*: Ježíši Kriste, milostpaní, co to mluvíte? Nepokořujte mne tak, pro Krista Pána. Nesnesu toho, zabiji se!

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(po pause)*: Bude to již asi takové. Tiché vody břehy berou. Taková holka vypadá jako svatý utřinos,... ale ty bývají nejhorší. Hloupé jako andělé a přitom ohnivé jako čerti: proto padají do jam, kterým se dovedou ostatní vyhnout. Sacrebleu, to je historie. *(Bubnuje rozčileně prsty po stole.)* Ale řekla mně jen s kým. *(Třepe jí rameny.)* Slyší: s kým?

FRANTIŠKA *(leží tváří k zemi obrácena; pláč jí zmítá)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Snad ne s Alšem?

FRANTIŠKA *(rozcloumá se do vzlykotu silnějšího než předtím)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ne, můj vřed jí jistě neobtěžkal. Můj vřed je na to příliš málo výbojný. Stačí mu úplně, že otrávil život mně: nebude doufám otravovat již jinak člověčenstvo. *(Pausa. Třepe znovu Františkou.)* Ale řekla mně: s kým? Nebo

měla jich snad několik, ona couro, a neví, kdo jí to udělal?

FRANTIŠKA *(svíjí se v pláči na podlaze)*: Nechte mne, milostpaní. Neurážejte mne, nemučte mne, nebo vyskočím z okna!

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(v rozhořčení)*: A tak si to nechala, ona huso. Co je mně vlastně po tom? Co se rozčiluji? Ale to jí říkám, nestydo: slehnout ji zde nenechám. Byt si tím nenechám zaneřáďovat. To by mně tak ke všemu scházelo. Kdyby byla rozumná a svěřila se mně, poradila bych jí, snad by se našlo, jak jí od toho pomoci.

FRANTIŠKA *(výkřik hrůzy a úzkosti)*: Mlčte, milostpaní; proboha vás prosím, mlčte! Nebo vemte sekerku, tamhle od plotny, a zabte mne rovnou dočista.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Byla už jednou zticha! Nedělala pořád brajgl. To není nic zlého. Když už se holce přihodí takový malér a její milý si jí nemůže nebo nechce vzít, co se má dělat? Copak to není dobrodiní pro ni i pro toho červíka? Co má takové parchantě na světě? A co je z něho nakonec? Buď pobuda a zločinec nebo kurvička. Pánbůh se o takového zmetka starat nebude. Ten by toho měl na práci! Dal člověku rozum, aby to nahlédl a včas mu zakroutil krk,... kdy ho to ještě nebolí.

FRANTIŠKA *(ucpává si uši)*: Ne, ne, nikdy. Vy se rouháte, milostpaní. Vy jste bezbožná.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Tak buď zbožná, huso, a scípni i s tvým parchantem hlady. Uvidíš, jestli tvůj pánbůh hne prstem, aby tomu zabránil. Vždyť i věda k tomu došla a doporučuje to i v manželství. Vy chudí zvlášť množili byste se jako králíci. Vždyť jsi si toho všímla snad u vás na vsi. Takový podruh, který nemá co do huby, který neví kudy kam, mívá dětí jako smetí; a řádný bohatý člověk, který by stál o dítě, ho nemá; statek jeho přijde nakonec do cizích rukou. To máš jako v přírodě. Takový slon mívá jedno mládě a ještě za kolik let; kdežto myš nebo šváb nebo veš množí se jako prach na silnici v suchém létě. Čím je kdo bídnější a slabší, tím více se stará, aby ta jeho bída nevymřela s ním. Jako by se bylo oč strachovat a bát... To já soudím docela jinak: nejprve máš povinnost býti sám silný a bohatý... a *pak* teprve smíš pomýšlet na to, aby ses rozmnožil. A ne obráceně! Kdyby se mělo

vždycky narodit dítě, které bylo počato, nebylo by brzy co jíst na světě a lidé by se požírali navzájem z hladu. Mám o tom knihu; přečtu ti z ní a poučím tě.

FRANTIŠKA: Ne, ne, ne. Nemluvte tak, milostpaní. Rouháte se; jest to těžký hřích... to, k čemu mne navádíte. A když to radí bohatí a učení, jest to hřích tím větší. Nevědomému a chudému, který to udělá ze zoufalství, spíš to pánbůh odpustí. Stará se o posledního červíčka, o poslední žížalu; jak by se nestaral o člověka? Což nevdechl mu nesmrtelnou duši? Takové lidské robátko je mu přece dražší a bližší než mládě liščí a jezevčí.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: A vem tě tedy čert, důro hloupá. Hřích... hřích! Znám jediný hřích, a to je hloupost lidská; a té jsi plná, v hlavě máš až černo od ní, a proto neumíš se jasně rozhlédnout kolem sebe a vidět. To vaše hloupé křesťanství, náboženství bídy. Klopýtám stále o ně u vás. Jak někdo provádí hloupost, vždycky to dělá ze strachu před hříchem. Ale snad to již jinak ani nepůjde: snad musíte být vyhubeni vlastní hloupostí, aby bylo možno slušnému rozumnému člověku žít na této zemi. Komu není rady, tomu není pomoci. Ale to ti říkám naposledy: nemysli si, že ti poběhnu o půlnoci pro bábu! S kým sis to upekla, s tím si to sněz! *(Bouchne dveřmi a vyjde.) (Františka leží na zemi a chvíli přerývavě pláče. Zvonek v předsíni. Františka zdvihne hlavu a hledí tupě ke dveřím. Pak namáhavě vstane, dojde k vodovodu, opláchne si oči a vyjde otevřít hostu. Pozdravuje se s ním a za chvilku uvádí do kuchyně kamarádku Anči Bártíkovou v klobouku, na vysokých podpatcích, rozesmátou, oblečenou, jako bývají lepší děvčata „paní k ruce".)*

ANČA: A to je pěkné! Ty, Fando, nemáš psaní napsané a já nemám moc času čekat. Za půl hodinky mám rande u Cansousy *(rozuměj: Sanssouci)* s jedním moc velkým fešákem... kudrnáčkem... ty já mám nejradši. Ale nerad čeká; je nervosní. Nemáš tuchy, milá holka, jak jsou teď mužští rozmazlení... difisil... říká má nová paní. To je ti moc velká koketa a umí to s nimi. Bývala zpěvačkou u velkých oper v Německu a na každém prstě vodí jich deset. Tak se na ně musí; od ní jsem moc pochytila a moc se pocvičila. Jsou to pálení kostelníci, ti velkoměstští hoši; a chudá venkovská holka musí se něco držet, aby mezi nimi obstála... Ale co ti to vykládám? Tys ještě nemluvně a nevíš ani, jak se na mužského kouká. Ty patříš ještě do kolébky a do peřinky s povijanem; a do huby cumlík.

FRANTIŠKA: Sedni si u nás, abys mně nevynesla spaní; nemám ho beztoho mnoho.

ANČA *(sedá si u sporáku)*: Musím opatrně, abych si nepomačkala šaty. Nemáš tuchy, nemluvně, co dnes ty hadry člověka stojí; a nebýt sem tam nějakého stařečka, který si rád štípne do brady a pustí za to chlup, nemohla bych si je ani koupit. *(Natahuje si nohy směrem k ohni.)* To je flórek, co? A lýtko skrz to svítí jako alabastr. Na to se takoví bašusové v Třebáni nedovedou ani podívat. Na to by jim dřív musil půjčit kantor brejle. Hehehe. Ale zima je v tom!... A pak se to musí umět nosit. Na to jdou mužští jako na špek. Ale teď již dost řečí. Nebudu tě vytrhovat; sedni si a dopiš to říkání. A mně půjč nějaké noviny; ale ty, co mají vzadu dopisy a nabídnutí k sňatku; ty žvásty vpředu já vždycky přeskočím.

FRANTIŠKA *(podává jí noviny se stolu; pak se zabere do rozepsaného dopisu)*: Čti si tedy. Já musím sebrat všech pět dohromady, abych to dokončila.

ANČA *(čte chvíli, pak náhle zdvihne hlavu z novin)*: A co dělá váš mladý pán?

FRANTIŠKA: Který? Jsou tu dva.

ANČA: Ale to se ví, že ten starší, pan Říša. Ten mladší je těžké nedopatření: hrbatý nebo kokta... ani již nevím co. Ale jedenfalls nedopatření. To se stará s někým zapomněla, buď po prvé, nebo po druhé: ti dva nemohou mít jednoho otce.

FRANTIŠKA *(v rozpacích)*: Pan Říša... Je nějaký mrzutý poslední dobu. Jako by ho někdo vyměnil.

ANČA: Ale jdi. Snad ho špatně bavíš? Já bych ho dovedla, holenku, jináč roztočit. Víš co, nemluvně, to by bylo tak něco pro mne. Šlehla jsem po něm okem... a on myslím již bere.

FRANTIŠKA *(chvěji se jí ruce, až musí odložit pero)*: Co to říkáš... Pan Říša? Na tebe že bere? K smíchu. Nabírej si někoho jiného.

ANČA: A bere. Nu... a je to něco divného? Nejsem snad k světu? Holenku... Za mnou se ohlíží něco pánů na ulici. A z těch, co chodí za naší starou, přitírá se ke mně v předsíni každý druhý. A jeden z nich mně tuhle pošeptal do ucha, že ho dráždí má nožka... Já nejsem obyčejná služka. Na mně je hned znát, že jsem něco lepšího, něco nóbl. Já zahanbím každou paničku; ve všem se jí postavím... i když si lehne...

FRANTIŠKA: Ale aby si pan Říša s tebou začínal, to není jistě pravda.

ANČA: A začal už, když to chceš mermomocí vědět. Tuhle před čtrnácti dny, když jsem šla od tebe, potkali jsme se v průjezdě. Pozdravil mne a zastavil mne; a alespoň pět minut jsme se spolu bavili a smáli. Ruce mně tisk a říkal mně, že se těší, až se zase uvidíme,... a aby to bylo co nejdřív. Má takové mlsné oči a moh je na mně nechat: zrovna mě jimi hltal. Ten se vyzná v tlačenici.

FRANTIŠKA *(rozrušeně)*: Mlč již a nepomlouvej ho. Jistě jsi mu špatně rozuměla.

ANČA *(dá se do smíchu)*: To víš. Špatně rozuměla! Hihihi. Špatně rozuměla! To říkej někomu jinému. Já se taky vyznám v tlačenici.

FRANTIŠKA *(ucpává si uši, křičí pohněvaně)*: Přestaň, pro všecko svaté, s tím smíchem... nebo se zblázním. Takhle nedopíši do smrti to psaní.

ANČA: Máš pravdu. Nač se hádat? Ono se to *vyšťíbří* samo sebou. Brzy uvidíme, kdo z nás dvou je hejl. A dopiš to tedy již jednou, ať má máma z tebe radost a ať mohu již jít. Ty naše staré mámy jsou hned ubrečené, jak jim nepošleš v psaní tisíc pus. Je to stará generace. Man muß sie tolerieren, říká má stará; a má pravdu. Neměly ještě ty školy co my. Já musím být ke své také moc shovívavá; někdy nad ní musím zamhouřit ne jedno, ale obě oči.

FRANTIŠKA *(odhodí prudce péro, schumlá dopis a vrhne jej ke kamnům)*: Ne. Nemohu to dopsat. Je to silnější než já. *(Propukne v křečovitý pláč.)*

ANČA: Co je ti? Proč zuříš, nemluvně? To jsem zajela s tím Říšou tak do živého? Podívejme se; nemluvně... a snad se naposledy nezamilovalo do svého mladého pána.

FRANTIŠKA *(divoce)*: Přestaň se svým smíchem! Není mně do žertů.

ANČA *(kroutí nad ní hlavou)*: Co je s tebou? Takhle tě ještě neznám. *(Pohlédne na ni ostře.)* S tebou se, holka, stala nějaká změna. Jsi celá pobledlá a máš modrá kola pod očima. Jsi jako boží umučení! Jako bys již měsíc nespala. Co se ti to vyspat nedá?

FRANTIŠKA *(zardělá, v rozpacích)*: Však ty také nevypadáš jako jindy. Jako by tě něco obešlo. Jsi jako můra.

ANČA *(sebevědomě, postaví se doprostřed kuchyně)*: Copak já! To je něco jiného. Spolkla jsem brouka. Udělala jsem potrat. A to člověka strhá. Ty si snad myslíš, že se to jen tak vyklopí,... ale ono ne... Ba ne... s tím je holečku dřina. U andělíčkářky jsem rozkousala polštář bolestí a řvala jsem jako blázen do ochraptění. Týden na nohy jsem nemohla. Byla jsem jako přeražená kočka. To radši u nás v horách měsíc vrchovatý trakař s dřívím a chrastím do kopce z lesa dvakrát denně vláčet než tohleto...

FRANTIŠKA: Co to mluvíš? Pamatuj se. Vždyť je to hrůza.

ANČA: No, nedělej se tak moc nevinná... jako bys z měsíce spadla. Však nejsi dnešní; a víš, že to tak dělá dvě třetiny holek. Mně to poradila má paní a dnes jí za to děkuju. Vzala si mě stranou, vytáhla to ze mne a řekla mně pak: Anči, dítě, to není maličkost. Dítě, to jsou, milá holka, dva zuby pryč a dva faldy na břiše. To bych dnes měla... Nu, zaplať pánbůh: jsem ráda, že to mám odbyté. Byla to strašná zkouška. Brrr... když si na to vzpomenu, věř mi, zabila bych toho kluka, co mi to nadrobil. To bych teď už byla v životě napjatá; to bych dopadala... To bych si mohla háčkovat prádýlko... nebo hledat jámu, kam bych to zakopala.

FRANTIŠKA *(chvěje se na celém těle)*: Ale to je hrůza hrůzoucí. To je strašný hřích, Anči.

ANČA: Hřích... hřích. Čert vem hřích. Nesmysl. Bída je to a nic víc. Kdyby se mohli mužští ve dvacíti nebo čtyřiadvacíti ženit, nebylo by toho potřebí. Ale protože si hoch dnes ve čtyřiadvacíti nevydělá ani na holku z ulice, jest tomu tak, jak tomu je: kazí ženské, s kterými se setká. A jedny jdou pak dělat lehké na chodník, druhé se dostanou do červeného domu a třetí

si od toho pomáhají. A ještě dobře, že je od toho pomoc...

FRANTIŠKA: A proč, když nechceš dítě donosit, proč je... pročpak se miluješ s... s... jeho otcem?

ANČA: Proč? To je hloupá otázka. Cožpak jsme ze dřeva? Když tě tak sevře v náručí a strhne k sobě a očima z tebe duši vypíjí,... tu slyšíš andělíčky zpívat a hrát v nebi a čerty k tomu v pekle bubnovat... a kašleš na všecka proč a proto. Kriste Ježíši! To mu uděláš všecko, co chce. A máš zaděláno, dřív než o tom zvíš.

FRANTIŠKA *(chvíli zamyšlena; pak pevně, polohlasitě, celá rozžhavená)*: Ne a ne! Nemohu prostě. Nedovedu toho nikdy. A kdybych hlady zemřít měla! A kdybych na mezi nebo za plotem slehnout měla! Ne a ne. Nevím, je-li to hřích proti bohu. Ten by ho snad odpustil. Ale je to jistě hřích na životě... na svatém, mladém, nevinném životě, který se ničím neprovinil. Proč on má odpykávat, když nic nezavinil? Proč on má zaplatit za nás, staré a pokažené?

ANČA *(přelétne zkoumavým pohledem Františku)*: Co to blábolíš, nemluvně? Ty že bys... Ne. To je k smíchu. To je proneseno jen tak do vzduchu... jako kázání před svatým Janem na návsi. Vid?

(Klepe se na dveře.)

FRANTIŠKA *(pokus vzpamatovati se ze svého vytržení)*.

ANČA *(po chvíli váhání)*: Dále.

RÍŠA *(vejde, v domácím kabátku, kouří cigaretu)*: Servus, Fando. Ááá... má úcta, slečno Anči. Jak se máme? Pořád mladší a mladší; rostete nazpět... do dětských let. *(Podává jí ruku.)* Poslouchala, Fando, mamá jí něco chce. Ale byla rozumná, ona potřeštěnče; mamá zuří... jako tygr, říkám jí. Tak šla už a nerozčilovala jí; pamatovala si, že stará paní trpí srdečními záchvaty; měla by velikou zodpovědnost, kdyby se jí něco lidského stalo...

FRANTIŠKA *(zvolna v rozpacích odchází)*.

RÍŠA *(chodí chvíli jako v zamyšlení po kuchyni)*: To jí je soužení, milé dítě, s nerozumnými ženskými. Člověku se přihodí něco lidského — je přece každý z nás křehká nádoba — a ženské z toho dělají kriminální historii. Svolaly by na to hned všecky svaté z nebe; a ono stačí se jen chvilku klidně nad tím zamyslit a dorozumět se. To by slečna Anči byla jinak moudrá a rozumná? Neklamou mne mé naděje?

ANČA: Zajisté, pane Říšo. Slečna Anči je velmi rozumná, velmi spolehlivá a velmi... jak se to říká?.. ano, velmi disgretní. Záleží jen na tom, aby to dovedl pan Říša ocenit. Aby byl dost uznalý a dost vděčný za takové vlastnosti: jsou velmi vzácné nyní ... u dívek i u žen.

RÍŠA *(sedá si obkročmo na židli proti Anči, stále kouře)*: No!... o to nejmenší starost. Pan Říša byl vychován jako kavalír a zná své kavalírské povinnosti. Pan Říša nenávidí hádek a svárů a miluje nade všecko lidi, s nimiž je možno se dorozumět. Jako na příklad ji. S ní je radost hovořit. Znám ji snad měsíc a jest mně, sedím-li tak zde s cigaretou jí naproti, jako bychom se znali léta: jako bych hovořil se starým milým kamarádem, před nímž nemám tajností, s nímž jsem prodělal všechny nemoci puberty, v jehož společenství vykouřil jsem první doutník a ulovil si první opičku. A ten kamarád má ještě to navíc, že je ženského rodu, roztomilý a krásný jako žena přestrojená za páže... To byl vždycky můj sen: bytost, v níž by se spojila bezpředsudečnost kamaráda s vášní uzrávající ženy.

ANČA *(škádlivě)*: Nu, a Františka? Nevyhovuje tomu vznešenému gustu?

RÍŠA: Dala pokoj s Fandou. To je největší morous, kterého jsem poznal. Ukrutně vážná jako kantor přestrojený do ženských šatů; jen rákosku jí dát do ruky. A stále mravoučné sentence; bez nich nepodá člověku ani sirku k cigaretě, ani číšku černé kávy po obědě. Znám se s ní již rok a pořád jsme si cizí jako první den. Přesto, že jsme se spolu *(zasměje se v rozpacích)* hmm... nač to tušovat?... ona je moudrá a rozumí životu..., přesto, že jsme se spolu i milovali.

ANČA *(zamyslí se)*: S milováním je to divné: když neskončí dva lidi, rozvede je navždycky. Mně se stalo taky něco podobného.

RÍŠA: Ale šla. Vypravovala mně to.

ANČA *(zdráhá se chvíli)*: Nu, budiž, půjčka na oplátku. Vy jste mně již na sebe něco napověděl a jistě to brzy dopovíte. Chci se vám... revanžovat... Ale dřív mně dejte také cigaretu. Nechce se mně jen tak se dívat na vás, jak kouříte. Viděla

jsem to u naší paní... ona také kouří... a moc se mně to líbilo. Víte, ona mně sice také nabídla,... ale já se před ní ženýruju. Před vámi se teď již nestydím. Je to divné, ale je tomu tak: ženské se stydím a vás, muže, ne...

RÍŠA: Ale rád, dětino; že o tom ztrácí slov. Já taky rád vidím, když dá... *(chtěl říci „dáma", ale po první slabice se zarazil)* mhm... dívka kouří. Baví mne to, dívat se na ni, a směji se, zakucká-li se; a každá začátečnice se zakucká. *(Podá jí cigaretu, kterou zažíhá sirkou.)*

ANČA: Ba ne, já se nezakuckám. Uvidíte, že ne. Mne již jako malé žábě naučili na pastvě hoši kouřit nať a dubové listí.

RÍŠA: Tak tedy, jak to bylo?

ANČA: Nu, seznámili jsme se v tančírně u Apolla. Byl medik, černovlasý, s malými knírky jako uhel, a ruce mu vždycky páchly karbolem. Mne to z počátku odpuzovalo, ale pak mne právě to jednoho dne začalo k němu lákat. Jako by mně to sládlo v ústech. Věřil byste tomu?

RÍŠA *(kývne hlavou)*: Věřím. Takové pocity já znám také.

ANČA: On by si mne byl vzal, ale jeho strýc tomu nechtěl; a byl by ho vydědil, kdyby neposlech. Víte, on je sirotek, rodiče mu hned v mládí umřeli a strýc dával mu všecko, od košile až do klobouku, bot a rukavic; a vydržoval ho na studiích. Bez něho by byl nedostudoval, protože já taky nic nemám. Tak mu musil povolit. A co mně zbývalo?

RÍŠA: Jak to? Co jí zbývalo?

ANČA *(dá se do dvojsmyslného smíchu, tváříc se, jako by nerozuměla opakování této otázky Ríšou)*: Nu ano, co mně zbývalo? Rozešli jsme se. *(Pausa.)* Tuhle jsem ho potkala a nepoznala jsem ho. Měl obnošený svrchník, šel pod okapy, límec od svrchníku měl vyhrnutý. Říci si o desitihalíř, byla bych mu jej dala. Tak úplně jsem na něj zapomněla... tak docela se mně odcizil; a to ani ne za měsíc.

RÍŠA *(kývá hlavou)*: Má pravdu, tak úplně umí zapomenout jen žena. V muži snad přece vždycky něco uvízne.

ANČA: Co dělat, když je tomu tak? Život je už takový: dojem za dojmem, změna za změnou. Dnešek smyje včerejšek a zítřek dnešek. Proč z něho chtít dělat něco jiného? Tuhle jsem se dívala večer s mostu do řeky. Bylo větrno. Vlna šla za vlnou; nic nestálo, všecko se stále měnilo, stále někam propadalo. Až se mně hlava z toho zatočila. Nu, a takový je život. Proč z něho chtějí lidé dělat něco jiného? Zemi nebo skálu, když je voda? A stavět na něm, když v něm nic nestojí a nedrží?

RÍŠA: Má pravdu. Být rozumný a nechtít od švestek pomeranče nebo fíky. V tom je všecka moudrost života.

FRANTIŠKA *(veběhne uplakaná do kuchyně; padne na postel, zaboří se tváří do podušky; chvíli neschopna promluvit; pak vstane těžce a vážně, rozhodnuta velikým rozhodnutím, přistoupí k Ríšovi, který zatím vstal se židle a odhodil nedokouřenou cigaretu, vpije se mu očima do tváře; tiše, slavnostně, odstavcujíc každé slovo)*: Vy tedy víte, pane Ríšo, o tom, čeho žádá ode mne vaše paní matka?

RÍŠA *(uleknutý)*: Vím.

FRANTIŠKA: A schvalujete to? Souhlasíte s ní?

RÍŠA *(v rozpacích, chce zabočit do parodie)*: Ale nač ta veliká tragická kukadla? Nač ta sedmibolestná panenka Marie? Nač ten pathos a ty kothurny? Odložila to; není to již v módě ani na divadle.

FRANTIŠKA *(jejíž tváří proběhne rozhodnost, která mu zarazí blagu)*: Odpovězte na mou otázku: Chcete, abych jí poslechla?

RÍŠA: Nu ano; co dělat, když není jiného východiska. Nemohu si ji přece...

FRANTIŠKA *(zarazí mu svým pohledem další řeč v hrdle)*: Dost. Na to další jsem se vás neptala. Odpovídejte jen na otázky. To první mně stačí; to je všecko, co jsem chtěla vědět.

ANČA *(probírá se zvolna z úžasu)*: Tak tedy přece... Mohu na tobě oči nechat. Kdo by to byl řekl... do toho nemluvněte. No, jsi-li v tom již jednou, milá holka, musíš sebrat kuráž a zbavit se toho; čím dřív, tím líp. To máš jako veliký zkažený zub... nic jiného. Musíš to dostat ven. Vzpomeň si, co jsem ti před chvílí vypravovala.

RÍŠA: A co jste jí řekla?

ANČA *(s lehkým úsměvem)*: Ale takové ženské důvěrnosti. To není pro pány. Nebo snad je to pro pány, ale nesmějí být u toho dámy.

FRANTIŠKA *(Ríšovi, jako soudce obžalovanému)*: Vy tedy jste si

všecko rozmyslil? A jste pro to, abych poslechla vaší paní matky a zničila ve svých útrobách naše dítě?

RÍŠA *(upadá zase do blagy)*: Ve svých útrobách... naše dítě... Kdopak bude dnes takhle mluvit. Tak se dnes již nemluví, leda na kazatelně nebo ve škole.

FRANTIŠKA *(odzbrojí ho znovu pohledem)*: Pravím: a zničila ve svých útrobách naše dítě?

RÍŠA *(tiše, po krátkém zaváhání)*: Ano.

FRANTIŠKA: Děkuji. To mně stačí. Vyhovím vám tedy; dojdete, čeho si přejete: i vy i ona.

RÍŠA: Bude to opravdu, Fanynko, to nejlepší. Přijde jednou den, kdy budeme oba za tu radu maman vděčni. Myslí to s ní dobře, věřila mi. Na své nejlepší svědomí ji ujišťuji...

FRANTIŠKA: Dost. Mlčte; ani slova víc. Neptala jsem se vás na nic. Nemám s vámi již o čem mluvit; všecko je skončeno. Odejděte teď odtud; a ihned. Okamžitě ven! Nemám-li vás zabít. *(Ukazuje na dveře.)* Zůstanete-li ještě půl minuty, neručím za sebe.

RÍŠA *(poražený, pokořený, zvolna mlčky odchází)*.

ANČA *(odchází za ním poděšená; vzpamatuje se teprve mezi dveřmi)*: Sbohem, Fančo. A vzpamatuj se; buď rozumná. Křikem nic nespravíš. A co mám vyřídit mámě?

FRANTIŠKA: Pravdu; jen čistou pravdu. Všecko, co jsi viděla a slyšela a jak jsi to viděla a slyšela. Nic víc, nic míň.

ANČA: Nu, to by neměla velkou radost.

FRANTIŠKA: Nezáleží na tom, aby měla radost, záleží na tom, aby věděla, až kam jsem dnes klesla. Neboť zítra půjde to se mnou možná ještě níž.

ANČA *(mlčky odejde)*.

FRANTIŠKA *(vyčerpaná, zhroutí se na židli; těžce oddychuje, ruce svislé podél těla; pohled zarytý v prázdno. Za chvíli se klepe na dveře kuchyňské; klepe se po druhé. Trvá chvíli, než se Františka vzpamatuje a pronese mrtvě)*: Kdo mne to přichází ještě štvát? Vždyť již ani dechu popadnout nemohu. Dále!

(Do kuchyně vklouzne tiše Aleš, rozhlíží se pátravě kolem sebe. Když pochopí, že jest bezpečno, rozblouzní se svým obvyklým způsobem.)

ALEŠ: Mamá mne sice střeží, ale já jsem ji přece dovedl oklamat.

Nu... všeho do času; vše-ho do ča-su!... Už už vrhám na papír poslední takty své písně vítězné. Jak ji dokončím, osamostatním se úplně. Zrehabilituji se před sebou; pak budu nepřemožitelný. Posvěcený k boji se zlem celého světa. Pak vyrazím prach tohoto domu z obuvi své, pak uteku odtud, i kdybych se měl po prostěradle z okna spustit na ulici. Ano, pak promluvím a bude mne slyšet dlouho a daleko; maman i bratrovi řeknu pak jejich díl. A vy, Františko, musíte pak se mnou,... i kdybych vás měl násilím unést. Ne... ne... ani hodinu zde nesmíte zůstat... po té chvíli, až udělám na své partituře poslední puntík. *(Pohlédne ostřeji na Františku.)* Ale co je vám, dítě? Jste celá uplakaná. Ublížil vám zase někdo?

FRANTIŠKA *(hladí mu vlasy)*: Ne... ne, mladý pane. O mne se nestarejte. Vždyť máte svého utrpení dost. Se mnou není zle. To tak již ze zvyku občas pláču. Stýská se mi po domově.

ALEŠ: Ba ne. Lásky neoklamete; ta je jasnovidná. Já vidím dobře do vás... jako bych se díval do horského jezera... Trpíte!

FRANTIŠKA: Dětino, vy že vidíte do mne? *(Zasměje se slabě.)* A co tam tedy vidíte?

ALEŠ *(zvolna)*: Poplvanou, pozuráženou duši lidskou, schoulenou a plačící v nejtemnějším koutku... stydící se i za to boží světlo...

FRANTIŠKA *(zhroutí se mu k nohám; propukne v pláč)*: Nechte si políbit ruce, mladý pane. Duši lidskou jste osvobodil v tu chvíli, jak jste našel jméno pro její hoře. Vy dobrý, vy čistý, vy jediný muži v tomto domě. Ostatní... ostatní... jsou lidokupci a hůř: duševrazi. Usmrcují duše, aby mohli obchodovat těly.

ALEŠ *(vzrušen)*: Co, cco se stalo? Mamá vás zase trýznila? Jjak k tomu došlo? A proč jsem nnebyl při tom, abych vás chránil?

FRANTIŠKA: Ne, ne, netrýznila. To není pravé slovo. Urazila mne a pokořila, že není možno víc pokořit člověka.

ALEŠ: Jjak, jak... Musím to vědět. Musím zakročit. Nnesmím se nnna to déle dívat nečinně: stávám se pak toho spoluvinníkem.

FRANTIŠKA: Nechtějte to vědět, mladý pane. Bolelo by vás to příliš. *(Nezdrží se déle a sesuje se mu k nohám.)* Proč jste mne

lépe nechránil? Slíbil jste mne ochránit, a pak přece neochránil.

ALEŠ *(s vylřešlěnýma očima, nechápaje)*: Já že vás neochránil? Jjá... Jjak to? Před kým?

FRANTIŠKA *(vydychne ledva slyšitelně)*: Před Ríšou.

ALEŠ: Cože? Slyšel jsem dobře? Já že přišel pozdě? A vždyť jste mmmně tenkrát přísahala, že vás neměl.

FRANTIŠKA: Tehdy ještě ne. Ale čtvrt hodiny po tom, kdy jste odešel, přišel on. A tehdy se to stalo. Vy jako byste to tušil, zavolal jste na mne v tu chvíli svými houslemi, přihlásil jste se ke mně svým výkřikem. Ale on byl silnější než vy... než vaše píseň.

ALEŠ: Tttehdy se to ssstalo? A on, on byl sssilnější než já, než mmmoje umění? *(Ve velikém vzrušení.)* Ale nač tedy je? Kde má pak důvod svého bytí? Když nnestačí na boj se zlem, když ho nedovede ppporazit? Kletba mu pak! K ďáblu s ním! Proč žili pak Bbeethoven a Bbach a Mozart a Ddebussy a všichni ti velcí duchové, když je tohle možné? Nadarmo žili; nnnadarmo zemřeli! Kletba jim! Rrrozbiji své housle, rrroztrhám své noty... poliji petrolejem a zapálím jejich skladby: nnnejsou k ničemu! *(Klesne na židli; složí hlavu do dlaní; pláče hořce.)*

FRANTIŠKA: Jak je mně vás líto, pane Alši. Jak nevýslovně líto! Když vás vidím tak zhrouceného vedle sebe, jednu hromádku lidské bídy... vedle druhé. I na sebe zapomínám, abych vás mohla politovat. Jací jsme to chuďasové — my slabí. Nakládají na nás, pokavad nepadneme; čím jsi slabší, tím více břemene skládá na tebe život.

ALEŠ: Ne... nemluvte tak. Budeme silní; vzepřeme se a rázem se všecko změní. Já... já snesu tu ránu osudu... kvůli vám ji unesu.

FRANTIŠKA: A nehněváte se na mne? Nezazlíváte mně? Nezprotivila jsem se vám? Necítíte ke mně odpor?

ALEŠ: Proč odpor? Miluji vás víc než jindy, víc než předtím. Jste dnes nešťastnější než kdy jindy: o to víc vás musím milovat. Ale milovat opravdu... v duchu a v pravdě... k tomu je teď příležitost, která se nevrací dvakrát za život. Nemiloval jsem vás dříve opravdu, pravým čistým způsobem, když jsem

z vás činil cenu svého zápasu s Ríšou,... a proto jsem snad podlehl. Právem jsem potrestán za to. Miloval jsem ve vás sebe, své příští vítězství... ne vás samu; miloval jsem ve vás svou hrdost, svou pýchu. Teď... teď miluji doopravdy vás a jen vás. Nezištně, čistě, pravdivě.

FRANTIŠKA *(celá ozářena září velkého rozhodnutí)*: Díky vám, Alši! *Teď* přišla chvíle, abyste zvěděl všecko: to poslední. A abyste o mně rozhodl. Ve vaše čisté ruce skládám svůj osud, a ne jen svůj; víc, víc, mnohem víc: osud svého dítěte.

ALEŠ: Svého dítěte? Nerozumím vám.

FRANTIŠKA: Porozumíte ihned. Ta chvíle, kdy se mně v onen osudný večer Ríša přiblížil, nezůstala bez následků. Nosím pod srdcem nový lidský život.

ALEŠ *(v extasi)*: Nový lidský život?

FRANTIŠKA: Ale všichni — vaše matka i Ríša i Ančka —, všichni chtějí, abych ho nedonosila; abych se ho zbavila, abych jej utratila. Tak jest jim to pohodlné. Tak jim to velí jejich sobectví i pýcha. Vymazati úplně ze života Ríšova chtějí tu chvíli, jako by jí nebylo; aby se mu nikdy nepřipomněla, nemohla připomenout, ztělesněná v živém lidském tvoru.

ALEŠ: Proklatí, podlí, bezbožní!

FRANTIŠKA: Rozhodněte o něm nyní sám. Mám jej nechat žít a růst? Mám jej utratit nenarozeného?

ALEŠ: Nikdy. A kdybych měl kopat jako nádeník, kdybych měl cihly na stavbě podávat, kdybych měl krást a loupit,... opatřím vám všecko, čeho budete potřebovat ve své těžké hodince... i v prvních dnech po ní.

FRANTIŠKA: Díky vám, Alši. Jest rozhodnuto; a pláči štěstím, že jest rozhodnuto, jak jest rozhodnuto. Nemám již nyní práva poslouchati ani vaší matky, ani Ríši. Nemám práva přihlížeti nečinně k tomu, jak o mně rozhodli; nemám práva nechat se ubíjeti jimi a ponižovati jimi pod zvíře. Mám povinnost vzepříti se jim. Díky vám za to, že jste mi ji uložil.

ALEŠ *(v extasi kleká před ní na kolena)*: Máte povinnost býti hrda, Františko. Vznešeně, s hlavou vztyčenou a s požehnaným životem musíte nyní kráčet ulicí. Jste vyvolená nádoba božství... svatý život sestoupil do vás a rozbil ve vás svůj stánek. Zázrak obrody světa děje se vámi. Blahoslavená

jste, světice, vyvolená mezi ženami; nedotknutelná, nezranitelná.

FRANTIŠKA: Vstaňte, Alši; vstaňte. Rdím se před vámi... já nehodná.

ALEŠ *(blouznivě pokračuje)*: Požehnaná mezi ženami a požehnaný plod života tvého. Chtěl bych býti mrtev, abych se mohl z tebe znova narodit. Jak sladko bylo by spočívat v lůně tvém, než přijde čas můj, abych vystoupil z něho a živ byl na této tvrdé zemi!

FRANTIŠKA *(zakrývá si zardělá tvář rukama)*: Zalknu se studem, budete-li pokračovati. Nerouhejte se!

ALEŠ: Ne, Františko. Ty mně nemůžeš rozumět; ale já musím přesto mluviti, nemám-li se zalknout štěstím. Požehnaná mezi ženami, pravím ti. Život tvůj jest hoden, aby nesl a dal lidstvu nového spasitele, světlo ve tmách, kotvu do moře vzbouřeného: nového Buddhu, Krista, Františka Assiského.

FRANTIŠKA *(ucpává mu ústa)*: Dosti proboha! Bůh nás potrestá za toto rouhání. Jest to těžký hřích. Mlčte, prosím vás na kolenou.

ALEŠ *(týmž tónem)*: Rdi se jen! Braň mi! Ponižuj se! Jest to tvé svaté právo; ale jen tvé. Jen nevinnost, jen prostota to smí a toho dovede; v tom je její nejvyšší kouzlo i moc její nad námi.

(Dvéře se rozlétnou a vejde prudce paní Kostarovičová a Říša.)

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Co je to tu za hluk! Kdo to tak křičí? Až ke mně do pokoje proniká ten řev. Tos ty, Alexej?

ALEŠ *(vzlyčený)*: Ano, já, matko.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: A co zde děláš?

ALEŠ: Důležitou věc, matko. Zabraňuji zločinu, který by poskvrnil naši rodinu víc než krádež a loupež.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Mluvíš zase jako ztřeštěný janek. Zločinu? Jakému zločinu?

ALEŠ *(měří ji hrdým pohledem)*: Zločinu, který chcete spáchat a div jste již nespáchali na této dívce, již jste dříve svázali na rukou i na nohou, jíž jste ucpali ústa roubíkem, jejíž lásky a oddanosti a bezmezné dobroty jste zneužili. Fuj! Hanba vám za to!

ŘÍŠA: Hleďme, Fanda si zavolala na nás rytíře. Aby chránil její

čest... nebo nevinnost. Hahaha. Našeho muzikanta. Ale tomu patří do ruky šumařské housle, a ne kord.

ALEŠ: Podlče! Zato tobě patří jen cejch na čelo jako lotrovi.

ŘÍŠA: Haha. Náš šumař bude nám dnes kázat morálku. Příživník rodiny, cizopasník! Její nedopatření a zbytečnost!

ALEŠ: Zbytečnost snad. Ale tys všecka její podlost a mrzkost. Tys její pravý vřed... abych tě poctil jménem, jímž urážela mamá tak dlouho mne.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Dost, Alexej. Což jsi nerozuměl vtipu? Byl bys opravdu tak omezený...? Co to je, já tě dnes ani nepoznávám. Jaký jsi rozdivočený, rozjívený, hrubý! Neznáš úcty, jíž jsi dlužen své matce?

ALEŠ: Neznám; poněvadž ona neznala a nezná úcty k dítěti... ani živému ani nenarozenému. Dítě jest cosi stejně svatého jako otec i matka; a možná i světějšího.

ŘÍŠA: Už je tomu tak. Svět je dnes naruby. Z našeho šumaře se stal kazatel. A ani přitom nekoktá! To je mně nejvíc k smíchu na celé věci.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Opravdu. Úžasné. Koktavost jako by byl ztratil. Nějaký moderní zázrak, hypnosou nebo autosugescí?

FRANTIŠKA: Hanba vám, milostpaní, že dovedete tak mluvit o svém synovi. Což nevidíte, že urážíte nepřímo sebe, posmíváte-li se jeho vadě? Je z něho od dneška celý muž; a úctu vaši si již vynutí.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Hleďme. Komplot. Kuchyň utvořila frontu proti salonu. Jen strýc Lexa tu ještě schází, aby bylo kuchyňské trio úplné... Škoda, že odjel právě dnes, *(s ironií)*... na obchodní cestu...

ŘÍŠA: Tak ty tedy, šumaři, budeš se starat o moje dítě, není-liž pravda? To se bude mít královsky!

ALEŠ: Ano, tobě na hanbu budu se starat o tvoje dítě; a lépe než ty jistě. Nedovedls mu dát ani život. Chtěls mu ho vzít, dříve než má čas se ho zmocnit. Fuj! Hanba ti. Poslední venkovský čeledín nebyl by schopen takové špatnosti. Bídáku!

ŘÍŠA *(zatne pěst a vrhá se na Alše)*.

ALEŠ *(zdvihne židli a mávaje ji nad hlavou)*: Opovaž se sáhnout na mne! Tvou podlou prázdnou lebku ti jí rozrazím.

ŘÍŠA *(chráně si ramenem hlavu, couvá ke dveřím)*.

FRANTIŠKA *(skočí po bok Alšovi)*: Nedotýkejte se ho! On mně rozžal světlo! On mne vyrval z vašich drápů. On mne vyvedl z tmy mého zoufalství!

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(v úžasu a hrůze couvá za Říšou také ke dveřím)*: Alexej, měj rozum. Což šílíš? Což se takto dorozumívají vzdělaní lidé naší společnosti?

ALEŠ: A což tropí vzdělaní lidé, co tropíte vy? Ani zvěř ne, natož zdravý, nezkažený člověk.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(k Františce)*: A vždyť vy už jste slíbila před chvílí tuhle Říšovi, že budete rozumná; že... že budete poslušná a učiníte, k čemu vám radí... mhm... *(chtěla říci „radím" a opravila se)* k čemu vám radí zkušení a moudří lidé.

FRANTIŠKA: Slíbila, ale jen proto, abych se jemu *(ukáže hlavou na Říšu)* pomstila a sebe zahubila. Ale teď odvolávám svůj slib; nemám již práva dávat ho. Byla jsem zoufalá, ztracená, zmařená; teď jsem vykoupená.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Tady padají vysoká slova jako bomby. Těm já, stará sprosťačka, ani nerozumím. To je na moje nervy hotová bubnová palba. Na takový vysoký idealismus má stará lebka už nestačí. Nezbývá, Říšo, než ficher le camp... vzíti nohy na ramena. Sauve qui peut.

ŘÍŠA: Máš pravdu, maman... Kampak my, sprosťáci,... na takový kuchyňský idealismus. *(Uklouznou dveřmi.)*

(Chvíli ticho.)

ALEŠ *(s tichým důrazem)*: Dítě bude zapsáno, Františko, na moje jméno. Prokážete mně tu čest?

FRANTIŠKA *(zahleděná vroucně na něho)*: Muži! Rytíři!

ALEŠ *(líbá ji ruku; pokorně)*: Ženo! Matko!

OPONA

Třetí jednání

Dopoledne jarního dne; minula jedenáctá. Veselé výbojné slunce svítí do kuchyně. V plotně hoří a na ní bublají různé hrnce. Kuchyňské hodiny o závažích vesele cvakají se stěny. U postele Františčiny rozevřený dřevěný kufr černě natřený, zpola již naplněný věcmi; některé předměty, krabice, kousky prádla atd. rozloženy kolem něho na zemi. O stěnu opřen prázdný koš na prádlo.

ALEŠ *(v domácím kabátě a ve střevících chodí zadumán po kuchyni)*: Františka se nevrací a přece slíbila, že tu bude ve čtvrthodince... *(Pohlédne na hodiny.)* Ale opravdu, nezpozdila se posud; je teprve pět minut z domu. Jak pomalu plyne čas bez ní. *(Zase chodí chvíli zamyšlen; vytrhne se náhle.)* Abych nezapomněl: musím přiložit, aby nevyhaslo. Přikazovala mi to naléhavě: „Hovězí maso musí se dlouho a stejnoměrně vařit." *(Nabere lopatku uhlí z kyblíka a vhodí ji do plotny; pak se zase rozchodí a zamyšlen píše noty do vzduchu; uvědomiv si to:)* Eh, k čertu s tím! Kdy odvyknu konečně té hloupé manii, mysliti na komposici, přebírat se stále v notách. Čert je vem. Není jich přece nikomu třeba ke spáse ani těla, ani duše... *(Klepe se.)* Volno.

ALEXANDR *(vejde v cestovním plášti a v cestovní čapce)*: Dobrý den, Alši! Kde vězíš, hochu? Hledal jsem tě v tvé mansardě. A nevzpomněl jsem si na kuchyni. Dopoledne jsi sem přece nikdy nechodil.

ALEŠ: Vítejte, strýče! *(Tisknou si ruce, líbají se.)*

ALEXANDR: A sám? Františky tu nět?

ALEŠ: Přijde co nevidět. Odběhla si jen pro něco do niťařského krámu.

ALEXANDR: Před chvílí jsem přijel z dráhy. Ani jsem se neumyl, ani jsem se nepřevlékl a rovnou za tebou, aby mně nevystydla

ta velká novina. Pořídil jsem, hochu, znamenitě. Je to jako malá výhra z lutrie. Nyní budeš moci komponovat nerušeně leta a leta.

ALEŠ *(usměje se s nevýslovnou trpkostí).*

ALEXANDR *(pohlédne na něj pozorně)*: Co je s tebou, hochu? Jsi celý vyměněný. Zvážnělý, zpřísnělý. Klidný nějak a silný. Celý muž. Co se tu stalo za mé nepřítomnosti?

ALEŠ: Nic zvláštního a přece něco. Kus staré zpuchřelé lži se sesulo a kus nové pravdy narostlo. Děj, který se děje vlastně na světě nepřetržitě, ale který si uvědomíš, až když tě taková udrolená cihla udeří do čela.

ALEXANDR: Tak. A ani tě netěší, že se vrátil strýc s dobrou pořízenou a že se nebudeš musiti již doprošovat skyvy chleba a přístěnku pro své umění od matky a bratra?

ALEŠ *(trpce)*: Ach, strýče, nechme umění s pokojem. K čemu nám umění? Podá doušek vody žíznivému? Krajíc chleba hladovému? Nakape olej do rány raněného? Zdá se mně dnes skoro náročnou zbytečností. Jest cosi nad pomyšlení většího než ono.

ALEXANDR: A to je po tvém mínění?

ALEŠ: Život, strýče. Prostý denní život; nic není mimo něj, nic nad něj.

ALEXANDR: Hm. Dalo by se o tom přít. Ale hlavně, zdá se mně, neměl bys tak mluvit ty, kterému umění posud nahražovalo život...

ALEŠ: A to byla právě chyba. Zeslabovalo mne tak ještě víc. Slabí potřebují narkotik, nemocní potřebují opia, morfia a jiných léků. Ale nevrhají je ty všecky prostředky do nemoci ještě hlouběji? Není to bludný kruh? Já ho rozrazil. Nepotřebuji jich již; nepotřebuji ničeho, co navozuje sny. Dovedu se již podívat životu tváří v tvář. Těch šestnáct dní a nocí, jež jste strávil na cestách, mne tomu naučilo.

ALEXANDR: Co se v nich stalo?

ALEŠ: Františka je s útěžkem.

ALEXANDR: Jdi pryč! Není možná! Kdo ti to řekl?

ALEŠ: Ona sama; ale ví to již celý dům... i matka.

ALEXANDR: A s kým?

ALEŠ: S Ríšou. *(Slzy mu vhrknou do očí.)*

ALEXANDR *(přiskočí k němu)*: A tys ji miloval! Ubohý hochu!

ALEŠ *(kývne hlavou).*

ALEXANDR: A nyní jí již nemiluješ. Překonal jsi to jako slabost. Viď? Protos tak zesílil. Zmužněl.

ALEŠ: Mýlíte se. Miluji ji dál. A víc, jinak, lépe! *Proto* jsem zesílil.

ALEXANDR *(odmlčí se na chvíli a zadumá; z té dumy teskně)*: A kdy se vezmou s Ríšou? Kdy jí již neuvidím v téhle kuchyni?

ALEŠ *(dá se do smíchu)*: Ani ve snu ho nenapadá, aby si ji vzal. Dva týdny spí již noc co noc s jinou, s Ančkou Bártíkovou, kamarádkou Františčinou. Čtrnáct dní již večer co večer chodí k němu po desáté a ráno před šestou svádí ji dolů a otvírá jí dům. Slyším je noc co noc; a dvakrát jsem se s nimi i střetl na chodbě, když ji ráno vyprovázel ze své ložnice.

ALEXANDR *(pootevře údivem ústa; pak hvizdne)*: Dej pokoj! To je historie.

ALEŠ: Hleďte, strýče, oč jsem vás předběhl. Jak žák vyrostl nad učitele! Vždycky jste mi říkal, že neznám života, a učil jste mě jemu: chtěl jste mne vodit do jeho tvrdé školy. A nyní musím já poučovat o něm vás! *(Směje se.)* Alexandře Kostaroviči, starý žáku, šedivý nedouku, sedněte si. Píši vám do notesu pětku. A budete opakovat třídu!

ALEXANDR: Fi donc! A pravíš, že o tom ví matka? A souhlasí s tím?

ALEŠ: Ale ovšemže. Nebo jste čekal od ní něco jiného? Měla snad zradit sama sebe a být najednou sentimentální a vařit heřmánkový odvar pro plebejského vnoučka? Nebo háčkovat pro něj cintáčky a povijany? Ona, Helena Kostarovičová, průmyslová imperialistka, žena jednoho dobyvatele, captain of industry, a matka druhého, in spe ještě většího?

ALEXANDR *(rozhorleně)*: A to tedy ji vyženou s několika tisícovkami z domu, aby slehla v porodnici nebo někde jinde v ústraní? A na dítě uloží několik jiných tisícovek do záložeňské knížky, aby mělo nějaký groš a mohlo si, až dospěje, zařídit ševcovskou dílnu nebo žehlírnu?

ALEŠ *(krouti nad strýcem hlavou)*: Strýčku, strýčku, jaký vy jste zaostalý! Jaký špatný žák! Jaký tupý učeň ve škole života! Bohatí nejsou, strýčku, tak štědří jako tak zvaní vynálezci, utopisté, snivci, umělci, básníci a jiná přížívnická luza. Bohatí neházejí tisícovkami; těmi plýtvají nevčasně a nemístně jen

chudáci. *Dobyvatelé* jdou i na takový případ po dobyvatelsku: se sekerou v ruce a rovnou na kořeny... radikálně.

ALEXANDR: Jak to? Nerozumím ti.

ALEŠ: Vidím již, že ne. A je to přece zcela prosté. Pošlou děvče rovnou k andělíčkářce; a basta.

ALEXANDR: K an-dě-lí-čkářce?

ALEŠ: Vy, jak vidím, nevíte ani, kdo to je andělíčkářka? Máme to kříž s těmi starými utopisty: člověk aby je do smrti poučoval. Vězte tedy, zanedbaný strýčku: andělíčkářka je ztělesnění staré ctihodné společenské instituce; bez ní by, právě tak jako bez prostituce, mohlo žíti lidstvo sotva týden. Andělíčkářka je paní, která za mírný poplatek dělá z nenarozených dětiček andělíčky. Pomáhá jim podle Vymazala snadno a rychle do nebíčka: hned rovnou z útrob mateřských,... aby jich ušetřila životních zklamání; aby nedostaly zbytečnou rýmu v drsném pozemském vzduchu. Dvěma třemi tisícovkami je to spraveno jednou provždy...

ALEXANDR: Jak to všecko víš?

ALEŠ: Ale studuji tu otázku již čtrnáct dní... den po tom, co jste odjel, jsem začal. Mám o tom literaturu: půjčím vám ji, chcete-li. O všem je dnes literatura a statistika. Ta mně otevřela oči. Podívejte se. *(Vezme noviny a ukáže mu na jejich zadní stránku.)* Zde máte celý sloupec insertů a byl by v tom sám rohatý, aby mezi nimi nebyla také andělíčkářka. *(Čte.)* Dámy, v diskretních záležitostech obraťte se s plnou důvěrou na porodní asistentku paní Katuši Petrklíčovou tam a tam, číslo to a to. Není to mnohoslibné?

ALEXANDR: Žasnu nad tebou, Alši.

ALEŠ: Snad by to náleželo spíše mně: žasnouti nad vámi, že jste tak nevědomý. Tedy neházet tisícovkami zbůhdarma! Neukládat nemanželskému dítěti peněz do záložny. Nevyhazovat jich na alimenty. *Takto* se to spraví mnohem laciněji a lépe. Žádné tahanice před soudem! Žádný záznam jména nemanželského otce do soudních aktů! Nic. Čisté jsou naše obchodní knihy. Naše náprsenka, náš frak jsou bez poskvrny. Vyoperovali jsme vřed ze života dokonale...

ALEXANDR: A Františka k tomu svolila?

ALEŠ: Snad by byla svolila... z donucení, z hnusu; aby zahubila sebe a pomstila se Říšovi. Ale tentokráte přišel jsem právě včas a dokázal jí, že nemá práva k ničemu takovému. Vdechl jsem jí novou víru, novou sílu do života. Najal jsem jí pokoj a přestěhuji ji tam dnes — notabene z peněz, které jsem si vydělal z hodin houslových — a stal jsem se tak po prvé v životě někomu užitečný. Je to pocit tak krásný, tak omamný, že již pro tu chvíli, která mně jej přinesla, stálo za to se narodit... a snést všecko, co následovalo potom!...

ALEXANDR: A co já? Já zde zbudu osiřelý, zapomenutý, nikomu nepotřebný!... Již nikdy nezaklepu na tyto dveře. Již nikdy neozve se její rozpačité, jakoby zajíknuté, starosvětské „dále". Již nikdy mne nepřivítá svým světlým úsměvem... shovívavá k mé zbytečné pošetilé existenci. Zchudl jsem o něco, zatím co ty ses o to obohatil. Co jsou mně dnes platny mé peníze? Přicházejí nevčas... jakoby mně na posměch.

ALEŠ: Mýlíte se: přicházejí právě včas. Nezapomínejte: není tu jen Františka, je zde i dítě. Bude třeba na ně mnoho peněz; já sám bych asi nestačil. Budeme se starat o ně společně.

ALEXANDR: Dítě... Jaká svatá, veliká věc je to! Nedopočítatelná, nedomyslitelná. Všecky zázraky příštího života jsou v něm zavinuty jako Popelčiny zlaté šaty v ořišku... Jaks pěkně jednal, že jsi je zachránil životu! To byl větší čin než složit deset symfonií. To bylo i víc... mnohem víc než býti jeho otcem fysickým, zploditi je tělesně...

ALEŠ: Vedle otectví tělesného jest ještě něco vyššího... Lidé toho nechápou a domnívají se, že míti dítě jest tolik jako míti kus živého nábytku, který leze, chodí, jí a pije. A zatím nemáš v životě opravdově nic než vědomí, žes byl někomu chvíli na prospěch.

ALEXANDR: Mít dítě je mít cíl života... míti tvář obrácenu k východu slunce a jíti za ním. Mít dítě... býti vpravdě jeho otcem jest odrůstati přítomnosti a dorůstati stále budoucnosti, abys mu byl práv.

ALEŠ: Uvažte tu souvislost. Přišlo k nám dítě a celý náš malý svět jako by se dal na pochod... ke světlu. Staré lži pukají a odpadávají a jasné modré nebe směje se trhlinami.

ALEXANDR: Nu, ta naše rodina nestála za moc již dávno před ním.

Byl to rozbitý hrnec jak tak sdrátovaný, jak tak stmelený. Právě jako celá řada jiných rodin v naší společnosti.

ALEŠ: Myslil jsem mnoho o těch věcech v posledních dnech. Stará krevná rodina snad proto všude povoluje, aby na jejím místě vznikla nová, volnější jaksi, pravdivější, sdružená snad znova kolem matky... aspoň na čas... jako tomu bylo v dobách pradávných. V tomto případě Františka a její dítě a vy a já...

ALEXANDR: Nu, ať tak, ať onak, praská to všude kolem nás jako v staré poloshnilé lodi, než ji rozdrtí opakované nárazy vln. Sauve qui peut. Proto jsem dbal vždycky, abych neměl mnoho zavazadel. Na útěku jen překážejí; nemyslíš?

ALEŠ: Nejsou-li to náhodou peněženky, jistě.

ALEXANDR: Ach ty liško jedna, jakous to změnu prodělal! Jak jsi se naučil býti praktický... v tak krátké době.

ALEŠ: Jakmile jsem přestal býti kandidátem umělectví, jako když se mne všecka hlupota spadne. Za každou skopičinu bych se dnes styděl. A tenkrát jsem myslil, že je musím mít všecky v programu... Je to nejlepší a nejlacinější odtučňovací kura hlouposti...

ALEXANDR: A s dovolením: co jsi dnes, ty lehkomyslný rouhači svému včerejšku?

ALEŠ: Nic než agitátor rozumu a střízlivosti.

ALEXANDR: Nu, to není mnoho... Z toho se, pokud vím, neplatí daň ani výdělková ani osobní.

ALEŠ: Ale budu víc: budu i agitátor politický... i agitátor sociální... Spálil jsem své noty. Nechce se mně umění, chce se mně života; a takového, jaký je. Třebas hloupého, třebas politického... Chci prospět lidem; a to je možno jen, organisuji-li je. Stejní k stejným, rovní k rovným... jako my dva. Budu jim pomáhat, aby se našli. Je to někdy těžší, než se zdá.

ALEXANDR: To ano. Zatím tedy založíš družstvo trosečníků staré rodiny?

ALEŠ: Ano, těch, kteří se jí jaksi nehodili do krámu; které hned od začátku, instinktivně, tiskla ke zdi. A které vylodila při první jak náleží deštivé a nevhodné příležitosti. A vy budete, strýče, toho nového družstva prozatímním předsedou... podle stáří,... než nachytám ještě staršího...

ALEXANDR: Děkuji ti. Jsi nezdvořilý, ale to už je většině lidí tolik jako upřímný. Já však skončím již jako tichý soukromý blázen... ne hlučný a veřejný. *(Klepe se.)* Volno.

FRANTIŠKA *(vejde, v ruce kabelku. Zardí se, když spatří Alexandra Kostaroviče)*: Dobrý den, pane Kostaroviči! Vítejte nám! *(Podává mu ruku.)*

ALEXANDR: Dobrý den, drahé dítě.

FRANTIŠKA: Nehněvejte se na mne, pane Alši, že se vracím tak pozdě. Nesu zato novinu, velenovinu... a pro ni mne omluvíte. Potkala jsem Anči a řekla mně něco, nad čím užasnete. Zasnoubili se s panem Říšou a vezmou se! A za chvíli se sejdou a půjdou k milostpaní... oznámit jí to a požádat ji o požehnání. *(Propukne v pláč.)* Člověk nečeká již nic dobrého na světě... nediví se ničemu. Ale tohohle... takového políčku do tváře, takové rány podpatkem do čela... jsem si snad přece nezasloužila. *(Klesne na židli u stolu. Pláče.)*

ALEŠ *(trpce, pološeptem)*: Hrůza! Hrůza! Jak pláče pro *něho*! Stále ještě ho miluje.

FRANTIŠKA *(vzhlédne na Alše svou zmučenou tváří, kterou se pokouší se usmát)*: Odpusťte, pane Alši. Vím, jak jsem k vám nevděčná. Vím, že se chovám hanebně. Jen chvilky dopřejte ještě mým slzám. Je to naposledy. Poslední den zde... Pohřbívám tu celé své mládí.

ALEXANDR: Vyplačte se, dítě. Bude vám lehčeji. A zdvihněte pak hlavu hodně vysoko a hodně hrdě! Vím všecko, Františko.

FRANTIŠKA *(škubne sebou; nový nával krve do lící)*.

ALEXANDR: Vy dítě, věčné dítě... Není proč se vám rdít. Naopak. Velikou, vzácnou věc jste dokázala, Františko, které by nedovedlo tisíce a tisíce žen... Vybojovala jste si své příští dítě.

FRANTIŠKA *(naznačujíc posunem Alše)*: Bez něho bych toho byla nedovedla.

ALEXANDR: I tak je to zásluha. Bylo to břemeno nadlidské; jeden člověk by ho nepozdvihl. Ale kdo je k čertu ta Anči Bártíková, že dokázala ten ďábelský kousek a otočila si kolem prstu našeho dobyvatele?

ALEŠ: Drzá, prohnaná osoba. Jen takové to vyhrávají. Chodila naoko k Františce jako kamarádka, a zatím vrhala síť do kalných vod a slídila, kde by koho ulovila.

FRANTIŠKA: Neměla bych to snad říkat, protože to byla ka-

marádka; ale potupila mne tak ukrutně, že jí to snad nebudu moci nikdy odpustit. Kleslá osoba. Obtěžkala s někým a udělala potrat. Sama se mně k tomu přiznala... a ne zkroušeně, nýbrž hrdě... jako by vykonala veliký skutek.

ALEXANDR: A ví o tom Říša?

FRANTIŠKA *(pokrčí rameny; nový pláč).*

ALEXANDR: Upokojte se již, Františko. Což nevidíte, že se potrestal sám? Nechtěl vás, čistou a nevinnou, a vezme nyní zavděk protřelou a odloženou. Přišel na něho někdo ještě protřelejší, než je sám. À corsaire, corsaire et demi, říká Francouz. Na lotra půl druhého lotra. Na hrubý pytel hrubá záplata. Kam by došel život, kdyby se sám nekorigoval? Kdyby had nežral hada a drak draka?

(Bije dvanáct.)

FRANTIŠKA *(se vzchopí)*: Ježíši, poledne! Musím dovařit oběd, snést si ještě věci z půdy, složit si kufr, nanosit uhlí ze sklepa — podlahu jsem umyla již včera —, abych odevzdala všecko čisté milostpaní.

ALEŠ: Nebudeme vás rušit, Františko, příjmím svědomitá. Zmizíme nyní; a asi o jedné zjevím se s posluhou a odneseme vám kufr a ostatní věci do vašeho nového bytu. *(Odchází.)*

ALEXANDR: Ano, do nového bytu a snad i do nové, lepší kapitoly vašeho života. Splétáme nové hnízdo nejen vám, ale i sobě. Blaze nám, že máme pro koho shánět a o koho se starat. Je to nesmírné dobrodiní pro citově nezaměstnané. Komu se ho nedostane zavčas, umírá ztučněním srdce. *(Také odejde.)*

FRANTIŠKA *(přistoupí k plotně a zkoumá, je-li maso již měkké; přiloží pak do plotny a oškrabuje brambory. Zvoní se. Františka jde otevřít.)*

ANČA *(v předsíni)*: No ano... to jsem já. *(Vejde nastrojená, v rukavicích, s kloboukem na hlavě.)* No, nevejři na mne jako kakabus. Nedalo mně to a jdu ti to vytmavit, když jsi zůstala při té novině na ulici jako tumpachová. Copak si myslíš, že jsem ti něco zlého udělala?

FRANTIŠKA *(nevšímá si jí a oškrabuje brambory).*

ANČA: To jsou hloupé předsudky od vás z Mrákotína. Život, to je holenku konkurence. Kdo je silnější, ten vyhraje. Boj o život se tomu říká... vynašel to nějaký Englender nebo Talián, má stará ho umí jmenovat... tak nějak jako Kravín. A nač bych měla já ustoupit tobě? Jsem vzdělanější... snad o nějaký den i starší, duchaplnější, krásnější. Já mám právo na štěstí, protože jsem od přírody hm... jak se to říká?... lépe vyzbrojena než ty... ano... lépe vyzbrojena... tak to říká ten Kravín... no, ne... Darvín.

FRANTIŠKA *(bere hrnec s oloupanými brambory a staví jej na plotnu. Nevšímá si jí.)*

ANČA: Kdybys nebyla hloupá vesnická husa a byla vzdělaná dáma jako já, rozuměla bys tomu a nezlobila se proto na mě. Copak já za to můžu? Kdybych to nebyla já, byla by to jiná... A to by bylo horší pro tebe. Takhle budu snad moci pro tebe něco udělat. Pošlu ti občas něco... budu tě podporovat... A snad bych si tě po čase i do služby vzala... Ne... ne, to přece ne. Kvůli Říšovi ne... abys ho nesvedla po druhé...

FRANTIŠKA *(vezme prázdný koš na prádlo, a nepohlednouc na Anči, nese jej ven na půdu. Slyšet úder vnějších dveří, které za ní zapadnou.)*

ANČA *(odplivne si)*: Jdi si, důro nevzdělaná. Je vidět na tobě, že jsi balice z Balíkova a zůstaneš jí do smrti. Mělas zůstat na venku a pásat krávy nebo kozy do smrti. K tomu by ses hodila, a ne pohybovat se po parketách. To bych si dala: tebe podporovat... A just a just ne: ani haliře ti nesmí dát Říša, pokavad já budu paní v tomto domě. A to budu do nejdelší smrti.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(vejde prudce; zarazí se, spatřivši cizí osobu)*: Kdo jste? Co zde chcete? A kde je Františka?

ANČA: Ruku líbám, milostpaní. Františka odešla před chvílí s košíkem. Šla snad na půdu pro prádlo.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: A proč vás tu nechává samotnou? *(Rozhlíží se nedůvěřivě po kuchyni, nezmizelo-li z ní nic.)* Co tu pohledáváte?

ANČA: Já jsem Anči Bártíková z Dolní Třebáně...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(přeruší ji)*: Já se vás neptám, kdo jste; já se vás ptám, co tu pohledáváte. U mne musí každý odpovídat přesně, nač se ho táži.

ANČA: Já jsem sem přišla za Františkou, ale vlastně...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Aha, vy jste tedy ta nová služka, co má

dnes nastoupit. A doporučuje vás paní Burdová, že ano? *(Měří ji lorňonem.)* Nu, zvláštního na vás nic není. *(Sype rychle následující věty.)* A kde máte kufr? U mne se musí mít holenku holka k světu. Ráno první z postele, večer poslední do ní. Jsem na domácnost metr.

ANČA: Já taky, milostpaní.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: A hlavně: nic s mužskými. Jsou tu dva a oba... trochu chytlaví. Kvůli nim musí Františka z domu. Nestrpím takové sviňstvo.

ANČA: Já, milostpaní, taky ne. S dvěma si začínat... to ne. O toho mladšího — je to ten hrbatý nebo koktavý — já nestojím.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Jakže? Cože? O toho mladšího že nestojíte? Stojíte tedy o toho staršího?

ANČA: Toho už mám čtrnáct dní.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Cože? Mon dieu! Jak ho máte čtrnáct dní?...

ANČA: No... jako nevěsta.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Co to blábolíte? Spadla jste z měsíce? *(Měří ji.)* Vyznám se přece v lidech: jste služka... třebas tak trochu nedělně ohozená.

ANČA: Milostpaní mne nesmí urážet ani podceňovat. Já nejsem a nebyla jsem nikdy obyčejná služka; já byla vždycky paní k ruce.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ale já řekla paní Burdové, že chci služku pro všecko... Paní k ruce... ne: to vás nemohu potřebovat.

ANČA: Ale já k vám nejdu, milostpaní, sloužit.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nejdu sloužit?... Tak co zde u všech rohatých chcete?

ANČA: Býti tu paní vedle vás a po vás.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Paní vedle mě... a... po mně? Zbláznila jste se vy nebo já?

ANČA: Ani milostpaní, ani já. Já jsem totiž zasnoubená s panem Říšou; za tři neděle budeme mít svatbu. A dnes jsme se smluvili, že se představíme milostpaní jako snoubenci.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: S Říšou? S Říšou? Nevím o tom nic; nic mi neříkal. To bude asi nějaké nedorozumění, milá osobo. Můj syn Říša je příliš nóbl pán, aby si bral takové... mhm...

ANČA: Milostpaní mne nesmí podceňovat. Řekla jsem to už jednou. Já jsem vzdělaná a vyrovnám se každé dámě... stojíc, ležíc. Já chodím taky do divadla; a vždycky si do něho kupuji čokoládové bonbony. A čtu taky knihy v krásných pozlacených vazbách. Lehnu si přitom na divan... ovinu si hlavu tureckou šálou a zamhouřím oči; dělám, jako když sním. Nebo někdy kouřím jen cigarety, dělám kroužky z dýmu... a sním...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(ostře)*: Nejsme my tak něco jako číšnice nebo animírka?

ANČA: To si vyprošuji, milostpaní. Já jsem chudá sice, ale počestná a vzdělaná dívka.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nu... dobrá, dobrá. Vstrčila bych vám jinak nějakou padesátku, abyste neobtěžovala zbytečně syna... Však jsme asi nestřelili daleko od černého... Nic ve zlé, ale pro mého syna nejste. Ten kouká tak o deset pater výš.

ANČA: To by si vykroutil krk. A tak hloupý on není.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ale vy jste, jak vidím, hubatá osoba.

ANČA: Nic ve zlé, milostpaní a příští matko, ale jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nu, s tou matkou ještě pomáálu... Pomáálu... Z toho mračna nebude déšť.

ANČA: A bude! A možná s kroupami.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ale ty by pak potloukly vás.

ANČA: Mne nebo někoho jiného. To se posud neví. Snad byste si měla přece své políčko pojistit?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nu, komu čest, tomu čest. Dávno jsem již nebyla přítomna takové produkci jazykem, jako je váš. Mohla byste vystupovat ve variété.

(Zvoní se.)

ANČA: A to bude již Říšinek. My jsme se měli sejít u něho, víte, milostpaní, ale ta hloupá husa Fanda je vinna, že jsem na to zapomněla a šla za ní do kuchyně. *(Běží mu otevřít; dveře z kuchyně do předsíně zůstanou otevřené, takže je slyšet, co se mluví v předsíni.)* Ale ovšem, vždyť jsem to věděla... Tys chytrý; ty uhádneš vždycky, co si myslím, dřív než si to sama pomyslím.

RÍŠA *(v předsíni)*: Kde je maman?

ANČA: V kuchyni. Pojď jen za ní. Vyložila jsem jí, proč jsem sem přišla, ale nechce mně rozumět.

RÍŠA *(vejde do kuchyně s Anči, která se do něho zavěsila)*: Ruku líbám, maman. Víte tedy již, oč jde, a nemusím řečnit... nenávidím beztoho takové řečnění k smrti. Vezmu si ji; nemohu jinak. Jsem v létech, kdy muž se chce usadit a mít v ženě i dobrého kamaráda. A ona bude mně výborný kamarád. Vyzkoušel jsem ji.

ANČA *(zatleská do rukou)*: Bravo. Rozumíme si, milostpaní, znamenitě. Budete mít z nás radost. Bude z nás rozkošný párek.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(pokus o pláč)*: Ale Říšo, quelle folie. Incroyable. Ne. Nepřežiji toho. Zešílím. Vždyť je to všecko jako strašný sen...

RÍŠA: Ale maman, není proč šílet. Byli větší lidé než já a vzali si chudší, než je Anči, nemluvím-li již o tom, že ošklivější a hloupější. Náš ředitel si vzal na příklad holku z baru; a je to ředitel a sloup bursy.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Proto. Nakazil tě svým bláznovstvím. Hned jsem si to myslila, že tě zavedl nějaký špatný příklad. La folie se gagne. Ale to je starý dědek. Čert vem takového starého zuzaníka. Ať si odpyká své eskapády z mládí. Ale ty. Tak mladý a krásný...

RÍŠA: Nu, s krásou i mládím začíná to být již nahnuté, maman. *(Skloní hlavu k matce, takže je vidět počínající lysinu.)* Začínáme již pelichat.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(jako by toho neslyšela)*: Ty, tak mladý a krásný, mohl bys vyženit miliony.

RÍŠA: Už nevyžením. Věno vychází již také pomalu v Evropě z módy; amerikanisujeme se, maman. Věno začínají teď již mít jen naťuknuté nebo odložené a zaležélé. Jeden kolega vyženil milion, ale objevilo se, že panna nevěsta měla již dva potraty... s jedním naším praktikantem. Myslíš, že je to příjemné, mít takového předchůdce?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nu tedy čert vem peníze. Ale musíš si najít děvče sobě rovné. Vím, že po tobě vzdychala dcera ministra Kotíka.

RÍŠA: Nu, mamá, již nevzdychá. Utěšila se se svým šoférem.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Proboha tě prosím, nemluv tak, Říšo. To je strašný cynismus. Děsím se ho u tebe.

RÍŠA: Ale, maman, že můžeš být tak pošetilá... tak zaostalá. Cožpak jsem sám? Cožpak se to neděje neustále i v nejlepších rodinách?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(zatne pěsti)*: Ale u nás se to nesmí stát! Tuhle hloupou módu nebudu dělat s sebou. Quelle mésalliance. Jamais.

ANČA: Milostpaní, rozumím taky trochu francouzsky. Vím, co je to mezalianc. Chodím do divadla. Mezalianc by byla, kdyby si vzal dědek osmnáctiletou nebo rovný hrbatou. Ale my se k sobě s Říšinkem znamenitě hodíme... i věkem i postavou. My jsme pro sebe jako stvořeni.

RÍŠA: Maman, zkraťme to. C'est trop pénible pour moi, vraiment. Taková scéna se mně smrti rovná.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ne! K tomu nedám nikdy svolení. Zapal tento dům! Otrav mne! Dělej se mnou, co chceš! Jen můj sen mně neber! Pochop to. Můj Říša byl mně víc než můj bůh. Nemohu ho vidět na zemi v blátě... pošlapaného... předmětem úšklebků a vtipů. Nesnesu té podívané... Žijeme svými sny. Zab mne, ale neber mně můj sen o sobě. *(Zapláče suchým vzlykem.)*

RÍŠA: Můj sen... můj sen. Mluvíš s cesty, mamá; odpust! Ale takhle mluvíval vždycky náš náměsičník nebo strýc Lexa. Tys však chtěla být, pokud vím, střízlivá a praktická a žíti skutečností. A Anči je moje erotická skutečnost.

ANČA: To taky že jsem... Nerozumím vám, milostpaní, že jste tak umíněná. Já si vás představovala docela jinak: jako moderní matku. Jsem zase o ilusi chudší.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Mlčte. Nesnesu déle vaší přítomnosti. Plebejství z vás přímo čiší.

ANČA: Plebejství... Co to je, Říšinku? Já mám s těmi cizími jmény smůlu. Aha... to jako že jsem z nízkého rodu? Nu a jste vy baroni nebo hrabata? Jsme všichni stejná červená krev. Jenom že já mladá a čerstvá, venkovská, a vy stará, zkažená, městská. Říšinek je opravdu moudrý a ví, proč co dělá. Četla jsem tuhle knihu... vzala jsem ji své staré... a ta byla celá o tom, že by se krev měla míchat a staré rodiny s řídkou krví že by se měly osvěžovat mladou, hustou krví venkovskou.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(zuřivě)*: Nesnesu již déle této osoby! *(Říšovi.)* Ôtez moi de là cette personne, s'il vous plaît.

ANČA: Zase cizí jména. Zase s francinou na mne... Ale já již hodně rozumím a ostatní se brzy doučím. Pak bude na mne milostpaní krátká.

RÍŠA: Finissons-en! Leze mně to všecko již z krku! Poslední slovo, maman. Nesvolíte tedy k mému sňatku?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Raději bych tě viděla mrtvého na márách.

ANČA: Nu, tou laskavostí vám Ríšinek sotva poslouží.

RÍŠA: Dobrá. Tedy se ožením bez vás. Doufám jen, že přijdete dříve nebo později k rozumu a pochopíte, jak zbytečně jste rozčilovala mne i sebe. Ruku líbám. *(Odchází.)*

ANČA *(tulíc se k němu)*: Ruku líbám, milostpaní a... má příští matko. *(Odchází s ním.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(vyčerpaná klesne na židli; hlavu do dlaní; cloumá jí suchý pláč)*: Quel outrage! Tak se mnou jednal on, můj Ríša! Můj bůh... mé slunce... a v područí jaké strašné děvky... omámený jí... opilý... nevidomý... slepý.

(Venku v hlavních dveřích zachřestí klíče a za vteřinu, v ruce koš s posbíraným suchým prádlem, vejde Františka.)

FRANTIŠKA: Ruku líbám, milostpaní. Zde přináším suché prádlo milostpanino, které mně poručila předvčírem nakvap vyprat. Zmandlovat a vyžehlit ho již nebudu moci; to již musím přenechat své nástupkyni. A nyní musím ještě do sklepa, nanosit do všech kyblíků uhlí. Chci zanechat všecko v úplném pořádku, aby mne nemohl nikdo pomluvit.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(mlčí, oči upřeny do země)*.

FRANTIŠKA *(vyběhne s kyblíkem na uhlí, který stál před plotnou, do předsíně; slyšet, že sbírá druhý kyblík a záhy potom přiráží za sebou hlavní dvéře)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(myslí stále na Ríšu)*: Tak mne potupit! A ta jeho drzá coura, hubatější než nejjedovatější baba z tržiště. Bylo by to krásné oznámení sňatku v novinách. Anda Bártíková, dcera asi baráčníka, ne-li obecního slouhy z Dolní Třebáně, a Ríša Kostarovič, disponent Banky pro agrární průmysl v republice Československé, doporučují se jako novomanželé. To vypoulí pražská společnost oči... To bude tableau!

(Zvoní se. Paní Kostarovičová zvolna se sbírá a jde otevřít do předsíně.)

ALEXANDR *(v předsíni)*: Ruku líbám, paní Heleno.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(zaražena)*: Á, to je pan švagr. Dobrý den, pane Lexo.

ALEXANDR *(vcházeje do kuchyně)*: Dovolíte, paní Heleno, jen na minutku. Františka uschovala si u mne své úspory, musím jí je vrátit; a také nějakou knížku jsem jí přinesl na památku. Kříž u potoka a Kytici a verše Nerudovy a Máchovy... Ona tak ráda čítala básně. Aby se jí nestýskalo v její samotě hned první dni. Zajisté mi nebudete bránit.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ale ovšem že ne. Nikdy jsem nebránila mužům v rytířských službách.

ALEXANDR *(shýbá se nad kufr a rovná v něm něco)*: Děkuji. Tak. Ty peníze a ty knížky hezky ke dnu, aby nevypadly... Ano, to se mně, paní Heleno, nejvíc na vás líbilo. Nesdílela jste sice naše sociální rytířství, neschvalovala ho, ale přece jste nám v něm nebránila, že ne? Ani mně, ani Alšovi, ani... *(pointovaně)* Ríšovi...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(škubne sebou jako bodnuta)*.

ALEXANDR *(skládá do kufru Františčina ještě leccos, co leží na zemi u něho)*: Tak. Musím trochu pomoci tomu dítěti. Zasloužila si toho ode mne. *(Paní Kostarovičové.)* Nu a jinak, paní Heleno, vede se nám dobře, že ano? Všecko se nám daří? Sny o vzestupné linii našeho rodu se utěšeně blíží svému uskutečnění, že ano? Dobýváme stále nových posic ve světě finančním a hospodářském... ve společnosti, že ano?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(v rozpacích)*: Nu, není to tak velké... Život dává si vždycky hodně na čas, než nám splatí, co je nám dlužen.

ALEXANDR *(stále zaměstnán kufrem Františčiným)*: Ano, abych nezapomněl: smím gratulovat? Před nějakými pěti minutami potkal jsem na ulici... nebo lépe střetl jsem se v domovních dveřích s Ríšou a nějakou mladou dámou. Šli zavěšeni do sebe a byli tak šťastní, tak blaženě do sebe zadívaní, že řekl jsem si hned: to jsou ženich a nevěsta, jimž právě požehnala matka...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(mlčí; krev žene se jí k hlavě)*.

ALEXANDR: A jak jsem slyšel, je prý ta nevěsta Ríšova krajanka naší... dnes musím již říci kdysi naší Františky?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(vybuchne)*: Jste vševědoucí, ďáble? Přišel

jste mne mučit? Přišel jste se popást pohledem na mé neštěstí? Podívanou na matku, které syn rozbil sen jejího života? *(Staví se před něj.)* Vizte mne tedy! Vizte mne pokořenou! Nadívejte se dosyta do mé zmučené tváře!

ALEXANDR: Mýlíte se, paní Heleno. Nic mně není vzdálenější než to. Kdyby se byl váš sen uskutečnil, byl by mně asi odporný; ale nyní, kdy leží ve střepech, rozbitý, před vámi, je mi ho líto... a je mně líto hlavně vás, která jste jej milovala, hýčkala, krví svou napájela jako nejdražší dítě. Konec konců byl to přece jen lidský sen, byť nevysoký, byť nízký...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nu, zdvořilý právě nejste.

ALEXANDR: Nejde teď o to, dělati si poklony. Jde o to, zamysliti se nad tím, co se stalo, a napraviti ještě, co se napraviti dá.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(v níž vzplane jiskra naděje)*: Jakže? Vy že byste chtěl domluviti Ríšovi, aby opustil od toho šíleného sňatku...

ALEXANDR *(s jemným úsměvem)*: Nerozumíte mně, paní Heleno. Nepokládám ten sňatek za nerovný, jak se vám zdá; naopak. Něco jiného mám na mysli... Nemyslíte, paní Heleno, že i jiní než vy měli a mají své sny? A že si ty sny žádaly a žádají šetrnosti druhých... a také šetrnosti vaší? Abychom byli vzájemně šetrni ke svým snům a aby naše sny svou jakostí takové šetrnosti zasluhovaly,... nemyslíte, paní Heleno, že v tom je všecka civilisace?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Nemučte mne déle! Nejsem tak vinna, jak si myslíte! Nebo byl snad mrzký ten osten, který jsem cítila stále v hrudi a jenž mne pudil dál, dál, stále vpřed... ne pro sebe, ale pro mé děti, můj rod?

ALEXANDR: Ten osten, který vás hnal takto kupředu, nebyl by sám o sobě nízký. Ale nízké jest, když ten, kterého takto pudí, vybere si cestu přes dobrá práva svých bližních. *(Zabodne se do ní zrakem.)* Nemyslíte, paní Heleno, že v tomto domě bylo pošlapáno ještě trochu víc než sen, sen čisté duše: její svaté právo na mateřství?...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(zastírá si rukama tvář)*: Nemučte! Nevím, nač narážíte! To se mne netýče, nýbrž... snad... Ríši. To je jeho věc. Není mně nic po tom.

ALEXANDR: Mně tedy ještě méně. To si vyřiďte sama se sebou. Já se jen klaním vašemu roztříštěnému zkrvácenému snu a zdvořile se vám poroučím. *(Odejde.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(přechází v těžkém myšlení po kuchyni; sbírá síly)*: A ne... ne... Přece se nepoddám. Pomstím se jim aspoň. Ne... nevzdám se jim tak lehce. Vydržím boj, který mně vnutili, pokavad budu moci prstem hnout...

(Šramot klíčů ve vnějších dveřích. Slyšet Františku v předsíni, vlekoucí dva kyblíky uhlí a zanášející jeden z nich do pokoje. S druhým vejde do kuchyně.)

FRANTIŠKA *(stavíc jej k plotně)*: Zde je klíč od sklepa, milostpaní, a zde od půdy; a zde od hlavních dveří; to jsou všecky, které jste mně svěřila.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(přijímá je mlčky)*.

FRANTIŠKA *(zkoumá maso i brambory v hrncích na plotně)*: Oběd jest uvařen; mám jej již nést na stůl?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ne, Františko. Nemám dnes naprosto chuti k jídlu.

FRANTIŠKA: Ale přijde snad... pan syn.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Ne, Ríša ode dneška se mnou neobědvá. Vezměte si jen sama a jezte.

FRANTIŠKA: Nepozřela bych ani sousta, milostpaní. Já si teď omyji ruce a doskládám si své věci. *(Pohlédne na hodiny.)* Beztoho za minutu přijde posluha. *(Umývá si ruce; složí si pak své věci do kufru; přirazí víko a uzavře zámek.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(sleduje ji mlčky v tupém zamyšlení; pak náhle)*: Pojďte sem, Františko,... sem... přede mne.

FRANTIŠKA *(udivena váhavě ji vyhovuje)*.

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(bere ji za ruce)*: Poslyšte... nemohlo by být ještě všecko dobré? Nějak bychom všecko urovnali.

FRANTIŠKA: Co rovnat? Já všecko v tomto domě ztratila... prohrála navždy. Jaká tu náprava? Víte sama, milostpaní, čím mi byl pan Ríša před čtyřmi měsíci a čím je mi dnes...

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ: Právě proto. Pomstěte se mu! Neodcházejte odtud! Nevyklízejte dobrovolně pole! I já se jim chci pomstít. Zůstaňte: navzdory synovi, navzdory příští snaše! *(Tiskne ji ruce; vzhlíží k ní jako tonoucí k svému záchranci.)* Budu k vám docela jiná. Nebudete mou služkou, budete mou

společnicí. Budu vás chovat jako v peřince. Pomstíme se obě... jim, bídným...

FRANTIŠKA *(zavrtí leskně hlavou; plachý úsměv zalitý slzami)*: Neumím se mstít, milostpaní. Nedovedla bych toho, čeho ode mne žádáte. Puklo by mi srdce při tom. Jsem prosté vesnické děvče a nerozumím ničemu z takového složitého života. Nechte mne odejít a dožít všecko, co mně dal tento dům, prostě a pokorně v ústraní. *(Zvoní se.)* Nepovyšujte mne; nechtějte mít ze mne nic víc, než co jsem byla: služka pro všecko. *(Jde otevřít do předsíně.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(klesne na židli vyčerpaná, pokořená)*.

ALEŠ *(v předsíni)*: Rozhodl jsem se, Františko, odnést vám sám kufr do nového bytu.

FRANTIŠKA: Ale to není možné, mladý pane,...

ALEŠ *(vcházeje do kuchyně)*: Už ano; bude to zcela dobře možné, Františko. *(Spatří paní Kostarovičovou.)* Dobrý den, mamá. Vidíte, jak jsem se na to oblékl? *(Má všední šaty, na hlavě placatou čepici; v ruce drží popruhy, jak je mívají posluhové, kteří nosí břemena.)*

FRANTIŠKA: Ale ne, ne; nedovolím toho nikdy...

ALEŠ: Ne, nebraňte mně, bylo by to marné. Pracuji strašně rád fysicky. Tělesná práce je něco krásného. Odměňuje tě hned na místě radostností mysli, klidem duše. Svatá je. Čepici dolů před ní! *(Zdvihá kufr Františčin na židli. Pokládá pod něj popruhy a klade si je na hruď.)* Jaká krásná věc, nositi břemena svých drahých. Jsem nyní tak zdravý, tak silný, že bych na sebe mohl naložiti hoře celého světa. Ať žije zdraví, síla, bratrství! Od té doby, co jsem se odnaučil koktat, jsem silný jako valibuk. *(Vzepře se pod kufrem a odnáší ho na zádech.)* A ty, maman, se na mne nemrač. Není ti to nic platné. Jsem, po prvé v životě, trochu šťastný. Nemohla by ses z toho těšit?

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(mlčí před sebe)*.

FRANTIŠKA *(odběhne do předsíně, otvírá před Alšem obě křídla vnějších dveří, zavírá je a vrací se zase do kuchyně. Obléká kabát, čepičku, pletené rukavice)*: Buďte tu s pánembohem, milostpaní... *(Zvolna vychází.)*

PANÍ KOSTAROVIČOVÁ *(chvíli schoulena na židli tupě civí před sebe; pak se vymrští a pobíhá po kuchyni rychleji a rychleji, chvílemi dupajíc; stane před kredencí a chytne z ní sklenici, mumlajíc)*: Říšova... píval z ní již jako hoch... *(Udeří ji o zem. Za chvíli chytne šálek.)* Říšův... z dětských dob... *(a mrští jím na podlahu; pak vyčerpaná klesne znova na židli, těžce oddychujíc. Zdvihne hlavu: po tváři splynou jí dvě drobné suché slzičky.)*

OPONA

TAŽENI PROTI SMRTI

čili

PÁN, KTERÝ NEMOHL SESTÁRNOUT

Komedie o třech aktech

OSOBY

MUDR PETR VĚŽNÍK, venkovský lékař
JIŘÍ STRAKOŠ, úředník bankovní
MILOŠ BINKA, úředník pojišťovny Čechie
MUDR ALBERT OBERGEIST, asistent klinický
MUC HUMPRECHT HOUŽVIČKA
PROF. MUDR QUIDO VALNOHA
ČERNÝ PÁN
PANÍ EVŽENIE STRAKOŠOVÁ, žena Jiřího
SLEČNA HEDVA PISTORIUSOVÁ
PANÍ MARIE PLÍSKALOVÁ
SLEČNA JIŘINA FOREJTOVÁ
BARBORA KOVÁČKOVÁ
SLUŽKA
PIANISTA

Dějstvuje se za našich dnů; v I. a II. aktě v Praze,
v III. aktě na venkově.
Mezi I. a II. aktem půl čtvrtého měsíce,
mezi II. a III. půl sedmého měsíce.

Jednání první

Prostředně rozsáhlý pánský pokoj Jiřího Strakoše, zařízený, jak bývají již takové místnosti u prostředních úředníků, málo účelně a zato tím honosněji; ale u Strakoše přistupuje k tomu ještě vkus poněkud divadelní. Nábytek není nejlepší, ale různé bibeloty, vázy, vějíře jako by do tebe šťouchaly loktem: Pozor, jsme zde u umělce. V jednom rohu kuřácký stolek, před ním dva kožené fauteuile. Několik židlí sneseno sem zřejmě z vedlejšího pokoje, aby nepřekážely příštím tanečníkům, kteří jsou očekáváni. Z ustrojení pokoje patrno, že bude sloužiti za bufet k thé dansant. Je zde čajový stolek, na něm samovar, šálky, cukřenka. Na stěně malá zasklená knihovna.

Během prvních scén vejde do pokoje několikrát služka v bílé zástěrce a v bílém čepečku, tu přinášejíc cukr do cukřenky, tu krabičku cigaret, a jindy, aby rozdmýchala uhlí v samovaru.

Napravo dvéře otevřeny do jiného pokoje, v němž se bude tančiti ke klavíru.

JIŘÍ STRAKOŠ *(tvář okresního krasavečka; sám; sedí v křesle u kuřáckého stolku s nohama nataženýma a čte v knize; pak ji odloží a zívne)*: Jak nudno. *(Pohlédne na hodinky.)* Už by tu mohli být!

SLUŽKA *(hlásí)*: Pan Binka!

STRAKOŠ: Že prosím! *(Jde mu v ústrety.)*

BINKA *(úzká, zabrejličkovaná hlava prozrazuje cosi jankovitého, posedlého jedinou myšlenkou)*: Dobrý večer, Jiří. Jsem jako obyčejně první. Tomu se říká přesnost. Tomu se říká matematické uvědomění.

STRAKOŠ: Přesnost, toť zdvořilost králů. Ale o tom se v Praze posud nikomu ani nesnilo. Těžko snáším čekání. V tom jsem jako Ludvík XIV. J'ai failli attendre.

BINKA: Já se také zlobím na český národ, že si neuvědomil dost matematického ducha doby. Zmeškat minutu, to je dnes ztratit jmění. Uvědomovat si víc a víc čas, dovést s ním počítat do jemností větších a větších, v tom máš celou moderní civilisaci. A my za ní tak žalostně kulháme. Dej si s někým v Praze dostaveníčko na pátou, a buď jist, že o půl šesté nebude ještě na místě. Jsme stále poloviční baráčníci.

STRAKOŠ: Řekni raději celí. Proto není Praha velkoměsto a nebude ani velkoměsto, i když bude veliké město. Teď nejsme posud mnohem víc než veliká ves. *(Nabízí cigaretu.)* Vezmi si na příklad tu naši literaturu. Provinciální, říkám ti. Trostlos a heillos provinciální. Všecko jako z Hovězí Lhoty: těžkopádné, bez jiskry, bez espritu. Samý dřevák a samá koženka. Schází nám, brachu, světový vzduch! Taková Paříž! Tam se ta duchaplnost zrovna pije se vzduchem. Jdeš ulicí a básnické motivy ti padají přímo na hlavu. Vidíš takovou midinetku a máš před sebou báseň. Ta lehkost a gracie, ten vkus a švih; ta chůze, ta nožka, to lýtko... A to je ještě jen holčice z ulice. Což teprve dáma! Kdežto tady? Ženy jako dragouni, špalky, z každé bys mohl maso štípat, nebo dáváš-li tomu přednost, na každé bys mohl maso štípat. Dámy... dámy jsem neviděl v Praze snad již měsíc. Vesměs domovnice a pradleny převlečené za paničky.

BINKA: Ale ty jsi strašný satirik, člověče, kdo by to v tobě hledal? A jaký rafinovaný požitkář!

STRAKOŠ *(afektovaně)*: Budiž. Jsem, chceš-li tomu, dificilní. Těžko mne uspokojit. Kdo se miluje s Musami, jakpak má nalézt zálibu v nějaké té Anči, Bárči nebo Tonči?... Víš, jak to říkal Shelley?

BINKA: Tuchy nemám.

STRAKOŠ: Milovali jsme v některém svém předešlém životě Antigonu, a proto nenalézáme nyní uspokojení v žádném svazku se ženou pozemskou. Jsem básník a umělec, a ten má právo na krásu, volnost, opojení, překypění života. Potřebuji toho všeho nevyhnutelně ke své tvorbě. A zatím: jsem nucen k střízlivosti, k spořivosti, k šosáckému živoření. Proč jsem se při svém vtělení zmýlil v zemi? Proč jsem si nevybral některý bohatý stát, Francii, Anglii, Německo, kde bych nebyl tísněn a dušen poměry? Já, člověk světového formátu, a vrodím já se do země,

která má na sobě stigma okresního obmezenství ve všem všudy.

BINKA: To je ovšem chyba těžko napravitelná. Kdybys byl alespoň počkal, až vychovám Čechy k matematickému uvědomění, k obchodní přesnosti...

STRAKOŠ: K tomu jich nevychováš nikdy, milý brachu.

BINKA: Proč?

STRAKOŠ: Protože nemáme moře. Proto nebudeme nikdy světový národ. Moře zdesateronásobňuje počet národa, vychovává jej k odvaze, síle, sebevědomí. Vezmi si Holandsko, vezmi si Dánsko. Není jich mnoho, ale mají moře. Moře, to znamená loďstvo, kolonie, světový obchod, výměnu statků, rychlou cirkulaci hodnot, odvahu... pohrdání všedností, lásku k nebezpečí, kult heroismu. Kdežto vnitrozemí? Zdrobňuje a zmalicherňuje, vede k zápecnictví. Čechy, středoevropská loužička; nic víc. A přitom se to nadýmá jako oceán! K smíchu. *(Zdvihne knihu, již odložil.)* Jako tohleto. Kritika to vynese do nebes, čteš o tom samý kamerádský superlativ. Ale vynes to z české zatuchlé sednice do tahu vzduchu světového. Co z toho zbude? Snad míň než z pampelišky na podzim! A vůbec — já bych byl proto, je-li spisovateli padesát, *(naznačí rukou stínání)* odpravit ho.

BINKA: Nu, o to se nestarej. To udělá za tebe již kritika.

STRAKOŠ: Ale ne tak; bez metafory, doslova! Vzít browning, přiložit mu ho ve spaní těsně k lebce a buch a bác. Měl by to odbyto a bez bolesti. A jde-li o spisovatelku, zabít ji již ve čtyřicíti. A ne, dřív! V třicíti. Bez milosrdenství. V tu dobu přestává již myslit, — pokud vůbec kdy myslila. Tím orgánem, kterým vůbec žena myslí...

BINKA: A to je?

STRAKOŠ: Uterus! Můžeš se o tom víc dočíst v Strindbergovi a Weiningerovi.

BINKA: Tak se mi zdá, jako by ses, hochu, nudil. Z nudy vznikají takové černé myšlenky. A přece jsi teprve rok ženat. A ženu máš, že by ti ji mohl záviděť padišah všech věřících. *(Mhouří mlsně oči.)* Chodí jako po obláčcích. Tak divně krásná je, až ti to hrdlo stahne. Tělíčko jako proutek *(zmlkne rázem, jako by se lekl, že se prozradil).*

STRAKOŠ *(s cynickým úsměvem)*: I to omrzí časem. A vůbec, manželství je nesnesitelná instituce, alespoň pro mne. Nemám pro to prostě orgánů; nejsem na to duševně zařízen. Žena chce od tebe stálou pozornost, mazlení, něhu, šišlání. Tu celuj ručičky, tu chval nožičky. A samé tintili činčili vantili. Kdežto já *(vypne hruď, nasupí obočí)* jsem duch militární. Ano, mužný militární duch, zápasník, duchovní boxer. Mužnost sama. Tvrdý diamant, ne měkké uhlí. A dusím se v tom celém znervosnělém, přetopeném, skleníkovém ovzduší českém. Člověče, kdybys jen tušil tu lávu zde *(bije se do hrudi)* uvnitř. Vyl bych bolestí, pomyslím-li na všecko, co zde leží, aniž bude kdy vyneseno na světlo. A to vědomí, že je to vlastní žena, která tě ubíjí...

BINKA: Ale to není pravda; to nemůže...

STRAKOŠ *(přeruší ho)*: Nenamítej nic! Vím, co chceš říci. Ale ať promluvíš tak nebo onak, stále bude to filistr, šosák, matematik pojišťovny, statistická tabulka. Šetř mne, šetř našeho přátelství! Mám již zcela málo ilusí. A o tobě si myslím, že nejsi snad přece úplné zvíře.

BINKA: Chci také doufat, že ne. Smím býti tak smělý a odvážiti se takové naděje?

STRAKOŠ: Nech nás tedy žíti nadějí, nás oba. Alespoň nějaký čas ještě. Než dosti zesílím, nebo lépe, než dosti otupím, abych snesl méně bolestně tu ránu. Zatím toho mám, přísahám ti, dosti od Evži.

BINKA: To nemyslíš vážně.

STRAKOŠ: Vážně. A ostatně: jsem mnoho vinen sám. Měl jsem se lépe znát a neměl jsem se ženit. Měl jsem vědět, že jsem z rodu Zelených Jindřichů, z rodu mužských citlivek. Každý dotyk skutečnosti, každé pouto a vědomí pouta je zabíjí. Mají žíti jen ve volném svazku, ve volné lásce...

BINKA *(pouli na něho očka)*: Ty jsi tedy také pro volnou lásku?

STRAKOŠ: Ah, ovšem. Pomyšlení na to, že má na mne žena právo, že mám k ní povinnosti, ochromuje mne přímo eroticky. Nemůžeme milovat, my mužské citlivky, na komando a nemůžeme milovati v zajetí. Jen na svobodě. Jen z čisté inspirace. Někdy den co den, někdy za rok jednou. Zákon, právní poměr, veřejnost, řek bych policejnost té věci — manželství před knězem, nebo ještě hůře, před starostou Velké Prahy — nás

prostě zabíjí. To je nám jako ledová sprcha do teplé červnové noci. To ničí naši lásku, i kdybychom ji byli na počátku cítili.

BINKA: Ale, brachu, to byste měli žít na měsíci a ne na zemi. Nejste schopni býti podmětem pevných jednání! Jste nevypočitatelní lidé, kteří se nemohou právně zavazovat a nejsou snad vůbec příčetní. Vás bych ze svého matematického státu vůbec vyloučil, vypověděl. A já, duch horující pro matematickou exaktnost, půjčuji takovým lidem peníze...

STRAKOŠ: Ty říkáš svým několika všivým stovkám peníze?

BINKA: Ano, poněvadž jsem matematik a poněvadž vím, že se začíná od jednotek, desítek, set, nežli se dospěje k milionům a bilionům.

STRAKOŠ: Jak tě lituji! Z tebe nebude nikdy Ariel. Vždycky se budeš plazit při zemi.

SLUŽKA *(vběhne jaksi v rozpacích do pokoje a šeptá něco Strakošovi).*

STRAKOŠ *(pološeptem)*: Ale nemám tolik; vyřiďte milostpaní, že mne uvádí do rozpaků.

BINKA: Oč jde?

STRAKOŠ: Ale samé nepříjemnosti, lapálie, bagately, které nestojí za řeč nebo lépe neměly by státi za řeč, kdyby byl svět slušně organisován. Banální starosti s domácností. Člověk aby měl stále v ruce peněženku. Konečně: nač ti to tajit? Jsem umělec. Jsem z jiného těsta než vy ostatní a mám právo žádat, abych byl měřen jinou měrou. Chceš-li to již vědět, žena si posílá ke mně pro peníze na sandwiche. To máš moderní manželství à la Strindberg nebo à la Becque. Malý úředník jako já, nechce-li večeřet denně vuřty a chce-li si občas koupit i slušnou knihu nebo se podívat do divadla, nemůže vyjít. Objednáš si nějakého toho Suarèse nebo Chestertona...

BINKA: Nebo si zajdeš několikrát za měsíc do baru.

STRAKOŠ: Nu, což o to... I to se může stát. A na konci měsíce se s tím pak shledáš. Máš díru v kapse o týden dřív, než je ti to manželkou dovoleno. Nemohl bys mne založit?

BINKA *(zvážní. Rozšafně a důležitě vytahuje z náprsní kapsy tobolku)*: Konečně: proč ne? Vypomohu ti tedy ještě jednou. *(Podává mu papírovou bankovku.)*

STRAKOŠ: Díky. *(Odvrátí se od Binky a s neuvěřitelnou rychlostí složí Binkovu bankovku do své náprsní peněženky, z níž vyloví desetikorunu a podá ji služce.)* Tu máte. Že se pěkně poroučím.

SLUŽKA *(vezme peníz a odejde).*

BINKA: Ale víš, že je to v tomto měsíci již po třetí? Dovolíš, poznamenám si to. *(Vytáhne zápisníček, zapisuje.)* Jsem tvor šosácký a pořádkumilovný.

STRAKOŠ: Ale ovšem, zapiš si to i s datem a třebas i hodinu k tomu připiš. Cifra, cifra, ano, to je jediný triumf vás filistrů proti nám, mužům ducha a obraznosti. Ano, tomu se říká skutečnost. Padá to na tebe jako centy, drtí tě to jako skála. Pak létej, Arieli, tvoř! Jsi v nejlepším a někdo klepe. Služka. *(Napodobí její kňouravý hlas.)* Milostpaní se nechá poroučet a že prý nemá dost na sandwiche. A ležíš hned na zemi s přeraženými křídly.

BINKA: Ale dovol, jak si má žena pomoci, když jí nedáš sdostatek peněz na domácnost?

STRAKOŠ: Jak si má pomoci? Jakkoli, jen ne tak, jak si pomáhá: tím, že mne obtěžuje. Tyhle věci mne prostě zabíjejí. Nejsem stvořen proto, abych vydělával na domácnost. Nejsem kůň tahoun. Jsem ušlechtilá krev, která nedává nijakého přímého užitku. Já, básník, který nosí zde *(udeří se do hrudi)* nesmrtelná veledíla, mám snad doma ještě pracovat na nějaké soukromé práci vydělečné? I to se bude snad ode mne žádat?

BINKA: Uskrovni se tedy ve svých potřebách. Jinak to nejde.

STRAKOŠ: Uskrovňuj se! Odříkej se! Přemáhej se! A kdy budu žít? Plně žít? Píti život plnými doušky jako víno na bakchanále? Žíti životní přebytek a překypění? Čas prchá, já stárnu; ještě několik let a bude ze mne zkyslý, mrzutý úřednický soumar, směšná žánrová figurka pro Herrmanna...

SLUŽKA *(pološeptem k Strakošovi)*: Milostpaní vzkazuje, že je to málo, že potřebuje ještě alespoň deset korun...

STRAKOŠ *(nevrle)*: Dal jsem, co jsem měl. Ale není-li zbytí... *(Binkovi.)* Buď tak laskav, stupňuj ještě své věřitelství a opakuj svou půjčku u mne.

BINKA: Ale dovol, vždyť jsem ti před chvílí půjčil padesát korun. *(Služce.)* Kolik vám dal?

SLUŽKA: Deset korun.

STRAKOŠ: Ale mlčte! *(Dorozumívavě.)* Mýlíte se, jistě se mýlíte. Nepodívala jste se pořádně na ten papír. Byla to zcela určitě dvacetikoruna. *(Binkovi.)* Ostatně jest snad básník proto na světě, aby vám vedl dvojité účetnictví z každého všivého haléře, který mu půjčíte,... vy špinaví buržuji? *(Odplivne.)* Hanba vám!

BINKA *(služce)*: Kolik potřebujete?

SLUŽKA: Ještě deset korun.

BINKA: Zde jsou. Ale před milostpaní ani slova o tom, kdo vám je půjčil. Ani slova! Rozumíte?

SLUŽKA *(kývne hlavou a zmizí)*.

STRAKOŠ: Nu, také dobře. Je to vlastně urážka, ale umělec musí si umět stvořit divadlo ze všeho, i z vlastního ponížení. Tím dokazuje, že ho nemůžete urazit, že je nad vámi, nad životem, nad vším.

BINKA: Dovol, proč jsi mi neřekl přímo, že potřebuješ také sám pro sebe?

STRAKOŠ: Protože se mi hnusí ta špína konfesí. Antický člověk jí vůbec neznal; proto byl tak velký a silný. Ale chceš-li to již mocí mermo vědět, tedy: potřebuji té padesátikoruny, abych mohl zítra ráno poslat Hedvě kytici. Stačí ti to?

BINKA: Jaké Hedvě? Kdo je ta Hedva?

STRAKOŠ: Festina lente! Za chvíli se jí budeš moci obdivovat in natura. A je, příteli, opravdu čemu se diviti. Slíbila mi určitě, že dnes večer přijde. Již před měsícem jsem ji seznámil se ženou...

BINKA: Se ženou?

STRAKOŠ: Ano, se ženou. To je, brachu, vyšší matematika, to jsou hotové diferenciály a integrály. Nejdřív z ní musíš udělat přítelkyni své ženy, než z ní můžeš udělat svou milenku. Tím uspíš podezíravost obou; pak se teprve může zatáhnout léč s nadějí ve zdar. Taková je ta strategika, můj milý!

BINKA *(udeří se do čela)*: Teď vidím teprve, jaký jsem při vší své matematice ťulpas a jakýs ty mistr.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(vběhne rozradovaná do pokoje, a líbajíc do dlaní, vrhá se k Strakošovi)*: Považ, Jiří, mou radost. Tedy přece přijde! Teď přišel vzkaz od něho; za malou čtvrthodinku je tu. Celá má mladost se mně v něm vrací. Je mně, jako by

mně bylo znova čtrnáct. *(Zpozoruje teprve nyní Binku.)* Dobrý den, pane Binko.

BINKA *(líbá jí ruce)*: Okouzlen vaším vzezřením, milostivá. Kvetete do dívčích let.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Do babích, řekněte. Brzy budu šedivá. Jiří mně dělá starosti. Neshledáváte, že je nějak přepadlý? Psává hluboko do noci. *(Klade mu ruku na čelo.)*

STRAKOŠ *(snímá ji chladně)*: A častěji do noci ještě flámuje.

BINKA: Naprosto ne. Zbytečně se rozčilujete. To je zvláštní, že nejlaskavější, nejpozornější ženy mívají muži, kteří jich nejméně zasluhují. Nás, kteří bychom si jich dovedli jinak vážit, takové štěstí nepotká.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Ale teď bude všecko dobře. Jsem tak šťastna od té chvíle, kdy jsem získala jistoty v té věci. Rozhodl se můj doktor a usadí se v Praze, nedaleko nás, přes ulici skorem. Je to, jako by se mé štěstí vrátilo z toulek domů a řeklo: Dost jsem se natrmácelo po cizích, u tebe je přece nejlépe, zůstanu již s tebou. A sedlo si za stůl a chtělo večeři a pak nocleh. Pro mne je to jako počátek nového života. Musíte totiž vědět — ale vy to již alespoň zčásti víte —, čím mi byl doktor Věžník. A Jiřímu také.

STRAKOŠ: Nu, to jsou poněkud imaginární zásluhy, alespoň pokud jde o mne. Jsou lidé, kteří myslí, že tě po druhé zplodili, když jsi u nich náhodou nezemřel.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Ale, Jiří, vždyť jsi sám říkal, že mu toho nikdy nezapomeneš, jak mne vychoval a jak tě přijal, když jsi se o mne ucházel; jak tě léčil a vyléčil, když jsi se tam u nás na horách rozstonal.

STRAKOŠ: Nu, v enthusiasmu mládí člověk často přestřelí. Stáří bývá skoupější na chválu.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Kdybys věděl, jak ti to nesluší, hráti si na vystřízlivělého vysloužilce života.

BINKA: Moje řeč, milostpaní. Je to jeho koketerie. Až bude starší, uteče od ní první.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Nu, doktor Věžník ho již vyléčí. Ten má zvláštní smysl pro pravdu a ryzost: nesnáší nic falešného, nic padělaného. Svou ironií sešlehá ti všecko líčidlo s tváře, ale líc rozkvete ti pak teprve vlastní červení. Bože, jak krásně

mne vychovával. Na nejlepších, nejlaskavějších myslitelích a básnících světa. A k jaké harmonii duše i srdce, k jaké nebojácnosti před smrtí... i k té vyšší: před životem. A uvažte, že jsem nebyla jediný předmět jeho péče...

BINKA: Měla jste družky?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Alespoň kopu.

BINKA: Tolik?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Ano. Byly jimi všechny dědiny a vsi v okruhu dvou mil. O každém utrpení v nich věděl, každé dovedl vyléčiti nebo mu aspoň ulehčiti. Lidé mu říkali ten dobrý čaroděj z Hůrek. Všecko, co měla krásného má dívčí léta, toho on byl strůjcem nebo dárcem. Byl jediný můj přítel, jediná má přítelkyně. A snad i má první láska... dříve než přišel Jiří.

STRAKOŠ: To je dost, že sis v tom nadšení na mne vůbec vzpomněla.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: A ještě pak trvalo dlouho, než jsem překonala všecko, co jsem k němu cítila. Všem mým smutkům, rozmarům, zoufalstvím, zmatkům... celému mému bezradnému, bezpomocnému mládí rozuměl... jako nejlepší přítelkyně. Ne, to nebyl pán devadesátiletý, to byla ve svých chvílích osmnáctiletá dívka: jemný, pozorný, všecko sledující, na čtvrt slova chápavý, tak plný svého tajemství a tak šetrný k cizímu. Nemáte tuchy, jak mladý dovede býti doktor Věžník!

BINKA: Kolik že je mu? Přeslech jsem to. Čtyřicet? Padesát?

STRAKOŠ: K smíchu. Hodně přes devadesát. Určitě to ostatně nikdo neví; udává sám své stáří po každé jinak. Ale tolik je jisto, že je velmi, velmi starý, i nejstarší lidé z jeho rodného kraje pamatují jej ve svých nejranějších vzpomínkách jako dospělého.

BINKA: Áááá. Již mi svítá. Vzpomínám si. Je pojištěn u naší pojišťovny. Je její nejstarší klient, hned od jejího založení. Říká se u nás o něm půl žertem, půl doopravdy, že brzy zruinuje náš ústav.

STRAKOŠ: Máš pravdu. Jeden z těch dědků, kteří nemohou umřít... kterým budou musit dát palicí do hlavy. Věkoživec říkají mu na horách. Sám o sobě tvrdí, že hlídá svět. Chlubí se, že je mladší než třicetiletí. Nu, je něco na tom. Vidíš-li ho tančit nebo bruslit nebo v sedle, neubráníš se dojmu: to je opravdu třicátník. Tak je pružný, vášnivý, rytmem zachvácený.

BINKA: Neschází, než aby měl ještě erotické avantury?

STRAKOŠ: A to taky že má. Myslím, že znepokojuje všecka mladá děvčata a všecky mladé ženy v okolí. Myslím, že jeho proslulá dobročinnost má zde svůj kořen.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Jiří! To jde přes všecku míru a slušnost. Jak ho můžeš tak hrubě pomlouvat? Mluvit tak brutálně o našem dobrodinci!

STRAKOŠ: Vidíš, to je ženská vděčnost. Ano, buď k ženě dvorný, vzbuď v ní ilusi, že ji miluješ nebo že bys ji mohl milovati, a můžeš pak vraždit — ona tě bude hájit ještě na popravišti. Nač bych se tím tajil? Jsou mně odporní všichni dlouhověkovci a tenhle zvlášť. Je nad pomyšlení náročný a obtížný. A samolibec, jako všichni tak zvaní samorostlí filosofové, species lidstva mně zvláště odporná.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Dost! Řekneš-li ještě slovo proti doktoru Věžníkovi, okamžitě odejdu.

BINKA: Nehněvejte se na něho, milostpaní! Tou svou vášnivostí dokazuje jen, že na něho posud žárlí. Cítí, že je mu posud nebezpečný. Není si možno myslit větší poklony pro doktora Věžníka nad tuto zde. Budí on, devadesátník, žárlivost šestadvacetiletého...

STRAKOŠ: Vykládejte si to, jak chcete, já neustanu tvrdit, že je neslušné žíti nad normál. Slušný člověk pozná se po tom, že se odtud klidí včas. To je právě životní umění, nalézt chvíli, kdy máš vzít klobouk s hřebíku a poroučet se. „Cize zní ještě učení: umírej v pravý čas!“

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Tys zlý, záštiplný člověk, Jiří. Tryská v něm mocnější pramen života než v jiných a toho mu závidíš. Proč by umíral, když ničího života nedusí, naopak všem kolem sebe pomáhá?! Jeho smrt nepřinesla by nikomu prospěchu, jeho život přináší jej však stále řadě lidí!

STRAKOŠ: Je veliká otázka, je-li to pravda. Já soudím, že svou existencí, tak důkladnou, obírá o existenci jiné nebo alespoň zeslabuje existence cizí. Můj estetický pud praví mně prostě: neslušnost, nevkus. A bezohlednost k mladým. Měla by býti policejně zakázána.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(blízka pláči)*: Nevím, jak bych přežila smrt doktora Věžníka, a ty mluvíš takové cynismy. Což není v tobě ani krapet lidství?

STRAKOŠ: Řekni raději ani krapet slabosti. Jsem proti vší moderní sentimentalitě. Jsem člověk renesanční. Nadešel konečně čas býti tvrdý. „Buďte tvrdi, bratří!" Válečných duchů je nám třeba, ne zženštilých hysteriků.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: To je strašné. Cožpak láska je hysterie? Což býti dobrým je slabošství? Já soudila, že naopak. Láska je síla, a není jiné mimo ni.

STRAKOŠ: Mýlíš se. Dobří lidé, kdo to jsou? Zbabělci, kteří nemají odvahy býti zlými. Pravý muž musí dovést jíti přes mrtvolu svého otce.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(zacpává si uši)*: Hrůza! Nechci již nic slyšet! Nechci tě znát! Jsi zlý, zlý!

BINKA: Neberte to tragicky, milostpaní! Jiřího unese vždycky chvilkový afekt jako splašený kůň jezdce. To je z toho, že je syn českého národa; nemá matematického uvědomění. Je otrok nálady.

STRAKOŠ: Zlý nezlý, to je vedlejší. Hlavní je, že chci být konečně sám sebou. Dost již toho jha, které mně vložil na šíji život. Dost masky, kterou mi vtiskla na tvář má zbabělost. Přizpůsoboval jsem se vám dosti dlouho. Nevíte, kdo je to básník a čeho je mu třeba. Nedovedete si to ani představit, když vám řeknu: svobody, svobody, svobody. Víte vy vůbec, co je to svoboda? Ví krtek, co je to slunce?

BINKA: Zatím víme z tvého výkladu, že je svoboda nezdvořáctví. Bereš si svobodu nás urážet!

STRAKOŠ: Poněvadž jste si vzali dříve svobodu mne spoutat.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Já že tě poutám? Myslíš-li to doopravdy, dovedu od tebe odejít, jak tě miluji.

STRAKOŠ: Eh, zase panenka Marie sedmibolestná! Zase póza vyčtená ze špatných románů. Zase leze někdo na kříž a chce se za tebe obětovat. Každý jako by ti podával nůž a rozhaloval hruď před tebou: na, bodni si, zab mne, je-li ti toho třeba k tvému štěstí! To je ten nejhorší nátlak, který může být!

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Ale, Jiří, vždyť jsi úplně volný. Záleží jen na tobě, abys projevil svou vůli, a já ustoupím bez slova, bez výčitek, jako stín!

STRAKOŠ: Proklatá ušlechtilost! Právě ta mne zabila!

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(propukne v pláč)*.

BINKA: Milostpaní, nerozčilujte se. Vůbec za to nestojí. Ani za jednu slzičku z vašich kouzelných zraků.

(Zvoní se.)

SLUŽKA *(hlásí)*: Pan doktor Věžník.

DR VĚŽNÍK *(křepká, pružná postava, pohyby rychlé, stářím nezatížené, orličí nos, černý jiskrný zrak, vlasy málo prošedlé, mánesovská hlava hrdě a směle do vzduchu vržená)*: Dobrý den vespolek. *(Líbá ruce Evži.)* Váš sluha, princezno. *(Jiřímu.)* Dobrý večer, Jiří.

STRAKOŠ: Dobrý večer, pane doktore! *(Představuje mu Binku.)* Můj přítel Binka, úředník pojišťovny.

DR VĚŽNÍK *(podává mu ruku)*: Těší mne. *(Zahledí se na Evžu.)* Co to vidím, Evži, tys plakala? Má princezna že není šťastna? Bylo by to možné, a svět by šel svou drahou dál? Ty oči, které jsem vždycky srovnával s nejčistšími lučními studánkami tam u nás v Podkrkonoší, ty že by se kalily slzami?

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(v rozpacích)*: Už ano, želbohu. Ostatně, byla to jen přeháňka. *(Pokouší se o úsměv.)* Už je zase dobře; už zase svítí sluníčko. To se přihází i v nejlepších rodinách.

DR VĚŽNÍK: Ba ne. To šlo z větších hlubin, než chceš přiznat. A kdo byl ten zlý, kdo rozplakal mou princeznu?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Zlý? Možná, že jen nešťastný... a snad dokonce mou vinou nešťastný!

DR VĚŽNÍK: Máš pravdu. Většina lidí je jen proto zlá, že je nešťastná. Ale že bys ty dělala někoho nešťastným, nechce se mi věřit. Co o tom soudíte, pane Strakoši.

STRAKOŠ: Nu, to je umění, v kterém se vyzná výborně každá žena. To má jaksi již vrozené. Ani naší výtečné jinak Evži není zcela cizí.

DR VĚŽNÍK: Jste poněkud nerytířský!

STRAKOŠ: Rytířství vyšlo z módy jako klobouk loňského tvaru; poznalo se, že překáží pravdě.

DR VĚŽNÍK: Nu, přijde zas do módy, buďte kliden. Tou vaší tak zvanou pravdou nechtěl bych krmiti ani psy, natož lidi.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Nechte ho, strýčku. On to dobře myslí. Je vůbec výtečný hoch; a čeká ho veliká budoucnost, až se jen zbaví své ženy, která mu překáží, která mu brání v rozletu. Je to člověk dynamický, jak se dnes říká. My jsme statičtí, louže, staré haraburdí. *(Rozpláče se.)* Strýčku, jaký to těžký úděl, býti ženou umělce.

DR VĚŽNÍK: Těžší ještě, milé dítě, ženou rádobyumělce!

STRAKOŠ *(usmívaje se opovržlivě)*: O tom budou rozhodovat jiní než vy!

DR VĚŽNÍK: Ano, přísnější než já: příští léta. *(Evži.)* Zle je kráse, které nenese hrdá šíje, pamatuj si to, dítě. Nač tolik krásy dávat za podnož cizí zvůle? Lidé jsou taková zvěř, že pošlapou všecko mimo to, co právě může pošlapat je.

BINKA: Celá moje řeč, pane doktore. Nezasloužil si tak krásné ženy. Zhýčkala ho.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Nejsem vůbec krásná, nehodí se to na mne.

STRAKOŠ: Jakže jste to řekl? Běda kráse, které nenese hrdá šíje? Je to citát?

DR VĚŽNÍK: Stále stejný. Nevysmrká se, aby si to nedoložil Verlainem; a kýchne, až když si k tomu nalezl svolení u Huga.

STRAKOŠ *(podrážděně)*: Nu, jste vy zdvořilý patron, jen co je pravda!

DR VĚŽNÍK: Hlavu vzhůru, drahé dítě! Na každý prst nachytáš jich tucet. Jsi princezna z krve královské, nezapomínej toho. Sám se do tebe zamiluji, budeš-li trpět ještě minutu. Trpící krásná žena, to byl vždycky můj faible. Tomu jsem nikdy neodolal. Víš, že jsem se musil již jednou v životě ze všech sil přemáhat, abych tě nepožádal o ruku? A že jsem se tak dlouho zdráhal vás navštívit, abych se do tebe znova nezamiloval?

BINKA: Moje řeč, pane doktore. Dáma tak krásná, duchaplná, a k tomu ještě pláče: to je také nad mé síly.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(uzardělá)*: Nemučte! Netrapte! Nesnesu toho déle. Neměl jste, strýčku, vůbec uhádnout, co jste uhádl; diskretní by bylo bývalo tvářiti se slepým.

DR VĚŽNÍK: Neměl jsem uhádnout, pravíš. Ale jaký bych to byl lékař, kdyby nevyčetl z pohledu, že zde není všecko v pořádku?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Jest, jest v pořádku! Bude v pořádku! Musí býti v pořádku. Naučím se sebezapírání, stůj co stůj!

DR VĚŽNÍK: Tak: to bys tomu dala. *Tak* bys chtěla zapřít svého starého učitele. Starého anarchistu a atheistu, proti němuž kázalo několik farářů z Podkrkonoší? Starého divousa z hor, jak mu přezdívali; který měl ve štítě „Ni Dieu, ni maître". Zapomenout, k čemu tě vychovával?

BINKA: A to bylo?

DR VĚŽNÍK: Úplné rozvití celé bytosti, užití všech sil! Zharmonisování, které by zabralo co nejvíce složek. Sebenaplnění! Sebecelost! A ty by ses chtěla najednou mrzačit, zapírat, přizpůsobovat nějaké cizí vůli a zvůli?

STRAKOŠ: Staří učitelé jsou tu proto, aby byli vrháni přes palubu v novém stadiu životním.

DR VĚŽNÍK: Kým?

STRAKOŠ: Mladšími! Silnějšími!

DR VĚŽNÍK: A vy se pokládáte za mladšího a silnějšího?

STRAKOŠ *(usměje se pohrdlivě)*.

DR VĚŽNÍK: Přistupte blíž!

STRAKOŠ *(učiní tak, měře ho zlobně)*.

DR VĚŽNÍK: Pozdvihněte mne!

STRAKOŠ *(hledá, kde by ho uchopil)*.

DR VĚŽNÍK: Nu, nebojte se. Nejsem z marcipánu, nepřelomím se vám v ruce. Jen s kuráží do toho.

STRAKOŠ *(marně se o to pokouší)*.

DR VĚŽNÍK: Tak vidíte. A nyní já vás. *(Zdvihne ho jednou rukou a vynese vysoko nad podlahu.)* Pět minut, chcete-li, vás takhle udržím. *(Postaví ho za chvíli na zem.)*

STRAKOŠ *(ošívá se komicky, rovná si límeček na krku; usloupí pak od dra Věžníka na několik kroků a ustupuje ještě o krok, kdykoli se na něho obrátí)*.

DR VĚŽNÍK: Vydržel byste nepřetržitě osm hodin klusu v sedle?

STRAKOŠ *(mlčí)*.

DR VĚŽNÍK: Vidíte; a já tak jezdím. Dovedl byste sjíždět s našich kopců na lyžích den co den v zimě?

STRAKOŠ *(mlčí)*.

DR VĚŽNÍK: Vidíte, a já to dělám. Lovit tetřeva? Vstávat na něho o třetí?

STRAKOŠ *(mlčí)*.

DR VĚŽNÍK: Vidíte. A vyskočit takhle vysoko. *(Skok do výše.)* Nad svou hlavu sice nevyskočím, ale metr třicet přece. Pane, jaké stáří tedy? Tančím, bruslím, plovu, šermuji, zpívám jako dvacetiletý. Hraji tennis, cricket, polo, football, woleyball, cageball. Loni jsem vystoupil na Montblanck. Dvořím se ženám a hvězdám jako dvacetiletý. Dýchám třicet let zhloubky a přes šedesát let prolévám den co den, ať prší, ať slunce svítí, náš drsný horský vzduch svými plícemi. Myslíte, že to neomlazuje? Nečtu vašich novin, neřádím si duši tím sviňstvem; myslíte, že to neomlazuje? Žiji v nejlepší společnosti od Buddhy a Platona až do Spinozy, Goetha a Bergsona. Není dne, abych z nich nečtl stránku nebo dvě. Myslíte, že to neomlazuje?

BINKA: Já podobně cvičím ducha den co den ve větší matematické přesnosti a určitosti; i to zesiluje tělo. Jen výstřednosti fantasie *(s posuňkem proti Strakošovi)* je podrývají.

DR VĚŽNÍK: Na horách o mně říkají, že se mne Smrt bojí; kam přijdu, tam prý přede mnou ustupuje. Je mi pětadevadesát, a já se cítím třicetiletým. Konám-li pochody vytrvalosti, utýrám dvacetileté. Tuhle zdvihl jsem formanský vůz, jemuž se rozsypalo na silnici kolo. Jaké stárnutí tedy? Byl jsem tělesně i duševně starší před sedmdesáti lety, když jsem v Praze studoval medicinu; hotový mladý stařec. Daleko ležely tehdy ode mne prameny zdraví a síly. Pil jsem tehdy z patoků. Dnes nabírám z nejčistších studnic, bez prostředníků, rty stále blíž a blíž jejich vývařisku.

BINKA *(pleskne se do stehna)*: Ale to z vás bude mít radost doktor Obergeist!

DR VĚŽNÍK: Kdo — nebo co to je? Jméno to má pitvorné. Spiritus nebo jen špiritus? *(Naznačuje rukou, jako by si přihýbal z láhve.)*

BINKA: Zatím opravdu těžko rozpoznat, co v něm vězí: šarlatán nebo genius? Tvrdí, že průměrný věk lidstva je sto dvacet let, ale dobrou vůlí a trenáží lze prý to dotáhnout na sto padesát. Pojišťovny by se mohly přitom ovšem pást. Hledá někoho, na kom by mohl tu svou novou methodu vyzkoušet. Táhli by spolů proti Smrti a naučili by žrát tetku z ruky. Ale po-

něvadž si s tou Zubatou nikdo nepřeje bližších styků, chápete, že se mu nedostává pomocníků k jeho experimentům.

STRAKOŠ: Uvidíte ho hned. Originální chlap. Chce se na to habilitovat.

(Zvoní se.)

BINKA: Já jen myslím, že mu schází matematické uvědomění a vůbec matematický duch.

SLUŽKA *(hlásí)*: Pan doktor Obergeist.

STRAKOŠ: Řeč o vlku a vlk za humny. *(Jde mu v ústrety a podává mu ruku.)* Právě jsme na vás pěli chvalozpěvy, za něž by se nemusil stydět ani Paracelsus.

DR OBERGEIST *(drobný mužík s lebkou již prořídlou a malou zrzavou bradkou, za niž se rád poškubává; ostrý pohled za zlatými brýlemi)*: Nu, chvalozpěvy si nechte; nechci býti chválen, chci býti správně chápán. To je kapínek těžší, hehe...

STRAKOŠ: Dovolím si vás představit našemu milému hosti, doktoru Věžníkovi, vychovateli mé ženy.

DR OBERGEIST *(podává ruku Věžníkovi)*: Velmi poctěn.

BINKA *(přistupuje k dru Obergeistovi)*: Servus, asistente; váš sluha a ctitel.

DR OBERGEIST *(poceluje ruku Evži Strakošové, pak Věžníkovi)*: Také medicinae doctor?

DR VĚŽNÍK: Ano; cosi jako medicus campestris.

DR OBERGEIST: Dobrá. Ti jsou aspoň neškodní. Blbnou na venkově po svém; to je konečně taky něco. Ale co přičichlo k fakultě, od pedela až po *(zarazí jej naučená úcta k děkanovi)*..., to všechno blbne po cizím.

DR VĚŽNÍK: Jak to?

DR OBERGEIST: Nu... uloví si svou blbost u souseda; ani tu nemá ze sebe.

DR VĚŽNÍK: My venkovští sprosťáčkové hledíme na vás ze svých dílniček, kde záplatujeme ta lidská těla, jako na zjevení z vyššího světa; my vás nekritisujeme, my vás ctíme. Lékařský badatel je nám cosi jako moderní rek.

DR OBERGEIST *(pokládá náměstku „vás" za singulár)*: Jakže? Vy znáte mé práce?

DR VĚŽNÍK: Vaše práce... to právě ne.

DR OBERGEIST: Jakže? Vy neznáte mých prací? A to chcete být

lékařem, pane? Ani kuršmídem bych vám nedovolil být ve svém novém státě.

DR VĚŽNÍK: Vy jste vynalezl také nový stát?

DR OBERGEIST: Posud ne; ale co není, může být. Všecko vynaleznu. Jen strpení. I vás vynaleznu znova; v lepší podobě.

DR VĚŽNÍK: Nenamáhejte se; jsem s sebou spokojen, jak jsem.

DR OBERGEIST: A to právě je nevědecké, pane, ta spokojenost se sebou samým. Věda revolucionuje celý svět a plyne sama ze zrevoluciovaného ducha. Dnešní medicina na příklad, to je revoluce sama. Staré bouráme, nové stavíme, všecko obracíme vzhůru nohama. Co bylo včera pravda, není jí už dnes. Dnešní medicina je, jak to honem říci, ano... in the melting point... nevím, jak bych to řekl? Musíte vědět, že píši stále jen anglicky, francouzsky, německy; cizí výraz napadá mne vždycky nejdřív.

DR VĚŽNÍK: Nu, to by se řeklo asi na přerodu.

DR OBERGEIST: Nu, dobrá; ale je to jen přibližné. Víte alespoň, co chci říci. Prožíváme dnes ve vědě velikou krisi, jaká se odehraje tak za dva tisíce let jednou. Z ní vychází obroda vědy; a já jsem u nás čelný a snad jen jediný obroditel vědy. Nespokojuji se jen detaily, jdu na kořeny; obrozuji samo lékařské myšlení, pane; vytvářím novou lékařskou mentalitu. Co je vám platno, odstřelíte-li ten nebo onen detailek, když duch mediciny je stále týž? Stojí tedy před vámi muž, který hnul všemi nejvýznačnějšími problémy mediciny: interní, chirurgické, psychické. Víte, co je to vnitřní sekrece?

DR VĚŽNÍK: Ovšemže. Nemáte před sebou vědecké zvíře. Vždyť na té své věrné vartě krkonošské jsem nespal, nýbrž myslil a čtl. Nauku o vnitřní sekreci sleduji od prvních objevů Brown-Séquardových, tedy asi už 35 let.

DR OBERGEIST *(klepe mu na rameno)*: Nu, tím lépe. Pochopíte mne tedy, řeknu-li vám, že stojí před vámi muž, který objevil adrenalin v nadledvinkách.

DR VĚŽNÍK *(hrozí mu prstem)*: Pozor! Pozor! Takhle nabírat mne přece nesmíte. Adrenalin v nadledvinkách objevil, pokud vím, profesor Velich.

DR OBERGEIST: No, no, no! Dalo by se o tom moc mluvit... moc mluvit, kamarádíčku. Nesmíte být lehkověrný a věřit hned kdekterému tištěnému tlachu. To víte, pro lékařský mob se tiskne leccos, co je tak pravda jen na půl nebo na čtvrt huby. My zasvěcenci vědečtí to známe a smějeme se do hrsti. Pravda tedy je, příteli, že na stopě adrenalinu v nadledvinkách jsem byl první já, ale pak jsem to pustil Velichovi. Starý kamarád a dobrý hoch... to víte, co mu neudělá člověk k vůli. A pak, já mám tolik objevů, že mně na nějakém tom všivém adrenalinu nesejde.

DR VĚŽNÍK: Jsem velmi dychtiv. Na příklad.

DR OBERGEIST: Znáte novou methodu anestesie v chirurgii, methodu doktora Obergeista?

DR VĚŽNÍK: Neznám. Znám jen inhalační narkosu celkovou a pak místní umrtvení Schleichovo.

DR OBERGEIST: Dobrá. Dobrá. Tak jest. Ale to všechno je pro kočku, pane. Celý princip Schleichův, a třebas ho zdokonalovali sebevíc, stačí jen tak na nějaký ten žaludek, střevo, ledviny, ale jest pořád ohromné — ohromné, pravím vám — množství případů, kdy se neobejde chirurg bez narkosy celkové. A ta, jak víte, bývá někdy čertovsky lechtivá. Umírá se stále ještě v narkose, pane. Vy víte, že ether a chloroform...

DR VĚŽNÍK *(jako by odříkával z učebnice)*: ... mají různé nedostatky a jsou nebezpečné lidskému organismu; ohrožují centra dýchací a srdeční, dráždí plíce, působí otravně na játra a ledviny.

DR OBERGEIST: Dobrá. Nejste úplné zvíře. Hledá se tedy drahnou dobu ideální narkotikum bez stínů, a přece bezpečně účinkující.

DR VĚŽNÍK: Tak jest.

DR OBERGEIST: A já je našel!

DR VĚŽNÍK: Že o tom nic nevím? Publikoval jste to již někde?

DR OBERGEIST: Aby mně to někdo ukrad, pane? Nevíte, že se ve vědeckém světě krade hůř než na pražských veletrzích? A pak: ten vynález jest jen část vyšší synthesy vědecké, kterou vypracuji v novou hypothesu — jak bych vám to řekl? — přímo kosmicky medicinskou. *(Zadumá se hluboce; pak se vytrhne a křičí.)* Publikovat, pane, v Čechách nové objevy, to je řemeslo tak výnosné jako žehlit dráteníkům manžety nebo dělat manikuru podavačům cihel.

DR VĚŽNÍK: Tak bledě že to s námi stojí?

DR OBERGEIST: Ovšemže. Vzbudíte hned závist svého šéfa a ten vás při první příležitosti přiskřípne tak důkladně, že vám zajde navždy chuť na všecky objevy, hypothesy, methody, generalisace. Pak musíte objevit jen jedinou věc: umění, jak nevyletět na dlažbu.

DR VĚŽNÍK: A jak jste přišel na svůj nový princip anestetický?

DR OBERGEIST: Zcela prostě. Vyšetřoval jsem pacientům dynamický objem tepu a zjistil jsem, že lidé s nízkým tlakem krevním a s malou hodnotou energie tepového nárazu snášejí špatně narkosu a operativní výkony při onemocnění ústrojí dutiny břišní. Šlo tedy o to, zvýšit tento nízký tlak, stupňovat energii tepového nárazu, alespoň po čas operace. Zcela logické, že ano? To leží na dlani, že ano?

DR VĚŽNÍK: A jak jste to provedl?

DR OBERGEIST: Ale dovolte, to je *mé* tajemství. Přece vám nevyžvaním svůj objev. Ani bratrovi bych ho nepověděl. Za rok za dva dovíte se o tom víc v Lancetě nebo v jiném listě anglickém.

DR VĚŽNÍK: Proč anglickém?

DR OBERGEIST: Protože český, buďte jist, by mi takový fenomenální článek prostě nepřijal. Nechci být zlověstným havranem, ale uvidíte, že si má vlast nechá ujít příležitost k historické chloubě, kterou bude jistě můj objev. Není proroka ve vlasti, můj drahý!

DR VĚŽNÍK: Ale nejde o prorokování, doufám, nýbrž o bádání!

DR OBERGEIST: Všecko jedno. To máte jako s mým jiným velkým objevem, mimosítničným viděním. Kdo o tom u nás ví? A přece je to první člen celé nové ohromné myšlenkové řady medicinské. *(Vystupuje na špičky prstů a zdvihá co nejvýše pravici.)*

DR VĚŽNÍK: Mimosítničné vidění? Jakživ jsem o tom neslyšel!

DR OBERGEIST: Vidíte, jak jste zanedbaný. Ale nedělejte si z toho nic. Ani v Praze tomu nikdo nechce rozumět. Vy máte ovšem omluvu, že žijete mimo vědecké středisko. Ale ti lidé v Praze... ne, ne, pro ně není omluvy...

DR VĚŽNÍK: V čem to vězí?

DR OBERGEIST: V tom, že vidíte nejen sítnicí, nýbrž takřka celým tělem.

DR VĚŽNÍK *(zamhouří oči)*: Nevidím nic. *(Učiní několik kroků směrem k Obergeistovi.)* Zašlápl bych vás jako chrousta, kdybych byl odkázán na to vaše mimosítničné vidění.

DR OBERGEIST: Pozor! Pozor! *(Ustupuje před ním.)* Zašlápl byste vědeckou budoucnost své země.

DR VĚŽNÍK *(otevře oči)*: Tak se mně zdá, že mne zase nabíráte!

DR OBERGEIST: Člověče, jak můžete mimosítničně vidět, když máte na sobě všecky tyhle prokláté nátěry, obaly a oděvy *(třepe jím a rve na něm šaty)*. Nejprve pět geologických vrstev špíny na své pokožce...

DR VĚŽNÍK *(trhne sebou, chce ho přerušit, ale dr Obergeist mu ucpe ústa)*.

DR OBERGEIST: ...od prahor až po miocén a pliocén a pak na svém těle ty všecky hadry, pytloviny, širtinky, kanafasy, vlny, bavlny, plátna, grádly, véby, šifony, v nichž se tísní jako hustá mračna všecky vaše tělesné zápachy.

DR VĚŽNÍK *(vydírá se mu z rukou)*: Dovolte! Do-vol-te! Neroztrhejte na mně mé poslední šaty — ty druhé, které mně ještě zbývaly, dal jsem předvčírem jednomu tulákovi; nestály ostatně za víc. A pokud se týče špíny na mé kůži, ujišťuji vás, že jí není, leda ve vaší obraznosti; myji a drhnu se denně celý. A nepáchnu vůbec, ani příjemně, ani nepříjemně. Račte se přesvědčit. *(Vzal ho za nos a přistrkuje mu jej ke svým šatům.)*

DR OBERGEIST *(po chvilce váhání)*: V hrubém, empirickém a nevědeckém smyslu slova snad ne, ale pro vědeckou percepci, to je jiná otázka. Laik tu není naprosto kompetentní; to by mohl rozřešiti jen odborník, s vědeckým nástrojem v ruce. Jsem jist, že jehla mé nové konstrukce, která reaguje ještě na to, co leží za sensoriem lidským — jehla, jíž říkáme pachoměřičská —, vykázala by značnou deklinaci ve směru zápašnosti.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(se smíchem)*: To je štěstí, že nemáme té vaší pachoměřičské jehly v nose: bylo by to jednak dosti nepohodlné, jednak i zbytečné. Ucpávali bychom si jeden před druhým nos a jehla pachoměřičská by se vůbec neuplatnila.

DR OBERGEIST *(pohlédne na ni přísně)*: Je vidět, že nemyslíte

vědecky, madame: kdybychom ji měli v nose, nemusil bych ji pracně s napětím všeho svého intelektu vynalézat. Věda začíná tam, kde přestává příroda. Pamatujte si to, madame. Abych však dokončil o vidění mimosítničném. *(Věžníkovi.)* Kdybyste, pane, žil rok nahý — ano, zcela nahý, i bez plovek, pane, v přírodě v tropickém klimatě ve volném vzduchu, cele prostoupený a nasáklý paprsky slunečními i hvězdnými, ano i hvězdnými, — a nechal se nadto vyživovat zvláštní methodou doktora Obergeista, procitly by ve vašem epithelu funkce, které spí dnes nejhlubším zimním spánkem: a viděl byste celým tělem. Na vlastním těle jsem zkusil. Experto crede Ruperto.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Nedovolil byste, pane asistente, abychom se přesvědčili, jak vidíte celým tělem? Zavázala bych vám oči šátkem a hráli bychom si na slepou bábu. Jestlipak byste mne chytil?

DR OBERGEIST: Pošetilá! To bych musil dříve žít znova celý rok nahý ve dne v noci v tropech a zachovávat zvláštní dietu doktora Obergeista; a dále bych i nyní musil být úplně nahý!

EVŽA STRAKOŠOVÁ: To tedy raději ne. Netušila jsem, že si to žádá takové režie. Ta příprava je opravdu nákladná. To je víc než troje plesové šaty. To jsem hotova zříci se dobrodiní vidění mimosítničného a obmeziti se na svá ubohá kukadla.

BINKA: Má-li je někdo tak kouzelná jako vy, milostivá, lehko se vzdá toho... hm... jak se to honem jmenuje... mimořítničného...

DR OBERGEIST: Mimosítničného vidění, člověče. Nevíte ani, co je to sítnice? Tou vidí každý obyčejný člověk a každé jiné zvíře. Tedy i vy. Ale výjimečný člověk, to je ten, jehož cutis byla vyživována určitou methodou doktora Obergeista a jenž mimo to žije úplně nahý celý rok v tropech, vidí také mimosítničně. *(Zadumá se.)* Ubohá kůže lidská! Jsi zcela vnější povrch, zcela na dosah ruky i oka, takřka pěna těla lidského, a přece nic nebo skoro nic o tobě nevíme. Nebo lépe: nevěděli jsme před doktorem Obergeistem, který položil základy k fysiologické chemii kůže.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Ubohá kůže lidská, važ si doktora Obergeista. Je to tvůj dobrodinec. Pamatuj si to, nevděčná holoto. *(Šlípne se do ramene.)*

DR OBERGEIST *(pokračuje ve svém theoretisování, obraceje se jen k dru Věžníkovi)*: Ano, pane, v tom je ta má nová medicinská mentalita, o níž jsem se vám již zmínil: co nejširší pole ideové, souvislost všeho se vším, veliká, nová, nečekaná synthesa. Lokalistické nazírání, kterému vás učili ve škole, pane, jest medicinské prťačení. Není místních onemocnění, pane; jsou jen dílčí choroby povšechného onemocnění konstitučního. Speciálná pathologie je pro kočku, pane.

DR VĚŽNÍK: Tak naprosto snad přece ne?

DR OBERGEIST *(šermuje rukama)*: Naprosto pro kočku, pane. Blahoslavený krumpáč, který ji dorazí. *(Vykasává si rukávy.)* Já sám jsem jí odboural hezkou forku, pane.

STRAKOŠ: Odbourat je špatná poválečná čeština, asistente.

DR OBERGEIST: Kašlu na češtinu. Já myslím německy, francouzsky, anglicky; vynaleznu, bude-li třeba, universální jazyk.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Raději ne, pane asistente. Té krásy vašeho universálního jazyka bych nepřežila.

DR OBERGEIST: Odbourám češtinu i všecky ostatní jazyky historické.

DR VĚŽNÍK: Jste vy mně nějaký statečný dělník bourač.

DR OBERGEIST: Žádný dělník, pane. To si vyprošuji. Architekt nových budov vědeckých, pane. Ano, ten a nikdo jiný stojí před vámi. Stavím, a jen proto musím dříve bourat. Buduji, pane, nové theorie, nové ohromné generalisace. *(Důvěrně.)* Jsem právě na stopě takové nové generalisaci, kterou skočí lékařská věda o pět set — co pravím? — o tisíc let kupředu!

DR VĚŽNÍK: Já skočím, doktore, s rozběhem šest metrů, ale tolik jako ta věda vámi elektrisovaná bych nikdy nedoskočil.

DR OBERGEIST: Mám já, pane, sedmimílové boty na nohou, ne, pardon, na mozku. Tomu nerozumějí už vůbec laikové.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: V těch bych se bála chodit i myslit, pane asistente. Bála bych se, že v nich uteku ze života. Jsem skromný tvoreček a jsem šťastna, že myslím tak pomalu, jak myslím.

STRAKOŠ: Nu, šnýček, šnýček, lidský slimáček.

DR VĚŽNÍK: Ten růženec jí vzal a zahodil a byli skokem dvacet mil.

DR OBERGEIST: Ano, dobře. *(Směje se.)* Jste vy vtipná kopa, vy venkovský doktůrku. Máte vy za ušima, vy taškáři. *(Důvěrně.)* Jenže je v tom háček, pane. Můj ordinarius nechce mně tak velkou generalisaci povolit. Říká: Ne, vy musíte svou generalisaci náležitě obřezat, aby se vešla do mojí jako klobouk do škatule, kabát do šatníku, želízko do žehličky, šavle do pochvy. Jinak vaše habilitace plove. On má zásady, že generalisace řádného profesora má býti větší než mimořádného a mimořádného větší než docentova.

DR VĚŽNÍK: Ale vždyť je to proslulý demokrat a píše pořád o demokratické praxi životní.

DR OBERGEIST: On je demokrat, ale kvalitativní. Ve vědě musí se sloužit od piky, říká; a kaprál je víc než frajtr a fél víc než kaprál. *(Zoufale.)* Ale já nemohu přece, pane, jeho theorii roztáhnout, již proto ne, že by při tom praskla, a svoji zmáčknout, protože... Nu, chtějte zmáčknout diamant, nejvyšší stupeň tvrdosti. Je to nemožné. A tak má habilitace plove. Jsem vědec evropského jména, ale má habilitace v Čechách plove.

BINKA: Cožpak nemá ten výtečník nějakou svobodnou dceru, aby ji zachytila, dřív než odplove dočista? Jednu tu theorii by trochu zmáčkla, druhou trochu roztáhla a bylo by dobře. Sem se oko přidá, tam se ujme. Ženské se v tom přece vyznají.

DR OBERGEIST: To je právě to, pánové, že nemá žádné dcery. Rozumí se, že bych byl ke každé oběti ochoten... v zájmu vědy ovšem. Vždyť jí přináším oběti takřka od dětství. Ale on...

DR VĚŽNÍK: Vy jste tedy pro profesorské dynastie, pane asistente? A jak bude přitom nezávislé novotářské vědě?

DR OBERGEIST: To je zase vyšší vědecký zřetel, milý doktore, který u mě rozhoduje. Víte přece, že nadání je dědičné. Vysoké nadání vzniká jen výjimečně náhodnými svatbami z lidí bez výběru; mnohem, mnohem častěji se dědí kastovními sňatky v určitých kruzích, na příklad patricijských, úřednických, učeneckých, uměleckých atd. Není možno tedy profesorské dynastie jen tak zhola odsuzovati. Studium genealogie vynikajících lidí zjednalo zde jasno. Woods sledoval příbuzenstvo 3500 známých Američanů a tu zjistil...

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Dost! Ustaňte, asistente! Jen nijakou statistiku! Milosrdenství. Neuduste nás svým věděním.

DR OBERGEIST: Z těchto vyšších vědeckých zřetelů neopovrhl bych tedy býti pokračovatelem profesorské dynastie Valnohovy. Ovšem: ani bohatou ženitbu s vědeckou plebejkou bych zcela nezamítal. Jak pravím, zvykl jsem si přinášet vědě všecky oběti; má obětavost v tomto směru je skoro neobmezená.

BINKA: Ale profesor Valnoha nemá, jak pravíte, dcery?

DR OBERGEIST: Nemá, pánové, dcery! Zjistil jsem to mimo každou pochybu. Ten starý pavián se vůbec neoženil, nezaložil řádné občanské rodiny. Bylo to vždycky zlotřilé, hluboce nemravné individuum. Rozsel pár nemanželských dětí po světě a dost. Pátral jsem po nich, až jsem je všecky vypátral. Dlouho jsem žil nadějí, že aspoň jedno z nich, to poslední, je holka. Ničeho jsem nelitoval, ani času, ani peněz, do Podkarpatské Rusi jsem si po stopě toho posledního potomečka zajel. A víte, co jsem objevil? Je to kluk... celní strážník, grenzjäger v karpatské vesnici Alsóhidegpatak čili po česku v Nižní Studenici. Nejmenuje se ta ratejna jen tak nadarmo Studenice. Byl jsem tam v květnu za ním a omrzly mně tam prsty na nohou, pánové. *(Stírá si pot s čela.)* Takovou všivinu dovede provést profesor svému asistentovi jen na naší fakultě. Všude jinde: vyloučeno!

DR VĚŽNÍK: Je to opravdu zlotřilé individuum, ten váš profesor. Dělat děti a neuvážit ani, hodí-li se za dvacet let k něčemu jeho asistentovi. To je ovšem povážlivý případ utiskování mladé generace vědecké.

DR OBERGEIST: Ale nedosti na tom. Také obecenstvo mně nerozumí, ztěžuje mi nesmírně mé vědecké poslání. Jsem vlastně jediný representant nezávislé vědy lékařské u nás. Kromě mne pouště, až snad na mého stoupence Humprechta Houžvičku; ten hoch slibuje, ovšem nezkazí-li se v pařeništi naší oficiální vědy. Dalo by se tedy očekávat, že bude obecenstvo se mnou sympatisovat. Ale kdepak. Setkávám se s úplným nepochopením i u něho. Marně hledám již rok člověka způsobilého k mým směrotvorným experimentům. Bojí se každý o ten svůj všivý živůtek. Jako by mohlo být na světě většího štěstí než složit jej na oltář vědy.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Après vous, monsieur. Račte jen napřed k tomu obětišti vědy; my za vámi jen o krok.

DR OBERGEIST: Pošetilá! A kdo by pak budoval nové theorie? Stačí na to někdo kromě mne?

DR VĚŽNÍK: Máte pravdu. Svět by se bez nich točil méně vesele. A co žádáte vlastně od svého zkušebného králíka?

DR OBERGEIST: Podmínky jsou ovšem dosti složité: tělesné, mravní, duševní. Nemohu vám to zde dopodrobna vykládat. Vězte jen, že jsem posud nalezl jediného člověka, který jim jak tak vyhovoval; byl to jeden fořt na Slovensku v Tatrách. Ale ten když zvěděl, k čemu jest mně ho třeba, chtěl jíti nejprve k zpovědi a pak mne zastřelit a mou mrtvolu spálit jako mrtvolu čarodějníkovu. Chápete, že jsem troubil k ústupu; věda nemá ráda nemístného heroismu.

DR VĚŽNÍK: A co tedy budete, u všech rohatých, dělat s tím svým morčetem?

DR OBERGEIST: Konečně nic zvláštního tomu, kdo umí myslit vědecky. Laikovi se to ovšem může zdát čímsi šíleným, ano rouhačským. Uvedu ho tedy nejprve do stavu kataleptického zvláštními paprsky své vlastní invence, jímž říkám Z s římskou dvojkou a jimiž zakládám, mimochodem řečeno, vlastně teprve vědeckou aktinotherapii: paprsky roentgenové a radiové emanace jsou pro kočku, nemůžeme jimi po více než dvacetiletém úsilí zmoci ani maligní nádory, sarkomy a karcinomy... vždyť to znáte?

DR VĚŽNÍK *(kývá hlavou)*: Ovšemže.

DR OBERGEIST *(pokračuje)*: Zde v katalepsii zmocním se jeho duše. Z lékaře stávám se mystagogem. Za mého vedení pronikne jeho duše až do říše Smrti. Seznámím ho ještě živého se zásvětím, s nímž se obyčejný smrtelník seznamuje až po smrti.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: To je ovšem výhoda velmi sporná, poněvadž předčasná. Na tu byste mne nezlákal.

DR OBERGEIST: Naopak. Obrovská výhoda! Skutečná výhoda! Zdokonalil jsem nebo lépe od základu přestavěl pithiatickou theorii Babinského, doplnil ji tím, co má v sobě couëism zdravého, a tím zesílil nesmírně duši lidskou. Umožnil jsem jí výboje, o nichž se nám posud ani nezdálo. Člověk takto mnou zocelený přinutí v podvědomí Smrt k ústupu. Přestane-li se jí *tam* báti, naučí-li se *tam* odrážeti její útoky, bude pak na zemi, v životě vědomém, proti ní takřka imunní. Nebude míti moci nad ním, nebude míti skoro k němu přístupu... Ozbrojím, pane, duši lidskou. Zesílím ji tak, že takový člověk umře vlastně, až bude chtít: ani o minutu dřív. A člověk, který se nebude Smrti bát, bude po ní nakonec toužit, bude ji milovat jako milenku těžko dostupnou. Mečnikov o tom jen snil; já to uskutečním, pánové.

STRAKOŠ: Fuj tajvl. To bude pak teprve všecko na světě zaneřáděno dědky a babami, že se nebudou moci slušný mladík a slušná dívka nikde uchytit. To je danajský dar lidstvu, asistente. Za to vám nebude život vděčný!

DR OBERGEIST: Život? Pamatujte si, mladý muži, jednou provždy: po životě se opravdový vědec nikdy neohlíží. Hlavní pro něho je, aby provedl pořádnou vědeckou synthesu všech oborů, generalisaci, o níž se posud těm starým paviánům ani nezdálo. A já to udělal, pane. Ve své koncepci synthetisoval jsem zcela novým způsobem všecky vědy lékařské od sero- a aktino- až do psychotherapie, až do metapsychosy a okultismu: zužil jsem zcela vědeckým způsobem zasvěcení mysterií eleusinských, vynalezl jsem je znova na přísně medicinální basi. A jen tak hravě, en passant, založil jsem *(zarazí se a počítá na prstech)* jednu, dvě, tři, čtyři, pět, *(vítězně)* pět zbrusu nových disciplin lékařských. He, je to snad málo?

DR VĚŽNÍK: Bůh chraň! Naopak, dobrého příliš mnoho. To budou musit, až publikujete svou velikou generalisaci, zřídit pět nových stolic na fakultě a medikové budou musit dělat o tři rigorosa víc. Jak jsem rád, že mám svá za sebou... již víc než sedmdesát let!

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Ale, pane asistente, chyba lávky. Váš pokusný člověk leží posud v katalepsii. Duše jeho těká posud v zásvětí. Jak ji vrátíte zemi?

DR OBERGEIST: Zcela prostě. Pustím na něj jiné paprsky vlastní invence, jimž říkám Z s římskou jedničkou a které jsou jaksi komplementérní s paprsky Z s římskou dvojkou. Ovšem *(škrábe se za uchem)* těch paprsků Z s římskou jedničkou jsem posud nevynalezl, totiž tak napolo již vynalezl, ale přece jim ještě něco schází: právě ta budivost z katalepsie.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(směje se)*: Vy ho tedy v té katalepsii necháte tak dlouho, až zemře.

DR OBERGEIST: A kdyby! Konečně: je to něco tak strašného? Vždyť jsem ho odnaučil zdokonaleným pithiatismem Babinského, umocněným o couëism a synthetisovaným v obergeistismus, báti se Smrti. Nebude mu *tam* nijak zle.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: To máte pravdu: *tam* se nebude již opravdu bát Smrti. S Babinským jako bez Babinského a s těmi ostatními raubíři jako bez nich bude mu již dobře.

DR VĚŽNÍK: Nu, to již pak chápu trochu toho lesníka z Tater. Ten muž měl nos a uměl jím větřit. Měl byste, příteli, rozhodně než se spustíte s těmi paprsky Z s římskou dvojkou, pomýšlet na ty Z s římskou jedničkou. Jsou to naše poslední kolečka; a na ta myslívají nejen opatrné panny, ale i moudří vědci vždycky nejdříve.

DR OBERGEIST: Nu, stane se, stane se. Buďte kliden; s tím já budu brzy hotov. Apropos, znáte dobře pithiatism Babinského? Jinak byste nemohl pochopit, v čem jsem jej zdokonalil.

DR VĚŽNÍK: Dovolte a prokažte mně tu laskavost, že mne již jednou provždy přestanete pokládat za vědeckého idiota. Jsem vzdělaný lékař, byť venkovský.

DR OBERGEIST: Nu, nic ve zlé. Ta nedůvěra ve věcech vědeckých je následek mých zkušeností z fakulty. Moji kolegové a hlavně moji představení jsou totiž absolutní zvířata. Jako na příklad řeknu jim synthesa, a oni nevědí, jak se k tomu tvářit. Je to fialka nebo česnek? Jí se to nebo se k tomu čichá?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Proč to tedy neřeknete česky? Říkejte patlanina místo synthesa, a máte to. Nevím proč, ale slyším-li vás stále hovořit o té synthese, mám dojem, že je to něco velmi nečistého. Kdybych byla vědec, řekla bych druh učeného prasečení, kterému se říká synthesa. Mé mínění není ovšem nikterak směrodatné, jsem jen hloupá ženská.

(Zvonek.)

DR OBERGEIST: A hlavně: která si nevypěstovala vědecké mentality, mnou vynalezené. To je váš hlavní defekt.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Co dělat? Už s ním asi zemru. Jsem tvor málo učelivý.

SLUŽKA *(hlásí)*: Slečna Pistoriusová.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(jde jí v ústrety)*: Buďte vítána. To je hezké od vás, že jste přece přišla. Měla bych bez vás celý večer zkažený.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nemohla jsem vám odříci, když mé přítomnosti zde přikládáte jakýkoli, byť sebemenší význam.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Znáte ty pány? Koho vám mám představit?

DR VĚŽNÍK *(přistupuje, kloně se)*.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(představuje)*: Doktor Věžník, můj nejdražší a nejmladší přítel. Dám-li se někým unést, bude to jen jím. Ráda bych, abyste věděli, kde mne hledat, až zmizím.

DR VĚŽNÍK *(celuje ruku slečny Pistoriusové)*: Má princezna se posmívá pošetilému starci, který se nedovedl zavčas odklidit.

BINKA *(předstupuje, kloně se)*.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Pan Miloš Binka, úředník pojišťovny Čechie, přítel mého muže.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(podává mu ruku, již on poceluje)*.

STRAKOŠ *(přistupuje k slečně Pistoriusové, líbaje jí ruku)*: Já mám ovšem čest a štěstí znáti slečnu již měsíc. A každý den z něho jako když mně pozlatí. Nedovedu být od té chvíle ani mrzutý, ani zlostný. Jakou moc to máte nade mnou, vy kouzelnice?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Jste patrně člověk velmi skromný, když vám stačí k radosti tak málo. Ale znala jsem ještě skromnějšího. Jeden můj starý strýc se usmíval celý měsíc, potkal-li na prvního na dvoře berního úřadu, kam si šel pro pensi, trojbarevnou kočku. *(Spatří náhle Obergeista, který se krčil v pozadí, přistoupí k němu, podává mu ruku.)* Dobrý večer, Alberte. Jak dlouho jsem tě již neviděla! Jako když se do vody propadne! Co stále robíš?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Jakže, vy se znáte s naším slavným badatelem?

STRAKOŠ *(s komickým úžasem)*: A tak důvěrně!

DR OBERGEIST *(v zřejmých rozpacích zavrčí)*: Dobrý večer, Hedvo. Ovšemže, znám se velmi dobře se slečnou, jsme staří přátelé. Ale ta proklatá věda nenechává mně poslední dobu ani chvilky volné; žádá si mne celého pro sebe.

DR VĚŽNÍK: Kdo by to řekl, že je to panna tak žhavá. A pak ji ještě pomlouvají, že je ledová.

DR OBERGEIST: To jest, s jisté stránky máte pravdu. Vy chytráku! Rozžhavit ji je opravdu krušná práce; ale když jednou chytla, drží pak člověka jako v kleštích. Já na příklad kvůli ní přerušil všecky styky, i nejmilejší, tuhle s Hedvou. Co obětí jsem se jí již napřinášel!

DR VĚŽNÍK: Snad ji tím zhýčkáváte. Neměl byste být k ní upjatější? Některým ženským svědčí tužší režim!

DR OBERGEIST: Nemohu jí nic odepřít. A ona to ví. V tom je má bída. Žiji kvůli ní nyní v klausuře.

DR VĚŽNÍK: Ale to jste mohl jít do kláštera a byl by z vás dnes již alespoň převor.

DR OBERGEIST: Máte pravdu, udělala ze mne beztoho asketu.

DR VĚŽNÍK: Má ta mrška lidožravé choutky. Měl byste jí je zarazit, pokud je čas.

DR OBERGEIST *(Hedvě)*: A ty stále učíš? Stále v Košířích?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nezapomněl jsi tedy ještě, kde bydlím? Ovšem že učím, co bych jiného dělala? Jinému mne nenaučili než učit; a i tomu velmi špatně; i tomu jsem se musila doučit.

STRAKOŠ: To není pro vás, slečno. To je, jako kdyby postavil anděla k neckám. Musí vám být špatně, když vidíte před sebou tu uvozhřenou, umouněnou luzu předměstskou. Přál bych si míti z vás herečku. Na jevišti patříte, ne do školy. Viděl jsem vás před rokem v Plzni a nemohu na váš výkon zapomenout. A ten úspěch, který jste tehdy sklidila! Nezatočila se vám z něho hlava?

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(jde k samovaru, který již dlouho vře. Zazvoní na služku, která ihned přijde. Nalévá pak společnosti do šálků čaje a služka je podává.)*

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Netrpím závratí, pane Strakoši; a nikdy jsem ten úspěch nepokládala za víc než za projev shovívavosti k mladé diletantce. Ale pokud se týče mé školy, mýlíte se. Neznám na světě nic rozkošnějšího než ty košířské kluky; nedala bych je ani za slávu Eleonory Duse. Není nic rozkošnějšího než poslouchat rozumy a nápady těch harantů. Vtipní jsou jako čerti. Žádný sebelepší román mne nikdy tak nezaujal jako oni. Vynalézáme všecko znova, od záplaty na kalhoty až do verše básníkova. Jsme Robinsonové zahnaní na pustý ostrov a tvoříme si lidskou civilisaci znova, od abecedy. Mám volnou kázeň...

DR VĚŽNÍK: Co to je, smím-li prosit?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: To je celou hodinu ve třídě tak veselo a hlučno, jako bývá jinde jen v přestávkách. Neokřikuji nikoho, nenapomínám nikoho ani slovem, ani pohledem; může dělat, co chce; třeba se na hlavu stavět, baví-li ho to. A tu se teprve ukáže vyšší pravda: totiž že každý dělá nyní otevřeně, co jindy dělal skrytě; tedy co dělat musí. Teď teprve vyleze z dětí všecko, co v nich je. A ujišťuji vás, že takový pohled na pravdivou duši dětskou, zcela málo posud zpotvořenou věkem i společností, je z nejkrásnějšího, co znám, něco podobného jako moře prvně v životě spatřené. Víš, Alberte, tehdy nad Terstem, když jsem je po prvé spatřila z okna vlaku? Jeli jsme tehdy spolu na Jih...

DR OBERGEIST *(zachrochtá)*: Ovšem, vím. Ale to již je dávno.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Mýlíš se, ani ne dvě leta.

DR VĚŽNÍK: A neunaví vás žíti v takovém nepokoji? To žádá vyvinout několikrát víc pozornosti, úsilí, zájmu než obyčejně?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nu, ovšem, žádá si to dobrých nervů od učitele; já je, bohudíky, posud mám. Ale nemyslíte, že tuhá kázeň neláme také nervů, a sice dětí! Pohodlný učitel si ovšem volnou kázeň nezavede. Ten se vyhne všem volným methodám již proto, že při nich nesmí být líný a musí víc pracovat než děti. To mu ovšem nevoní, a proto jezdí starou kolejí; jak pěkně se mu v ní klíme! A naříká nad ní, jako by ryl novou brázdu na úhoru.

DR VĚŽNÍK: Máte pravdu, úplnou pravdu. Dětí neurastheniků valem přibývá; zvláště v městech, kde není škola vyrovnávána životem a prací v přírodě.

BINKA: I sebevražednost dětí stále roste a zachvacuje věk ranější a ranější. Mám o tom statistiku.

DR VĚŽNÍK: A všude ve styku dvou veličin, vypozoroval jsem, jde v podstatě o jedno: kdo koho potáhne. Kdo moc heká, obyčejně málo táhne. Zvlášť intelektuálové dovedou býti líní až bůh brání; líní i myšlenkově. Raději hodinu přemílat naučené než minutu opravdu myslit; a raději pět hodin fňukat v zděděné melodii než vstát a přiložit ruku k dílu.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Tolik se toho napsalo a namudrovalo o práci, a přece, zdá se mně, lidé nevědí, v čem to vězí. Já si to rozřešila prostě. U mě je práce usnadňovat práci druhým, tedy v mém případě dětem. Práce, která nedovede umenšit práce příští, není mně nějak pravá práce. Chybí jí to podstatné: myšlenka. Je to jen robota.

(Zvonek.)

STRAKOŠ: Nu, usadila jste mne, slečno, jako dávno nikdo. Máte svůj nový pohled na věci a učíte člověka nově se dívat.

SLUŽKA *(hlásí)*: Paní Plískalová, slečna Forejtová, pan Houžvička.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(jde jim v ústrety, podává jim ruku; pí Plískalové)*: Buďte vítána, milá přítelkyně. *(Sl. Forejtové.)* I vy, milá slečno; *(Houžvičkovi)* i vy, pane doktore. *(Představuje pak pí Plískalové a sl. Forejtové pány, dra Věžníka, Binku, Obergeista. Úklony. MUC Houžvička představuje se sám dru Věžníkovi, Strakošovi, Binkovi. S Obergeistem potřesou si rukama jako dobří kamarádi. Nově příchozí za hovoru usedají nebo pijí čaj stoje. Evža Strakošová nalévá jim čaje, služka přisluhuje zákusky, pak služka ven.)*

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(k níž se přidružila H. Pistoriusová, pí Plískalové)*: Jak se máte stále, má milá?

PÍ PLÍSKALOVÁ: Nu, to víte, pláču. Pláču před urnou svého nezapomenutelného. Pláču celé dni, celé noci. Ne, ne, ne, paní Strakošová, netěšte mne. Jsem bezútěšná.

DR VĚŽNÍK: Bezútěšná? Snad neutěšitelná?

PÍ PLÍSKALOVÁ: Bezútěšná! Tak to o mně říká doktor Palička a mně se to tolik líbí. *(Strakošové.)* Víte, že mne musily dvě služky na kolenou prosit, abych k vám šla? Abych se trochu povyrazila? Abych se neutrápila?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: A jak již je tomu dávno, co jste pochovala pana manžela?

PÍ PLÍSKALOVÁ: Pozejtří bude přece dvanáct neděl. Jiné vdovy v tu dobu už chodí do koncertů, do divadel, bruslí, tančí jako by se nechumelilo. Jen já jsem stále bezútěšná! To je ta má strašná citlivost. Mici, říkával mi nebožtík, ty umřeš na tu svou citlivost.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Měla byste se přece jen zabavovat krásnou četbou nebo hudbou: číst Písmo, Shakespeara, Balzaca, Tolstého, poslouchat Beethovena, Schuberta, Debussyho... to nejvíc léčí duši.

PÍ PLÍSKALOVÁ: Ne... ne... ne...! Netěšte mne! To mne ještě neznáte. Já jsem bezútěšná; já chci být bezútěšná. A víte, co mne nejvíc bolí? Že ho zabili doktoři. Já měla vždycky doktory tak ráda; do smrti se nebudu moci podívati na doktora.

BINKA: Slyšíte, doktoři mediciny? Zabili jste milostpaní muže; na věky budete prokleti.

DR OBERGEIST: Tak zlé to snad přece nebude?

PÍ PLÍSKALOVÁ: Pán je doktor mediciny? Ne, nerozuměli jste mně: profesoři mně ho zabili. Těm to nemohu odpustit.

DR OBERGEIST: Já jsem profesor.

DR VĚŽNÍK: Já taky.

PÍ PLÍSKALOVÁ *(Obergeistovi, na něhož chvíli nedůvěřivě hleděla)*: Pán žertuje, pán je příliš mladý, aby mohl býti profesor. *(Pohlédne na Věžníka a zarazí se.)* Ale tenhle pán... snad... Ne, ne, vy jste mně nerozuměli. Profesoři taky za to nemohou. Může snad profesor za ošetřovatelky? Ty, ty mrchy mně ho vlastně zabily. Těm to neodpustím do smrti. Ne, ne, netěšte mne, paní Strakošová. Já jsem bezútěšná. *(Uskočí o krůček, jako by prchala před útěchou.)*

BINKA *(odvádí pí Plískalovou do pozadí)*: Ale, milostpaní, mějte přec rozum. Dáma vašeho mládí, vaší krásy má povinnosti k životu.

PÍ PLÍSKALOVÁ: Myslíte? Můj domácí lékař mně to také říká. Dvaatřicet let, říká, vrcholný rozpuk vaší ženské krásy. Kolik mužů byste mohla oblažit! Ale ne, ne, ne, já *(zacpává si uši)*, já jsem bezútěšná!

STRAKOŠ *(přidruží se k Binkovi a pí Plískalové)*: Přítel Binka má pravdu. Máte povinnosti k nám všem; musíme vás na ně upomínat, ať se vám to líbí nebo ne. *(V živém rozhovoru a gestikulaci stanou v pozadí.)*

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(s Hedvou Pistoriusovou přistupují k slečně Forejtové, s níž zatím v pravém pozadí hovořil MUC Houžvička)*: A ty má rozmilá, odkud ty přicházíš?

SL. FOREJTOVÁ: Z ledu, má drahá paní. Bruslili jsme s tímto panem doktorem zde pět hodin. Podařily se mně dnes ty osmičky,

o kterých jsem ti již před týdnem vykládala. Lidé přestali bruslit a dívali se na mne, viďte, doktore?

MUC HOUŽVIČKA *(svědčí)*: Ano, podařily se vám dnes překrásně.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(směje se)*: Jaká milá ctižádost. U té by se mohli trochu poučit i starší: generálové, umělci, vědci.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(pohladí ji)*: Tak, tak, má líbezná. Jak krásně si ještě hraješ. Později si hrává člověk méně pěkně. Nu, také mně bylo patnáct. Také. Můj bože, kde jsou ty časy? Vody je odnesly, vítr rozfoukal...

MUC HOUŽVIČKA: Dámy odpustí. Musím na slovíčko k svému učiteli doktoru Obergeistovi. Hned jsem nazpět a zase k službám. *(Evža Strakošová, Hedva Pistoriusová a Jiřina Forejtová baví se spolu polohlasitě v pravém rohu.)*

MUC HOUŽVIČKA *(vyhledá v levém rohu dra Obergeista, který se sem uchýlil před ostatní společností a stojí zapředen do svých úvah, oči vrýty do země, rukou si potrhávaje bradku)*: Slyšel jsem včera tu přednášku slavného doktora z Charentonu...

DR OBERGEIST: Nu?

MUC HOUŽVIČKA: Pod psa. Řekli jsme si s Horvátem: To my jsme už dál, díky doktoru Obergeistovi.

DR OBERGEIST: Tak vidíš. A takového hluku se s těmi cizími nulami nadělá. A konec konců musíte si říci: Máme to doma lepší.

BINKA *(který se zatím oddělil od pí Pliskalové, přistupuje k této skupině; zatahá za rukáv dra Obergeista)*: Pane asistente, tohleto by byla oběť na oltář vědy. *(Ukazuje bradou na pí Pliskalovou.)* Kupčucha pudová a prachová. Mnoho jí do miliónku neschází, nemá-li přes něj. To by se pak dělala nezávislá neoficiální věda!

DR OBERGEIST *(zbystří sluch i zrak)*: Myslíte? Já, jak víte, jsem z vyšších vědeckých zřetelů spíše pro dynastie profesorské. Ale konečně... Pro vědu jsem hotov i k téhle oběti. Pravíte, že má přes milion?

MUC HOUŽVIČKA *(hltá ji taktéž očima)*: I já mám již čas myslit na budoucnost své vědy.

BINKA: A co myslíte, že je statistika? To snad není věda? Ta se snad živí vzduchem? Což je vědou jen ta vaše blbá zkoumavka s bakteriemi?

DR OBERGEIST: Táák? Blbá? Říká mimořítničné vidění, a chce urážet medicinu.

BINKA *(odděluje se od nich)*: Poroučím se, vaše vědecká nadutosti, pardon, slovutnosti.

DR OBERGEIST *(Houžvičkovi)*: Jdi za ním, ať nám netropí ostudu. Drzoun.

MUC HOUŽVIČKA *(spěchá za Binkou a vysvětluje mu něco)*.

DR OBERGEIST *(rozchodí se zase do kruhu, s očima nepřítomnýma, v dumách a myšlenkách. Přitom se střetne s Hedvou Pistoriusovou, která se oddělila od Evži Strakošové a úmyslně vstoupila do jeho dráhy)*: Pardon, pardon. *(Zdvihne hlavu.)* A to jste vy... pardon, to jsi ty, Hedvo. Kuju v hlavě právě nové theorema, a tu jsem slepý, hluchý... slepý, hluchý jako lokomotiva. Vlastní matku bych mohl v takové chvíli přejet.

DR VĚŽNÍK *(seděl dosud v křesle a pil čaj; zdvihl se, jakmile se střetla Hedva Pistoriusová s drem Obergeistem, přiblížil se k nim, takže slyší jejich rozhovor, nepozorován jimi)*.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: To jsem musila až sem, abych tě uviděla po tak dlouhé době? To ti již zarostl chodníček ke mně kopřivami?

DR OBERGEIST: Nemám času prostě! Pochop to! Věda si žádá celého člověka; odere ho až na kost, nic nenechá druhým. *Všichni* jí musíme přinášet oběti: všichni! Pochop to!

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Chápu zcela dobře. A odcházím z cesty ne jí, ale tobě. *(Odvrátí se od něho a zaměří k Evži Strakošové.)*

DR OBERGEIST *(potřásá chvíli hlavou; pak se zase rozchodí v dumách do kruhu)*.

DR VĚŽNÍK: Prokletí dva janci! I tenhle Obergeist, i tamten Strakoš! Takové dvě rozkošné ženy je milují, a oni jen po nich tlapat svými chlapskými okutými dřeváky. Kunti! Vás bych rád vyléčil z té vaší surovosti.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(kolem níž se zatím v pravé polovině scény seskupil kroužek hostí, stále rostoucí, jimž cosi vykládala, volá na Věžníka)*: Strýčku! Strýčku! Buďte tak laskav a pojďte nám povědět, jak tomu bylo tehdy o povodni, kdy jste zachránil pět lidí od utonutí.

DR VĚŽNÍK *(rozmrzen, že ho někdo chválí, uzardělý a nasupený, zvolna přechází k Evže Strakošové. Za jeho hovoru všichni přítomní*

utvoří kolem něho kruh, až na dra Obergeista, který kolem nich krouží jako jestřáb, měře si je zezadu, tu přistupuje k nim, tu odstupuje od nich a mumlaje, zřejmě rozčilen, různé věty jako: Ovšemže. Ale ne. To se musím přesvědčit): Nikoho jsem nezachránil, abys to věděla, ty pošetilá všetečko. To je taková hloupá legenda. Vždycky se při takových příležitostech naloží chvála na někoho, kdo k ní přijde jako slepý k houslím, a nakydá hana na někoho, kdo si jí zasloužil stejně málo.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Není pravda! Vždyť to bylo ve všech listech. Navrhovali vám tehdy vyznamenání, ale vy jste odmítl.

DR VĚŽNÍK: Nu, to dojdeš daleko. Drž se jen vždycky toho, co bylo v listech. V listech bývají z devadesáti procent lži nebo nesmysly. V takových chvílích katastrofy neví si nikdo rady. Každý, každý, pravím ti, dělá zbytečnosti a hlouposti. Ty jedny mají však náhodou jakýsi zdánlivý úspěch, protože jim přispěly na pomoc okolnosti, s nimiž jejich původce nepočítal a o nichž vůbec nevěděl, ty druhé ne, protože se proti nim postavily tytéž okolnosti. A pak přijde sebevědomé P. T. veřejné mínění a dekretuje tvůj P. T. prázdný soud. Řekne, že X Y projevil v tu těžkou chvíli vzácnou duchapřítomnost, našel osvobodivé slovo, dal šťastnou direktivu, usměrnil chaos a jak již jsou ty všecky strakaté fráze, kdežto vpravdě pan X Y stál při tom v stejně skopové póze, kam ho náhoda postavila, jako pan A B nebo P Q. Přijeli tehdy pionýři z Josefova a já jsem vstoupil do jednoho jejich pontonu ne proto, že jsem chtěl někoho zachraňovat nebo býti někomu užitečný, nýbrž prostě proto, že nemohu vidět loďku a nelézt do ní. Jsem totiž zuřivý vodák, vodník, vodomil, vodnář, lodník, bárkář, maňáskář, jachtář. A tak jsem jezdil po rozvodněné řece a pomáhali jsme lidem, kteří seděli v podvlékačkách nebo ve spodničkách na hřbetech svých střech, do pontonu; některým jsme podali ruce, jiným jsme nastavili žebřík. To bylo všecko. Nestojí to za řeč. Nebylo to všecko ani tolik jako nedělní hasičské cvičení na vsi. *(Vykřikne bolestí. Obrátí se za sebe; tam stojí dr Obergeist, v ruce jakýsi strojek o dvou jehlách, blaženě se usmívaje.)*

DR VĚŽNÍK: To vy jste mne bodl, člověče? Co to tropíte za hloupé žerty?

DR OBERGEIST: Klid, kolego. Zkouším jen vaši irritabilitu a spolehlivost innervačních drah strojkem vlastní konstrukce. Máte index 9,9. Úctyhodné! Gratuluji vám. Mohu vás potřebovat, člověče. Radujte se!

DR VĚŽNÍK: Blázníte? K čemu?

DR OBERGEIST: Ke svým experimentům, jež odzbrojují Smrt. Ke svému tažení proti Smrti. Pozoruji a měřím vás již pět minut, aniž o tom víte, a vyhovujete mi. Radujte se! Vy mi nahradíte toho fořta z Tater, který se poslední chvíli zpáčil. Posloužíte vědě. Není jiné pravé radosti na světě než sloužiti vědě.

(Zvonek.)

DR VĚŽNÍK *(skáče o jedné noze bolestí)*: Kat vás sper i s vaší vědou!

SLUŽKA *(hlásí)*: Pianista je zde.

PIANISTA *(vejde, ukláněje se)*: Dobrý večer přeji panstvu vespolek.

STRAKOŠ: Vítejte, mistře Pohono. Čeká vás toužebně devět párů elektrisovaných nohou, které pálí do chodidel parkety pekelnými plamínky jako zebru poušť africká.

PÍ PLÍSKALOVÁ: Ježíši! Mne nepočítejte! Já jsem bezútěšná. *(Tváří se pohněvanou a hrozí prstem Evži Strakošové.)* Proč jste mně neřekla, paní Strakošová, že se bude dnes u vás tančit? Nebyla bych přišla. To není hezké od vás, takhle mne zaskočit.

STRAKOŠ *(odvádí pianistu do vedlejšího pokoje, odkud za chvíli zazní první takty shimmy, a vrátí se mezi hosty. Instinktivně se oddělí ženy od mužů; muži seskupeni asi ve středu pokoje. Jiřina Forejtová, Hedva Pistoriusová, Evža Strakošová utvoří skupinku blíže dveří, které vedou do tančírny.)*

PÍ PLÍSKALOVÁ *(uprostřed mezi oběma tábory)*: Co dělat? Poraďte mně! Nemohu přece těm pánům zkazit radost; to by bylo nekřesťanské. Toho by si ani můj nenahraditelný nepřál. *(Přeběhne ke skupině dam a postaví se tak, aby byla první na ráně.)*

DR VĚŽNÍK *(rozhlíží se po ženách, kterou si vybrat)*.

DR OBERGEIST *(Věžníkovi)*: Jakže, vy tančíte? Snad ne moderní tance?

DR VĚŽNÍK: Právě ty. Jsem jejich vášnivý milovník. Shimmy, foxtrot, jazz, tango, two-step, floridu... všecky.

DR OBERGEIST: A dovolte, kolik je vám let?

DR VĚŽNÍK: Ne vždycky stejně. Mluvím-li s vámi, jsem starší než nejstarší egyptská pyramida. Usměje-li se na mne paní Evža nebo slečna Hedva, je mi okamžitě dvacet.

DR OBERGEIST: Nechte špatných vtipů. Já myslím podle křestního listu.

DR VĚŽNÍK: Pětadevadesát let, devět měsíců, třináct dní a *(vyťáhne hodinky)* sedm hodin patnáct minut. Byl jsem dost vědecky přesný? *(Rozběhne se křepce ke skupince dam; pí Plískalové, která se naň vyzývavě usmívá.)* Promiňte, milostpaní, ale vy jste pro mne moc stará. Já tančím jen s tanečnicemi kolem dvacíti — rovný s rovnou; jen ty mne inspirují jak náleží k pošetilostem. A v tomto případě jen s tou, kterou vášnivě miluji a vždycky jsem miloval — s paní svého srdce. *(Pokloní se před Evžou Strakošovou a odvádí ji do tančírny.)*

PÍ PLÍSKALOVÁ *(hněvivě)*: Dědek nezdvořilý! Což myslí, že bych s ním vůbec šla?

BINKA: Čertovský chlapík. *(Přistoupí ke dveřím a zírá chvilku za ním.)* A tančí opravdu jako provazolezec. Ten bude žít do sto dvaceti. Ubohá pojišťovna! *(Strakošovi.)* Být tebou, Jiří, bál bych se o paní Evženii. Ďábel nikdy nespí!

STRAKOŠ *(usměje se kysele)*: Přeji každému plné svobody, i své ženě. *(Pokloní se před Hedvou Pistoriusovou a odvádí ji do tančírny.)*

BINKA
MUC HOUŽVIČKA } *(míří zároveň směrem k pí Plískalové).*

MUC HOUŽVIČKA *(předběhne Binku o půl kroku)*: Dovolte, až po mně.

BINKA *(jako by se nechumelilo, obrátí se k slečně Forejtové a pokloní se)*: Vždyť já mířil vlastně k vám; o nějaký ten stupeň se člověk lehko zmýlí, není-li náhodou civilní geometr.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(směje se jako rozpustilá školačka)*: Neomlouvejte se mně, pane Binko. Já jsem dnes po prvé dělala na ledě báječné osmičky a beru život ještě jako tělocvik. *(Zavěsí se do něho a odchází s ním do tančírny.)*

MUC HOUŽVIČKA *(nabízí rámě pí Plískalové)*: Prosím, milostivá paní.

PÍ PLÍSKALOVÁ *(s úsměvem se do něho zavěšuje)*: Také medicinae doktor?

MUC HOUŽVIČKA: Posud jen kandidát!

PÍ PLÍSKALOVÁ: Tím líp. Zůstanu si aspoň věrna. Neprohřeším se na své zásadě. Já chci zůstat bezútěšná. *(Odchází s ním do tančírny.)*

DR OBERGEIST *(stojí chvíli mezi dveřmi, hledě na tančící; pak se odvrátí a mne si ruce)*: All right. Ten chlap tančí opravdu, jako by měl ďábla v těle. Heureka. To je přímo ideální zkušebný králík. Vybojuje mi jistě můj vědecký boj. S ním vyhraji své tažení proti Smrti.

OPONA

Jednání druhé

Prostorná lékařská laboratoř dra Obergeista v podkroví domu pí Plískalové v Dejvicích. Vypadá jako malířský atelier, jenže i všecky stěny jsou ze skla, nejen střecha, která jest pohyblivá: možno ji vytáhnouti do výše nebo spustiti mechanismem pák a kladek. Ve zdech i ve střeše jsou nadto různá okénka, která možno snadno otevřít a jimiž pronikají pak přímo paprsky slunečné i hvězdné.

Jest dopoledne, laboratoř zalita jásavým jarním sluncem, které ji prostupuje celou a nadnáší: jest to, jako by skleněná loď plula do oblak. Všude jakési veliké roury, jakoby dalekohledné, ale složené z různých barevných skel a mosaze, cínu, železa, mědi, stříbra; mají za účel zachycovati slunečné paprsky a rozkládati je určitým způsobem. Několik stolků, na nich mikroskopy s bakteriovými kulturami. Dále thermostat neboli množírna, krychlovitá skříň o dvojitých stěnách, v níž se pěstují kultury bakteriové. Uvnitř ní přihrádky se zkumavkami, vloženými do nakloněných čtyřhranných mís; na jejím povrchu teploměr. Sem tam blízko podlahy statistické tabulky a diagramy. Na jednom stolku deníková kniha, t. zv. protokol, do níž zapisuje dr Obergeist svá pozorování. Prostřed atelieru vyvýšené prázdné lůžko — jen sklo a kov — obstavené také některými nástroji v hlavách i patách; v patách zejména nástroj asi půl druhého metru dlouhý jako strojní puška, na třínožce postavený, míří přímo do hlav lože. Toto lůžko jest postaveno na skleněných nohách ve zvláštním nízkém tubu vodou vyplněném. Podlaha posypána pískem. Dále jest v atelieru ještě nejnutnější nábytek, neboť dr Obergeist zde bydlí i spí: prostá železná postel, takovéž umývadlo, šatník.

Poněvadž dr Obergeist nedovolil postavit ani jediné masivní zdi, vchází se do atelieru padákovitými dveřmi, v podlaze umístěnými; host vynoří se, jako by přicházel z podzemí.

Dr Obergeist prochází se v hluboké myšlenky ponořen, oděn v bílý lékařský plášť, po své laboratoři, čechraje si kozí bradku a mumlaje něco. Klepá se na padákovité dveře.

DR OBERGEIST *(přeslechne první zaklepání. Klepe se důrazněji)*: Volno!

ĐR HOUŽVIČKA *(zřejmě úločně naladěn)*: Dobrý den! Proklaté hnízdo! To se člověk udýchá a zašpiní, než se sem dostane!

DR OBERGEIST: Věda není nic zábavného, milý hochu, žádá si obětí. Před vítězství položili bohové pot... to věděli již Řekové. A greenhorn jest od toho, aby si brousil trochu své všetečné rohy a učil se umění obětovati se vědě. Trochu sebezapření, mladý muži!

DR HOUŽVIČKA: Tu písničku slyším stále; už mne omrzela. *(Rozhlíží se po laboratoři.)* Jak to pokračuje? Budete brzy hotov? Dělejte, ke všem rohatým. Táhne se to nějak jako povidla... ta vaše věda.

DR OBERGEIST: Taková synthesa, jako je moje,... víš, to není maličkost. Ještě něco vázne. Tady s tím lůžkem. Podle své theorie musím isolovat lože nemocného co nejvíce od země, od všech jejích vlivů. Vydat je co nejvíce světlu slunečnému i hvězdnému, ovšem upravenému methodou doktora Obergeista, a více ještě: efluviím etherným. Můj ideál by byl, kdyby mohlo viset mezi nebem a zemí, bez každého závěsu, bez každé opory.

DR HOUŽVIČKA: Nu tak z něho udělejte Mohamedovu rakev v Mekce: ta plove prý ve vzduchu. Ostatně Einstein tvrdí, že není žádného etheru. Jak s tím srovnáte svou theorii o efluviích etherných?

DR OBERGEIST: Kvark. Einstein je nesmysl. *Já* mám pravdu. Co *mně* stojí v cestě, jest pochybené.

DR HOUŽVIČKA: Jak to víte?

DR OBERGEIST: Poněvadž jsem se naučil správně medicinsky myslit. To ti doporučuji a nikdy nezbloudíš. Řekni si vždycky před každým problémem: tohle *je* medicinské myšlení a tamhleto *není* medicinské myšlení. Může takový Einstein myslit medicinsky? Vždyť je to hvězdář. Nu tak vidíš.

DR HOUŽVIČKA: A jak když stojí medicinské myšlení proti medicinskému myšlení. Názor proti názoru, a obojí je hájen školenými mediky? Tu je obojí správné?

DR OBERGEIST: Nesmysl; jen jedno může býti správně medicinsky myšleno; druhé už ne.

DR HOUŽVIČKA: A jak poznám to první?

DR OBERGEIST: Jak? Pošetilče. Zcela prostě. Tím, že se naučíš myslit methodou doktora Obergeista.

DR HOUŽVIČKA *(drze)*: Nu... to bych se někdy říz. To radši ne! Holenku, mne už nebudete dlouho vodit za nos. Mně se zdá, že vám měkne mozek, asistente. To mínění se o vás již ujímá na fakultě.

DR OBERGEIST: Co to blábolíš, drzoune?

DR HOUŽVIČKA: Mluvte se mnou slušněji, ano? Jsem již dosti vyspělý ve vědě, abych vás mohl soudit. Čpíte mně příliš šarlatánem, chcete-li to vědět. *(Pokrčí rameny.)* Ostatně, přišel jsem vám jen říci, abyste dělal... Nejdéle do týdne musíte mně vyklidit tuhle laboratoř. Také já jsem na světě; také *já* mám *svou* vědu; také *já* mám k ní povinnosti. Nu... nepulte na mne své mimosítničné oči... už je tomu tak.

DR OBERGEIST *(celý zrudl, lapá po vzduchu)*: Ty že máš svou vědu, ty, usmrkanče? Ty se musíš teprve učit na ni dívat, ty slepýši slepý. Ty ovšem mimosítničně nevidíš, poněvadž nevidíš nic ani sítnicí. A ne slepýš... had jsi, jedovatý had, kterého jsem si hřál za ňadry a jenž mne teď uštkl. Já starý důvěřivý blázen...

DR HOUŽVIČKA: Nechte si své citové výlevy. Exaktnímu vědci špatně sluší takové obstarožné deklamánky. Já jsem pro anglickou věcnost a stručnost. Meritum je mně tohle. Vy víte velmi dobře, že tuto laboratoř dala přestavěti z malířského atelieru *moje* přítelkyně paní Plískalová — bydlili v něm ostatně plavajzníci, od nichž neviděla nikdy ani groše, takoví dalesáci, kubisti, futuristi a jiná trklá čeládka. Dala tu laboratoř vybudovat paní Plískalová na *moji* radu... pro svobodné, nezávislé bádání vědecké.

DR OBERGEIST: Nu ano, to je právě pro mne. Já representuji v této zemi svobodnou nezávislou vědu lékařskou.

DR HOUŽVIČKA: O tom by se mohlo moc povídat; ale nechci se s vámi přít. Meritum je mně v tom, že budu ji pěstovati od nynějška vedle vás já. Musím ji chránit, abyste vy jí nenapravitelně nezkompromitoval svými fantastičnostmi. Na *moje* doporučení byla vám tato laboratoř propůjčena, na *moji* radu odejme vám ji nyní *moje* přítelkyně.

DR OBERGEIST: Snad si nechceš, lotře, tu babu vzít? Vždyť je aspoň o deset let starší než ty.

DR HOUŽVIČKA: A kdyby? Myslím, že byste býval první, kdo by byl bral, jen kdyby byla o vás stála. Sám by se pro ten cancourek úspěchu snad s čertovou babou pářil, a mne bude moralisovat.

DR OBERGEIST: Držte mne! Nebo se zblázním! To štěně si mne dovoluje mistrovat.

DR HOUŽVIČKA: Bohužel. Nechal jste to tak daleko dojít, že je to nutné. Zmistrují vás ostatně brzy jiní, významnější než já. *(Povýšeným hlasem, jako by čell orlel.)* Jste fantasta, pane, a ne exaktný vědec.

DR OBERGEIST: Zadrž, nemám-li tě zardousit.

DR HOUŽVIČKA *(krčí rameny)*: Ostatně, nač se s vámi hádat. Meritum pro mne je: ven s vámi, protože laboratoř je nyní moje!

DR OBERGEIST: A tohle mně... mně..., který jsem obětoval všecko vědě: mládí, úspěchy hmotné a postavení úřední?

DR HOUŽVIČKA: Blázen, kdo by vám věřil. Vypadá to jako boj o vědu, a zatím je to starý darwinský boj o život: struggle for life, a ne for science. Já už se taky učím anglicky, pane, a brzy půjdu taky do světa. Já už jsem vašemu poručníkování odrostl.

DR OBERGEIST: A což moje adaptace tohohle mizerného špýcharu? Vědeckou výstroj přinesl jsem sem přece já. A celá cena jeho je v ní! Tohle všecko jsou vědecké nástroje *mé* invence. Ty si nenechám ukrást nikým!

DR HOUŽVIČKA: Buďte kliden! Nikdo na to nepomýšlí. Odmontujte si jen své pochybné inštrumenty a složte si je ve sklepě nebo na půdě, máte-li nějakou. Myslím, že už jich nebudete potřebovat. Vaší vědecké slávě bude brzy odzvoněno. Napověděl mně to již profesor Valnoha...

DR OBERGEIST *(zařve)*: Cože? Ty že jsi se přitřel k mému otcekému učiteli a příteli? Hade! Hade! Hade! Já opustím své vlivné asistentské místo, abych se mohl zcela věnovat svým dalekosáhlým experimentům a dobudovat svou velikou generalisaci...

DR HOUŽVIČKA *(paroduje ho)*: ...a had se vplazí zatím do opuště-

ného hnízda, zaujme moje místo, pro něž je lépe kvalifikován než já.

DR OBERGEIST *(přestane náhle jako pod jakousi tajemnou sugescí tykat Houžvičkovi)*: Jakže, vy jste zaujal již mé asistentské místo, onu význačnou funkci v organisaci našeho vysokého učení?

DR HOUŽVIČKA: Posud ne, ale mám je slíbeno a dostane se mně ho brzy. Zapomínáte, že to není váš majetek, nýbrž funkce kliniky, kterou si obsazuje její přednosta silou, o níž jest přesvědčen, že jí bude co nejvíce na prospěch; a to jsem v tomto případě já.

DR OBERGEIST: Ale, ale, to není možné. V tom musí být mýlka, nedorozumění. Vždyť můj otecký učitel a přítel profesor Valnoha sleduje se zcela výjimečným zájmem mé směrotvorné experimenty. Projevuje plné pochopení, ano, mohu říci otecckou přízeň mému bádání. Dává si mnou jednou týdně referovati o jeho pokrocích... ano, jednou týdně, v pátek u Ježíška... Slíbil mně dokonce na dnešek svou vzácnou návštěvu... sem... do tohoto holubníka. Chce se sám vlastníma očima přesvědčiti o některých výsledcích mých bakteriocidních method aktinických, zejména paprsků ypsilon odnož alfa. Vždyť já v něm ctím a vždycky jsem ctil nestora české vědy lékařské, takřka jejího otce a zakladatele...

DR HOUŽVIČKA *(při poslední větě významně kašle, pomrskávaje se hůlkou po stehnech)*.

DR OBERGEIST: A snad ne? Můžete říci na své svědomí muže a vědce, že ne?

DR HOUŽVIČKA: Pokud vím, tituloval jste ho stereotypně starý pavián, neříkal-li jste mu pro změnu starý orangutan nebo kartouzník. To je ovšem methoda úcty k zakladateli české vědy lékařské poněkud podivná; snad značka doktor Obergeist?

DR OBERGEIST: Ale, ale, kolego, což nechápete, že jest to jen výraz intimity, jakési, jak bych řekl, mužné něhy a cudné oddanosti... *(S pathosem.)* Ano, *magnus parens* české vědy lékařské, pravím, byl mně vždycky a jest mně profesor Valnoha. A pokud se týče té mé ohromné generalisace, já jsem mu již řekl: jestli vás jen trochu mrzí, mistře, její rozměry, řekněte si, obřežu ji, ano, obřežu ji, aby vás nepohoršovala. Pro jednu takovou všivou generalisaci se snad neznepřátelím s tak velikým badatelem, jako je profesor Valnoha. Vždyť je to náš český Pasteur a Charcot v jedné osobě a v novém, zlepšeném vydání.

DR HOUŽVIČKA: Nadivno sluchu! Co to vnímám... bubínkově či mimobubínkově? Tyhle tóny to je něco zbrusu nového v ústech vědeckého nadčlověka doktora Obergeista!

DR OBERGEIST: Naprosto ne, kolego, naprosto ne... Rozpomeňte se dobře na naše minulé hovory. Již tam naleznete k nim the forerunners... jak to honem říci?... ano... předznamení, víte?

DR HOUŽVIČKA: Nápovědi, myslíte? Nu, musil by je hledat člověk nejostřejším mikroskopem, aby je nalezl.

DR OBERGEIST: A pak: zlatý člověk, ten profesor Valnoha! Poslyšte, to spojení velkého vědce a zlatého srdce je tak vzácná věc u nás. A jeho mentalita vědecká, na kterou kladu právem tak velkou váhu? Povídám vám, jen u Babinského našel jsem něco podobného. A pak u Pierra Marie... víte toho, co rozbil Brocovu lokalisaci artikulované řeči... víte, domněle v zadní třetině třetího závitu čelního na levé straně. Ale náš Valnoha je ještě výš než ten Pierre Marie. To jest: oba mají stejnou methodu medicinálního myšlení, víte, to spojení objektivného pozorování s vnitřní zkušeností, experimentu s vnitřní empirií. Víte, kolego, *tudy* vede cesta do budoucnosti. A ukazatelem je tu náš Valnoha. Ano, pane, člověk musí zhlédnout cizinu, aby si dovedl vážit jak náleží domácích mistrů. Vy ho nedovedete ještě ocenit, vy jste na to příliš mladý a nescestovalý.

DR HOUŽVIČKA: Nu, nestarejte se, já se tomu od vás již přiučím. Co vy zde pyskem, to já zítra tiskem. Co vy zde kdákáte do vzduchu, fixuji já na papír pro tisk. A sice ihned, jakmile přijdu domů. Za měsíc, za dva je to venku jako *mé* ocenění profesora Valnohy.

DR OBERGEIST *(vrhá se na něho pěstí a řve)*: Ty tedy tak, zmije? Oloupen, okraden! Pomoc! Vědecká krádež! Policie! Policie!

DR HOUŽVIČKA *(supě ovine ho pažemi)*: Zvíře!

DR OBERGEIST *(duse se)*: Pomoc! Boa constrictor! Zloděj! Vrah!

(Zápolí spolu s velikým hlukem, potácejíce se z rohu do rohu; přitom převrhnou stolek s protokolem dra Obergeista, který pošlapou.)

PÍ PLÍSKALOVÁ *(vyjevená, v ranním župánku, vlasy na papilo-*

lech): Pánové, co se to tu děje? Vždyť se nade mnou strop boří. Všecko se třese. Podobizna mého nebožtíka muže spadla se stěny. Co to vidím? Pánové se tu perou jako chasníci o posvícení. Já jsem z toho bezútěšná.

(Oba soupeři, dři Obergeist a Houžvička, se rozpletou a civí na ni vyjeveně; v rozpacích si rovnají potrhané límce a kravaty, vyssávají ústy krev ze škrábů a odřenin na rukou atd.)

DR HOUŽVIČKA *(vzchopí se první)*: Ruku líbám, milostivá paní. Nemohu za to. Vrhl se na mne... to není člověk, to je šelma. Ten by pro tu svou pitomou vědu doved i zabít.

DR OBERGEIST: Neposlouchejte ho! Je to zloděj. Vědecký zloděj! Ukrad mi vědeckou karakteristiku mého drahého učitele profesora Valnohy. Sám se tím chlubil. Dovolám se policie, soudu. Republika musí chránit duševní vlastnictví. S tím se zřítí všecko... všecko... i soukromé vlastnictví, i rodina.

PÍ PLÍSKALOVÁ: To bych moc pochybovala, že by vás tuhle pan doktor *(ukáže na Houžvičku)* chtěl okrást. Ten nevypadá podle toho, aby kradl, a dokonce takové hlouposti jako je kata... karakteristika ňákého Šejnohy. *(Přísně.)* Vy však, pane Obergeiste, zneužíváte mého pohostinství. To je věc očitá a dokazatelná. Budíte již dávno pohoršení v domě. Lidé myslí, že čarujete; a jiní zase, že vykládáte karty. Tuhle mne někdo zastavil, a že prý mám v domě peněžokazeckou dílnu. V zimě jste se nechával polívat studenou vodou a vykládal jste se pak nahý... ano, pane, docela nahý, ani ne v plovkách, na prkně tuhle z okna. Služky z vůkolních domů vás viděly. Je to proti mravopočestnosti, pane, a na to je paragraf.

DR OBERGEIST: Ale já dělal jen po Chodounském pokusy na svém těle, abych rozhodl ještě některé sporné případy, je-li nebo není-li nastuzení příčinou onemocnění.

PÍ PLÍSKALOVÁ: Takové pokusy si dělejte někde v blázinci, pane, ale ne v počestném domě měšťanském. *(Zalomí rukama.)* Mám já to neštěstí, můj ty nebožtíčku Vavřinče, se svou dobrotou, se svou pohostinností. Měls pravdu, ta se dnes nevyplácí. Předtím měla jsem tu takové mazaly, kteří neměli groše a chtěli mně namísto činže platit svými čmáranicemi. Jeden z nich chtěl mne docela vyportretovat místo nájemného. Panenko Maria Svatohorská, to bych byla dopadla! Pak jsem si dala

říc a přestavěla jsem pro vás ten atelier, abyste měl kde kuchat ty své německé myši a preparovat to boží sluníčko — pánbůh mi hříchy odpusť... To jest přestavěla jsem ho pro tu vědu... jako pro tu pravou vědu, jak říká tuhle pan doktor! *(Ukáže na Houžvičku.)* A co z toho mám? Jsem z toho celá bezútěšná. Vy jste rozkřičel můj dům, několikrát jste mně strop rozmočil tou vodou, co na ní plove tahle hloupá kukaň *(ukáže na lůžko v koutě)*, ... co se z ní nikdy nic rozumného nevylíhne... a dnes jste se mně moh probořit na hlavu a zabít mne. Děkuji pěkně. A teď bude sem ke všemu ještě volat policii!

DR OBERGEIST: A zavolám ji! Na něho i na vás! On krade a vy chráníte zloděje. Jste oba trestní.

PÍ PLÍSKALOVÁ: Však vás na policii taky znají. Nemyslete si! Jste vy pěkné kvítko. Vy jste ty spodní proudy, před kterými mne nebožtík Vavřinec vždycky varovával. Říkával: Micinko, jen si nikdy neber do domu ty spodní proudy. Pro měšťanskou paní se to nesluší. A teď tohleto! Já jsem z toho bezútěšná. Ale abyste věděl, že o vás taky vím, jaký vy jste kunt. Chodí ke mně jeden mladý, moc učený pán z ministerstva, pan Slabý se jmenuje. Je to filosof, ale ne z těch divokých... bůh chraň... on je tuze solidní a rozšafný a dělá filosofii nábožnou... takové krásné knížky píše — inu, div ne na modlení a pro pláč... a ten říká o vás, že nemáte náboženskofilosofický základ. *(Mlčí chvíli, odhadujíc účinek svých slov. Pak vítězoslavně.)* Heč!

DR OBERGEIST *(vzteklе)*: Ale co je mně po tom hlupákovi! Vždyť on nemyslí medicinsky. Je to nějaký slamotrus a vám ovšem imponuje. Snad myslíte, že si vás taky vezme. Jste nevzdělaná husa. Spíš s Tatarem bych se dohodl než s vámi.

PÍ PLÍSKALOVÁ: ... Slyšíte, slyšíte, pane doktore? Uráží mne. Nadává mně. Slyšel jste? Dosvědčíte mně to u soudu, zažaluji ho.

DR HOUŽVIČKA: Je to starý nestyda, milostpaní. Ale už mu odzvánějí. Dříve než se naděje, bude viset. Napověděl mně to sám profesor Valnoha. Pojďte, nechme ho. Nekazme si radost z tak krásného dne. Máte nový klobouk, model z Paříže. Vyvětráme ho dnes.

PÍ PLÍSKALOVÁ *(Obergeistovi)*: A do tří dnů ať jste odtud! Nebo vám nechám to všecko haraburdí sházet se schodů. A všecko uvést do stavu, jak bylo v době, kdy jste se sem nastěhoval,

slyšíte? Zaneřádí byt tím svým bláznivým sviňstvem a je ještě drzý. Nejste ani nájemník, ani podnájemník; nepožíváte dobrodiní zákona o ochraně nájemníků. *(Odchází.)*

DR HOUŽVIČKA *(za ní)*.

DR OBERGEIST *(padne na židli vyčerpán, ruce opřeny o kolena, hlavu v dlaních, tupě zírá před sebe. Za chvíli zvedne hlavu, zrak jeho padne na protokol pohozený na zemi, pošlapaný v zápase s drem Houžvičkou. Skočí po něm, zdvihne ho, tiskne ho k hrudi, hladí ho, mumlaje)*: Drahý, drahý... můj maličký! Ten lotr tě zřídil. Moje záznamy o kulturách, moje pozorování etherných efluvií... všecko pošlapáno, rozmazáno, potrháno. *(Položí protokol na jeho stolek, pak přistoupí k stolkům s bakteriovými kulturami.)* Nic se vám nestalo, mé maličké? Jak bych vás rád pohladil za to, co jste přestály! Proč jste nedostupné mé ruce? Proč není možno hladit a laskat zrakem? A teď... s tím d'Hérellovým fenomenem je to ještě horší. Ani mikroskopem sebedokonalejším není možno vás spatřit, ó bakteriofagové. Moji ultramikrobové! Špatně jest svět ustrojen! Jen představit si vás může člověk. Žijete jen v naší obraznosti. *(Začne si třít dlaní čelo, jako by si chtěl zahřát hlavu; slzy v hlase.)* Kéž je vám tam teplo, drobečkové ne větší jedné molekuly bílkovinné. Drobečkové! Miláčkové! *(Náhle mu něco strašného projede hlavou. Skočí k umývadlu, myje si kvapně ruce, svléká bílou zástěru, obléká čistý límeček a vázanku a pak černý cutaway. Hledá v kapse papírek, na který cosi rychle čmárá. Klepe se.)*

DR OBERGEIST: Volno!

DR VĚŽNÍK: Dobrý den, příteli. Nepřicházím pozdě? Byl bych tu býval již dřív, ale Evža... ta drahá pošetilá Evža si vzala do hlavy, že mne chcete zabít... obětovat svému vědeckému úspěchu, říká..., a ne a ne mne pustit. Musil jsem jí uniknout lstí.

DR OBERGEIST *(podává mu ruku)*: Ne... ne... včas přicházíte. Těším se na vás už od rána, ani dospat jsem nemoh. Zabít vás... hehehe... to ne; aspoň teď ještě ne. Vždyť je mi, jako byste byl má milenka a já měl zde s vámi první tête-à-tête. Ale teď vás musím ke své lítosti na chvilku opustit. Vidíte, zde na tom lístku vám to vysvětluji: abyste neodcházel, abyste na mne počkal. Musím nutně zaskočit za starým. Vidět Valnohu,

mluvit s ním hned, stůj co stůj. Hned, dřív než ho zpracuje proti mně ten lotr; než mně ho zcela zbantoší. Počkejte tu na mne. Za tři čtvrti hodiny jsem nazpět. Pak si zase zaexperimentujeme... až se budou hory zelenat. *(Tajemně.)* Věc valem zraje, teď to začíná být vážné. *(Rychle odchází.)*

DR VĚŽNÍK: Tím lépe. Těším se na to. *(Chodí chvíli v dumách po laboratoři, pak otevře okénko v jedné skleněné stěně, vyloží z něho hlavu a dýše z plných plic jarní, prosluněný vzduch. Klepe se.)* Volno!

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(v lehounkých jarních šatech, chomáčku květin v ruce)*: Dobrý den, příteli. Co je s Albertem? Potkal mne na schodech, div do mne nevrazil, a řítil se dál jako šílený. Zve mne sem, a když sem člověk přijde, utíká z domu. Křičel na mne, že nemá času mně to vysvětlovat; vy prý mně to povíte.

DR VĚŽNÍK: Ale to je zas taková nějaká vědecká... vlastně jaká-pak vědecká... řekněme po pravdě: hokynářská záležitost. Fakulta je samá osobní tahanice, intrika, pleticha, škorpení a šplhání po revmatických hřbetech starých pánů. Běžel za svým profesorem Valnohou vysvětlit mu narychlo něco, ujistit se jeho přízní. Má strach, že ho jeho konkurent převedl na svou stranu. Takový slavný profesor bývá ješitnější než primabalerina a podezřívavější k mladým hochům než vrchní eunuch, strážce harému sultánova. Hlídá tu svou katedru jako starý drak princeznu: aby se mu s nikým z nich nezapomněla.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: A jaký býval ten Albert krásný člověk, hrdý, smělý, volný, s přímou páteří; ještě před dvěma roky. A teď se tak pokřivuje. Co si vzal do hlavy stát se docentem, dovedl by i svou vlastní matku zavraždit, aby toho došel. To mne tolik bolí: že tak docela zapírá v sobě obraz boží.

DR VĚŽNÍK: Na štěstí není to s ním tak zlé. Není ještě ztracen. Ta fakultní politika s něho doufám brzy spadne. Je to veliké dítě, monoman svých idejí. Z počátku mně byl směšný, teď ho miluji den ze dne víc. Odzbrojuje svou upřímností. Věří v to, co říká; jsou to snad fantasie, ale jemu je to nejčistší skutečnost. Dal by se pro ni upálit. Říkám vám: staré dítě. Má svého draka a žene se za ním cesta necesta přes trní a bodláčí; snad porazí toho, kdo se mu namane do cesty, ale sám se také rozdere, uštve, zraní. A není hloupý. Jest v něm něco, třebas smíšeno

posud s pošetilostí. Ale kdo rozdělí u živého člověka plevu od zrna?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Ten člověk snad zešílí z té své vědy. Pro něho není již ani jara, ani podzimu, pro něho není krásy luční ani lesní; není hudby, poesie, umění, lásky. Zalidnil si život podivnými larvami; na ulici místo živých lidí potkává snad formulky, cifry, theorie. Namísto koní táhnou vozy snad hypothesy. Vede-li k tomuhle věda, čert ji byl lidem dlužen.

DR VĚŽNÍK: Je to pošetilec. Máte pravdu. Ale je v něm i jakási krása, velkodušnost, obětavost. Jeho milenky nejsou věru z krve a kostí. Teď se zamiloval — co byste řekla? — do takové úplné absurdnosti. Říkají tomu d'Hérellův fenomen a neví se, co to vůbec je. Nikdo to neviděl: jsou to nějaké snad ultramikroby, nevím, kterých nepostihne žádný mikroskop, které proniknou stěnou každého porculánového filtru. Jsou to organismy? Jsou to látky chemické? O to se hádají učenci. Ale pro tohohle člověka je ten fantom něco tak živého jako nejkrásnější mladá žena. Kdyby to nepochopitelné a nepostihnutelné sviňstvo — slečna odpustí — potřebovalo ke své existenci jeho srdce nebo mozku, dá mu je stante pede.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Kdybych věděla, čím jen převážit tu jeho mrtvolnou vědu? Co nalézt proti ní a položit na misku proti ní, aby získal ten člověk trochu lidské rovnováhy. Přinesla jsem mu dnes mezi tu jeho trouchnivinu trochu jara. *(Hledá vázu, nalezne ji na šatníku, naplní vodou z konve pod umyvadlem a zastrčí do ní květiny.)*

DR VĚŽNÍK *(voní k nim)*: Jaro, jaro? Víte, že se mně šíří hruď a hlava motá opojením? Že se musím násilím poutat, abych neprovedl šílenství? *(Zřejmě vzrušen.)* Dovolíte mně otázku?

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(pohlédne na něho udivena)*: Tažte se.

DR VĚŽNÍK: Milujete doktora Obergeista?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Jak vám odpovědět? Jsem ráda tak upřímná, jak jen mohu. Ráda říkám pravdu své poslední chvíle. Myslím, že ho již nemiluji.

DR VĚŽNÍK *(ulehčeně)*: Óóó. Cent mi spadl se srdce. Tančil bych a zpíval.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(stále užaslejší; mluví velmi zvolna)*: Připálila jsem si o něho trochu křídla, je pravda. Bývali jsme kamarádi, rostli jsme od dětství spolu. Žila jsem s ním jeho první vědecké sny, jejich exaltaci. Spojilo nás opojení jedním vínem z jedné číše. To dává těžkou opičku. Ale dnes jsem se z ní již vyspala... ne, vyplakala. Ty slzy právě odplavily mou lásku k němu.

DR VĚŽNÍK: Dovolte, jak to?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Třeba vám vědět, že jsem člověk od kořene radostný. Nic mně není odpornějšího než slzy, smutek, utrpení. Přinutí-li mne někdo, abych nad ním plakala, spadne pro mne z patra do přízemí. Nemohu ho již milovat, mohu ho jen litovat. Plakala jsem nad ním, a tím jsem se od něho osvobodila.

DR VĚŽNÍK: Vy jste tedy ta nová žena. Nechcete kalného opojení podvědomí, chcete lásku uvědomělou; můžete milovat jen toho, kdo obstojí v střízlivém denním světle.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Ach ne, nová, stará, v tom to není. Možná, že jsem nejstarší žena, která kdy žila,... snad starší než prabába Eva. Mám ráda citovou čistotu, to je všecko. Když láska, tož láska; když soucit, tož soucit. Ale obojí spolu pleskat... ne...tu melanž nemám ráda.

DR VĚŽNÍK: Vy tedy máte ráda tóny nelomené? Kompoty nesmíšené? Víno nekřtěné?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Tak jest. Buď víno, nebo vodu... Je to má zcela osobní záležitost. Ani stará, ani nová žena nemá s tím nic společného. Viděla jsem ho poníženého. Hrbil hřbet před mocí i před penězi. Krčil se nejen před svým profesorem, nýbrž plazil se i za tou dvoupudovou kupčuchou... Mně je nemožno milovat shrbený hřbet. Dovedu milovat jen vztýčenou tvář... buď upřenou do slunce, nebo rozblouzněnou pod hvězdami. Shrbených hřbetů jen lituji. Dovedu se o ně i dál starat, nadlehčovat jim jejich břemeno,... ale milovat? Ne.

DR VĚŽNÍK: Myslil jsem, že jste tvrda k takovým nešťastníkům a že upadli do vašeho věčného opovržení.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Naprosto ne. Jsem od přírody soucitná. Není to ani má zásluha; nemám prostě ani talentu pohrdat někým. Kdo padne do mého soucitu, utopí se v něm snadno jako moucha v syropu... Tak jest hluboký. Má sladký hrob. Sotva se z něho již vydrápe,... a vydrápe-li se přece, tož jen

natolik, že bych se musila k němu shýbat, kdybych ho chtěla políbit na jeho medově zapatlanou papulu... Ale toho já vůbec nedovedu. Já musím vzhlížet vzhůru k tomu, koho mám milovat.

DR VĚŽNÍK: Víte, že byla chvíle, kdy jsem k vám cítil něco jako soucit?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Na základě jakého mylného předpokladu, smím-li se ptát?

DR VĚŽNÍK: Bylo to tenkrát v zimě, asi před třemi měsíci, kdy jsem vás po prvé spatřil u Strakošů. Podmanila jste si mne tam hned po prvé...

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(přeruší ho)*: Veliká čest pro mne.

DR VĚŽNÍK: Domníval jsem se tenkrát, že trpíte, protože se od vás odvrací doktor Obergeist.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Pardon, šla jsem tam tehdy jen proto, abych nabyla jistoty. Kdo se od koho tehdy odvrátil? Já od něho! A jsem-li zde dnes, jest to jen proto, že přišel později s velmi naléhavým prosíkem. Nehraji nyní mnohem větší úlohy než úlohu milosrdné sestry. Ale tu hraji upřímně. Je mně ho doopravdy líto.

DR VĚŽNÍK: Vím o tom. I to jsem vyslechl. Ale přesto řekl jsem si tehdy: Medvěde, tebe bych rád naučil tančit k její píšťalce. A umínil jsem si, že ho vyléčím jak náleží z jeho tupozrakosti,... až bude klečet před vámi a žebronit o vaši přízeň. Takové zábavné divadlo slíbil jsem si tehdy ustrojit. Teď bych ho nesnesl. Sešílel bych při něm.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(udiveně)*: Proč?

DR VĚŽNÍK: Protože vás miluji.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(zasměje se lehce)*.

DR VĚŽNÍK *(vrhá se k ní rozvášněně)*: Nesmějte se mně, proboha vás prosím. Zabijete mne svým smíchem.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Naopak. Já se vám obdivuji. Obdivuji se vaší životnosti. Dožiji-li vašeho věku, budu zmrzlá jako rampouch a nebudu myslit na nic než na kožich a bačkory. Kdežto vy stále hoříte, planete, sršíte jiskrami a žárem. Jak člověk musí býti zamilován do života, aby ve vašem věku miloval ženu.

DR VĚŽNÍK *(opravdově)*: Nesmějte se mně, ještě jednou vás zapřísahám. Neberte mně naději. Nemohu bez vás žít. Nevidím vás tři dny, a zdá se mně, že jsem amputovaný, že jsem ztratil ruku nebo oko. Nemohu žíti bez vás! Nemohu žíti necelý, zmrzačený!

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nesměji se vám! Naopak. Mohu a chci vás povzbudit. Máte u mne již napolo vyhráno. Miluji odvážlivce, miluji ty, kdož milují nemožné.

DR VĚŽNÍK: Víte, že jsem strašně nešťastný, že sám sebou pohrdám, že se sám sobě hnusím? Táži se sám sebe: Jak dlouho budeš takto ještě planout? Není již čas zvykat myšlence na smrt? Krotit vášně, zaučovat se klidu a umírání? Proto se družím k Obergeistovi, proto se mu propůjčuji k jeho experimentům. Zaučuje mne do umění umírati. Zdá se, že je na to opravdu již čas. Potahnu pod jeho velením proti Smrti. Vím, že tam zůstanu. Ale kde jinde jest ochlazení té krvi, stále žhavé, stále tak nevčasně vroucí?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Dětino, stydět se za žár? Za životnost? Kdo to jakživ slyšel? Vyhledávat smrt, jaká pošetilost. Ta vyhledá vás... a vždycky předčasně, uvidíte. Zahazovat život, tu jedinou jistotu, kterou máme? Jaké šílenství! Buďte klidný a hrdý... a dále takový, jaký jste. Bez každé výčitky sobě.

DR VĚŽNÍK: To dovedu jen chvíli. Pak přichází zase deprese. Říkám si: Jsi monstrum, příšera, zrůda, myslíš-li, cítíš-li, jednáš-li v šestadevadesáti jako třicítiletý. Příroda vyšinula se ze své dráhy, vypadla ze svých zákonů, když tě tvořila. Řekněte, nejsem neslušný, dvořím-li se, stařec, vám, dívce v rozpuku jarní krásy?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nevím. Rozhodně jste zajímavý. Snad nemusí být všecko zajímavé neslušné; nezašla jsem posud ve skepsi tak daleko. Doufejme tedy, že nejste neslušný. Rozhodně jste však svým kolegům stařečkům nepohodlný. Jste to, čemu se říká nekalá soutěž; a to se neodpouští.

DR VĚŽNÍK: Víte, že trpím strašně touto nejistotou: nevím, co jsem? Jsem poslední přežitek staré barbarské minulosti, nebo jsem předjaté pravidlo budoucnosti? Předbíhám novou éru lidstva, kdy každý bude žíti jako já, jarý, čilý, rozmilovaný a rozdychtěný do sto let, nebo jsem předpotopní ichthyosaurus, který zabloudil omylem do dvacátého století?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Proč si jen lámete hlavu tou nejzbytečnější věcí na světě? Výkladem sebe samého? To opatří již jiní za vás. Nalepí na vás postupně řadu etiket; buďte jist, že všecky budou falešné. Musíte být velmi statečný, doktore. Jste v minoritě, hůř, jste úplně osamocený. Lidé budou nevěřit buď vašemu věku, nebo vaší vášni. Musíte jí vybojovat právo na život. Pak snad i já... budu vás... *(Zahryzne rty.)* Víte, že jest mne třeba jen přinutit k obdivu...

DR VĚŽNÍK *(visí na jejích rtech)*: A jak to udělám? Povězte, madono. Pro vás všecko možné, nemožné...

HEDVA PISTORIUSOVÁ: První pravidlo a největší: nestydět se za sebe! Nezapírat se! Nezalhávat se! Nechtít se prolhat životem! Hlásit se hrdě ke všem svým nutnostem a potřebám!

DR VĚŽNÍK: Nestydět se. Řekla jste veliké slovo, madono. Plnit je jest těžší než vylézt na Mount Everest. Ale abych vám dokázal, že vás doopravdy miluji, budu nestoudný i před vámi i s vámi.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(tleská do rukou)*: Sláva. Od přátel se musí začít. Vzal jste věc doopravdy, jak se také sluší. Konečně muž mezi tolika babami... muž, který má odvahu.

DR VĚŽNÍK: Nuže, má konfese není ještě u konce. Nemiluji jen vás: stejně vášnivě miluji i Evžu.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nu ovšem; vždyť jest to vaše schovanka.

DR VĚŽNÍK: Ne... ne tak. Miluji ji jako ženu... pohlavně. Toužím po ní jako po ženě, trápím se pro ni jako pro ženu, madono.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(užaslá)*: Ale vždyť jste před chvílí o tomtéž ujišťoval i mne.

DR VĚŽNÍK: Ale ovšemže. Nelhal jsem ani před chvílí, nelžu ani teď. Miluji vás obě zároveň nesmírně. Každá o sobě jste překrásná, úžasná, okouzlující, ale přece teprve obě dohromady dáváte ten akord, po němž toužím. Nyní, když jsem vás obě poznal, jsem necelý bez vás jako bez ní, ale ještě necelejší bych byl, kdybyste se neshodly a kdybych vás nemohl míti obě zároveň.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Ale jste vy čertův chlap. Silák nad siláky. Jedna mu nestačí, musí milovati i druhou, a k tomu zároveň. To je jako byste chtěl míti strom, který by nesl i hrušky i jablka vedle sebe. A zítra byste chtěl, aby rodil vedle toho i meruňky.

DR VĚŽNÍK: Ano, jen tak by byl dokonalý. Čím víc člověk stárne, tím přísnější požadavky klade na dokonalost. To je ten strašný zákon vývojový, jemuž jsem podlehl, madono, nespokojím se již s lecčíms. To je to strašlivé, že dnes mám touhy a vkusy a chuti, kterých jsem posud neměl. Je to, jako by mně v stáří narostly nové poznávací i požívací orgány.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(v úžase kroutí nad ním hlavou)*: Opravdu, je to příšera.

DR VĚŽNÍK *(klesá jí k nohám; zoufale)*: Neodsuzujte mne! Neproklínejte mne! Snažte se mně dříve porozumět.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Dobré vůle mně věru neschází. Mluvte! Zpovídejte se! Když již nestydatost, tož dokonalou. Neboť vy žízníte po dokonalosti, že ano?

DR VĚŽNÍK: Hleďte, jak je mé postavení strašné. Dokud jsem byl mlád, i v mužném věku, ještě v osmdesátce, ještě v devadesátce, miloval jsem vždycky jen jedinou ženu vášnivě. Nebyl jsem tehdy ještě dosti kritický, dosti spravedlivý k životu. Měl jsem jen jednu jedinou ctnost: plamen, žár vášně, žízeň lásky. Plamen výlučný, vylučující. Všecka krása světa soustředila se mně vždycky jen do jedné. Pro ostatní neměl jsem očí, neviděl jsem jich prostě. Nyní, v stáří, zachoval jsem si všechen žár mládí, ale vypěstoval jsem si i dlouhými zkušenostmi jakousi novou kritičnost, předtím mně neznámou: smysl pro spravedlnost i k jiným formám krásy. Je to šířka zorného pole, doktor Obergeist by řekl umění synthesy... umění skládati v dvojzvuky různé krásy ženské a vylouditi z nich záchvěv nové, vyšší emoce...

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Teď jste tedy při dvojzvucích, což? A k trojzvukům nehodláte přikročit?

DR VĚŽNÍK *(smutně)*: Vidíte, byl jsem k vám upřímný, a co z toho mám? Dovedete dávati jen abstraktní rady. Sama jejich aplikace nesnesete. Křižujete se přede mnou jako malá holčička před kominíkem.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Máte pravdu. Jsem jako ten čarodějnický učeň. Vyvolala jsem ducha, který mne přerostl! Spustila jsem se dál, než kam stačí mé síly.

DR VĚŽNÍK: Jenže ani touto vaší pozdní lítostí, ani vaší prvotní smělostí, madono, není mně pomoženo. Trpím stále stejně.

Jsem-li s vámi, trpím, že není zde s vámi Evža. Jsem-li s Evžou, trpím, že nejste s námi také vy. Ale trpím dříve ještě primitivněji. Trpím, že ani vy sama o sobě mne posud nemilujete. Strádám, strádám, schnu a vadnu. *(Dupe nohama.)* Nesnesu déle toho pokořujícího stavu! Budete moje smrt, oslyšíte-li mne! *(Vrhá se k ní se zoufalou vášní, chtěje ji obejmouti.)*

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(couvá několik kroků před drem Věžníkem)*: Ale teď se vás opravdu bojím. Jste netvor, jakého země posud nenosila. Vám není pomoci: vy *musíte* zemřít.

DR VĚŽNÍK: Víte, co mne jen utěšuje v mých hrůzách? V mém zoufalství? Že snad příští lidstvo bude soudit v pohlavních věcech jako já. Že jsem ve své touze po nejvyšší kráse jeho předchůdce. Že žízeň nejvyšší dokonalosti dovede je k takovéhle, jak říká doktor Obergeist, ohromné generalisaci; k takové modulaci nebo harmonisaci, jak by řekl hudebník.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Dost! Dost! Dost, pravím vám. Jste příšera noční. Můra. Upír. Ohrožujete lidstvo. Netvor, kterého země brzy neunese. Doktor Obergeist *musí* vás dodat Smrti do tlamy. Jest jen otázka, bude-li vás chtít... bude-li vás moci pozřít... nezadáví-li se vámi! Vy sousto příliš tučné!

DR VĚŽNÍK *(v nejvyšším zoufalství bije se pěstmi do čela)*: Vraždíte mne, madono! To již mně raději dejte palicí do hlavy. Nechcete-li mne milovat zároveň s Evžou, jsem ztracen. Nadobro ztracen! *(Klepe se. Dr Věžník v zoufalství toho neslyší.)*

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Volno.

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(vběhne, zřejmě vzrušena, letmo kynem hlavy pozdravujíc sl. Pistoriusovou)*.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(opakuje pozdrav také kynem hlavy)*.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Vždyť jsem věděla, že je zde. Stále leze tomu lvu do tlamy; a kdo ví, je-li to lev, není-li to jen hyena. Zapřísahám ho při všem, co je mu svaté a drahé: nemějte nic s doktorem Obergeistem, je to šílenec, který vás klidně obětuje svému fantomu. Styk s ním přinese vám jistě smrt. Ne... nalže mně něco a podskočí mne, a běží zase za ním. Jak mne můžete tak trápit?

DR VĚŽNÍK: Možná, že je to zatěžkací zkouška tvé lásky, princezno. Tomu, kdo miluje, i utrpení od miláčka je milé. A ty mne přece miluješ — pravda-li?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Želbohu, už ano. Poznávám to po tom, že vystojím víc hrůzy ve vaší nepřítomnosti, než jsem kdy myslila, že je jí ve světě. *(Slečně Pistoriusové, žárlivě.)* A co ty zde? Za Obergeistem nebo za Věžníkem?

DR VĚŽNÍK: Za Věžníkem, žel, ne. Právě jsem jí vyznal lásku a dostal jsem košem, když slyšela, že miluji také tebe. Kdybych jí to byl zamlčel, snad bych jí byl dobyl.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Domýšlivost nemístná, poněvadž předčasná.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Vy že jste jí vyznal lásku? Jí? Jí? Šílíte? Ale vždyť milujete mne, alespoň mne denně o tom ubezpečujete. Alespoň mně neustále tvrdíte, že nemůžete žít, nevidíte-li mne dva dny.

DR VĚŽNÍK: Ovšem, to všecko je pravda. Ale neméně je pravda, že miluji i ji a že úplně šťastný budu jen tenkrát, bude-li mne milovat i ona, a víc: budete-li mne milovat obě zároveň. Ta dvojí pravda se přece nevylučuje. Ta první je nižší, ta druhá vyšší, synthetická...

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Zase synthesa! Zase ta proklatá patlanina doktora Obergeista. Kolik strašné neřesti rozsel ten člověk po světě tou svou nečistou hantýrkou! Ne, není možné, abyste tohle myslil doopravdy. Raději bych zavraždila ji, vás, sebe, než bych na to přistoupila.

DR VĚŽNÍK: Už je to možné. Původně jsem byl tak zbabělý, že jsem to chtěl zamlčet jí i tobě. Chtěl jsem milovat vás obě a ovšem býti milován vámi oběma...

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Jste opravdu skromný, jen co je pravda.

DR VĚŽNÍK *(pokračuje)*: ...tak abyste jedna o druhé nevěděly. Ale pak jsem pochopil, že úplná dokonalost a štěstí jest jen v tom, budete-li s tím souhlasit, budeme-li žíti spolu ve třech s plným uvědoměním, pochopíte-li obě, že je to vyšší útvar lásky než sobectví o dvou, účastníte-li se obě vědomě celým svým zázračným intelektem a celou krásou těla i duše vybudování té nové formace lásky...

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Nikdy! Nikdy! A jak jste došel k tomu proklatému mormonství? Vždyť jste mne vždycky učil všemu výsostnému a ušlechtilému. Giordano Bruno, Spinoza, Goethe bývali vaši zamilovaní autoři.

DR VĚŽNÍK: Ta domnělá výsostnost a ušlechtilost byla víra mého věku nedospělého, drahé dítě, mé osmdesátky, mé devadesátky. Nyní, kdy jsem dospěl mužství a zralosti, vidím to jinak. Zárodky mého dneška jsou již asi v mém včerejšku, a tedy i v autorech, které jsem tenkrát miloval a s tebou četl. V tom Brunovi, Spinozovi a Goethovi. Již oni zaučovali mne v umění odsobečťovati se... Vysvětloval jsem to již slečně Hedvě. Krása není jednooká, smysl pro krásu nesmí býti také jednooký. Vedle schopnosti lásky, talentu, který jsem si zachoval z mládí, vyrostl ve mně zkušenostmi věku i smysl kritický: a nic mně již nestačí než dokonalost, a to je synthesa vás obou...

EVŽA STRAKOŠOVÁ: To že je odsobečtění, tohle vaše nové poznání?! Vždyť je to vrchol sobectví, smyslnosti, anarchie.

DR VĚŽNÍK: Mýlíš se. Milovati dvě jest více než milovati jednu. Je to těžší a vyšší umění. Žádá to stálé pohotovosti celé tvé bytosti, celé tvé duše: vnímati tolik krásy a něhy naráz, odpovídati na ně stálou parátností ducha i srdce! Tu není zdřímnutí. Tu nemůžeš proklímat polovici života jako v obvyklém dnes svazku o dvou!

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Proklaté bláznovství! A já jsem na skoku opustiti svého šestadvacetiletého muže, chci žíti jen jemu a jen s ním — a on mně tohleto provede. *(Pláče.)*

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Pro vás pětadevadesátiletého teče víc slz, než jich kdy bylo prolito kterýmakoli ženskýma očima pro třicetiletého. Jste, pane, ve svém oboru šampion obou polokoulí. Takovým mastodontem erotiky země posud neobtěžkala. Gratuluji vám, pane. Méně ovšem jí.

DR VĚŽNÍK: Prokletý život! Svět je špatně ustrojen. Tu máš před sebou dvě nejrozkošnější a zároveň nejinteligentnější mladé ženy, které jsi v životě potkal. A nemohou pochopit, že dvě je víc než jedna. Že ony dvě dohromady jsou víc než každá z nich o sobě. Že se doplňují, že pak teprve dávají kosmos krásy a milostnosti. Jaká hloupá pověra je to spojena s tou prokletou jedničkou, že lidé se nedovedou dostat přes ni?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Proč jste byl tak pošetile upřímný? Skoro toho lituji, že jsem vás k tomu svedla. Přála jsem si vždycky býti milována netvorem, a vy jste skutečně nádherný exemplář. Teď je to zkaženo.

DR VĚŽNÍK: Chtěl jsem žíti na pravdě; rozhodl jsem se pro ni dřív, než jsem se s vámi dnes zde setkal. Byl v tom celý mravní pokrok mého zmužnění. Vy jste dala poslední nejslabší náraz. Nezbude mně nic než na pravdě umřít. *(Obličej do dlaní. Klepe se.)*

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Volno.

STRAKOŠ *(vřítí se do laboratoře; rozrušený, uchvátaný; límeček na krku nedopjat, límec u svrchníku vztýčen atd.)*: Ovšemže. Kde by jinde byla? Se svým novým milencem. Cherchez M. Věžník, chcete-li najít svou ženu. Nestydíte se. Takový plesnivý dědek, pětadevadesátiletý, co pravím, šestadevadesátiletý, a ještě si nedá pokoj. Není to hanba, svádět mladé ženy... ve vašem věku, pane.

DR VĚŽNÍK *(zdvihne hlavu, pokouší se o úsměv)*: Nyní budu, žel, k pokoji přinucen. Život bude opravdu již jediná hanba: nebude stát za kočku.

STRAKOŠ: Starý cyniku! Svedl jste mně ženu...

DR VĚŽNÍK: Bohužel, není to pravda. Jak bych byl rád, kdyby tomu tak bylo.

STRAKOŠ: Kazil jste Evžu do osmnácti let svou absurdní výchovou, svými nemravnostmi rádobyfilosofickými a lžimyslitelskými, pak jsem přišel já a přetrhl jsem vaši činnost, která se podobala velmi tlení a přenášení tlení. Ale vám čert nedal dobře dělat! Stýskalo se vám na venkově ve vaší nečinnosti a přestěhoval jste se do Prahy, abyste v novém prostředí znova otravoval. Trnem v oči bodalo vás naše harmonické manželství, založené na souladu duší i těl, naše ideální soužití. Proto jste je chtěl nejprve poslintat a pak rozbít.

DR VĚŽNÍK: Vaše krásné harmonické manželství? Vaše ideální soužití? Pokrytče! Komu to vykládáte? Myslíte, že nevím, jak jste zacházel s Evžou onen večer, kdy jsem po prvé vstoupil do vaší domácnosti? Jak jste ji tupil, urážel, přezíral? Jak vám byla obtížná? Jak jste záletničil? Dvořil se zde slečně Pistoriusové a později, když se ukázala nedobytnou, jiným ženám? Myslíte, že jsem byl slepý a hluchý ten den i dni následující? Hned první večer jsem si řekl: Tohoto ničemu, který šlape po nejdražší perle světa, musíš vyléčiti z jeho bláznovství. U Evžiných nohou jej musíš vidět prosit znova

o její lásku, chvět se o ni, žebrat o ni. A dočkal jsem se! Dnes nadešel můj triumf. Svým dvořením se Evži vzbudil jsem ve vás žárlivost. To byl můj záměr, to byla má léčba. Vyléčil jsem vás, vy tatrmane; snad vám to stačí pro život. Odveďte si ji! Ale vězte, že ji přijímáte z mých rukou. *(Vzlýčí se, hněvivě.)* Odejděte všichni! A rychle! Chci býti sám! Nebyli jste mne hodni. Ani mne, ani mého snu. *(Pod velitelským kynem pravice Věžníkovy, kterou jako by vyklízel celou prostoru, ženy sbírají své věci a odcházejí, zřejmě zmaleny; za nimi Strakoš se svěšenou hlavou.)*

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(na prahu)*: Přes všechno: přečnívá nás o celou hlavu. Je to muž z krve a kostí. Ti dnešní jsou vedle něho panáci z pilin a cucků. *(Vyjde také.)*

DR VĚŽNÍK *(po jejich odchodu zhroutí se na židli; zastře tvář; ramena sebou potrhávají; zřejmo, že vzlyká).*

DR OBERGEIST *(vrazí rozrušen do laboratoře; odhodí klobouk, svléká se z kabátu, obléká bílou zástěru)*: Proklatá věc, kamaráde. Mám u něho rozlitý ocet; nevím, spravím-li si to ještě. Starý mně sotva ruku podal. Byl ke mně upjatý až po poslední knoflík své flanelové vesty; on totiž nosí v zimě v letě tutéž teplou vestu o dvacíti knoflících. *(Poklízí přitom po laboratoři.)* Ten ničema mu všecko donášel; zpracoval ho dokonale proti mně. Starý spílal a hrozil fantastům, kteří prý kazí medicinu, velebil speciální pathologii, odsuzoval mé methody. A nakonec dal mi oteckou radu. *(Vylévá špinavou vodu z umývadla a vlévá do něho čistou.)* Abych mu prý po druhé nepřezdíval ani paviánů ani orangutanů; říkejte mi, povídal, aspoň pithekanthropos; zní to vědečtěji a povýšíte mne o půl stupně na zoologickém žebříku. Nebude tomu také každý rozumět a nedonese mně to. Má ten lotr svůj studený vtip, kterým dovede spálit víc než žahavkou. Ano, tak to se mnou stojí, kamaráde. Přijde takový žvanil jako ten Houžvička, a člověk letí na dlažbu jako propuštěná služka.

DR VĚŽNÍK: Upadl jste tedy úplně v nemilost, příteli?

DR OBERGEIST: Tak zlé to se mnou sice není, ale daleko do toho nemám.

DR VĚŽNÍK: A ta návštěva, kterou vám na dnešek slíbil, ta je odložena ad Kalendas Graecas, ne?

DR OBERGEIST: Ne, ne, ne! *(Udeří se do hlavy.)* A já nezapsal posud do protokolu pozorování z mikroskopů. A v thermostatu stav kultur. *(Pohlédne na hodinky.)* Nejvyšší čas. *(Obírá se mikroskopy a zapisuje do protokolu. Pak přistoupí k thermostatu, otevře jej, bere do ruky různé zkoumavky a zapisuje na ně něco zvláštní barevnou tužkou. Přitom Věžníkovi.)* Prosím vás, příteli, buďte tak laskav a postavte tamhleto plivátko ke dveřím. Starý je strašný puntičkář, všecko musí být po jeho; jinak se hned rozlítí.

DR VĚŽNÍK: Ale dovolte, vždyť tu dveří nemáte; to je mám postavit k tomu padáku?

DR OBERGEIST: Ano! Musí být u dveří, třeba padákových. Starý je bude jistě hledat na jeho místě... u dveří. A rozzuřil by se, kdyby je tam nenašel.

DR VĚŽNÍK *(přenáší plivátko ke dveřím).*

DR OBERGEIST: A pak vás musím ještě seznámit s tím, čeho od vás žádám při experimentování, nebo lépe, čeho od vás *žádáme*, protože tu bude starý a já musím postupovat podle jeho návodu. Jinak by byl hned oheň na střeše. Víte, jak se chovat při mém experimentu? To je nesmírně důležité. *(Dokončil své záznamy; drbe si čelo.)* Jestlipak jsem na něco nezapomněl? *(Rozhlíží se dokola.)* To je jako před vojenskou inspekcí.

DR VĚŽNÍK *(přistoupí k němu, položí mu ruku na rameno, vpije se do něho zrakem)*: Dovolte mně přímou otázku: milujete vědu nebo kariéru?

DR OBERGEIST: Proč mne ženete do tohohle dilemmatu?

DR VĚŽNÍK: Protože jste zabředl do bahna. Nemáte-li v něm utonout, musíte z něho ven. Tvořivý duch může bydlit jen ve volném muži.

DR OBERGEIST: Hleďte, já chtěl vždycky vědě přinášet oběti; a přinesl bych jí obětí i sebe.

DR VĚŽNÍK: Hloupá fráze a hloupější věc pod ní. Jaké oběti? Všecky oběti ve světě jsou pro kočku. Sebeklam obětníků, nic víc. Dávejte každému i všemu, což jejich jest; nic víc, nic míň.

DR OBERGEIST: To mně bylo pro ni málo; já chtěl víc.

DR VĚŽNÍK: A udělal jste si z ní takto modlu: hliněnou a dutou. Jen modlám se přinášejí oběti. Pravý bůh si jich nežádá. Proto jste to chytil za nepravý konec.

DR OBERGEIST: Jak to?

DR VĚŽNÍK: Hodil jste přes palubu to, bez čeho není vědec vědcem: lidskou důstojnost. Nedovede-li věda ani toho, aby nás osvobodila od nízkosti, naplít na ni! A jít pást raději kozy nebo vepře. Nenaučila-li vás alespoň svobodě osobnosti lidské, hoďte ji do kanálu. Není to pak věda, ale kořalka, opium, morfium, kokain, hašiš... všecko, co uspává a otupuje.

DR OBERGEIST: Možná, že máte pravdu. Ale já jsem již příliš přivykl své pravazské stříkačce; mně nezbývá než stupňovat víc a víc dávku, již si vstřikuji pod kůži.

DR VĚŽNÍK: Pak jste otrok neřesti, ne tvůrce. Tvůrci musí být i věda jen nástrojem k vyššímu účelu.

DR OBERGEIST: A ten je?

DR VĚŽNÍK: Láska. Láska k životu. Láska ke všemu, co dýše pod sluncem. Láska k lásce... k té, která „hýbe sluncem i ostatními hvězdami". „Bych jazyky lidskými i andělskými mluvil a lásky neměl, učiněn jsem jako měď zvučící nebo zvonec znějící."

DR OBERGEIST *(jako by procital z hlubokého spánku a se rozpomínal)*: Co to zde říkáte? Zní mi to tak povědomě... jako píseň z mládí. Také jsem ji kdysi zpívával, ale je tomu již dávno.

DR VĚŽNÍK: V otroctví přestává každá píseň. Otrok nezpívá, otrok jen proklíná.

DR OBERGEIST: Předzpěvujte mi ji; chci se jí znova naučit zpívat po vás. I když je to jen píseň, je krásná. *(Náhle sebou trhne; pohlédne na hodinky, vykřikne.)* Za deset minut je zde! A já vám posud nevyložil zásady naší tak zvané trpné psychotherapie.

DR VĚŽNÍK: Jsem velmi zvědav.

DR OBERGEIST: Tedy: hlavní, co nesmíte ztratit z mysli, je, že jste jen experiment, mnou zřízený a řízený; že jste cosi jako věc. K tomu účelu se musíte zbaviti nejprve své vůle; musíte se uvést do stavu, kterému říkám stav volného závěsu. Chápete?

DR VĚŽNÍK: Snažím se. Jsem tedy něco jako mrtvola na anatomickém stole, corpus vile?

DR OBERGESIT *(jásá)*: Tak jest. Pochopil jste! Mrtvola! To je to. „Mnich budiž v rukou svého představeného jako mrtvola." Tak to stojí ve všech řeholích. Tak tomu musí být také ve vědě.

DR VĚŽNÍK: Nebylo by snad přece lépe, kdybyste mně nechal svobodnou vůli, abych mohl s vámi spolupracovat na vašem experimentu? Jsem slušný, dobromyslný tvor, půjdu vám na ruku.

DR OBERGEIST: Bůh chraň! To bychom starého pěkně rozzlobili. Takové věci on prostě netrpí. Vy musíte dělat všecko, co vám poručíme, zcela bezmyšlenkovitě.

DR VĚŽNÍK: A jak když mně poručíte, abych zemřel.

DR OBERGEIST: Nu, tak musíte co nejdřív zemřít. Starý netrpí v tom směru žádných odkladů.

DR VĚŽNÍK: A jak kdyby mně to nešlo pod vousy... a já si dovolil nějaké námitky.

DR OBERGEIST: To bych vám, příteli, ani neradil. Víte, jsme proti vám dva: já a můj starý. A starý je hotový valibuk. To by to s vámi po čertech špatně dopadlo. Pamatujte si: poslouchat, poslouchat, nic než poslouchat. *(Hladí ho po lících.)* Tak tedy, miláčku, vůli vypneme a ponecháme si jen obraznost. Ale počkejte, moh byste si svléknout kabát a vestu a lehnout si hned na lože. Nač to vykládat do vzduchu? Já to demonstruji hned na vás.

DR VĚŽNÍK *(svléká si kabát i vestu)*.

DR OBERGEIST: Límeček taky dolů.

DR VĚŽNÍK *(svléká si límeček a kravatu)*.

DR OBERGEIST: Krk, hruď musí být volny. *(Povoluje mu šle.)* Šle taky spustíme. Tak, miláčku. A ještě něco. Boty musí taky dolů. Zůstanete jen v ponožkách. Budu vás lechtati na chodidle a to byste ovšem skrz podešve necítil.

DR VĚŽNÍK *(zouvá si boty)*.

DR OBERGEIST: Tak a teď na to castrum doloris... hehehe..., ačkoli žádné bolesti cítiti nebudete. Moderní věda je humánní.

DR VĚŽNÍK *(vleze na lože, natahne se v něm)*.

DR OBERGEIST *(upravuje na něm ještě leccos)*: Ták, ručičky hezky volně podle trupu. Zhluboka dýchat. Tak tedy, jak jsem pravil. Vůli vypneme, zato obraznost rozehrajeme. Ale jen v určitém směru. Bude to obraznost vzpomínková, s níž si zahrajeme. Zpřítomníte si nejprvnější, nejprostší zážitky životní. Vyvoláte si v mysli vzpomínky na své nejranější dětství... víc... na své nemluvněctví. Představte si, jak jste ležel v peřince...

DR VĚŽNÍK *(se ošívá).*

DR OBERGEIST: Neošívat se! Nehýbat se vůbec. Vždyť jsme vůli vypjali. Ta je v nás umrtvena; odumřela; není jí.

DR VĚŽNÍK: Ale mne napadlo, že jsem svázaný povijanem a že mne škrtí. To je obraznost, příteli.

DR OBERGEIST: Mlčet. Nerušit postupu mých myšlenek. Tedy: představte si co nejživěji, že ležíte v peřince... nebo ještě lépe v kolébce. Jste právě nasycen mlékem mateřským, a tedy v stavu úplného blaženství. Nemáte žádných tužeb, přání, bolestí... nic. Dovedete si to představit?

DR VĚŽNÍK: Ovšemže. Ale kdybyste mně dal koflík dobré mokky a cigaretu, bylo by to bezpečnější.

DR OBERGEIST: Černou kávu? Cigaretu? Nemluvněti? Vyloučeno. To nejsou představy homogenní s nemluvněctvím. Co bych vám mohl dát, aby vaše iluse byla co nejúplnější, to je, hleďte *(vytahuje zpod laclu své zástěry ty různé věci)*... pod bradičku cintáček, do ručičky rolničky *(zazvoní mu rolničkami před očima)*, po případě láhev rozředěného mléka s gumovým sosákem *(ukazuje mu ji)* nebo také šidítko *(item)*.

DR VĚŽNÍK: Děkuji zdvořile. Myslím, že to půjde bez téhle složité režie.

DR OBERGEIST: Ale lechtat na chodidle vás přece budu. To napomáhá úžasně ilusi. *(Přejede mu prsty po patě, jako by bral akord na harfě.)*

DR VĚŽNÍK *(vykřikne)*: Au! To je pro mne nesnesitelné.

DR OBERGEIST: Nekřičet! To nejsou žádné žerty! To je věda. Nemyslete si, že s vámi provádím nějakou komedii. Tady všecko má svůj účel. Chci-li vás dovést na rozhraní života a smrti, musíte prodělat zpětně — alespoň v obraznosti — hlavní stadia životní a především dětství, a více: nemluvněctví; jím nazpět provedu vás až do stavu prenatálného... do stavu před zrozením. Rozumíte mi?

DR VĚŽNÍK: Snažím se. Ale hlava mne z toho bolí.

DR OBERGEIST: Mlčet! Jste věc. Vůle je ve vás umrtvena. *(Sleduje dále svou myšlenku.)* Pak až budete, jak bych to řekl, jako bourec zapředen v kuklu úplného nemluvněctví, pak pustím na vás své paprsky Z s římskou dvojkou oddíl gamma. *(Hraje si se strojem, který stojí u paty a je namířen na hlavu lože.)* A účinek bude o-hro-mný, pravím vám. Ne-če-ka-ný. Zázra-čný. *(Slyšet praskání zespodu, jako by se schody bořily.)*

DR OBERGEIST *(zdvihne hlavu, poslouchá)*: Co to? Áááá... to je už profesor Valnoha.

DR VĚŽNÍK *(vzlýčil se na loži).*

DR OBERGEIST: Ne... ne... ne! Ležte! Nevstávejte! To nemá profesor rád. Tvařte se radši mrtvým. To má nejradši. *(Přiskočí k padákovitým dveřím, které zdvihá. Ze schodů je slyšet funění a klení.)*

PROF. VALNOHA *(hlavu nad rovinou scény, ostatním tělem vězí dole)*: Proklatý člověče! Kde to bydlíte? On si tady udělal nějakou šternvartu. Copak jste hvězdář? Člověk aby si nohy polámal, než se k němu dostane. *(Schod pod ním praskl.)* Kat vás sper! Pomozte mně! Vždyť tu zůstanu vězet do soudného dne!

DR OBERGEIST: Račte se o mne opřít, pane profesore! *(Podpírá ho pod levým ramenem.)* Hej, pane Věžníku! Přistupte s druhé strany a pomozte panu profesorovi.

DR VĚŽNÍK: Ale vždyť jste mně poručil, abych se tvářil mrtvým!

DR OBERGEIST: Nerozumovat! Mlčet a poslouchat!

DR VĚŽNÍK *(slézá z lože a pomáhá prof. Valnohovi zprava. Spojeným úsilím vytahnou profesora do laboratoře).*

PROF. VALNOHA: Uf. Uf. Proklatý člověče, copak nevíte, že jsem korpulentní? On si udělá schůdky jak do kurníku a pak sem vláká člověka. Vy špicbube! Kdybych nevěděl, jak máte rád svého starého paviána, respektive svou starou gorilu, respektive svého starého kartouzníka, musil bych si myslit, že mi ukládáte o život.

DR VĚŽNÍK: Dovoluji si představit se vám, pane profe...

DR OBERGEIST *(ucpává mu ústa)*: Proboha, mlčte, člověče! Jděte si lehnout a mlčte... tvařte se němým.

DR VĚŽNÍK *(leze na své lože a zde klidně uléhá).*

PROF. VALNOHA: Co to je?

DR OBERGEIST: Ale experiment. Corpus vile. Zaučuji ho již šest neděl naší pasivní therapeutické methodě a on pořád vypadá z úlohy.

PROF. VALNOHA *(mávne rukou; odříkává mechanicky)*: Dobrá. Mlčet! Poslouchat. Nic nemyslit. Nic nechtít. Uvolnit si krk a hruď. Povolit šle. Boty dolů. Dýchat zhluboka. Nechat se

šimrat na chodidle. *(Rozchodí se po laboratoři.)* Nu, máte to tu pěkný holubník. *(Náhle se rozhlédne kolem sebe.)* Kde jsou dveře?

DR OBERGEIST: Tady.

PROF. VALNOHA: A kde je plivátko?

DR OBERGEIST: Zde: u dveří!

PROF. VALNOHA: Dobrá. A teploměr? A barometr?

DR OBERGEIST *(ukazuje)*: Teploměr visí zde. Ale barometr jsem si, bohužel, posud neopatřil.

PROF. VALNOHA: Tedy to co nejdříve udělat. Říkám vám vždycky: zaznamenávejte si i stav ovzduší vnějšího. Člověk nikdy neví, k čemu se to nehodí. *(Stane před statistickými tabulkami a diagramy.)* Není posud ztracen. Pilný člověk, jak vidím. Kdo počítá a kreslí, aspoň zbytečně nemyslí. Immerhin něco. *(Stane před stolkem s mikroskopem.)* A copak naše mršky? Poslouchají? Tancují, jak jim hrajete?

DR OBERGEIST: Bakteriocidní účinky mých aktinických method, zejména paprsků Y odnož alfa, jsou skvělé. Račte se sám přesvědčit v tomto mikroskopu. *(Vede jej k jednomu ze stolků.)* Dvě hodiny po tom, co jsem je vydal účinkům těchto paprsků. Osvětlování trvalo 45 vteřin. Myslím, že se tam nic nehýbe.

PROF. VALNOHA *(hledí do mikroskopu)*: Nu, nejásat předčasně. Opatrnost matka moudrosti. A trpělivost nejlepší methoda medicinská. Někdy se ty mršky taky tak jen přetvařují. Pak se vzpamatují a máte blamáž. Je to nevypočitatelná banda. A vedete si také přesný protokol? Všecko lege artis?

DR OBERGEIST: Račte nahlédnout. *(Ukazuje mu protokol.)*

PROF. VALNOHA: Dobrá. Ale proč je tak potrhaný a zamazaný?

DR OBERGEIST: To mně provedl kolega Houžvička schválně, ze zlomyslnosti, když slyšel, že mne ráčíte poctít svou návštěvou.

PROF. VALNOHA: Houžvička? Nu, to se mně na něj nelíbí. Protokol má být svatý i odpůrci. Medik, který nerad píše protokol nebo ho nemá v úctě, je mně vždycky podezřelý. Ten obyčejně špatně skončí. A což thermostat? *(Dívá se na teploměr na něm umístěný.)* Udržujete stejnou teplotu? Tak, dobrá. *(Otvírá ho a hledí na jednotlivé epruvety.)* Záznamy na nich jsou v pořádku?

DR OBERGEIST: K službám. Račte se přesvědčit.

PROF. VALNOHA: Nu dobrá. Užíváte dermatografické tužky, jak vidím. Taky dobrá. *(Zahledí se na Věžníka.)* A co náš objekt? Zkoušel jste mu již analgesii? Jsou kontraktury a jaké? Je soustředné zúžení zorného pole?

DR OBERGEIST: Posud ne, pane profesore.

PROF. VALNOHA: Ale to je chyba, člověče. Podle toho, co jste mně o něm řekl, je to nesporně hysterik. Musíte diagnosovat na hysterii, záporně i kladně. Vydává se za dvacítiletého, ačkoliv je mu, jak pravíte, šestadevadesát, namlouvá si stále ženské, snad několik najednou, tančí jazz, shimmy, foxtrot, tango, skáče jako clown, deklamuje verše, potlouká se s kytarou pod měsícem, ovšem že vytlouká také bary a dupárny... vyložený mythoman a pathomim. A pamatujte si, mladý muži, že já pokládám hysterii za projev mythomanie a pathomimie. Kdekoli najdete mythomana, všude je hysterie. Budete-li to mít na mysli, nikdy nezbloudíte.

DR VĚŽNÍK *(vzlýčil se za řeči profesorovy na loži)*: Já mythoman a pathomim? Já hysterik? Co to pleskáte za nesmysly, profesore?

PROF. VALNOHA *(přeslýchá s opovržením Věžníka jako blázna)*.

DR OBERGEIST: Já jsem, pane profesore, nikdy nepochyboval o správnosti téhle vaší theorie.

PROF. VALNOHA: A pak, příteli, netraktujte ho hypnotismem. Nevěřte Babinskému, že hysterie a hypnotismus jsou dva projevy týchž tendencí. Toho Babinského si vůbec vyndejte z hlavy.

DR OBERGEIST: Já již dávno na něj, pane profesore, nepřísahám.

DR VĚŽNÍK: Ty lotře! Vždyť to bylo tvé božstvo, a teď ho zapíráš?

PROF. VALNOHA *(přeslýchá i nyní Věžníka s opovržením jako blázna)*: Pamatujte si, co vám říká váš starý učitel, totiž že hysterikové jsou málo hypnotisabl a že objekti, kteří jsou hypnotisabl, neukazují pravidelně žádných projevů hysterie. Udělejte o něm *(posun bradou)* obyčejnou popisnou práci — za víc taky nestojí...

DR VĚŽNÍK: Padouchu!

PROF. VALNOHA *(pokračuje)*: ...v níž právě jeho mythomanii a pathomimii prokážete jako typicky hysterické. A dost. Dost, povídám vám. Vy podáte prostě příspěvek k *mojí* generalisaci o totožnosti hysterie a mythomanie.

DR OBERGEIST *(uklání se)*: K službám, pane profesore! Vždyť já

na té své generalisaci nikdy netrval. Nabízel jsem vám vždycky, že ji obřežu, jak si ráčíte přát.

DR VĚŽNÍK: Hanba ti! Konec s tebou! Pohřbil jsi se.

PROF. VALNOHA *(vyláhne z kapsy polirský metr)*: Podívejte se, kamaráde. Já vám dovoluji zatím jen pět centimetrů generalisace. Až budete mimořádný profesor, povolím vám padesát; a jako řádný, zgeneralisujte si celý metr. To jsou moje zásady. Od těch, pane, profesor Valnoha neustoupí ani o milimetr.

DR OBERGEIST: Miloval jsem a ctil jsem vždycky muže pevných zásad.

DR VĚŽNÍK: Protože jsi sám chameleon, viď?

PROF. VALNOHA: Snažte se, prozatím, jen dobře pozorovat a popisovat. Já chci vychovávat jen dobré pozorovatele, nic víc. Žádné blázny, fantasty, filosofy. A jen dobrého pozorovatele pustím za docenta na katedru.

DR OBERGEIST: To jsou opravdu zdravé zásady; mně vždycky imponovaly.

PROF. VALNOHA: Není to tak lehké, jak se vám zdá. Ale až se vycvičíte v pozorování, stačí vám jediný pohled na takový objekt jako ten zde a víte hned všecko. Jeho minulost, přítomnost, budoucnost. Nemusil jste mně nic říkat a já bych vám byl sám o něm všecko pověděl. Zřejmě fantasticky prolhané, histrionské individuum. Degenerovanec. Spontánní somnambul. Napolo zodpovědný. Oblouzenec pansexualistický. Skončí tím, že bude zdvihat sukně patníkům a podstavce svítilen na ulicích bude pokládat za baletky.

DR VĚŽNÍK *(vyskočí z lože a žene se po prof. Valnohovi)*: Teď toho mám dost!... Lotře! Nactiutrhači! Fantasto a blázne, žil-li kdy jaký!

PROF. VALNOHA: Co je s vámi, člověče? Vždyť vy jste jen věc, objekt, corpus vile. Experiment námi zřízený. Jdete si hned lehnout! Ve jméno vědy, jediné, pravé, vševládné, všemohoucí, všepředvídavé, přikazuji vám to já, její velekněz, profesor Valnoha.

DR VĚŽNÍK *(jede mu po hrdle)*: Ten zlolajný chřtán ti brzy promáčknu. *(Rdousí ho. Zápasí spolu.)*

DR OBERGEIST: Člověče, uklidněte se! Jdete hned na lože! Zbláznil jste se? Což nevidíte, že mně ničíte akademickou kariéru?

DR VĚŽNÍK: Tak moci zničit nádavkem k ní i tebe, plaze. *(Jede mu také po hrdle. Záhy se zmocní jednou rukou chřtánu Valnohova, druhou Obergeistova, cloumaje jimi.)*

DR OBERGEIST *(vymkne se mu s napětím všech sil, uskočí k okénku; vyrazí je a volá do ulice)*: Pomoc! Věda je ohrožena! Objekt nás přepad! Naše věc nás vraždí! Pomoc! Pomoc!

OPONA

Jednání třetí

V městečku podkrkonošském na letním bytě dra Obergeista. Vpravo úpravný přízemní domek z červených cihel, za okny květiny v květináčích, prostřed zavřené dveře; divák vidí jen jeho podélný profil. Před ním dřevěná lávka. Střed a levou část scény tvoří záhony květinové, trávníky, keře, stromy štěpné i plané, zvláště několik krásných lip. Nalevo dřevěný plot zahrádky; v něm dvířka, jimiž se vchází ze silnice. Těsně před korunami lip jakési lešení na kozách, asi ve výši prvního patra domovního; vedou k němu s jedné strany dřevěné schody dosti ledabylé, zřejmě narychlo sbité. Na tomto lešení obdélníkového tvaru, zvící asi prostředního pokoje, prosté železné lože, dvě slaměné židle, noční stolek. Na loži dr Věžník v bílém prádle, přikryt lehkou přikrývkou. Vedle něho na židli sedí a plete punčochu Barbora Kováčková. Na zadní, užší stěně tohoto lešení přidělána prkna, jakého se užívá k odrazu při skoku do vody; vznáší se nad řekou, která obtéká částečně zahradu. Šum vody slyšeti po celý třetí akt.

Jest o páté hodině výjimečně krásného odpoledne na konci září, slunce se chýlí k západu a osvětluje šikmými paprsky scénu.

DR OBERGEIST *(vyšel z domu napravo a zahleděl se na lešení)*: Jak je?

KOVÁČKOVÁ: Před chviličkou usnul. Ale ňák se mně to nelíbí.

DR OBERGEIST: Tak pojďte trochu dolů, když usnul.

KOVÁČKOVÁ *(sejde a usedne vedle dra Obergeista na lavičku)*: Leží na jedny straně, na bolesti si naříká, suše kašle, je rozpálený. A pořád fantazíruje. O samejch ženskejch.

DR OBERGEIST: Jmenuje je jmény?

KOVÁČKOVÁ: Menuje. Ani jim to hned říc nemůžu. Tak ňák jako Eee... Evža... Hedva a Jiřina. Pořád se mu to míchá a mate. A vědi, že mne to mrzí. Vědi, když tak na něj koukám, že bych ho mohla mít ráda?

DR OBERGEIST: Ale jděte, jděte! To je k smíchu. Dáváte mu každé dvě hodiny ten ledový náčinek na levou stranu, tam, kam jsem vám ukázal?

KOVÁČKOVÁ: To jako umšlok? Dávám.

DR OBERGEIST: A ten lék taky?

KOVÁČKOVÁ: Meducinu taky. Vědi, pane doktor, voni sou moc učenej pán, nezazlívají mi to, ale já bych ho nenechávala furt na luftě. Dyť se celej nastudí. Člověk přeci už letitej. To nejní jako dvacítiletej.

DR OBERGEIST: Láry fáry. Není žádného nastuzení.

KOVÁČKOVÁ: Tak, voni tomu dali. A z čeho sou ty šecky nemoce: souchotě a suchý loupání a kajhustn a zapálení plic a regma?

DR OBERGEIST: Z konstituce a ze špatné životosprávy.

KOVÁČKOVÁ: To jako že nechoději lidi ke správě boží?

DR OBERGEIST: Ale ne. Že moc jedí a pijí, a samé škodlivé věci: moc masa a piva a vína a kořalky, černou kávu a silný čaj s rumem. Že moc kouří. Otravují se různými jedy.

KOVÁČKOVÁ: Ale daji pokoj. Voni se něco mejleji. To se všecko chytí z cukluftu. Já, jak si chvilku někde sednu, kde to táhne,... hned to mám v těle. A musím do postele, pod duchnu... a lipový te do sebe hodně horky. Vypotit se. Jinač bych to vodstonala.

DR OBERGEIST: A kde se tedy nastudil doktor Věžník?

KOVÁČKOVÁ: A to voni nevědi? Voni nevědi, že se pobláznil, pánbůh mi hříchy vodpust, za tou frajlinkou, co je tu z Prahy na luftě? Co zůstává u Nádvorníků?

DR OBERGEIST: Za Forejtovou myslíte?

KOVÁČKOVÁ: Už jo. Za tou, za tou. Už nebude jinač. A drápal on se za ní nahůry na kopec půl hodiny... Nic ho nemrzelo, že bylo rozmoklo po dešti. A tudle zas spad v noci do potoka, jak se minul lávky.

DR OBERGEIST *(hvizdne)*: Tohle on že tedy tady tropí?

KOVÁČKOVÁ: Já neříkám, že je špatnej. Bůh chraň. Ta slečinka snad taky ne. Snad je to šecko jen tak untrholt. Ale nes jí tam tuhle balzaminky a špásoval s ní pod voknem. Voni tam nebyli sami, lidi je tam viděli. Von prej je to taky moc dobrej dochtor *(naznačí bradou Věžníka)*. Měl prej velkou prachci. Až na druhou stranu, jako do Prajska, prej ho volali. A je moc milej.

Vědi, že bych ho mohla mít ráda? Má něco ve vočích a tudle *(naznačí rty)* jako můj nebožtík, když bejval mladej.

DR OBERGEIST: Tohle je podívaná pro bohy. Snad se do něho zamiluje ještě postel, na níž líhá, a židlice, na níž sedá.

KOVÁČKOVÁ: Já bych moc ráda, dyby neumřel. Tak si myslím, že by mne ani pak svět netěšil. Já bejt na jejich místě... já bych mu nechala pustit žilou. Tamhle felčar z Posádkova pouští, když má někdo bolesti v žebrách nebo když plivá krvavy; a každej ještě z toho vyšel.

DR OBERGEIST: Strašní lidé. Oni mne budou učit léčit pleuritidy. Ale, matko, vždyť já opravuji v Praze profesory.

KOVÁČKOVÁ: No jo, copak vo to. Voni profesoři taky nic nevědí. Jako tuhle starej Macoun šel do Prahy... jako do špitálu. Udělal se mu na krku... vzadu... v zášijku nežid; jako slepičí vejce byl velkej. A voni mu to tam rozřízli a za dva dni byl hin. Zjedovatěla se mu krev vod toho. Jo, profesoři, ty to uměji. Jak viději chudyho člověka, hned si řeknou: Počkej, tebe dostanu na prkno. A prodaji z něj pak kosti. Voni prej je ve špitále vyvářeji... jako ty hnáty lidsky; a pak to zas sesadějí na dráty a je z toho umrlec. A ty mlady dochtoři se prej na tom učeji. Voni prej maji z toho velky peníze, jako za ty hnáty, ty profesoři.

DR OBERGEIST: Ale, matko, to jsou povídačky pro děti. Že byste takovému tlachu věřila, vy, taková moudrá osoba.

KOVÁČKOVÁ: No, ať si. Ale pravda je to přeci. Chudej člověk nejni těm pánům ani člověk. Já to znám, mně nic nenamluvěji. Zacházejí s nim jako s vodpuštěním s tím hovadem... a často ještě hůř...

DR OBERGEIST: Ale, matko, to bývalo snad za starých časů, ale není to teď. Nyní je věda lidumilná.

KOVÁČKOVÁ: Nevěřeji tomu. Chudej zůstane dycky chudej, až do skonání světa. A bohatej dycky ho překročí, aby se vo něj nezamazal. To už nepředěláme. Ale vědí co? Nenechávaji ho *(naznačí bradou Věžníka)* na těch hambalkách. Daji ho do sednice. Dou, přeneseme ho hned. Bojím se vo něj. Já bych ho mohla mít ráda. Nesmějou se mně, bábě bláznivy. Já za to nemužu. Má takovy mily usmání ve vočích... jako by tam ještě boží sluníčko doutnalo, dyž už všude jinde je noc.

DR OBERGEIST: Nemějte starostí, matko! Než zapadne slunce, sneseme ho do pokoje. To je léčba sluncem a vzduchem. To je to nejlepší, co si můžete vymyslit pro nemocného. Zvláště dnes! Je den tak teplý a pokojný jako v červnu.

KOVÁČKOVÁ: No, já nic neříkám. Copak pro zdravy, snad je to. Těm to neublíží. Ale nemocnej je nemocnej a patří do sednice; a pod duchnu.

(Klepe se na zahradní vrátka.)

BINKA: Haló. Haló. Jste doma, doktore?

DR OBERGEIST: Adsum. *(K dvířkám.)*

BINKA: Dobré odpoledne vinšuji. Mastodont prý se rozstonal; a prý na smrt. Je to pravda? V Praze to letí od úst k ústům. Přijel jsem sem dnes na skok za Jiřinou; a tak se vás chci zeptat jako kapacity lékařské, co o tom soudíte?

DR OBERGEIST: Hm... Vážné je to. Což o to. Velmi vážné. Ale ztracen posud není. Výsledek nemusí býti ještě letální. Myslím, že ho z toho přece vytáhnu.

BINKA: To nedělejte, příteli. Přišel jsem vás právě zcela formálně požádat jménem naší pojišťovny Čechie, akciová společnost s r. o., abyste ho v tom nechal. Už snad padesát let bere ten netvor rentu na dožití: čtyřiadvacet tisíc korun ročně. Ten chlap pamatoval na zadní kolečka. Od svého padesátého roku, pravím vám. Není to nestoudnost?

DR OBERGEIST: Neshledávám v tom zvláštní nestoudnosti. Pojišťovny jsou přece od toho, aby zaopatřovaly svým klientům bezstarostné stáří; to je přece jejich účel. Vždyť se chlubíte, že jste podniky humánní.

BINKA: Ano, pane. Ale všeho s měrou! My jsme sice ústavy humánní, ale nehumánní jest hřešiti takto na naši humánnost. Ještě osm deset takových klientů, a naše pojišťovna jest ruinována; zhroutí se.

DR OBERGEIST: To má tak slabé nohy?

BINKA: Silné slabé, nevím; nesahal jsem jí na ně. Ale co vím, jest, že mne nepovyšují, poněvadž se vymlouvají na malé příjmy a velké výdaje. A proč? Protože chodí po zemi lidé, kteří by měli býti již dávno pod ní. Což to nechápete, ke všem čertům, že ten chlap porušuje nějaký základní zákon životní? Že ohrožuje, řekněme, životní provoz? Že začíná obstruovat život?

Že nás mladé prostě zavaluje a dusí svou překypělou životností?

DR OBERGEIST: Nevypravíte z Prahy, vy domněle mladí, zvláštní vlak s deputací, která by ho zdvořile požádala, aby se klidil?

BINKA: Nu, bylo by skoro na čase pomýšlet na něco podobného. Ale jestli by tu deputaci nevyhodil ze dveří, to se neví. Já bych aspoň v ní nechtěl být. Má síly za tři mladé. Kdyby nás tak shazoval se schodů... ne... rozhodně není to příjemná představa.

DR OBERGEIST: Ale jacípak jste to mladí, když se bojíte takového stařečka nad hrobem? Šestadevadesát mu už minulo.

BINKA: Stařečka? To je nezmar stále zelený. Něco nepodřezatelného, nerozkrajitelného, nerozdrobitelného, nespalitelného, neumořitelného. To není člověk. To je nějaký pražívok. Dejte si na něho pozor, doktore.

DR OBERGEIST: Jak to?

BINKA: Nepochováte-li ho vy, pochová on vás.

DR OBERGEIST: To nemyslíte doopravdy?

BINKA: Už ano. Jen o tom uvažujte trochu. Žije prostě na úkor nás mladých. Jak můžeš žít vedle člověka, který ti vydýchá takřka všechen vzduch? Spase celou zemi kolem sebe? Vyssaje všechno slunečné teplo? Ani život, ani příroda nejsou nekonečné, nýbrž konečné. Ty jejich dary nám jsou odměřené. Aby on, velikán velikánovič, vyrostl ještě o pět metrů, musí řada mladých stromků vedle něho zakrnět. Musí zemřít několik mladých lidí. *Musí* zemřít, pane, pravím vám to já, dobrý statistický odborník Binka. Je to matematická nutnost, pane; dá se to vypočítat. Myslete jen o tom chvilku a dáte mně za pravdu.

DR OBERGEIST *(přemítá, čechraje si bradku)*: Hm. Máte snad pravdu. Takhle jsem se na to posud nedíval. Rozhodně je to člověk, který porušuje jaksi zákony a řády přírody; začíná se jim vymykat, začíná je jaksi přerůstat. Hmm. Taková přebujelá individua jsou vždycky cosi povážlivého... cosi, co nemá být. Ani se stanoviska vědecké methodologie to nemá být, protože to znesnadňuje generalisaci. Je to přece jen neřest.

BINKA: A jak to, že se vůbec rozstonal? Vždyť je to malý zázrak.

Nikdo ho nepamatuje posud nemocného. To je vaše zásluha, což, doktůrku? Nedělal vy jste s ním nějaké čáry máry fuk... nějaké ty zašmodrchané čertovské experimenty na sakramenty? Jak tomu říkáte? Nějaké to proti Smrti taženíčko, při němž se přichází o zdravíčko?

DR OBERGEIST *(pobouřen neúctou Binkovou ke své osobě)*: Vaše frivolnost a nevědomost, vašnosti, se velmi mýlí. To je vidět, že neumíte myslit medicinsky. Jste-li statistický odborník, jste zato v medicině úplný ignorant. Naopak, kdyby byl podstoupil tenkrát Věžník před profesorem Valnohou mou zdokonalenou pasivní psychotherapii, již jest možno populárně nazvati tažením proti Smrti, bylo by dnes lépe s ním i se mnou.

BINKA: Jak to s vámi?

DR OBERGEIST: Já mohl býti již navržen za docenta svým profesorem Valnohou a on se nemusil již báti Smrti. Takhle ho to teprve čeká.

BINKA: Mohl to míti již odbyto? Což? Bradou vzhůru? Byl by v tom tažení zůstal?

DR OBERGEIST *(vztekle)*: Nesmysl! Tlach! Smrti se nemusil bát, poněvadž by se byl s ní seznámil ve stavu kataleptickém. Ale on se rozzuřil, vyskočil z lože, byl by málem starého uškrtil. Valnoha z toho týden ležel a já se mu bojím od té doby přijít na oči.

BINKA: A, pane, to je pěkná šlamastika.

DR OBERGEIST: A tak jsem udělal kříž nad svou akademickou kariérou. Přijel jsem sem, abych se poohlédl po nějakém domku se slunnou zahrádkou, abych začal tak na zkoušku s nějakým tím sanatoriem, třebas z počátku sebemenším. Něčím se člověk živit musí. Zdejší krajina a podnebí jsou pro něco takového jako stvořeny.

BINKA: A co čert nechce? První váš klient zde je zase ten proklatý Věžník.

DR OBERGEIST: Ano. Neboť není zloby proti němu v srdci mém, ačkoliv mne tak těžce poškodil. Když se rozstonal — třeba vám totiž vědět, že spad do vody a se nastudil —

BINKA: Ale vždyť vy v nastuzení nevěříte?

DR OBERGEIST: To jest: v *tomto* případě onemocnění není je možno, abych tak řekl, absolutně vylučovati. Může být, že zde

výjimečně nastuzení připravuje úrodnou půdu pro specifické mikroorganismy.

BINKA: Hmm! Uplách jste mi. Dobrý forman na čtyráku obrátí.

DR OBERGEIST: Ujal jsem se ho tedy a začal jsem ho léčit svou zdokonalenou methodou plenérovou: paprsky slunečními, vzduchem, kyselinou uhličitou stromy vydechovanou a tak dále... a tak dále... všecko ovšem v určitých přesných poměrech mnou stanovených a odměřovaných.

BINKA *(směje se)*: Není to vaše samaritánství přece jen tajná msta?

DR OBERGEIST *(nechápe chvíli, pak se mu rozbřeskne; vybuchne)*: Vy ignorante, myslíte, že mně Věžník nějak překáží? *Já* že bych se ho chtěl zbavit? Proč? Ale *vy*, vy byste se měl mít před ním na pozoru! Nasadí vám parohy dříve, než se nadějete. Hahaha! To bude pak látka k tlachům a smíchu na půl roku pro pražské kavárny a salony. On, stařec šestadevadesátiletý, vám, jinochovi osmadvacitiletému...

BINKA *(žene se po něm)*: Co to tlacháte? On že by mně mohl odloudit Jiřinu?

DR OBERGEIST: Už ano, velectěný statistiku a matematiku. To je taky jedna taková matematická nutnost, s níž jste nepočítal. Pamatujte si to tedy pro všecky případy životní jako matematický axiom: kdykoli a kdekoli necháte doktora Věžníka s šestnáctiletou dívkou — ať ve společnosti, ať o samotě, ať ve dne, ať v noci —, zamiluje se do něho, dříve než si to uvědomíte. Viďte, že je tomu tak, paní Kováčková?

KOVÁČKOVÁ: No... jako ta slečinka z Prahy? No... von je to snad víc untrholt... Voni se tak trochu spolů škádleji.

BINKA: Dost! Dost! Tohle by mně ještě scházelo. *(Prchá ze zahrady.)*

DR OBERGEIST: Poroučím se, velectěný. Já ti dám tropiti si blázny z mých léčebných method. Hloupé je to jako farářovy boty a otíralo by se to o medicinu.

DR VĚŽNÍK *(procitl a zdvihá se na loži)*: Doktore? Asistente? Kde jste?

DR OBERGEIST *(sloupá k němu na lešení)*: Zde, zde! Hned! Ležte přece klidně, člověče. Vždyť vás to zabije. Jakživ jsem neviděl takového nepokojného pacienta. Myslí stále, že je mu dvacet.

DR VĚŽNÍK: Není zde Jiřina? Stále se mně zdá, že slyším její líbezný hlas. Má hlas jako nejkrásnější kremonské housle. Tekuté zlato. A do toho její drobný zvonečkový smích! Zní mně to jako pošetilé bláznovství lásky... jako nejspanilejší Mozartova kantiléna do těžkých snů mé staré zakouřené lebky. Neviděl jste Jiřinu, asistente?

DR OBERGEIST: Jiřinu? Vem vás rohatý s tou vaší věčnou erotikou. To vám nedají ty ženské pokoj ani ve smr... *(zarazí se)* ...ani v těžké nemoci? Vždyť prý to máte všecko z toho, že se touláte v nocích za děvčaty?

DR VĚŽNÍK: A za kým se mám toulat? Snad ne za hochy?

DR OBERGEIST: Ne... to taky ne. Pederastií byste si taky neposloužil. Máte být vůbec večer hezky doma. Jste už starý pán a pro ty platí pravidlo: v devět hodin večer šálek čaje s mlékem a nějaký ten cake k tomu a o desáté všecky vášně hezky do šatníku a umravněné tělo do postele.

DR VĚŽNÍK: Mýlíte se, nejsem starý. Cítil jsem se v poslední době mladší a svěžejší než kdy předtím. A kdybych i byl! Raději bych zahynul na bojišti než zde v posteli.

DR OBERGEIST: Míníte bojiště lásky? Padnout poražen mrtvicí na tělo krásné milující dívky?

DR VĚŽNÍK: I tak by bylo tisíckrát líp než krepírovat zde, předmět vašich nových theorií, method, hypothes, fantasií a experimentů. Po prvé jsem vám unikl. Nyní jsem však padl nahý do jámy medvědí. Vydán vám na milost a nemilost.

DR OBERGEIST: Nebojte se! Já již svých velikých směrotvorných experimentů zanechal. Vystřízlivěl jsem ze svého vědeckého romantismu, díky vám a Valnohovi. Teď nebudu provádět nic než docela nepatrnou sanatorní praxi na fysiatrickém podkladě. Trochu toho plenéru, riklianismu a priesnitzovství. Je to ještě jak tak v módě a krámek snad bude prosperovat.

DR VĚŽNÍK: Obřezal jste tedy ty své směrotvorné generalisace důkladně... až po sám dřík. Nebo lépe: zakroutil jste jim krkem. Přistřihl jste tak důkladně křídla té své obraznosti, že nemůže již vůbec létat.

DR OBERGEIST: Ano, brzy bude z ní jen slepice, která se shání po nějakém tom zrníčku.

DR VĚŽNÍK: A se mnou je to, asistente, právě naopak. Vaše sny

se scvrkly do rozměrů skoro mikroskopických, moje se rozrůstají a bují tak divoce, že jim brzy nepostačí celý makrokosmos. Jsme protinožci.

DR OBERGEIST: Proto se doplňujeme.

DR VĚŽNÍK: Také odpuzujeme. Ale co to tlacháme stále za zbytečnosti...

DR OBERGEIST: ...a zapomínáme na jediné důležité: a to je ležet hezky tiše a nemluvit...

DR VĚŽNÍK: Ó ne, ne, ne! To je Jiřina Forejtová. Šílím touhou po Jiřině. Umírám touhou po Jiřině. Přiveďte mně sem, asistente, Jiřinu nebo mne rovnou zabte. Tamhleto mně nepomůže *(smete se stolku lahvičku s lékem)* ... ani tohleto *(rve se sebe ledový náčinek)*..., ani ty všecky vaše paprsky sluneční, martovské, neptunské, saturnské... X, Y, Z s desíti číslicemi římskými a dvacíti arabskými a odnožemi od alfy až do lambdy... a jak se to celé pekelné mámení jmenuje.

DR OBERGEIST *(kroutí jej)*: Jste zticha! Lehnete si hned! Za nic takhle neručím.

DR VĚŽNÍK: Nelehnu! Sper to kat! Žít se mně chce, a ne zmírat v objetí té vaší ledové panny Vědy... Jsem syt té vaší nastuzené léčby.

DR OBERGEIST: Rouhači! Budete hned zticha!

DR VĚŽNÍK: Žáru je mně třeba! Krásy! Mládí! Velikého opojení vrchovatou číší života. Objetí širého jako prolomená jarní obloha. Žhavého jako vítr východní. Polibků rtů karmínovějších než červánky nad bouřlivými západy dubnovými.

DR OBERGEIST *(chce mu ucpati ústa dlaní)*.

DR VĚŽNÍK *(odstrčí ho)*: Vari, aby to nedopadlo s vámi jako kdysi s Valnohou, tam u vás v Dejvicích.

DR OBERGEIST *(odstupuje od něho)*: Co si s ním počít? Je to maëlström vášní. Tornado. Cyklon. *(Ruce mu klesnou podél těla.)* Zde se nedá nic dělat.

DR VĚŽNÍK *(rozkřikne se na Kováčkovou)*: Mé nové šaty sem! Mám je ve svém pokojíku v almaře v levém rohu. A láhev nejlepšího starého vína, co má doktor ve sklepě. A dvě — ne, tři sklenice k tomu. A všecko hezky rychle... Nemám mnoho času nazbyt.

KOVÁČKOVÁ *(vzhlédne lázavě k Obergeistovi)*: Mám ho poslechnout, pane dochtor?

DR OBERGEIST *(krčí rameny)*: Nezbývá nic jiného. Ostatně trochu alkoholu mu neuškodí; a mnoho mu pít nedovolím.

KOVÁČKOVÁ *(odchází do domku vpravo, kývajíc zdlouha hlavou)*.

DR VĚŽNÍK: A nyní dojděte pro Jiřinu! Asistente, proboha vás prosím. Udělejte mně to k vůli. Nezmařte mně mou poslední radost. Vyřiďte jí prosbu umírajícího... prosbu o poslední úlevu někomu, kdo stojí pod šibenicí.

DR OBERGEIST: Dobrá. Dejme tomu, že svolím a že vám přivedu Jiřinu. A co vy? Za hodinu budete snad chtít Evžu nebo Hedvu nebo obě dvě. A zítra snad Pepitu a Adu a Bětu a Kaťu... a což vím kterou všecku. Jste nedopočitatelný. Jste stižen jakousi elefantiasí erotiky. Pravdu měl před chvílí Binka. Ano, začínáte se již vymykat řádům přírody. Přerůstáte již svět a život. Začíná to být s vámi navýsost povážlivé. Brzy vám snad nepostačí ženy celého světa.

DR VĚŽNÍK *(zádumčivě)*: Budete chtít Evžu nebo Hedvu nebo obě dvě, řekl jste před chvílí. Zavčas mně to připomínáte. Sotva se mně vynořila v mysli Jiřina, hned jsem cítil jakousi palčivou bolest u srdce... široko rozlitou. Vy jste jí dal jméno a tvar. Ano, schází mně i Evža i Hedva. Bez nich by mé štěstí bylo nedokonalé. Mohu nyní milovati jen ve čtyřech.

DR OBERGEIST *(spráskne ruce)*: Můj ty otče nebeský! Nač všecko si tenhle člověk netroufá! V jeho věku! Držte mne, nebo se skácím!

DR VĚŽNÍK: Od šesti měsíců zase jsem o tolik vyspěl. Bez těch tří mladých žen nemohu býti šťasten.

KOVÁČKOVÁ *(přináší v jedné ruce lahev vína, přes druhou přehozené šaty)*: Tady je, co si přáli. *(Sestoupí zase s lešení, usadí se na lavičce před domem, plete punčochu.)*

DR OBERGEIST: Bez těch tří mladých žen nemůžete prý být šťasten! Vás obšťastňovat, to je perné řemeslo. Ten pánbůh, který by to doved, se posud nenarodil. Člověče, vy byste utahal deset pánubohů. Ani ti by nestačili vyhovovat vašim přáním a choutkám.

DR VĚŽNÍK: Ano, začíná to být stále složitější a mučivější. Nejdříve se musím domoci individuální lásky u Jiřiny; pak teprve se mohu pokusiti o to, pohnouti ji k té vyšší: společné a uvědo-

měle spolupracující s Evžou a Hedvou. A uvažte: o tuhle vyšší se to vždycky rozbije.

DR OBERGEIST: To je opravdu zvláštní. Není ta domněle vyšší náhodou přece jen nižší?

DR VĚŽNÍK: Nikterak, asistente. Naprosto ne. Již proto ne, že je ženám i mužům tíže dostupna, ano, možno říci, posud úplně nedostupna. Mne chce milovat každá z nich o sobě: i Evža i Hedva i Jiřina...

DR OBERGEIST: Nechlubíte se trochu?

DR VĚŽNÍK: Co bych z toho měl? Přesvědčíte se možná, že nelžu.

DR OBERGEIST: Nu, konečně... Ženy mívají rády monstra.

DR VĚŽNÍK: Ale společně, ve dvou, nechtějí mne milovat ani Evža, ani Hedva; a bojím se, ve třech, nebude mne chtít milovati ani Jiřina. A Evža a Hedva jsou přece tak inteligentní, ale tohleto ne a ne pochopit. Ne a ne ty dvě se spolu zharmonisovat... raději se rozejdou a rozderou mi srdce. *(Sténá.)* Óóó... té bolesti zde, asistente. V Dantově Pekle není větší.

DR OBERGEIST: A přidělháváte si sám nových. Hleďte, stará rána není zahojena a vy do ní vtínáte novou. Jiřinu! Vy šílenče, žil-li kdy který pod sluncem i pod měsícem!

DR VĚŽNÍK: Ano, jsem nesyta: štěstí, lásky, bolesti... Nedopilec z poháru světa, krásy, síly. Každou číši do dna a hned zase novou! Teď vidím teprve, jak jsem stále předbíhal život, celý svůj věk. A jak jsem tím trpěl. Nepostačí, nepostačí touze mojí dračí! To mne ničí. Proto úpím a sténám. To mne sklátí do hrobu, a ne nějaká ta vaše všivá pleuritida. Proto se mně chce zemřít. Jsem syt toho nerovného boje, z něhož odnáším jen rány, rány, rány. *(Nalil si sklenici vína a rázem ji do sebe obrátil.)*

DR OBERGEIST *(jede mu pozdě po ruce)*: Pomalu, kamaráde, pomalu. Takhle byste byl brzy hotov, a to není ani ve vašem, ani v mém programu.

DR VĚŽNÍK: Což! O den dřív nebo později, je to již všecko jedno.

(Slyšeť klepání na dvířka zahradní.)

KOVÁČKOVÁ: Pane dochtor, ňákej pán se sem dobejvá.

DR OBERGEIST *(vyskočí a zhlédne prof. Valnohu)*: Ježíši, profesor Valnoha.

DR VĚŽNÍK *(chce také vstát a jíti prof. Valnohovi v ústrety)*.

DR OBERGEIST: Ne. Ne. Ležte! To nejvíc profesor Valnoha nenávidí, když se pacient hýbe. Již jednou jste mi zkazil kariéru... *(Sbíhá spěšně po schodech a řítí se k vrátkům.)*

PROF. VALNOHA *(v turistickém dresu)*: Áá, tady je kujón. Zas něco extra. Tenkrát v Dejvicích bydlil v holubníku, teď zase lustgarten...

DR OBERGEIST *(otvírá mu)*: Má nejhlubší poklona, pane profesore. Té cti tomu domu... Kde se tu berete?

PROF. VALNOHA: Nu, jsem tu na výletě. Dělám exkursi do Krkonoš. Tak ji chci začít z toho vašeho hnízda. A když jsem již jednou tady a slyším, že zde ordinuje ten wunderdoktor, nemohu se na něj nepodívat. Co jste tak náhle zmizel z Prahy? Mir nix, tir nix, ani se neporoučí svému učiteli.

DR OBERGEIST: Myslil jsem, že jste na mne zanevřel, pane profesore, po tom posledním nezdařeném experimentu v Dejvicích.

PROF. VALNOHA: To jako tenkrát, když se nám ten objekt vzbouřil a když by mne byl málem uškrtil? Nu, na takové žerty musí být psychiatr zvyklý. Ale sílu vám ten chlap měl! Jakživ mne v životě nikdo tak nepřiškrtil!

DR OBERGEIST: A pak jsem slyšel, že jsem upad u vás v nemilost. Prý jste si našel nového asistenta. Řekl jsem si: Sloužil jsi věrně, ctil jsi věrně, miloval jsi věrně... a takovou jsi vzal odměnu.

PROF. VALNOHA: Ale šel, chlapečku. On je hned celý podebraný. Šel sem, ať mu pofoukám prstíček. *(Hromotlucky.)* Jakýpak to chcete být medikus, když vás všecko srazí hned k zemi? To musíte vydržet jiné rány než špatné nálady profesora Valnohy. *(Ukazuje na lešení.)* Co to tu máte za hasičskou parádu?

DR OBERGEIST: To je, prosím, lešení pro léčbu sluncem a vzduchem. A vzadu to má prkno, aby v létě prosluněný pacient mohl se kdykoli ochladit skokem do vody.

PROF. VALNOHA: Ještě jste nenechal těch hloupostí? Stále ještě trojčíte? Držte se kliniky. Dělejte dobrá pozorování zajímavých případů a jasně a přesně je popište. Víc se od vás nežádá. Ale ne! Takovou vyzkoušenou užitečnou věc... ne... to jim nevoní. Ale kde je nějaké cizí bláznovství, hned se po tom opičí.

DR OBERGEIST: Račte dovolit, ale sám jste napsal, že pobyt na

teplém čerstvém vzduchu snižuje horečku a zkracuje její průběh. Domníval jsem se tedy, že jdu vašimi stopami, když...

PROF. VALNOHA: Nu, když jsem to napsal, je dobře. Pracujte tedy v mých stopách dál. To vám nemůže nikdy škodit.

DR OBERGEIST: A pokud se té kliniky týče, jak mohu na ní pracovat, když jsem byl odtamtud vypuzen tím bídným a lživým udavačem doktorem Houžvičkou?

PROF. VALNOHA: O tom mně ani nemluvte. Cítit ho nemohu. Ten si u mě pořádně rozlil ocet. Domníval jsem se, že vy jste blázen a on rozumný člověk, ale zmýlil jsem se šeredně. Vy jste sice také blázen, ale on je blázen mnohem horší. *(Vyndá z kabátu časopis a rozvírá ho před drem Obergeistem.)* Podívejte se! Znáte tohleto?

DR OBERGEIST *(vykřikne)*: Můj článek! Moje charakteristika!

PROF. VALNOHA: Žádný váš článek, žádná vaše charakteristika! Co to zase fantazírujete? Je to poslední číslo Lékařské revue a otiskl tam ten hnidopich své rozumy o mně. Jakživ jsem nečet větších bot. Prý mám mentalitu jako Pierre Marie. On myslí, takový hnidopich, když řekne nebo napíše „mentalita", že všichni padnou na břicho a budou paf. A že prý spojuji vnitřní zkušenost s pozorováním, introspekci s experimentem. Takové nesmysly! Co je medikovi do vnitřní zkušenosti, co je mu po introspekci? To je pro ty filosofické vrtáky, ne pro nás, exaktní vědce. To bych si vyprosil, takovéhle neslušnosti! Kolegové se mně teď s tím smějí.

DR OBERGEIST: Jen co je pravda, je to drzý, neomalený subjekt.

PROF. VALNOHA: On myslí, když si takový Pierre Marie napíše roku dvacet dva do Presse médicale článek, že prý není vrozených a přeformovaných středisek řeči, že už je to svaté. A hned by na to přísahal nebo vzal jed. Že prý rozbil lokalisaci Broca-Charcotovu... Pomalu, chlapíku! Dvakrát měř a jednou řež! My prostě lokalisace potřebujeme... my medikové. A kdyby nám někdo nakrásně rozbil lokalisaci Broca-Charcotovu, my si uděláme jinou. Novou! Však se v tom směru už znova pracuje. Proč? Protože nemůžeme bez ní být. Že ano?

DR OBERGEIST: Nu, ovšem, ovšem; s lokalisací je hned všecko jasnější.

PROF. VALNOHA: Jasnější! Dobře jste řek. To je pravé slovo. Medik chce mít všecko jasné. V mlhách ať si bloudí ti filosofičtí jankové. To oni by tak, kujóni. Nic určitého v medicině! Všecko aby se houpalo ve vzduchu nebo v jejich fantasii. Ne... ne... Ten člověk mně nesmí na kliniku! Ne-smí! *(Pozdvihuje hůl.)* — A co to máte nahoře?

DR OBERGEIST *(v rozpacích)*: Ale zase ten objekt z Dejvic.

PROF. VALNOHA *(hvízdne si)*: Táák. A nebojíte se ho?

DR OBERGEIST: Dnes už je velmi zkrotlý.

DR VĚŽNÍK *(chce vyskočit, aby mu vylál, ale poslední chvíli se ovládne)*.

DR OBERGEIST: Nechtěl by se pan profesor na něj podívat?

PROF. VALNOHA: Ne, ne... Dejte mně pokoj. Z toho chlapíka mám vítr. Mohl by mne srazit se schodů a to by se mně pak špatně lezlo na Sněžku. A to s ním chcete zas dělat nějaké hokuspokusy?

DR OBERGEIST: Naprosto ne, pane profesore. *(Šeptem.)* Onemocněl. Pleuritis serofibrinosa. Vážný případ. Chtěl to přechodit a zhoršilo se to velmi. Kromě toho srdce nestojí za moc. Léčím jej.

PROF. VALNOHA: Tak vám přeji, kamaráde, hodně štěstí. A po prázdninách hned na kliniku! Na staré asistentské místo! A pracovat pilně pod mým vedením. *(Hrozí prstem.)* Pozorovat, pozorovat, pozorovat, třikrát pozorovat; zapisovat, zapisovat, zapisovat; třikrát zapisovat. Jen jednou mluvit. A hlavně: nic nemyslit! Pak budeme dobří kamarádi. *(Podává mu ruku, jde k vrátkům.)*

KOVÁČKOVÁ *(vstoupí mu do cesty)*: Líběji vodpustit, jednostpane, že sem tak smělá...

DR OBERGEIST *(přerušuje ji)*: Jděte pryč, osobo. Nepleťte se do cesty panu profesorovi.

PROF. VALNOHA: Ale nechte ji, kamaráde. Copak chcete, matko?

KOVÁČKOVÁ: Já se jich jen chtěla voptat, dyž voni sou teda ten slavnej profesor z Prahy, kdo vyváří ve špitále... jako tam v Praze... ty kosti těch chudejch, co tam umřeli a ke kerejm se nikdo nehlásí. Já mám v Praze synovce... jako vod bratra nebožtíkova syna... moc chudej je... taky už metařil... on chtěl bejt u nás pohodnej, ale nedostal to. Tak tedy sem si myslela, esli by se moh tak vobživit... jako u nich v tom

velkym špitále. Tam musí přeci bejt moc hnátů... dyž tam tolik lidu denně pomře. Jemu je všecko jedno, von je moc kurážnej. U nás krtkařil a chytal žáby a prodával stehýnka do města.

PROF. VALNOHA: Vy myslíte, matko, anatomii? S tím já nemám co dělat. Kostry tam preparují fiškusové a sluhové. To já jsem někde docela jinde. Na klinice. Sbohem. *(Odchází.)*

DR OBERGEIST *(doprovází ho před vrátka)*: Uctivý sluha, pane profesore!

PROF. VALNOHA: Servus, kamaráde!

KOVÁČKOVÁ: To von si to nechce pustit. Depak aby bohatej chudymu kůrku chleba vodstoupil. *(Usedá znova na lavičce a plete.)*

DR OBERGEIST *(vpouští Binku a sl. Forejtovou, kteří se rozčileně hádají).*

BINKA: Zůstaň! Nechoď tam. Nechci tě více znát, vkročíš-li do téhle zahrady, půjdeš-li k tomu starému Rybrcoulovi.

JIŘINA FOREJTOVÁ: A vkročím! A půjdu! Přejedl jsi se mně s tou svou statistikou a matematickou nutností hůř než věčná vepřová s knedlíkem a zelím. Nech mne! Dej mně pokoj! Nestojím o tebe.

DR OBERGEIST: Měl jsem pravdu nebo ne? Vidíte, vy pošetilče. Ještě vás všecky vyhází ze sedla. Snad i tu kupčuchu Plískalovou s třemi domy by získal...

DR VĚŽNÍK *(k sobě)*: Brrr...

DR OBERGEIST: ...kdyby o to stál. Zač stojí ta vaše matematická věda, když si nedovedete vypočítat ani tohleto? Já si to zesumíroval na prstech jedné ruky.

BINKA: Tak proč jsi přijímala mé dvoření?

JIŘINA FOREJTOVÁ: Proč? Jen ze zoufalství! Z čeho jiného? Do Věžníka, chceš-li vědět, jsem se zamilovala hned v zimě v Praze. Bruslili jsme spolu. Okouzlil mne rázem svou elegancí... tak docela jinou, než je ta vaše elegance... vás salonních panáků. Vy jste vedle něho obchodní commis, kteří se dali v neděli vyžehlit, oholit, navonět. V jeho eleganci bylo něco zvláštního. Vtip, hra, smělost, rozmar. Jak on umí jen čarovně vyprávět! Rozený básník. A jak rytířský dovede být. Nebylo odpoledne na ledě, abych od něho byla nedostala kytičku fialek. Ale zmizel mi jednoho dne tak náhle, jako se kdysi objevil. Pak jsi

přišel ty. Mohla jsem se buď zabít, nebo musila jsem tu zoufalou prázdnotu dní něčím vyplnit. Trpěla jsem tě... trpěla, nic víc. A když jsem se zde na Vysoké znovu setkala s *ním*, šla jsem za ním znova jako zmámená. Přitahuje mne, volá mne jako můj osud.

BINKA: Víš, že mu minulo šestadevadesát...

JIŘINA FOREJTOVÁ: Pomluvači! Kdo ví, jestli čtyřicet! Ale i kdyby mu bylo dvě stě, bude přece ještě vždycky mladší než ty a tobě podobní.

DR OBERGEIST: Tohle říká každá. Což má čarodějnou píšťalku, že vás láká za sebou?

JIŘINA FOREJTOVÁ: Patrně má něco, čeho nemáte vy ostatní. Má něco, co se nedá vymezit a co je přec víc než všecky věci hmotné. Je to obraznost? Je to poesie? Takt srdce? Vůně dobrodružství? Nevím. Vím jen, že toho nikdy nepochopíte vy, kteří chcete v životě všecko zvážit, změřit, spočítat, očmuchat, rozkuchat. Čím nás vábí Věžník, nezměříte nijakým metrem ani nezvážíte na nijakých vážkách. Také se to nedá strkat pod mikroskop ani do zkoumavek, pane asistente...

DR VĚŽNÍK *(vzlýčí se na lešení a rozpřáhá po ní ruce)*: Má princezna přišla ke mně. Vítejte, mé královské dítě! Moje ztracená radosti! Moje mládí! Mé slunce! Přišla jste se podívat na mne před mým koncem?

JIŘINA FOREJTOVÁ: Co to mluvíte, mistře? Proč mne tak zraňujete? Chcete, abych zešílela? Proč jste mně nevzkázal, že jste nemocen? Byla bych přišla ihned.

DR VĚŽNÍK: Svět vložil se nepřejícně mezi vás a mne, aby zmařil naši lásku. Žádal jsem asistenta, aby vám vyřídil mou poslední prosbu, ale on odmítl.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(Obergeistovi)*: Jak je to ošklivé od vás, pane asistente.

DR VĚŽNÍK *(hodlá sestoupit s lešení k Jiřině).*

DR OBERGEIST: Zůstanete nahoře! Ani krok dolů! Slyšíte! Chcete se zabít?

JIŘINA FOREJTOVÁ: Buďte kliden, mistře! Vystoupím k vám na to lešení, když vás již tam věznì ten lékařský šílenec. Nikdo a nic mne od vás již neodtrhne. Budu vás ošetřovat ve dne v noci, pokud se zcela neuzdravíte.

KOVÁČKOVÁ *(žárlivě)*: Pomalu, slečinko. Vod toho sem tu já. Já se v tom líp vyznám než taková městská frajlinka.

JIŘINA FOREJTOVÁ: Vy jste, matko, již příliš stará. Měla byste si odpočinout.

KOVÁČKOVÁ: Ne... ne... já ještě něco vydržím.

JIŘINA FOREJTOVÁ: Tedy se budeme střídat? Ujednáno?

KOVÁČKOVÁ *(zavrčí)*: Radši ne. Já nemám ráda holporty.

DR OBERGEIST: No, tohle se povedlo. Podívaná pro bohy. Teď se spolu ještě seperou, která ho má ošetřovat. Což je svět obrácen vzhůru nohama? Snad židle bude žárlit na židli, že se posadil na tu druhou, a ne na ni?

DR VĚŽNÍK: Mlčte, asistente! Nerouhejte se! Spíše se těšte z toho zázraku. Zde se učte té nové methodě léčebné, již tak dlouho a tak marně hledáte. Slyším hlas své princezny, a hle, okovy mé nemoci v něm roztály a rázem se mne spadly. Jsem mlád a svěží, jako by mně bylo dvacet. Tohle byste, asistente, měl ordinovat všem svým nemocným. Honem! Vemte mou radost a udělejte z ní serum a vstřikujte ji lidem pod kůži. Za minutu budou jim šlehat z očí plameny a za dvě jim narostou křídla.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(vystupuje k Věžníkovi)*.

BINKA *(v šíleném vzteku)*: Zastřelím ho. Zastřelím ji. Vždyť je to proti přírodě, proti bohu i... což já vím, proti čemu všemu. Ten chlap obrací světový pořádek naruby. Jak se může na to bůh klidně dívat?

KOVÁČKOVÁ *(pokřižovala se)*: Na ně by se neměl pánbů dívat, to je pravda. Ale tohohle vraha neměl by taky dyl poslouchat. Jakživa jsem neviděla takovou spoušť lidskou.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(již s lešení)*: A vidíš, dívá se na nás a žehná nám svým nejlaskavějším úsměvem. Kdežto tebe i s těmi tvými statistickými tabulkami posedá již několik let čert a odklidí tě jednou do své nudné kanceláře pekelné. Tam budeš na věky věkův vypočítávat renty podagrickým ďáblům.

BINKA *(rozbíhá se k lešení)*: Prokletá! Srazím tě dolů!

DR VĚŽNÍK *(slaví se hned před Jiřinu)*: Jen pojďte! Dám vám knock out, že se z něho týden nevzpamatujete.

DR OBERGEIST *(zadržuje Binku)*: Uklidněte se, kamaráde. *(Věžníkovi.)* Uklidněte se oba. Žádné násilí. To si vyprošuji. Věda jest proti každému násilí. A zde jste na vědecké půdě. Nesmíte na to zapomínat. *(Vypne hruď.)* Ano, do jisté míry na půdě universitní.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(Věžníkovi)*: Můj rytíři! Jak jsem šťastna pod vaší záštitou!

(Buší se na dvířka.)

DR OBERGEIST *(otvírá)*: To jsi ty, Hedvo? Kde se zde bereš?

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Ano, Alberte, já. Slyším, že se vážně rozstonal doktor Věžník a že jej léčíš. Jak je s ním? Nemohu si odpustit, že jsem k němu nebyla naposledy dosti vlídná. Bolí to ve vzpomínce víc a víc: důkaz, že tu je nějaké zásadní pochybení. Stále si vyčítám: nejoriginálnější člověk, s nímž jsi se v životě setkala, a nedocenilas ho. A mučí to tím víc, vzpomenu-li si, *(s pointou)* kolik hlupáků a slabochů jsem přecenila.

DR OBERGEIST *(podrážděn)*: I ty! Ty, které jsme říkali Pallas Athéné, propadáš tomu bláznovství? Což ani moudrost od něho nechrání? Což je také epidemie šílenství? A šíří se vzduchem? Věru, stálo by to za lékařskou studii: jak přeskakuje duševní nákaza ze ženy na ženu jako chřipka nebo spalničky...

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Zachovej se! Tupost ovšem nemusí přeskakovat z muže na muže, poněvadž v ní vězíte ty a tobě podobní až po hlavu. Moudrost... Co myslíš, že je moudrost? Mně je moudrost cítiti život jemněji než druzí, uhádnouti jeho pramen, milovati jej vášnivěji než druzí. A proto vím, že v něm, ve Věžníkovi, tryská život, a ne ve vás... *(Ukáže na Obergeista a Binku.)*

BINKA: Svět se zbláznil. Dědek stůně a mladé ženy tlačí se kolem jeho postele, aby ho ošetřovaly. Ben Akibo, to zde opravdu posud nebylo.

KOVÁČKOVÁ *(zaláhne ho za rukáv)*: Nerozčilujou se pořád, mladej pane. Dou si sednout ke mně na lavičku a netrucujou pořád. Dyž se tak na nich zadívám, rozumím, proč jim dala ta jejich jako košem. Nehněvají se na mne, ale sou strašně vošklivej v těch brejličkách... takovej zeschlej a scvrklej jako stará švestka. To je pan dochtor Věžník vedle nich jinej chlapík. Chlapec jako lusk.

BINKA: Ještě vy! I tenhle tvor se mně bude posmívat.

KOVÁČKOVÁ: Nic ve zly, voni za to nemužou, že tam nebyli, když

pánbůh krásu rozdával. *(Strká ho k lavičce.)* Sednou si tuhle se mnou. Já jim nenechám ublížit. Nic se nebojej. A podrželi mně bavlnu, aby jednou v životě taky něco pořádnýho dělali. Musím si svinout novy klubko, stary mně došlo. *(Dostrkala ho k lavičce a vložila mu na ruce pásmo bavlny, které svíjí.)*

BINKA *(mručí v rozpacích)*: Nu... nu dobrá, aspoň budu odtud lépe vidět, co tropí ti dva tam nahoře.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(Obergeistovi)*: Veď mne k Věžníkovi.

DR OBERGEIST: Musíš nahoru. Sem na lešení.

DR VĚŽNÍK *(rozpřáhá ji ruce v ústrety)*: Ano, sem, sem, madono. Má kráso. Mé mládí. Má pýcho a slávo! Slyším váš teplý hlas plný pohody jako violu d'amour a taji v něm jako sněhová vločka ve slunci. Poslední vazby nemoci se mne padají. Jsem úplně mlád. Pučí mně křídla. Zalykám se radostí. Nemohu mluvit.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Můj doktore, jak jsem šťastna, že vás zas vidím. Pověst lhala. Není to s vámi tak zlé, jak se tvrdilo. Mám výčitky, že jsem vám naposledy křivdila; že jsem vám nerozuměla. Myslila jsem zatím mnoho o tom vašem novém, vyšším pojetí lásky ve třech. O tom vašem ženském hudebním dvojzvuku. Mám chvíle, kdy vám dávám skoro za pravdu; kdy se mi opravdu zdá, že láska ve vašem pojetí je vyšší než láska v pojetí starém: ten egoism ve dvou. Ta vaše láska blíží se snad pravé lásce altruistní: všelidské, kosmické, boží. Jen nevím ještě, jak ji uskutečňovat. O tom mám ještě mnoho pochyb. Ty si musíme dříve rozřešit.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(v nejvyšším údivu)*: Co to je, mistře? Sním nebo bdím? Vždyť stejně blouznivě, stejnými skoro slovy vítal jste před chvílí mne! Což mne již nemilujete?

DR VĚŽNÍK: Mýlíte se, drahé dítě. Miluji vás stejně... ano tuto vteřinu ještě víc než před několika minutami: jednou vás, individuálně, ve vaší osobě, a po druhé vás jako složku toho vyššího dvojzvuku, nebo lépe trojzvuku. Poněvadž se automaticky zároveň s vámi vynořila mučivá touha po Evži. Jak to zde hoří, jak to zde pálí! Teprve v hudebním trojzvuku... v tom trojzvuku, v nějž byste se zharmonisovaly v lásce k sobě i ke mně vy, Hedva a Evža, byl bych zcela šťasten. Pil bych jediným orgánem nejvyšší dokonalost krásy a něhy ženské. Splýval bych skrze vás tři s božskou láskou, podstatou vesmíru.

JIŘINA FOREJTOVÁ *(propuká v pláč)*: Ale to všecko je strašlivě ošklivé. Vy jste mne podvedl. Proč jste mně to neřekl hned, že milujete mne i paní Evžu a slečnu Pistoriusovou? Bývala bych si vás vůbec nevšímala. Nekompromitovala se s vámi!

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Ááa! Bělmo mi padá s očí. On se dostal za těch šest měsíců od harmonického dvojzvuku k trojzvuku. Nejdříve jsme to byly já a Evža; teď jsou to Evža, já a Jiřina. Vy hudební Turku! Vy harmonisátorský mormone! Vy majiteli ženského harému s harmonickým doprovodem sfér kosmických! S lyrickofilosofickou omáčkou! A buďte jisti, on pokročí ještě dál, neboť je v tomto směru do nekonečna schopný vývoje. Do nekonečna zdokonalitelný! Za dva měsíce to budeme Jiřina, já, Evža a snad ta kupčucha Plískalová. Ta vydá ovšem hned za dvě; to bude tedy hned hudební pětizvuk!

DR VĚŽNÍK: Brrr. Plískalová? Přísahám vám: nikdy.

DR OBERGEIST *(chechtá se)*: Ten jim dal. Teď jsou nahrané. Tohle je kujón, a ne já! Toho by měl vidět starý Valnoha, aby věděl, co je to opravdový kujón.

BINKA *(Jiřině)*: Dostala jsi výtopek. Tak se to patří na takové potřeštěné husy. Pořádný mužský, který to myslí vážně s holkou, jim nevoní; nad tím ohrnují nos. Chtějí mít něco romantického, nevšedního. Nějakého clowna, tatrmana, komedianta. Dobře. Heč. Teď to máš! *(Poskakuje radostí na lavici, až se mu vysmekne z rukou pásmo bavlny.)*

KOVÁČKOVÁ: Seději a nevrtěji sebou. Dyť mně potrhaji pásmo. Zvednou to hned!

BINKA *(nemá se k tomu).*

KOVÁČKOVÁ *(přísně)*: Zvednou to hned!

BINKA *(shýbne se pro ně a nechá si je nastrčit na ruce).*

KOVÁČKOVÁ: To je vidět, zač stojeji. Směje se, když se druhymu přitrefí neštěstí. To dělaji jen moc zly a hloupy lidi. Voni bejt muj syn nebo muj muž, byli by bit jako žito. Přece snad bych z nich ještě něco vycepovala.

DR VĚŽNÍK: Ale, děti, to je nedorozumění. *(Pistoriusové.)* Vy, madono, jste mne již napolo pochopila. Jak se můžete tedy

nade mnou pohoršovat? Vy jste už napolo překročila tu hlubokou propast, která vede od 1 ke 2. Ode 2 ke 3 není než krůček.

HEDVA PISTORIUSOVÁ: Nu, jsem snad nedůsledná. Připouštím. Ale jsem člověk, žena, ne formulka v učebnici logiky. Udivil jste mne, vy netvore, ještě jednou, ale doufám, již naposledy. Bylo to tak důkladné, že jsem snad již navždy vyléčena z každého divení. Vím již, že jste nestvůra, a přece od vás čekám krotké jednání. Není to k smíchu? Vím, že jste vlk stepní, a já husa čekám, že budete způsobně ňafat a frkat jako salonní pinčlík s mašličkou na krku.

DR OBERGEIST: Marná řeč. Binka měl pravdu. Ten chlap je monstrum. Přerůstá přírodní zákony. Měli bychom se spojit a ubít ho. Země by nám byla za to vděčna. A taky věda. Překáží i jí. Pocuchá nám brzy každou generalisaci.

HEDVA PISTORIUSOVÁ *(Jiřině, která stále pláče)*: Neplačte, Jiřinko! Váš omyl, i kdyby to byl omyl, ctí vás víc než tupá bezpečnost druhých, které se nikdy nevydaly v pokušení. Poněvadž mají místo srdce statistické tabulky. Stojíte za víc, než by za vás vůbec mohl dát ten přežvykavec cifer. *(Ukáže hlavou na Binku.)*

JIŘINA FOREJTOVÁ *(s naivní upřímností)*: Ale já milovala Věžníka a miluji ho ještě. Proto pláči.

DR VĚŽNÍK *(celuje jí ruku)*: Ale já vás, dítě, taky. Nade všecko, z celé duše, z celé mysli, ze vší síly. Přísahám vám, žádné jiné ženy na světě jsem víc nemiloval a nemiluji než vás.

(Klepe se na vrátka.)

DR OBERGEIST *(vpouští Evženii Strakošovou)*: Vy, paní Strakošová?

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(vejde; na první pohled patrno, že je s úležkem)*: Ano, já, pane asistente. Je u vás doktor Věžník? Je prý s ním zle. Je to pravda? Neklamte mne. Muka jsem vystála, než jsem sem dojela.

DR OBERGEIST: Zbytečně. Právě poslední hodinu nastal zcela patrný obrat k lepšímu, ne-li uzdravení úplné. Bude zdravější než kdy jindy. Moloděc. Na toho je beznoska krátká. Ten jí ještě několikrát vypálí rybník. Právě dnes se po třetí žení. Před chvílí v erotickém klání vymrštil ubohého Binku ze sedla; spravuje si tamhle na lavici *(ukáže hlavou)* pošramocené údy a přiučuje se ženským ručním pracem.

EVŽA STRAKOŠOVÁ: To je dobře. To jsem šťastna. Cent mně spadl se srdce. Uvažte, můj duchovní otec. Vychovatel. Všecko, co mám, mám od něho. Co jsem, jsem jím. A kde jest? Veďte mě k němu!

DR OBERGEIST *(vysloupí po schodech na lešení)*: Za mnou, paní! Zde jest!

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(za ním)*.

DR VĚŽNÍK *(v radostném zajásání)*: Tos ty, Evžo. Vítej! *(Pohled ho poučí, že je těhotna. Zapoláci se pod ním, zhroutí se na židli.)* Odpusť, nemohu ti podat ruku. Jsem slabší, než jsem myslil.

DR OBERGEIST *(přiskočí k němu)*: Opravdu. Chvěje se na celém těle. Pot mu vyrazil na čele.

DR VĚŽNÍK *(vzchopí se)*: Ne... ne. Neznepokojujte se. Je to jen chvilková slabost. Přejde to. *(S násilným klidem.)* Posaď se, Evžo. A pověz, jak se máš?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Dobře, jen kdybyste vy byl zdráv. Muž vás pozdravuje. Má mnoho starostí o vás právě jako já.

DR VĚŽNÍK *(usměje se křivě)*: Tak, děkuji. Tak se teď již lépe snášíte? Vaše manželství je sklíženo?

EVŽA STRAKOŠOVÁ: Musí být dobře, když není lépe. Sám jste mu mne tenkrát odevzdal... v onen jarní den v Dejvicích.

DR VĚŽNÍK: Máš pravdu. Ano, vzpomínám si. Mám teď tak špatnou paměť. *(S velikým napětím.)* Aaa, budeš mít brzy děťátko, jak vidím?

EVŽA STRAKOŠOVÁ *(zardí se)*: Musíte mu být kmotrem, strýčku.

DR VĚŽNÍK: Budu, holka, budu. Jen teď musíte všichni na chvilku odejít. I ty, Evžo. Jsem nesmírně slabý. Spat, spat se mi chce. *(Padá na lože.)* Sbohem, sbohem, má princezno!

DR OBERGEIST *(rozpíná mu šaty, přikrývá jej přikrývkou, ohmatává mu tep)*: Opravdu, tep je nitkovitý. Musím povzbudit činnost srdce. Letím pro injekci. Na neštěstí mám to ještě v brašně v hostinci... volali mne tam dopoledne k nemocnému. Kováčková, přineste hned peřinu a zůstaňte pak u něho. Jsem zde ve dvou ve třech minutách. A dámy, vařte zatím černou kávu... tuhle v kuchyni... *(Ukazuje na dveře domku napravo.)*

Na plotně je vařič a upražená zrnková káva v plechové krabici. Rychle! Rychle! *(Vyběhne zahradními dvířky.)*

EVŽA STRAKOŠOVÁ
JIŘINA FOREJTOVÁ
HEDVA PISTORIUSOVÁ } *(vřítí se poděšeny do domku vpravo).*

KOVÁČKOVÁ *(upustila punčochu a ubíhá za Obergeistem zahradními vrátky)*: Teď si zpomněl! Neříkala jsem to dávno? Nemocnej patří do sednice a pod duchnu. A já musím teprve pro ni domů, přes uličku. Ježíši Kriste!

(Na scéně zůstal jen Binka. Sedí s ústy úžasem otevřenými, na ruce pásmo bavlny. Již za posledního výstupu nebe se stmívalo; nyní šero velmi pokročilé. Večernice zahořela na nebi.)

ČERNÝ PÁN *(muž oděný pouze v černé triko, kráčí nejlehčím krokem, jako by se vznášel, k loži Věžníkovu)*: Dobrý večer! Čas na cestu, brachu!

DR VĚŽNÍK *(vztýčil se na loži)*: Kdo jsi? Odkud přicházíš?

ČERNÝ PÁN: Z tvého nitra. Z tvé poslední touhy, které sám neznáš, které snad sám netušíš. Zahleď se dost hluboko do sebe... co nejhlouběji; a nalezneš mne tam. Kdybys mne nebyl volal poslední svou skrytou vůlí, nebyl bych zde.

DR VĚŽNÍK: Vítej tedy! To jsi se zdvihl z těch černých vod bolesti, co se ve mně před chvílí slily?

ČERNÝ PÁN: I z těch, které se slévaly v tobě, krůpěj za krůpějí, celý dlouhý život.

DR VĚŽNÍK: A kam mne povedeš?

ČERNÝ PÁN: Tam, kde jich není! Tam, kam toužíš, aniž o tom víš.

DR VĚŽNÍK: K mému naplnění?

ČERNÝ PÁN: K tvému naplnění.

DR VĚŽNÍK: Abych byl celejší?

ČERNÝ PÁN: Abys byl celejší. Víš, jak ti zde v celosti bránili. Proč váháš? Čeho se bojíš? Byl jsi celý život myslitel. Víš, že slovo konec je jen výraz lidské omezenosti jako slovo začátek.

DR VĚŽNÍK: Máš pravdu. Nebojím se. *(Vstává z lože.)*

ČERNÝ PÁN: Zpřítomni si své dobré skutky a všecek strach s tebe spadne. Tisíce a desettisíce jsi jich vykonal. Jeden za ostatní: Evžu jsi vychoval jako princeznu ducha; mohl jsi ji podržet, ale vrátil jsi ji muži a rodině. Není to krásné?

DR VĚŽNÍK *(zakroutí hlavou; s hořkostí)*: Ne! Pomlč o tom raději! Bolí to i ve vzpomínce. *(Zahledí se na něho dlouze.)* Proč nejsi raději žena? Se ženou bych šel raději. *(Po chvilce.)* Ne! Ne! Již ne! Podej mi ruku.

ČERNÝ PÁN *(podá mu ruku)*.

DR VĚŽNÍK: Jak je věrný její stisk. Ne, ženy nemají tak věrného stisku ruky. A pojďme již.

ČERNÝ PÁN: Učiníš pár kroků a jsi na okraji tohoto lešení! Pak snesou tě již okřídlené nohy... tytéž, které míval Hermes Psychopompos.

DR VĚŽNÍK: Padnout do propasti? Snést se do ní? Když je možno do ní skočit? Ne. Ustup stranou. Hleď, zde je prkno. Visí nad řekou. Skákávají odtud do ní plavci. Proč by nemohlo tentokrát sloužit za odraz ke skoku mezi hvězdy? Býval jsem v životě výborný skokan. Snad se mi podaří i tenhle poslední skok... na dálku i na výšku zároveň.

ČERNÝ PÁN: Budiž. Já se tedy rozběhnu a skočím první. Ty hned za mnou.

DR VĚŽNÍK: Ne, ne. Já první. *(Couvá asi deset kroků, pak se rozběhne, odrazí od prkna, vymrští se skokem do tmy. Černý pán couvne také asi deset kroků, rozběh, odraz od prkna, skok do tmy.)*

(Zatím tma zalila zemi. Několik hvězd se rozhořelo na nebi. Několik vteřin hluboké úzkostné ticho.)

HLAS ČERNÉHO PÁNA *(z pravé kulisy)*: Dobřes dopadl?

HLAS DRA VĚŽNÍKA *(z levé kulisy)*: Dobře. Rovnou do náruče boží. Krásně a svatě je mi. Děkuji ti.

HLAS ČERNÉHO PÁNA: Rádo se stalo.

OPONA

GYGES A JEHO PRSTEN

Tragedie v pěti jednáních od Fridricha Hebbla

Přeložil F. X. Šalda

Duhu, prudka jež méně jsouc nežli hořící slunce
ve světle zduseném plá, přes obraz překlenul jsem;
měla však třpytit se jen, a ne býti osudu mostem,
neboť z lidské vždy on hrudi vysloupá jen.

OSOBY

KANDAULES, král lydský
RHODOPE, jeho manželka
GYGES, Řek
LESBIA, HERO } otrokyně
THOAS, KARNA } otroci
LID

Děj je předhistorický a mythický; odehraje se v době dvakráte dvaceti čtyř hodin.

Jednání první

SÍŇ

Vysloupí GYGES *a* KANDAULES, *který si připíná meč.* THOAS *ho následuje s diadémem.*

KANDAULES: Dnes uvidíš, co umí Lydie! —
Však vím, vy Řekové, byť pokorni,
když jinak nelze vám, zavile jen
jho nesete, s posměchem k pánům svým.
Též nesnadno se dá cos vynalézt,
co nezlepšíte hned: byť věnec jen
to byl, jejž přidáte, vše jedno je,
jej vtisknete, a vaše hned je věc!
THOAS *(podává mu diadém).*
KANDAULES: Dej nový diadém! Co po tom mi?
Či také v meči snad ses omýlil?
Při Heraklovi, jehož svátek dnes!
Což, Thoase, dětiníš před časem?
THOAS: Já myslil —
KANDAULES: Co?
THOAS: Od pěti století
král žádný jinak ku hrám nepřišel,
jež mohutný tvůj předek založil,
a když jsi posledně se pokusil
zatlačit staré zvyky posvátné,
lid užasle a zděšen kolem stál
a reptal jako nikdy!
KANDAULES: Tedy mníš,
že zapamatovat jsem měl si to,
se polepšit?

THOAS: Ó pane, bez hrůzy
se vínku toho nikdy nedotknu
a za rukojeť meč ten nejal jsem,
jímž všichni Heraklovci mávali.
Však na tvé nové skvosty pohlížím
jak na věc každou, jež se leskne, plá
a kterou má, kdo ji můž zaplatit.
Ne na Hefaista je mi vzpomínat,
zbroj který Achillovi božskému
byl ukul, a to v témže plameni,
v němž Zevův hromný zoceluje klín,
též na Thetidu ne, jež dcerám svým
korálů, perel dala nalovit,
by nechybělo jemu na zdobě:
vždyť muže přece znám, jenž dodal meč,
i toho, který sepjal diadém!
KANDAULES: Nuž, Gyge?
THOAS: Věrnost ze mne hovoří,
a jsem-li směl, to, pane, pro tě jen!
A věř mi: všichni tisícové těch,
kdož sem se valí, byť se strojili
v šat lepší, lépe jedli též — jak já,
jsou pošetilí nebo zbožní přec.
Tvá hlava a ta obruč zde je jim,
věř sluze svému, celku dvojí půl
a stejně rámě tvé a tento meč.
KANDAULES: Tak smýšlí všichni?
THOAS: *Tak*, při hlavě mé!
KANDAULES: Pak dél tak nesmí být. Je odnes hned
a čiň, jak kázal jsem.
THOAS *(odchází se starými šperky).*
GYGES: Tys ranil ho!
KANDAULES: Vím, ale rci, jak bych moh změnit to?
Je pravda, co tu děl. Zde platí král
jen svojí korunou a koruna
jen rezem svým. Ji drhnout chtít, je zle,
čím čistší, o to lehčí na váze.
Než jaká rada, když jsi zapomněl

se jednou už, neb nesnesl jsi dél
jen skvosty rodnými se blýskati
a platit jako mince ražené,
jichž nikdo neváží, a svatých soch,
jež stojí ve výklencích chrámových,
sdíleti mrzkou nedotknutelnost:
přec nelze obrátit?

THOAS *(přichází s novými šperky).*

KANDAULES: *Tak* dobře je!
(Vsadí si na hlavu diadém.)
Ten sedí teď! A co mé království
v hor propastech a mořské hlubině
má perel všech a vzácných klenotů,
ni víc ni míň, je jich zde spojeno:
než kam, jenž u nás nenalézá se,
byť sebekrásnější, je vyloučen,
však pro ten ovšem místo nechal jsem,
jenž teprv za sto let se objeví.
Teď rozumíš? *(Ke Gygovi.)* Ten druhý hodí se
pro obří hlavu, vaši sochaři
jak mému předku přikládají ji,
když v koži lví a s hrubou palicí
se studně omšeného okraje
vám děti děsiti má pomáhat.
(Opásá se mečem.)
Ten meč je lehčí sic, než starý byl,
však zato, třeba-li, jím mávat lze,
a nejen venku, v širé krajině
kde skalami se bijí giganti,
(vytáhne meč a mává jím)
i v lidsky úzkém prostoru, jak zde!
Tož, Thoase, ušetř si třetí řeč,
dnes druhou vyslech jsem!

THOAS: Už promiň mi!
Však, pane, víš: ne mladé údy jsou,
v nichž změna časů přihlašuje se,
ji staré kosti cítí nejprve! *(Odejde.)*

GYGES: Odchází v hoři.

KANDAULES: Ovšem, nerad je,
že nyní první hrom mne zasáhne,
a tím je zcela jistý, leč jestli
mne dříve ještě země nezhltne,
neb sám se neobjeví Minotaur! —
Jsou tací už, než proto nevaž jich
jen lehko snad. Však při hrách ještě dnes
je uvidíš!

GYGES: A s nimi dychtím hrát.

KANDAULES: Jak, Gyge?

GYGES: O to, pane, prosím tě!

KANDAULES: Ne, ne, ne, po mém boku sedět máš,
by každý uviděl, jak tebe ctím
a jak chci, aby jiní ctili tě.

GYGES: Nuž ctíš-li, jistě neodmítneš mne.

KANDAULES: Co žádáš, nevíš sám. Znáš Lydány?
Vy Řekové jste chytrý lid, vy příst
necháte jiné, sami tkáte jen.
Síť z toho je, v níž nepatří ni nit
vám samotným a jež přec vaše je!
Jak lehce by se zatáhla a jak
svět celý rychle byl by polapen,
jen rybář míti rámě silnější,
jež má jí vlásti. Tu však vězí to!
Nám nervy z těla žádným uměním
se svinout nedají, i tváříme
se slepějšími, nežli vskutku jsme,
a pro zábavu vlastní vlezem tam:
pak malý škub, a zase volni jsme.

GYGES: Ty hry též slavíme.

KANDAULES: Ba zajisté!
Tak mezi sebou! S Ionem zápasí
tu Dor, a vmísí-li se posléze
i Boiot mezi ně už dokonce,
sám Ares, myslíte, že přihlíží
a s hrůzou pamatuje každý ráz.
A kdybys, Gyge, všech tam dobyl cen,
tě varovati přece musil bych,

zde bys ni o poslední nebil se.
Neb krvavo a divo bývá tu,
však kdybys, Řek a milec můj, se jen
ucházel o větvičku topolu,
jak dnes jich všude stelou tisíce:
svým životem bys ani nevyváz.

GYGES: Teď tedy mám tvé *ano*, odpírat
mi dél je nemůžeš!

KANDAULES: Tak chápeš to?
Pak mlčet musím!

GYGES: Pane, nepřišel
jsem prosit jen!
(Vyndá prsten.) Jej vezmi! Královský
to prsten je! Zříš naň, nic neshledáš
a žasneš, tobě že jej nabízím,
a vezmeš jej, jak od dítěte květ,
bys nezranil jen srdce prostotu,
jež dává jej, ne že ti líbí se.
Je nepatrn a prostý, opravdu,
a přec za celé svoje království
jej nekoupíš a s celou mocí svou
jej neuloupíš tomu, kdo jej má,
sám nechce-li jej dobrovolně dát.
Tak máš-li jej, *(se znameními a posuny)*
že kov se dostane
sem kupředu, je to jen pouhý skvost,
ba snad ni ten, však otočíš-li jej
tak dokola, že temně červený
ten kámen kol sebe můž blýskati,
jsi náhle neviditelný a jdeš
jak bozi v oblaku přes celý svět.
Jím tedy nezhrdej, neb znova věz:
to prsten královský, a vyhlédal
jsem dlouho tento den, bych ti jej dal,
ty jediný jsi, kdo jej nosit smí!

KANDAULES: I k nám o věcech neslýchaných zvěst
se donesla, o ženě mluvila,
jež slula Medea a kouzlila,

že měsíc sám ku zemi přitáhla,
o prstenu jsem ale neslyšel
až posud. Odkud jej máš?

GYGES: Z hrobu je,
já nalezl jej v hrobce thessalské.

KANDAULES: Do hrobu vloupal ses, jej znesvětil?

GYGES: Ne, králi, ne, já otevřený jej
už nalezl. Já do něj vlezl jen,
bych před vrahy se skryl, již v přemoci
mne v patách stihali a štvali mne,
když pudem dobrodružství puzen jsa,
jsem posledně probíhal horami.
Tam popelnice byly skáceny
a střepy promíseny ležely,
a v žlutavém paprsku západu,
jenž trhlinami zdiva pronikal,
jsem viděl bledý mráček prachu plout,
jenž vznes se tu jak zbytek poslední
těl mrtvých a tak divně dojal mne,
že abych sobě podobné, snad i
své praotce, bezděky nevdýchal,
jsem nadlouho dech v hrudi utajil.

KANDAULES: A vrazi?

GYGES: Stopu moji ztratili,
jak zdálo se, neb v dálce větší vždy
jich hlasy znikaly, a soudil jsem,
že už jsem v bezpečí, ač nevyšel
jsem posud ze skrýše. Když tedy tak
jsem na kolenou schoulen dřepěl zde,
tu prsten ten jsem náhle uviděl,
jenž z pustých ssutin hromady
tak na mne kamenem svým jiskřil se,
jak živý byl by, hadí ostrý zrak
mi připomínaje. Jej zvedl jsem,
a popel s něho odfouknuv, jsem děl:
„Kdo měl tě na prstě už setlelém?“
A abych zřel, zda byl to muž, jej dal
jsem na prst si. Však sotva stalo se,

vtom zvenčí křik zní: „Stůj, zde musí být!
Hrob vidíš tu? Sem, druzi, rychle sem,
už máme ho!“ a tlupa přiběhla.
Já však bych ubit nebyl bezbranně
jak zvíře, které ve sluj veštvali,
jsem vyskočil a mečem mávaje
jim naproti hned jsem se vyřítil.
Už slunce bylo blízké západu
a planulo jak svíce, která má
hned uhasnout, dvakráte jasněji.
Však oni, jak jim jediným by noc
už nastala, se hnali kolem mne
a klnouce hrob obstupovali.
Pak bedlivě jej prohlédli, a když
mne nenašli, „Co z toho,“ smáli se,
„nic neměl, leda vzdorné oko své,
jež drzým pohledem nás dráždilo,
a to mu někdo jiný zhasí už.“
A znova, ale zvolna, mrzutě,
ba slídivě a v tvář mi civíce
šli kolem mne a neviděli zas!

KANDAULES: Tu myslil jsi —

GYGES: Na prsten? Ještě ne!
Že některý bůh divem spasil mne,
já věřil jsem, a na kolena pad
a k neviditelnému tak jsem děl:
„Kdo jsi, já nevím, neodhalíš-li
mi tedy svoji tvář, tvé posvátné
ti zvíře obětovat nemohu.
Než na znamení, že ti vděčný jsem
a odvahy mám dost, já podám ti
nejdivějšího z těchto lupičů,
to přísahám, buď sebetěžší to.“
Za nimi spěchal jsem a vmísil se
v jich hromadu, a hrůza pojala
mě ze mne samého, jak nejenže
mě nezřeli, však k sobě skrze mne
i mluvili, jak byl bych pouhý vzduch,

ba chléb i víno podávali si.
Můj zrak se zastřel, těkaje pak pad
na kámen prstenu, jenž červeně
a příkře sršel na mne z ruky mé
a tryskaje a perly metaje
a třepě je se oku podobal,
jež láme věčně v krev, co věčně vře.
Jej otočil jsem, takřka z obrany
a z úzkosti, neb všecky perly ty
se blýskaly, jak hvězdy byly by,
mně bylo pak, ve věčný světla zdroj
jak přímo zřel bych a jak slepnul bych
z nesmírna jeho, z harmonie sfér
jak ohluchnuli všichni lidé prý.
Tu však mne někdo silně uchopil
a „Co je to? Aj, kdopak schoval ho?
Ten vtip se poved!“ znělo kolem mne.
Hned pěstí deset na krk sápalo
se mi a deset za šat rvalo mne,
a nejtupější kdyby nezbyla
pro prsten, byl bych bídně zahynul.
Však náhle křik: „Aj, vždyť on není chud,
to dobrý lov, tu ryzí zlato, hle,
i drahokam též tu, sem s nimi hned!“ —
než týmže dechem znělo také už:
„Bůh, bůh! Bůh jakýs mezi námi je!“
a všichni u nohou mi leželi.

KANDAULES: Jak za prsten tě trhali, jej zas
tím stočili a zhrozili se pak,
když zmizel jsi jak obraz oblačný.

GYGES: Tak tomu bylo. Otočil jsem jím,
teď do tajemství jeho zasvěcen,
zas pyšně, odvážně a tak jsem vzkřik:
„Bůh, bůh, a každý za něj odpyká!“
Pak na ně vrh jsem se, a zděšeni,
jak v rukou hromový bych měl teď klín
a tisíc nových smrtí po boku,
k útěku stěží síly sebrali.

Než já jsem honil je, jak zastávat
bych Erinyí službu nyní měl,
a ani jediný mi neušel!
Pak chtěl jsem nazpět k hrobu s prstenem,
však ačkoli jsem poznamenal si
mrtvými těly cestu, navečer
ni zjitra nalézti se nenechal —
a přes mou vůli prsten zůstal mým.

KANDAULES: To poklad jako žádný!

GYGES: Neřek jsem?
Královský prsten! Králi, vezmi jej!

KANDAULES: Až po boji!

GYGES: Jej od onoho dne
jsem nevzal už a nikdy nevezmu!
Což na dříví jsi tolik lakomý?
Mně lesa třeba není k hranici,
strom jeden dostačí, a rameni
věř tomu, že i ten ti ušetří!

KANDAULES: Dej! Zkusím jej!

GYGES: A já se přistrojím!

(Oba odejdou.)

KOMNATA KRÁLOVNINA

Vysloupí RHODOPE *se svými služebnicemi, mezi nimi* LESBIA *a* HERO.

RHODOPE: Teď těšte se, mé dívky, dneska je
vám přáno to. Jak kárat musím to,
když i jen naslouchάte v jiné dny,
jak tvrdě Hero včera byla bych,
když na strom vlezla, vypeskovala,
jí k trestu kdyby větev s ní se hned,
ač lehka je, nebyla zlomila,
pro tolik zvědavosti slába přec —

HERO: Ó královno, to když jsi viděla,
víš také pak, strom ze všech nejhustší
že sadu našeho jsem zvolila.

RHODOPE: Že nejhustší? Můž být! Však určitě
ten, který při zdi rostl nejblíže.

HERO: Nejhustší ze všech byl! Mne pojala
až hrůza, opustit tak zlatý den
a v temnotě přec dále šplhati.

RHODOPE: Proč dělala jsi to?

HERO: Ne Olympu
že o pár stop jsem přiblížiti se
snad dychtila! To přenechala jsem
slavíku, který nad hlavou mi pěl.
Já chtěla — — Nesměj se mi! Kolébky
nemohu zapomnít a nahoře
jsem pohoupati chtěla se.

RHODOPE: Jen to?

HERO: A vedle toho, však jen vedlejškem,
docela vedlejškem, též pátrati
jsem chtěla trochu, ráda věděla
bych dávno už, zda moře objímá,
jak temný Karna vždycky vypráví,
ten sad náš.

LESBIA: Moře!

HERO: Ty snad víš to líp?

LESBIA: Což zdes je někdy hučet slyšela
a moře-li je klidné jako ty?

RHODOPE: Dál nechci tázat se, neb vím, že už
to neuděláš. Měkce nepadla
tak posud žádná dívka jako ty,
ni tak se nelekla!

LESBIA: Ba, po údech
div veta nebylo!

HERO: Však nechtít jen,
a neupadla bych, neb silnější
byl kmen tu nablízku a vstoupit naň
jsem nechtěla, by slabá mláďata,
jež bezperá už křídla zvedala,
se nevyplašila!

LESBIA: Tak tomu je?
Přec ale vzletěla — tož naposled,
bys nespadla, přec zachytilas se.
RHODOPE: Jak chcete, zlobte se, den dneska je,
v nějž otevírá vám se úzký dům,
vše tropte, dívejte se dosyta.
HERO: A co ty?
RHODOPE: Na mne neohlížej se!
Co volno vám, jen nezakázáno
je mně, být vzorem vám dnes nemohu.
HERO: Tož znova nechceš vidět slavnosti?
RHODOPE: Bych nerušila tvoje veselí! —
Mrav u nás není takový, a mně
by bylo, bez hladu jak jísti bych,
pít měla bez žízně. Též zdá se mi,
náš způsob lepší že je vašeho,
neb bez děsu se nenavracíte
z těch slavností, jež tak vás lákaly,
a nejmilejší je mi, nejhlouběj
jež cítí jej a nejde po druhé.
To vám však k hanbě nebudiž, ó ne,
mě těší jen, že moje Lesbia,
jež u vás vzrostla, cítí jako já.
LESBIA: Dnes odpustíš mi přece — —
RHODOPE: Copak jen?
Co odpustit ti mám? Chceš také tam?
Tu chválu tak moc' vzít zpět! Zato teď
se stydí svého lidu dcerou být,
a bez důvodu. Neb co sama jsem?
Jdi, jdi a pověz mi, kdo zvítězil!
HERO: I mladý Gyges bude zápasit,
jenž má ten krásný hlas.
RHODOPE: Jakže, ty znáš
už jeho hlas?
HERO: To ano, nic však víc.
Dnes uvidíme ho, i ona, věř,
jde proto jen, že objeví se on!

LESBIA: Doposud zůstat mohu a tak lež
ti dokázat.
HERO: Však neuděláš to.
KANDAULES *(rychle vstoupí)*:
Buď zdráva, Rhodope! — Však — víš, kdo jsem?
Král kolů, strážce herem hraničných,
jenž lokty sic, však meče neměří,
a vinen, dvanáct skutků Herakla
že dávno není překonáno už
dvaceti čtyřmi, a to většími.
A nevěříš-li, ptej se Alkaia,
že neznáš ho? Já též až do dneška!
A víš, jak lidi dělám šťastnými?
Prý řeknu: Chlapče, pojď! Zde jádro je,
to zastrč do země a polívej
to místo vodou, čiň tak ze dne den,
a budiž ujištěn, až zšedivíš,
že třešně pojíš za svou námahu,
zda sladké nebo hořké, uzříš pak!
A zárukou je Agron, důstojný
druh stejně důstojného Alkaia,
vším rovný mu, jen bílým vousem ne.
RHODOPE: Jsi rozveselen dnes!
KANDAULES: Jak nebyl bych?
Neb třebas Alkaios se proti mně
hned vzbouří, jakmile se odvážím
se před ním zjevit jako před tebou,
to jest na hlavě nový diadém:
mě Agron ochrání, a zavázat
se mám mu jenom v dík, ó užasneš,
jak mírně se mnou naloží, že skvost
už nezměním a nosit budu meč,
jejž vytáhnout už sílu vyčerpá!
RHODOPE: Však odkud víš to jen?
KANDAULES: Ne od špeha,
míň ještě od zrádného přítele:
vím od nich samých to, z jich vlastních úst.

RHODOPE: Mé otázce se posmíváš.
KANDAULES: Ne, ne!
Já vážně mluvím teď! Stál při tom jsem,
jak nehty ve stůl zarývajíce
a ostrým zubem vlastní hryznouce
si ret, jak cizí maso bylo by,
si přísahali to, a přísaze
té jistě dostojí. Soud boží to
má v jakéms smyslu být, neb útočí
z nich jeden na mne, druhý brání zas,
a Diké, může-li, nechť rozhodne.
RHODOPE: Tys tedy naslouchal? To nevěřím.
Když někde jsem, kde nečekají mne,
hluk způsobím, by toho všimli si
a nemluvili to, co nemám znát.
A ty — — ne, ne, tak král si nevede!
KANDAULES: Ne, jistě ne! — Však neuhodneš to!
Zříš prsten ten? Jak asi ceníš jej?
RHODOPE: Vždyť nevím ni, od koho pochází.
KANDAULES: Od Gyga!
RHODOPE: Bude k neocenění
ti užitečný pak.
KANDAULES: Už je. Však proč,
to netušíš. Tož věz a žasni hned:
neviditelným činí každého,
kdo nosí jej.
RHODOPE: Jak, neviditelným?
KANDAULES: Já právě nyní jsem to vyzkoušel.
Ne, Hero, šplhat už! To ptáci jen
se v listí skrývají!
RHODOPE: Má Lesbie!
KANDAULES: Procházím dveřmi všemi, závora
ni klíč mne nezdrží.
RHODOPE: Jak strašné to!
KANDAULES: Pro každého, kdo zlý.
RHODOPE: Ne, mnohem víc,
kdo dobrý, pro toho. *(K Lesbii.)* Rci, poklidně
zda dýchat můžeš ještě, neshehne

tě stud teď, kdy to víš? Hned zahoď jej
v proud, pane, nejhlubší! Víc komu je
než lidská síla souzeno, ten hned
se polobohem narodí! Dej sem!
Říkají u nás, věci, které svět
roztříštit mohou, na zemi tu tam
že skryty jsou. Z dob pochodí, kdy bůh
a člověk spolu ještě chodili
a lásky zástavy si měnili.
Ten prsten z nich! Kdo ví, čí na ruku
jej dala bohyně, čí svazek on
kdys zpečetil! Což není hrozno ti
si přisvojiti její temný dar
a její pomstu na se přivolat?
Já trnu už, jak vidím jej! Dej sem!
KANDAULES: Za jedno jen! Když jako královna
se při hrách objeviš.
RHODOPE: Jak mohu jen!
Z odlehlých hranic tichou nevěstu
jsi přived si a věděl, jaká je.
Též kdys tě blažilo, že otecké
jen oko před tvým na mně prodlelo
a nikdo už mne neuvidí pak.
KANDAULES: Už promiň! Myslím jen, že drahokam,
jenž ukryt je —
RHODOPE: — neláká lupiče!
KANDAULES: Už dosti! Na tvé *ne* jsem zvyklý už!
Ať čerstvý vítr všude pozvedá
závoje: ty svůj pevně držíš si.
(Hudba.)
Už průvod! Chyběti tu nesmí král.
RHODOPE: A spiklenci? Dnes věru líto mi,
že s tebou nesmím jít.
KANDAULES: Dík za to ti!
Však neboj se. Je postaráno už.
RHODOPE: Než jistě?
KANDAULES: Jistě. Ne, že bojím se,
však trestat musil bych, a nerad to.

Je příliš krátký život, aby jen
i smrt si v něm moh člověk zasloužit,
a proto nerad k ní bych odsoudil! *(Odejde.)*

RHODOPE: Teď jděte vy!

LESBIA: Zůstanu, královno!

RHODOPE: Ne! Tobě chůva nevěstila přec,
že muže tvář smrt pro tě znamená.
(Lesbia, Hero a ostatní odejdou.)
Snít žádná nezná zde. I nejlepší
je obětí, mně co jen radostí! *(Odejde.)*

VOLNÉ PROSTRANSTVÍ

Mnoho lidu. KRÁL *na trůně.* LESBIA, HERO *atd. po straně na balkoně. Hry jsou právě skončeny. Všeobecný pohyb a třídění se do skupin. Zápasníci, bojovníci pěstmi, vozatajové atd. se pozvolna objevují, všichni ověnčeni topolovými větvemi. Podává se víno, hudba zazní, slavnost počíná.*

LID: Zdar, Gyge, zdar!

KANDAULES *(hledě do pozadí)*: V házení diskem též?
A po třetí? To zazlít bych mu měl!
Tu na mé lidi pranic nezbude.
(Sestoupí s trůnu a kráčí GYGOVI *naproti, jejž lid stále ještě jásavě zdraví a před ním ustupuje.)*
Jsi skromný, opravdu. Víc nebereš,
než co tu je.

GYGES: Dnes, pane, bojuju
co Řek, ne Gyges.

KANDAULES: Tím hůř pro nás je,
jestliže ty jsi nové pravidlo!
Tu třeba je, by vyhledaly se
pradávné kože dračí, vycpaly
ty, které od Herakla ještě prý
tlí kdesi v temných koutech chrámových,

měch hada toho, jenž měl na sto hlav,
a podobné, co můž vás poděsit.
Ty neposloucháš mne!

GYGES: Ba přec.

KANDAULES: Ba ne,
jsi roztržit a šilháš po dívkách,
tou stranou, zpozorovaly to, hleď,
ta malá škádlí velkou! Ty se rdíš?
Fuj, styď se přec!

GYGES: Mám žízeň, pane můj!

KANDAULES: Že žízeň? To je jiné. Kdo jak ty
se bije, na doušek pak právo má,
a třebas bez práva, já piju též.
(Kyne sluhovi.)
Sem s ním pojď!
(Sluha přináší pohár vína.)

KANDAULES *(ulije několik kapek na zem)*:
Kořen nejprv! Větev pak!
(Pije a chce podat pohár Gygovi.
Ten hledí však zase k balkonu.)
Ha! — Černé nebo hnědé? Otázka
to je!

GYGES: Ó pane!

KANDAULES: Víno chutnalo?

GYGES: Já nepil.

KANDAULES: To víš? Napomenouti
se tedy dej, že žízniv jsi, a pij!
Já za to ručím ti, že posečká,
až venku budeš mít, co mučí tě.

GYGES *(pije)*:
To chladí!

KANDAULES: Žel, tvá hvězda zapadá!
(Děvčata se vzdalují, ale ještě je je vidět.)
Však byl už čas. Jen rozhlédni se přec!
Už točí se, jakoby kol thyrsu,
jenž znenadání z půdy vystřeliv
než šíp rychleji stoupá k nebesům
a miliony hroznů odtud dští.

Je víno pro tvory jen křídlaté,
ne svět, v němž kulhají a plazí se!
Těm hlavu mate! Stařec tento zde
hned hotov byl by sednout na tygra
a svadlé spánky ověnčiti si
jak Dionys, když táhnul ku Gangu!
Však právě tak mám rád to! — Krásná je?

GYGES: Zda krásné, nevím, co se líbí mně.

KANDAULES: Rci klidně ano. Zrak jak uhel je,
jenž doutná jen, však v slabém dechu už
hned jiskry vrhá, přitom barev hra,
že nevíš, hnědý-li či černý je,
a pak, jak tato věčná měnlivost
by každou kapkou krve proběhla,
ta střída studu, tiché žádosti,
že rdění její jak nic svůdné je.

GYGES: Ty dokonals, co vítr započal:
on nazved závoj, tys jej odhrnul.

KANDAULES: To neučinil jsem, bys před ní klek.
Ne, *jiný* před obraz tě kdybych ved,
ten, jakkoli je také líbezný,
jak skvrnu ze zraku bys vytřel si,
jež zrcadlo ti zkalila!

GYGES: Že tak?

KANDAULES: Zajisté! Však stůj! Nechval pokladu,
jejž nelze ukázat! Smích sklidíš jen,
kdo věří v perly v ruce sevřené!

GYGES: Já!

KANDAULES: Pouhý stín, jejž vrhá Rhodope
ve svitu luny — Usmíváš se! Pij!

GYGES: Já nesmál se.

KANDAULES: Měls tedy! Kdože tak
se chlubit nemůže? Ty mluvil-li
bys ke mně tak, já řek bych: Ukaž ji —
a jinak mlč.

GYGES: Já věřím ti.

KANDAULES: Ej co!
ne uchu, zraku jenom věřit máš.

Ty věříš? Před tím blbým dítětem
jsi zahořel a teď — — Ha! Dosti, dost,
dél nechci před tebou se nadýmat,
jak jsem tak dlouho tlachem činil už:
ty spatříš ji!

GYGES: Ji!

KANDAULES: Ještě v tuto noc!
Mně svědka třeba, blázen marnivý
že nejsem, jenž se obelhává sám,
když ženu mní že líbá nejkrasší,
a k tomu volím tě.

GYGES: Ó nikdy ne!
Jen uvaž — Muži to už potupou,
však ženě, a to ženě, jako ta,
jež za dne i —

KANDAULES: Vždyť nikdy nemůže
to zvědět! Na prsten což zapomněls?
A šťasten budu teprve, tvůj ret
až řekne mi, že jím jsem. Sebe taž
se sama jen, zda korunu bys chtěl,
ji kdybys pouze ve tmě nosit směl!
S ní tedy tak se vede mi! Je žen
královnou, než já ji mám, moře jak
má perly, bohatství mé netuší
z vás nikdo, jednou pak až po všem je,
mně na hrob přítel nemůž napsat to
a žebrák ležím mezi žebráky.
Už neodporuj mi a prsten vem!
(Podává jej Gygovi, ten jej však nevezme.)
Noc jde, hned komnatu ti ukážu,
a jak zříš, s ní že do ní vstupuju,
nás následuj!
(Uchopí Gyga za ruku a vleče jej s sebou.)
Od tebe žádám to!
A nejsi dlužen to své Lesbii?
Snad ona naposledy zvítězí!
(Oba odejdou.)

Jednání druhé

SÍŇ

Časné jitro. Vysloupí THOAS.

THOAS: Chci, musím ještě jednou mluvit s ním,
co slyšeti mi bylo v tuto noc!
Bych naslouchal, jsem jistě nevyšel,
však obtížen se vracím, jak bych byl
sluch nejkrvavějšího tyrana
a sotva nazpět k pánu troufal si.
Vzbouření. Blízký přepad nepřátel,
ba nová volba krále! Možno to?!
Však ticho! Nejsou kroky to? Jen čí?
Kdo vstává to se starci před jitrem?
Aj, mladý Gyges! Kdybys věděl to,
co já vím, sehnut ty bys nekráčel. *(Ustoupí.)*

GYGES *(vstoupí)*: Už zas jsem zde! Co chci zde stále jen?
Však venku stání nemám. Vůně kás
ve vzduchu leží, dusná, omamná,
jak všecky květy by se rozpukly,
by lidi zdusily, jak země též,
by sebe samu vydychovala.

THOAS *(vystoupí kupředu)*:
Už čilý, Karno? Promiň, mýlil jsem
se, pane! Posud nejsi v posteli?
Spat jistě nedává ti ctižádost?

GYGES: Ctižádost!

THOAS: Tolik věnců získal přec
jsi zde —

GYGES: — že vavřín přede mnou už bát
se nemusí! Chtěl jsem jen ukázat,
že může kosti mít i morek v nich
i ten, kdo netrhá strun citery,
jak tkne se jich. To každý nyní ví,
kdo o tom posud pochyboval snad,
a tak je dobře.

THOAS: Nuž, proč nespíš pak?

GYGES: Aj, pročpak nepiješ?

THOAS: Či vstal jsi snad
už zase?

GYGES: Spal-li jsem už: zajisté!

THOAS: To právě znal bych rád! Neb slyšel-li,
co já jsem slyšel — — Ne, ne, to snad ne!
(Zvolna odchází.)

GYGES: Spí posud. Kdo by ji směl probudit!
To slavík smí, jenž ve snu napolo
teď sladkou svoji píseň začíná,
to smí — — On jde! Co o mně myslí si?

KANDAULES *(vystoupí)*: Bdí, přec však tváří se, jak spala by.
Ty, Gyge? Už? — Či *ještě* říci mám?
Však ne, mám slovo tvé!

GYGES: Zde prsten jest!

KANDAULES: To víc mi říká, než tvůj v noci vzdech
mi pověděl už.

GYGES: Promiň, pane, jej!

KANDAULES: Co mluvíš to? Vždyť byl mým triumfem.

GYGES: Což sám jsi slyšel jej?

KANDAULES: Ó nikoli!
Vždyť vztýčila se, křičela — Což vše
to ušlo ti? Pak ptáti nemusím
se tebe teprv, zda jsem vítězem!

GYGES: Mně neušlo to!

KANDAULES: Ještě zapírej,
že zmaten nebyl jsi! Mám pádnější
důkazy ještě, prsten dokonce
jsi otočil a nevíš o tom nic.

GYGES: A nevím o tom!

KANDAULES: Hlas jak zaslechla,
hned křičela: „Vstaň, vstaň, je ukryt kdos
tam v koutě, zavraždit chce tebe buď,
neb mne! Kde meč tvůj?“ Ulekaně jsem
jak ona tvářil se a poslechnul,
a náhle stál jsi, ostře ozářen
nejprudším svitem lampy, přede mnou.
To stačí ti? Teď zmlkáš přede mnou?

GYGES: Být patrným jsem chtěl!

KANDAULES: Tak mluvíš teď,
bys moje umenšil mi vítězství!
Byl bych tě zabít musil, kdybych byl
nevstoupil mezi tě a její hled,
dřív nežli zasáh tě.

GYGES: To věděl jsem,
a k tomu že jsem přinutit tě chtěl,
jsem prsten chvatným smykem otočil.

KANDAULES: Jak, Gyge?

GYGES: Ano! — Rouhavou se mi
zjevila odvaha!

KANDAULES: Vždyť dovolil
jsem to.

GYGES: Mně bylo však v ten dusný mžik,
jak byl bys práva neměl činit tak,
a sebe, tebe též jsem ztrestat chtěl,
neb vím, že rád bys byl mne nezabil!

KANDAULES: Zlosyne!

GYGES: Hrozno v duši mi i teď,
jak byl bych zločinu se dopustil,
sic pro nějž jméno schází jazyku,
však cit, ne svědomí. Ba umrčí
a mrzký prsten ten, jejž jsi mi zas
byl navlékl, že k nohám v hněvu jsem
ti nehodil, namísto k rychlému
bych útěku ho znova použil, —
jen před ní z ostychu se nestalo.
Jí chtěl jsem hrůzy ušetřiti, jí

zastření věčné její bytosti,
ne tobě — odpusť, třeštil jsem — však čin!

KANDAULES: Tys blázen!

GYGES: Blázen! Hnalo mne to ven,
jak musil by se, kdybych déle dlel,
v ní nový, čistší smysl probudit,
jak v Artemidě, po níž Aktaeon
kdys pás, a zradit jí, co stalo se.
Tak po vraždě ni prchat nebudu.

KANDAULES: To vražda nebyla!

GYGES: Kdo ví! Svou tvář
odvrací bozi od poskvrněných!
Jak kdyby těžce uražena teď
se zlatá Afrodité odvrátit
musila od nejdražší dcery své,
neb cizí pohled byl ji poskvrnil!
Nerada činí to a váhá, smír
že brzy následuje, doufajíc.
Dál směj se, bohyně! Jej přinesu!

KANDAULES: To mluvil Řek.

GYGES: Ó pane, povol mi
poslední prosbu!

KANDAULES: Chceš-li, tisíce,
jen poslední ne! Na tu časně je!

GYGES: Za oběť vezmi mne! Já daruju
ti mladý život! Neodmítej jej!
Je ještě mnoho krásných roků mých,
a každý bude tobě připočten,
když s oltáře je přijmeš Zevova!
Mne následuj, bych jednou uchopil
se rukou tebe, druhou probod se,
jak žádá už to svatý obyčej:
jásavě, s úsměvem má se to stát.

KANDAULES: Už líto mi, co podnik jsem. Zde běs,
tam podezíravost.

GYGES: Proč váháš jen?
Jak často taká oběť jinoší
knížeti přinesena byla už,

když smrti stín ho jenom zasáhnul,
jak často pouhému jen zuřivci!
Proč jednou též ne duši blažené,
proč tobě ne, bys obšťastňovati
moh dlouho, i sám šťastným cítit se!
Mně tím nic nevezmeš! Co mám, rci jen,
a čeho dosáhnu? Však sobě moc
tím získáš, závistivi bozi jsou,
a Parka žárlivá snad přestřihne
ti příliš rychle žití zlatou nit,
co zatím lstivě moji přede dál.
Ji předstihni, dej rozkoši ten čas,
jejž muce určila! Hned učiň to!

KANDAULES: Ni slova o tom už! Čím jsi mi, víš!
A kdybych tu hned jako stařec stál
se seschlým rtem a mdlými žilami,
žár nový od tebe bych nepřijal!

GYGES: Však ani teď nic v sázku nedal bys,
neb svoji krev s tvou kdybych smísit moh:
jak horka je, přec zůstala by tak,
jak je!

KANDAULES: V tu chvíli ještě zmaten jsi,
a co tu mluvíš, děláš, — nevíš sám.

GYGES: Už odpusť, pane!

KANDAULES: Nelaju ti přec!
To opilost, jak z páry révové,
dech jitra studený ji odvane.
(Odcházeje.)
Tak doufám alespoň a uvidím! *(Odejde.)*

GYGES: Proč prsten vrátil jsem! Měl zmizet jsem
a viditelným nikdy nestat se,
pak věčně byl bych mohl u ní být,
pak zřel bych ji, jak bozi jen ji zří!
Neb pro sebe si vždy cos vyhradí,
čar krásy, neznámý jí samotné,
to blýskání v nejhlubší samotě,
poslední kouzlo zcela tajemné,
to patří jim, a patřilo by mně!

Jich pomstě ovšem neunikl bych,
když potají bych mlsal z kalicha,
jenž jim jen prýští se a temení.
Ve vzduchu náhle by to zaznělo
a Helios, plamenným kývnutím
hněvivé Afrodity podnícen,
by vyslal ze všech šípů bezpečných,
jež v toulci má, ten nejbezpečnější.
Pak klesl bych, však neškodilo by,
neb prsten ve chropotu otočil
bych ještě teď, a jejích u nohou
své oko pozvedaje k jejímu
a duši jí, jak má by mizela,
z pohledů jejích ssaje žíznivě,
bych vydych zbytek dechu poslední!
(THOAS *přichází se zastřenou* LESBÍ.)

THOAS: Král dává milci svému Gygovi
tu otrokyni, jež se líbí mu!

GYGES: Král ze mne smích si tropí, toho však
jsem nezasloužil, aniž strpím to!

THOAS: Dar bohatý je sic a vybraný,
však nepochybuj, vážně myslí to.

GYGES: Mlč přece, nejtupější z tupců všech,
králova vážnost, posměch nejhorší!

THOAS: Děvečko, sama ústa otevři
a řekni mu to, mým když nevěří.

GYGES: Ni slova!

THOAS: Zhrdáš darem královým?

GYGES: Už ano!

THOAS: Gyge! Však, co děláš, víš!

GYGES: Král ubil mne a v ruku mrtvole
teď vtisknouti chce klenot pro život.

THOAS: Já nerozumím ti a ohlásím,
co slyšel jsem. — Vrať se mnou tedy se!

LESBIA: Mne po druhé už neuzříš. Že jsem
mluvila, promiň, jistě v uších tvých
to drsně zní!

GYGES: Ne, dítě milostné!

Jen za platan se postav tam a mluv
jak nyní. Horký jinoch zvolá pak:
To první slavík, jenž jen nezpívá.

LESBIA: Ty nejsi jinochem!

GYGES: Já méně jsem!
To vidíš přec. Sic zdálo se mi už,
že v boji nejsem poslední, že to
a ono už jsem vykonal, že mne
beztrestně nerve nikdo za uši,
ba že jsem volán v nebezpečí i,
když doma nikdo lepší po ruce.
Však sny to chlapecké jen! Metlu sem,
kluk na noc mnoho vína pil!

LESBIA: Mně prut
dřív vavřínový dej, pak zmrskám tě
a potom věnec pro tě uviju!

GYGES: Což se mnou snilas? Pravdou pak to snad?
A přece posměch!

LESBIA: Posměch? Kde je tu?

GYGES: Což ty zde nestojíš?

LESBIA: To bolí.

GYGES: Ne,
ne tak, ne tak!

LESBIA: Mnohého usmrtils,
zda někoho jsi také vzkřísil už?

GYGES: Jsi velmi krásná! Jistě! Lilií
a růží směs, jež pestře v záhonu
se prostupují a jež mámivou
hrou vítr kolíbá tak škádlivě,
že rozeznati není možno jich!
Teď červenás, teď bledá! A ni tak!
Jsi jimi současně!

LESBIA: Co o mně víš?
To sníš! Vypadám jinak docela!
Zhroz tedy se! *(Chce sejmouti závoj.)*

GYGES: Ne! *(Zadrží ji.)*

LESBIA: Ke královně zpět!

Mne ráda nepropouštěla a zas
mne přijme ochotně.

GYGES: Pak řekni jí,
že Gyges na tě ani nepohléd.

LESBIA: Ó hanba!

GYGES: Ne! Vždyť víš, jak včera jsem
(a dřív jsem tebe nikdy nespatřil)
po tobě pátral!

LESBIA: Pak cos hloupého
jsem jistě tropila! Jak stydím se,
že teprv teď to vím! Však ostatní,
jež škádlily mne, na tom vinny jsou!

GYGES: Já viděl pouze, co mne vábilo!

LESBIA: Ó jistě, neb co vábí, milujem
zastřené. Starče, pojď!

GYGES: Proč pospícháš?
Já tvůj jsem pán, však nelekej se mne,
jedinou službu žádám od tebe,
pak můžeš zase jít.

LESBIA *(k Thoasovi)*: Jdi tedy sám!

GYGES: Stůj, stůj! — Však přec ne! — Králi buď můj dík!
Dar jeho přijímám, a jak jej ctím,
mu ukážu!

THOAS: Je dobře! *(Odejde.)*

LESBIA: Služba má?

GYGES: Tak dlouho pobuď zde, až úsměv se
ti navrátí!

LESBIA: To brzy nebude!

GYGES: A mezitím tak trochu povídej!
Jsi u královny přec, jí jistě plod
jen chutná, ty když jsi jej utrhla:
mluv o ní!

LESBIA: O ní!

GYGES: Jen tak řek jsem to! —
Nu, třebas o jiném. Tak o sadu,
v němž procházívá se, neb o květech,
jež trhá nejraději. Též o sobě!
Rád slyším to! V čem jste si podobny?

Snad růstem? Ne. Míň ještě postavou!
Však zato máš jak ona černý vlas,
jen hustý tolik ne — jí kol tváře
se plazí, kol večernice jak noc! —
Co ještě jako ona máš?

LESBIA *(učiní bezděčný pohyb).*

GYGES: Ne, stůj! —
Jediná v chůzi je! Ty kráčíš-li,
je viděti, že tam neb onam chceš,
že datle nebo pramen láká tě,
však hýbe-li se ona, k nebesům
hned patříme, zda rychle Helios
tam zlatý sluncový vůz nespouští,
by do něho ji zved a dálkou s ní
se věky věkův bral.

LESBIA: Je krásná, vím!

GYGES: Ty klopíš zrak? Aj, zvedni, děvečko,
jej hned, neb mně se zdá, že jiskrami
jak její srší ti!

LESBIA *(směje se křečovitě)*: Snad v chvíli té.

GYGES: Což moje slovo poranilo tě?

LESBIA: Já tuším smála se, i mohu jít!

GYGES: Ne bez daru! Však, dítě milostné,
na Gyga s láskou ještě vzpomeneš!
Je drsný sic, hned ránu zasadí,
dřív než se naděje, zvlášť jazykem,
však nezhojenu žádnou nenechal.

KANDAULES *(vystoupí)*: Nuž?

GYGES: Pane, v pravou chvíli přicházíš!

KANDAULES: Pak šťastné dva bych nalézt musil zde!

GYGES: Ne posud, ale hned! *(K Lesbii.)* Dej ruku mi!
Jak útlá je, jak tvrda moje však,
jak od meče a kopí mozolná!
To špatně hodilo by k sobě se!
Tvá růže list už cítí bolestně,
má otupí i nejostřejší trn!
Jak vkována by byla v mou, se chví.
Nic neboj se! Já neuchopím tě,

že držeti tě chci! Král dobře ví,
že nejen slovu jeho rozumím,
že však i jeho kyn už chápat znám.
Zřel s bolestí, že o tě příroda
tak dbala, nic však zlobná Štěstěna,
chce, Štěstěnu bych u tě zastoupil:
tak tedy *(pustí ji)* volnou prohlašuji tě!

LESBIA: Prý volnost statek velmi cenný je,
jí neznám, mne jak dítě unesli,
než za dar vzácný třeba děkovat,
tož děkuju ti za svou svobodu!

GYGES: Jsi, pane, spokojen?

KANDAULES: Jsem užaslý!

GYGES: Že nevíš pak, kde pláče po tobě
tvá máť, ni dům kde stojí otecký,
v můj vejdi, pokud nenalezneš ho,
jej dávám ti a vezmu jen svůj meč!

LESBIA *(odejde).*

KANDAULES: Co činíš, Gyge?

GYGES: Pane, díky ti,
že dílo to mnou provésti jsi chtěl:
tvým přece zůstává!

KANDAULES: Chceš, zdá se mi,
zřít vnuka Heraklova jednou přec,
dej pozor, příliš tvrdě nespí on!

GYGES: Což urazil jsem tě dnes?

KANDAULES: Odpusť, ne!
Než ihned jdi a z pokladu si vem
dvojnásob toho, co jsi daroval,
tvůj čin mne mrzel, bolí doposud!

GYGES: Že poslechnout nemohu, odpusť mi!
Vše se mi náhle stalo břemenem,
a že jsi ku zlatu a kamení
teď ještě otrokyni přidružil,
bělostné šíje její užil jsem
a klenoty jsem na ni zavěsil.
Víc potřebovat nemohu než meč,
však milostivým chceš-li ke mně být,

mně daruj hlavy svojich nepřátel,
až do poslední shromáždím ti je.

KANDAULES: Jsi jiný, Gyge, nežli býval jsi.

GYGES: Jsem pane.

KANDAULES: Miluješ.

GYGES: Tu dívenku
jsem mohl rozsekat: jak miluju?

KANDAULES: Miluješ Rhodopu.

GYGES: Jen sloužit dál
ti, pane, nemohu.

KANDAULES: Jdi, musíš-li.
Je líto mi, však bránit nemohu!
A ode mne že přijat nechceš nic,
též od tebe nic nesmím podržet:
zde prsten tvůj!

GYGES: Svůj meč mi za něj dej!

KANDAULES: Dík tobě buď, že jsi tak šlechetný! *(Chce odejít.)*

GYGES: Cos ještě. *(Vyjme ze záňadří kámen.)*
Vezmi.

KANDAULES: Co to?

GYGES: Však jej znáš!

KANDAULES: Rhodopin diamant!

GYGES: Jej vzal jsem jen,
že na hrdle jí — Odpusť mi to už,
je odpykáno!

KANDAULES: Erinye, jste
to vy? Pravda, váš spánek nejlehčí!

GYGES: Ty na mne nevražíš?

KANDAULES: Ne, ne, buď zdráv!
Však nikdy vidět už se nesmíme. *(Odejde.)*

GYGES: Jak? Nikdy? Odejdu hned. Kam jen však?
Co chtěl jsem, dřív než s tímto Lydánem
jsem sešel se? Což zapomněl jsem to?
Ne, dolů k Nilu mne to pudilo,
kde žlutý lid s úzkýma očima
svým králům mrtvým staví věčný byt.
Nuž, cestou svojí půjdu, vystřídat
tam dole kteréhos, jenž unaven! *(Odejde.)*

Jednání třetí

RHODOPINA KOMNATA

HERO *a jiné služebnice jsou zaměstnány pořádáním.*

RHODOPE *(vstoupí)*: Proč nejsou zastřena ta zrcadla?

HERO: Zrcadla, královno?

RHODOPE: A dvéře ty,
kdo je tak rozevřel?

HERO: Zříš ráda přec
ven do rána, jež rozjasňuje se,
a ráda dýcháš jeho čerstvý dech!

RHODOPE: Kdo říká ti to? Dosti! Zavři je
a obrať zrcadla!

HERO *(zavře dvéře a obrátí zrcadla).*

RHODOPE: Už stalo se!
Přemluvit nadarmo já snažím se,
že jsem se mýlila! Vrať, noci, se
a v nejhustší svých závojů mne skryj,
jak žádná žena poskvrněna jsem!

HERO: Však touto růží nepohrdneš snad,
již jsem ti před východem utrhla!

RHODOPE: Hned s ní pryč! Rychle u mne uvadá!

HERO *(vzdalujíc se se svými průvodkyněmi)*:
Já sluju Hero, a ne Lesbia!

RHODOPE: Vy věční bozi, smělo se to stát!
Již čistou rukou dětskou přinesla
jsem vám tak mnohou oběť pobožně!
Vám padla první kadeř hlavy mé,
dřív než jsem tušila, vše žehnání,

jež daří člověka, že u vás je!
Ni panna služby nepromeškala,
a zřídka s kouřem její oběti
též přání k sídlům vašim stoupalo:
vždyť každé, které zvednout chtělo se,
až pod vědomí v studu stlačiti
se snažila, neb u vás o přízeň,
ne o dary však ucházela se,
děkovat chtěla, nic však vyprosit!
Též žena tváří ve snu zjevenou,
jak dceru Tyndarovny zděsila,
se teprv napomínat nedala,
by svatou vyplnila povinnost:
šla dobrovolně oltář ozdobit!
A přec — Proč obětuje člověk vám
svých statků všechněch částku nejlepší,
když nechcete ho ani ochránit,
kde sám se ochránit už nemůže!
Lva meč zadržet stačí od muže,
když hladem nebo zběsilostí štván
se na něj vrhne v horké poledne:
kdo srdnat, k Zevu o blesk nevolá!
Však had by zbaběle se nepřikrad,
když bojem zemdlen dříme poklidně,
je vaše starost, neb vám patří noc!
A já — a já! Což kletba na mně lpí
hned od začátku, která ve Stygu
moc vaši spoutává, že podlost tu,
již nikdo proti otrokyni mé
ni zkusit nikdy neodvážil se,
jste na mně dokonati nechali,
jak byl by nejzbožnější čin?

HERO *(vstoupí)*: Král!

RHODOPE: Už? —
Pak smrt jde s ním! Nuž, ta mne zahalí
v noc nocí, jejímž stínem zemská jen.
Proč chvěju se? Tu přála jsem si přec!

KANDAULES: Odpouštíš?

RHODOPE: Vím, že jinak nemůžeš,
je stejná hodina. Proč tážeš se?

KANDAULES: Já nerozumím ti.

RHODOPE: Buď upřímný,
jsem, králi, hotova.

KANDAULES: Však k čemu jen?

RHODOPE: Znám tvoji povinnost, a díky ti,
že rychle ji chceš splnit. Stala by
se mojí hnedky, kdybys váhat chtěl.
Tys pátral, odhalil a soudil hned,
zřím na tobě to, nyní na mně řád!

KANDAULES: Kde bloudíš myslí?

RHODOPE: Nezjevuješ zde
se jako mstitel?

KANDAULES: Při bozích všech, ne!

RHODOPE: Tož žije každý dnes, kdo včera žil?

KANDAULES: Proč ne?

RHODOPE: Snad mnohý páchal zločiny!

KANDAULES: O nikom nevím!

RHODOPE: Co tě vede sem?

KANDAULES: Což po včerejší noci přijíti
snad práva nemám? Bylas jako vždy?
Což neodepřelas mi jediný
ten polibek, o který prosil jsem,
jak seděla bys, v ruce lilii,
jak kdysi, ještě pod platanem tím?

RHODOPE: Děkovat za to budeš ještě mi.

KANDAULES: Však neboj se! Mne hnalo k tobě to
sic jako v jitro po svatbě, však jen
mi kyň, a odejdu, jak přišel jsem!
Ba rychlej odtud budu pospíchat,
než kdybych, abych pil, se k pramenu
byl přiblížil a zřel, že z něho teď
najadka cudná plaše vystoupá.

RHODOPE: Stůj!

KANDAULES: Ne! Ba ani co bych vydychnul,
když úzko ti! A úzko tobě je,
to cítím sám. Je jistě hodina,

kdy vnitřně vždycky obzíráváš se,
jak líbezně to zoveš. Znesvětit
ji nechci. Afrodita kdyby i,
milostně usmívajíc se, že jdu
tak časně za tebou, svůj zlatý pás,
jejž nedaruje nikdy, zapůjčí
jen stěží, pro tebe mi hodila:
přec jindy přišel bych a dal ti jej!

RHODOPE: Mlč! Sladce příliš zní to, úzko mně
je při tom, neb má chůva říkala:
když muž se něžně příliš blížívá
k své ženě, tajně že jí ublížil.

KANDAULES: I zde to pravda! Ublížil jsem ti!
Vím, jaká jsi, a vím též, jinou být
že nemůžeš; tvůj otec panuje,
kde řecký tvar se mísí s indickým,
tvůj závoj vlastní část je tvého já.
A přece stále na něm škubu, rvu,
a včera byl bych strhnul ti jej rád!
Nuž, toho lituju, to přísahám —
to sem mne hnalo — víc se nestane!

RHODOPE *(směje se).*

KANDAULES: Neb nikdy netoužil jsem tak jak dnes,
ne bolest jen, jež v morek vryje se
a zjizví jej, oddálit od tebe,
ne stín už nejmenší, jenž duši ti
by mohl zakalit, hned zaplašit,
a byť bych vrhal sám stín takový!
Chci střežit tě, jak věrné víčko tvé
tvůj střeží zrak: ne zrnku písku jen
se zavírá, též slunce paprsku,
když horký přílišně a náhlý je.

RHODOPE: Je pozdě!

KANDAULES: Proč je pozdě, ženo má?

RHODOPE: Já — — Neřeknu mu to přec, nemohu,
ať uhodne to, a až uhodne,
pak beze slova před ním pokleknu
a na meč jeho, hruď svou ukážu!

KANDAULES: Sen nějaký tě poděsil?

RHODOPE: Ó ne,
nezbylo pro mne ho, já výstrahy
jsem hodna nebyla! Vždyť stín svůj má
i kámen, který hřmotně dopadá,
by si ho člověk všimnul, prudký meč
má blesk svůj, ale mne co postihlo —
mluv, Kandaule, chceš tázat se, jak zřím,
tož taž se konečně!

KANDAULES: Já? Ano, přec!
Nejraději ruky tvé!

RHODOPE: Jí netkni se,
tu skvrnu žádná voda nesmyje.

KANDAULES: Ó Gyge! — Ruku odpíráš-li mně,
i líce tvoje dosti říká mi,
žžeš v horečce! Však lékař nejlepší
je před dveřmi. Proč jsou jen zavřeny,
co jitro, které Hóry dařily,
jak žebrák zatím venku vyčkává.
Je rychle rozevřít, a zdráva jsi! *(Chce otevřít.)*

RHODOPE: Stůj! Raději hrobku mrtvých otevři!
Ne temněji se čistý slunce bůh
odvrátí od popelnic rozbitých
než od ženy, již svojí nazýval!

KANDAULES: Ó neblahá!

RHODOPE: Mluv! Byl kdos v ložnici — —
Nuž odpověz!

KANDAULES: Snad vrah? Ne, nikterak!
Taž sebe se, byl bych ho nezabil?

RHODOPE: Jen viděl-lis ho?!

KANDAULES: Moh jsem nevidět?
Vždyť lampa právě byla rozžata
a jasně hořela.

RHODOPE: Tak zdá se snad! —
A přece různý hluk jsem postřehla,
jenž nepocházel ani od tebe,
ni ode mne.

KANDAULES: Noc zvuky bohata

i hluky divnými, a nespí-li
kdo, mnoho uslyší.

RHODOPE: Cos chrastilo.

KANDAULES: Brouk ve zdi.

RHODOPE: Znělo to, jak zavadil
by o cos meč.

KANDAULES: Nu budiž! Kde je tón,
jejž příroda v podivném rozmaru
co hlas ve zvíře jakés laškovné
též nevložila? Ve dví roztrhni
svůj šat a zapamatuj sobě zvuk,
hmyz přinesu, jenž svistí právě tak.

RHODOPE: Též vzdech jsem slyšela.

KANDAULES: A vzdychají
snad vrazi?

RHODOPE: Ne, ne! Právě v tom je to!

KANDAULES: To chladný noční vítr byl, chtěl snad
ti kolem úst a obličeje hrát
a vzdychal, na zdi když jen narážel.
Aj, vždyť jsou stromy, jež jak kámen ten,
jenž pije světlo dne a v temnotě
jej vrací, polykají zvuk i hlas,
ty v noci pějí pak a sténají.

RHODOPE: Tak pojímáš to tedy? Ještě víc!
Mně chybí šperk.

KANDAULES: Snad drahokam? Snad zde
ten diamant?

RHODOPE: Ty jej máš? Ty?

KANDAULES: Nuž kdo?
Vždyť zříš!

RHODOPE: Dík, věčný dík vám, bozi, buď,
a pochybu už srdci odpusťte,
jež bez viny se mnělo šlapaným!
Jste blízci nám, jak světlo je a vzduch!

KANDAULES: Teď dolů, Erinye! — Zde jej máš!

RHODOPE: S ním do pokladny v chrámě! Bohatou
jsem oběť milostivým dlužna teď,
jí předem, která všecko spojuje!

Nechť z košů zlatých její holubi
nejměkčí zrní zobou od dneška
a žízeň hasí z mramorových mis!
A Kandaule, ty — — —

KANDAULES: Jinoch políbí,
když myslí na děvče, svou ruku hned,
již stiskla mu, když loučila se s ním,
muž potřebuje víc.

RHODOPE: Ó šťastný dne!
Je drahá tak ti choť tvá? Odprosit
tě za bezpráví tiché musím pak.
Já bála se, že ke mně poutá tě
spíš nežli láska pýcha majetku
a náklonnost tvá jiných závisti
že třeba má, by zcela nezhasla!
Teď toho už se nebojím.

KANDAULES: A bát
se nemáš nikdy už! Co trávilo
ti srdce, dobře vím přec. Gygem že
jsi zkrácena, ty domnívalas se!
A jisto je, že strávil mnohý den
jsem s ním a lovcem byl bych bezmála
se stal, jen proto, že je jím též on.
Sic v práva tvá to nezasáhalo,
neb to, co muže s mužem spojuje,
pro ženu nemá smyslu, málo tak
je toho u ní jemu potřebí,
jak k boji odvahy, když líbá ji.
Však třebas pošetilou musím zvát
tvou bázeň, nechci šetřit prostředku
přec žádného, bych rychle zhojil tě,
slyš tedy: Gyges, milostník můj, jde!

RHODOPE: Tak?

KANDAULES: Ještě dnes!

RHODOPE: To nemožno!

KANDAULES: Což teď
ti snad to není vhod? Vždyť přálas si
to vždy!

RHODOPE: Ó, na to že jsem zapomnít
teď mohla v radosti!
KANDAULES: Nač?
RHODOPE: Ruku tvou! —
Ten byl to, stál mi náhle před zrakem,
jak byl by jeho obrys ohnivý
zbyl ve vzduchu! Jak strašně stvrzuje
se to. — Dej ruku sem! — On prsten má!
KANDAULES: Ten můj je!
RHODOPE: Řekni, neodložil jsi
ho od chvíle té snad, kdy nosíš jej?
A neztratil neb nepohřešils jej?
KANDAULES: Proč stíny, nešťastnice, mučíš se!
RHODOPE: On vyhybá se mi? Proč propouštíš
teď Gyga? Náhle tak jak zlosyna?
Proč jen?
KANDAULES: To neřek jsem. Jde z vůle své.
RHODOPE: Jde z vůle své? Co odtud pudí jej?
KANDAULES: To nevím, na to jsem se netázal.
RHODOPE: Ty nevíš to? Chci povědět ti to:
on zhřešil na tobě, jak nikdo ne,
a trestat musíš, jak jsi netrestal!
KANDAULES: Co dělas, Rhodope! On jistě je
z šlechetných nejšlechetnější.
RHODOPE: Když tak,
proč klidně pak ho necháš odejít?
KANDAULES: To proto, nejlepší i, bezděky,
že místo zdaru kletbu šířit můž.
RHODOPE: Je tomu zde tak snad, sám cítil to?
KANDAULES: A kdyby ne — Je hrdý jeho duch,
ten po věcech se snaží velikých
a na ně odvážit se smí.
RHODOPE: Tak mníš?
KANDAULES: Trůn žádný vysoký mu není dost.
A jde-li, a mně skrývá příčinu,
dej pozor, s korunou se navrátí
a řekne pak: Ta odtud hnala mne!
RHODOPE: Tak?

KANDAULES: Drahá ženo, zděsila tě noc,
ten strach —
RHODOPE: Snad!
KANDAULES: Všelicos jsi slyšela —
RHODOPE: — co slyšet nebylo! Už věřím to,
neb — vzpomínám si — klamně viděla
jsem též! Ty prsten neodložil jsi,
ty neztratil jsi ho, ni pohřešil,
a mně přec zdálo se — a pátrala
jsem pozorně, a ráno bylo to,
a všecko ostatní jsem viděla —,
že schází tobě na ruce. Tak smysl
tu svědčí proti smyslu, slepý zrak
sluch hluchý zaručuje. Odpusť už,
že mučila jsem tě a samoty
mi trochu přej, bych síly nabrala.
KANDAULES *(chce mluvit).*
RHODOPE: Nu ano! Ano! Promiň mi a jdi!
KANDAULES *(odejde).*
RHODOPE: Je jasné: Gyges, nikdo jiný to!
On prsten měl — to ještě jasnější!
Kandaules tuší to — to ze všeho
je nejjasnější! Místo ohromnost
tu aby ohromně však na něm mstil,
jej nechá uprchnout. Tak hádanka
je rozluštěna jinou hádankou,
jež o rozum mne může připravit,
mně temnou zůstane-li. Manžel zří
svou ženu znectěnu — jak? Znectěnu?
Rci usmrcenu. — Usmrcenu jen? —
Víc: souzenu se samu usmrtit,
krev hříšníka-li nepoteče v smír!
Muž králem je, meč Diké nosí on
a netřeba mu od Erinydy
se dýku dlužiti, má povinnost
tu hrůzu ztrestati, a láska-li
ho ke mstě nežene, přec bohům on
tu oběť musí přinésti, když mně

ji odřekne. A muž ten, král, ni meč,
ni dýku netasí a zločinci
dá uprchnout! Však to se nezdaří!
Neb mně též sluhů věrných nechybí.
Ne otrokyní, dcerou královskou
jsem vešla v tento dům, a průvod můj
byl královský. Lid svolám oddaný,
by uprchlíku cestu zastoupli,
pak Kandaulovi dím: Zde jsem, a tam
je milec tvůj, vol, pro mne dýka ta,
když meč tvůj není tedy pro něho!

LESBIA *(vstoupí)*: Odpouštíš, královno?

RHODOPE: Co, dítě mé?
Že ke mně vracíš se? Ty odpusť už,
že od sebe jsem mohla pustit tě,
mně bylo — nevím, co jsem činila.
Mně král však tuším řek, že ráda jdeš,
a já, ach, musila jsem tolik mu
už v oné noci odepřít, že k *ne*
mi novému scházela odvaha.

LESBIA: Tož nejsem volna už? A smím se zas
k tvým služebnicím počítat?

RHODOPE: Ó ne!
Pojď na hruď moji jako sestra má.

LESBIA: Co stalo se? Jak nikdy pohnutas.

RHODOPE: Děs úžasný, jenž jména nemá ni!
Neb dřív než pojmenovat mohu to,
už je to změněno, a strašnější
je pak, než bylo dřív. Ba zdá se mně,
ty plode tmy, jenž na mne šklebíš se,
že první tvář tvou líbat mohla bych,
když teď mně druhá svítat začíná.

LESBIA: Co pro tě mohu učinit? — Je přec
to hloupá otázka! —

RHODOPE: Ty nemůžeš
přec vraždit, a kdo vraždit nemůže,
ten nemůž prospět mi.

LESBIA: Ó vládkyně!

RHODOPE: Tak tomu. Na mne cíváš, pochopit
to ani nemůžeš, že slovo to
z mých vyšlo úst. A přece, Lesbie,
jsem já to! Ano, Rhodope je to,
jež vás tak často zadržovala,
by v úřad smrti nezasáhly jste,
i když jen o pavouka běželo!
To pamatuju, ale bylo to,
když v čerstvé rose jsem se koupala
a v slunce paprsku se sušila:
teď volám po krvi, teď ze mne už
jen zbývá, kolik bohům potřebí,
by pomstili, co kdysi byla jsem!

LESBIA: Tvůj muž nic neví? Lydské královně
přec mstitel scházet nemůže.

RHODOPE: Tak zdá
se alespoň! A přec — Nuž, hned to zvím!
Jdi, Lesbie, a Karnu zavolej!

LESBIA: Že vyřídit mám cos mu, míníš snad.

RHODOPE: To minulo!

LESBIA: Však závoj svůj přec chceš!

RHODOPE: Ne, ne!

LESBIA: Mně hrozno! Je to poprve! *(Odejde.)*

RHODOPE: Přítele obětovat nemůže,
tož ženy ušetří. Neb nesnes by
to jinak.
(LESBIA *vstoupí s* KARNOU.)
Karno, víš, co přísahals,
když pán tvůj a můj otec královský
ti dceru v zlaté bráně předával.
Ač vysoko jsem byla na slonu,
ač v závoji jsem byla vhalena,
přec vše, co dělo se, jsem postřehla,
ni slova nezapomněla, jež děls.

KARNA: Já též ne, dokázat ti doufám to!

RHODOPE: Tož Gyga vyhledej a zvěstuj mu,
že viděti ho chci.

KARNA: Ty!

RHODOPE: Pospěš si,
by neunik a pronásleduj jej,
když uprchnul, a nazpět přiveď ho,
než bude noc, stát musí přede mnou.

KARNA: Jej dodám, živého či mrtvého. *(Odejde.)*

LESBIA: Co slyším? Gyges je to?

RHODOPE: Gyges to!

LESBIA: On urazil tě?

RHODOPE: Na nejsvětějším
on zhřešil, na mne kletbu nejtěžší
on uvrh, tu, již všichni bohové
jen proti vůli svojí metají,
neb lidi bez hříchu jen zasáhá.
On to, jenž smrtit učí mne!

LESBIA: Ne on!
To přísahám ti hned!

RHODOPE: Jak můžeš jen?

LESBIA: Též já jsem, královno, cos prožila
a vím, že duši spíš by opustil,
než tebe poranil.

RHODOPE: Tak.

LESBIA: Slovo mám
ti říci od něho! Ó hořce jak
mne bolelo, když jsem je zvěděla,
teď skoro těší mne. Mám od něho
ti vyřídit, že na mne nepohléd. —
On miluje tě. Taž se, možné-li
je to!

RHODOPE: Mne miluje! Pak jisté to!

LESBIA: Jak?

RHODOPE: Pověz, bloude, mi, zda můžeme,
co nikdy nezřeli jsme, milovat?
A zřel-li Gyges mne: kdy pak mne zřel?

LESBIA *(položí si ruku před oči).*

RHODOPE: Teď jako dívka mluv, zda musí mřít!

Jednání čtvrté

KOMNATA KRÁLOVNINA

RHODOPE: Ó okamžik jen zapomenutí!
Nač věčně opakovat hádanku?
Však rozřeší se hned. — Jak dívky mé
bych vést si měla, pro kratochvíli
jež pilně naslouchají tónům všem,
a prou se, který pták jich původcem
a zda je zelený či červený. —
Co za hluk to? Je Karna zde už s ním?
Vše tiché. Nebylo to nic. — Jak jsem
se změnila! Kdy jindy ptala jsem
se zvuku, odkud jde, neb zhola nic
mne neděsilo, ba ni ohně žár,
byť sebečerveněji na nebi
se pozvedal a sebehrozivěj
se střel: já věděla, že strážců kruh
neviditelně kol mne seřaděn,
dceř chrání královskou svým životem.
Teď — krok! To oni jsou! Je statečný
i chytrý stejně Karna; slýchala
jsem vždycky to a dneska uvidím.
Ne, posud ne! Snad také vůbec ne!
Ne, ukrutnými, bozi, nejste tak.
Přec nechci, byste ruku podali,
bych na kraji se strže zachytla,
chci vědět jen, kdo do ní vrhá mne.
Čím myslím víc, tím svého manžela
míň chápu. V časném mládí slýchala

jsem už, že poskvrněná nesmí žít,
a zděsilo-li mne co dítě to,
teď pro zákon ten důvod v hrudi své
jsem nalezla: žít ona nemůže
a nechce též! Což pro něj jedině
to neplatí! Či tajně hříšníka
chce obětovati snad, doufaje,
že zakryje mi ještě jeho hřích?
Dík, věční, vám, i *to* zde může být!
A najde-li jej Karna mrtvého,
jak dýku chladnou v horké hrudi má,
vím už, čí pěst ho k zemi srazila,
a nezeptám se už, kde Gyges je!

LESBIA *(vstoupí)*: Ó královno, už jde!

RHODOPE: Já čekám už!

LESBIA: A za ním zbrojnošů se sune dav,
jak ze železa závora.

RHODOPE: Teď vím,
že Karna zná své řemeslo.

LESBIA: Což být
to musí?

RHODOPE: Buď on, buď já! Možná též,
my oba dva!

LESBIA: Ty oněmuješ mne!

RHODOPE: Rci Karnovi, by poslal ku králi,
že prosím na slovo jen jediné.

LESBIA *(odejde)*.

RHODOPE: Nuž, vy tam dole, kteří zločinu
sic nezabráníte, však pomstíte
přec každý, vzhůru, ven, a střezte práh,
vám oběť krvavá je jista zde.

GYGES *(který zatím vstoupil)*:
Ty volati mne dalas, královno!

RHODOPE: A víš proč! Víš to, neboť chvěješ se,
či můžeš zapřít? Barvu změnil jsi
a v prsou srdce hlasně bije ti.

GYGES: Což manžel tvůj se nechvěl před tebou
a barvu jako já což neměnil
a srdce mu jak mně což nebilo?
Jen vzpomeň chvíle té, kdy po prvé
ti ve tvář pohleděti směl, a taž
se sebe, zda mně nepodobal se.

RHODOPE: Jak, tobě?

GYGES: Ano, jistě, královno.
Šla hlava kolem mu, stál oslepen,
a smysly když se navrátily mu,
on mlčky s hlavy strh si korunu
jak věnec, který náhle uvadnul,
a s hnusem za sebe ji zahodil.

RHODOPE: Ha, on!

GYGES: Ty vlídně usmálas se naň,
když zřelas to, tu nabyl odvahy,
že o půl kroku se ti přiblížil.
Než kolena se pod ním zachvěla,
neb ušlechtilej chtěla sloužiti:
než tušilas, tak ležel před tebou! *(Poklekne zatím.)*

RHODOPE: Ty odvažuješ se?

GYGES: Jen čeho? Tak
přec bylo to. Ty ruku bezděčně,
půl, abys bránila, a z půle snad,
bys povznesla ho, k němu vztáhla jsi,
již nesměle a plaše chopil on
a která v konec prstu zkrátila
se přec, dřív než se dotknul jí. Či tak
to nebylo? Ó mluv!

RHODOPE: Vstaň, vzhůru hned!

GYGES *(pozvedaje se)*: Jej však to jako bleskem zasáhlo.
A bylo mu, jak posud bloudil jen
by mezi živými co z Erebu
stín chladný, střízlivý a teprv teď
jak byl by dostal jako oni krev;
jak byl by jejich smích i jejich pláč,
jich jásot, štkání, ba sám jejich dech
jen napodobil, nikdy netuše,
proč věčně stoupá, klesá lidská hruď.
Tu touhou zahořel, by také žil,

a sladký obraz tvůj vssál očima,
jež jindy jako voda lhostejně
vše zrcadlíce a zas měníce,
teď řase neodpouštěly ni mžik.
Tak nítil se, tvou krásu vpíjeje,
pozvolna v oheň temný před tebou,
jak bílá ruka tvá, když před plamen
ji večer dáš, ty před odrazem však
své záře červené jsi ucouvla.

RHODOPE: Ne dál!

GYGES: Ó ne dál! Což já více vím?
Co cítil on, já mohu procítit
a stejně plně, žárně jako on.
Však jak se ucházel a získal tě,
je jeho tajemství; jen jeden mít
je může a jeden ten je on, ne já.
Nuž, nyní tedy víš, proč chvěl jsem se:
děs rozkoše to byl, jenž pojal mne,
a svatá hrůza, která třásla mnou,
když náhle před tebou jsem stál a zřel,
že Afrodita ještě sestru má;
tož rci teď, k čemu zavolalas mne!

RHODOPE: Ke smrti! —

GYGES: Jakže?

RHODOPE: Nezasloužils ji?

GYGES: Ty uvalíš-li ji, být musí tak!

RHODOPE: V tu chvíli ještě!

GYGES: Pohotově jsem!

RHODOPE: Což děs tě nejal, muže každého
jak jímá, dvojnásob pak jinocha?
Či myslíš, doopravdy není to,
když žena ortel vyřkla nad tebou,
a ty ji posud znáš co matku jen?
Ó nedoufej, že nejmírnější i
jej změní. Vraždu může odpustit,
ba prositi i může za vraha,
jí jestli tolik dechu ponechal.
Však hanbu, která hnusem před sebou

ji plní od hlavy až po patu,
jen krev omyje hanbu takovou:
čím víc je jindy plachou ženou jen,
tím víc je nyní mužem znectěna!

GYGES: To hrozné!

RHODOPE: Přichází už děs? Slyš dál!
Teď kdybys souzen nestál přede mnou,
nahými meči střežen před dveřmi,
a chtěj si nechtěj oběť bezpečná
těch podsvětných, jež jsem už zaklela:
dřív ještě, nežli slunce zapadne,
bych sama, třebas rukou nesmělou,
si žíly rozřízla a ve vlastní
se krvi omyla! Neb bozi už
se všichni, třebas plni soucitu,
odvrací ode mne a přervány
jsou zlaté nitě, které s hvězdami
mne spojují a drží vzpřímenu,
prach silně přitahuje, váhám-li,
mně do komnaty záhy ropucha,
má nová sestra, vskočí důvěrně!

GYGES: Ó královno, říc mnoho mohl bych
a mnoho písku vytřást z kadeří,
jenž v bouři do nich se jen zachytil!
Než nechci. Jedno pouze uvěř mně:
teď teprv poznávám, co spáchal jsem,
a přece sotva stalo se, a mne
už hnalo to, bych za to odpykal.
Tvůj muž mně kdyby v cestu nevkročil,
už dávno byl bych mezi stíny stín,
a pomstěna ty, byť ne smířena.

RHODOPE: Můj muž že bránil ti a věděl přec —

GYGES: Než budiž! Zvláštní cit ten, jenž ho jal,
mne o zásluhu smrti svobodné
sic připravil, ne tebe o oběť.
Buď zdráva! — A *tvé* meče bez skvrny!

RHODOPE: Ne, stůj! Ne rukou svojí, vraždou ne,
než nejvyšším svým soudcem padneš ty,

hned přijde král a tvůj los rozhodne.

GYGES: Buď kýmkoli, má mroucí právo přec
na prosbu poslední. Ty nezkrátíš
mi přec mé právo umrčí, já vím,
že nemůžeš! Nech odejíti mne!

RHODOPE *(učiní zabraňující pohyb).*

GYGES: Co moh, jsem učinil. Přijď nyní už,
co přijít má, jsem na tom bez viny.

KANDAULES *(vsloupí).*

RHODOPE *(proti němu)*:
Já nemýlila se! Byl v ložnici
přec člověk ukryt!

GYGES: Ano, králi, co
jen tušit jsem ti dal, neb odvahu
jsem neměl vyznat to, je odkryto,
a smrti hoden stojím před tebou!

KANDAULES: Ó Gyge!

GYGES: Těma svýma očima
jsem zločin spáchal, který převyšit
a jehož dosíc ruce nemohou,
byť meč bych tasil na ni, na tebe.

RHODOPE: Tak tomu je!

GYGES: Sic nevěděl jsem to,
to přísahám, mně ženy cizí jsou,
však jako hoch, jenž žene za ptákem
se zázračným a maně zdusí jej,
neb nezná jeho útlou podstatu,
ač pouze pohladit jej zamýšlel,
tak klenot světa toho zničil jsem
a netušil, že jsem tak učinil.

RHODOPE: Řeč jeho ušlechtilá. Běda mně
i jemu, nic že platna není nám!

GYGES: Když svatý onen pramen kastalský,
z nějž pijí pouze bohů milenci
a který ve hře barev leskne se,
jak byl by kusy duhy posypán,
již Iris v rukách vlastních rozškubla,
když kámen zkalí svatý pramen ten,

jenž vzniká z Parnasu, hned bouřiti
se jme a k nebi stoupá divoce.
Pak slavík na zemi už nepěje,
ni skřivan, ve výších pak dokonce
i zpěvných Mus sbor svatý umlká,
a dřív se harmonie nevrátí,
až rozezlená vlna pohltí
v své lůno rušitele drzého:
a stejně tomu s duší ženy je!

KANDAULES: Padouchem nejsem, Gyge.

GYGES: Manželem
jsi Rhodopiným, její ochranou,
být musíš její mstitel.

KANDAULES: Především
jsem muž, jenž za zločin, jejž spáchal sám,
mřít nechce nechat jiného.

GYGES: Však co
chceš zachránit?

KANDAULES: Co? Sebe!

GYGES: Neslyš ho,
on šílí!

RHODOPE: Pane můj a manžele,
co řek jsi nyní, sama uvěřit
ti nemohu, až opakuješ to!

KANDAULES: Mluv za mne! Neomlouvej mne, jen rci,
jak bylo to.

RHODOPE: Tak tomu? Smějte se
mně, bozi, pak! — Já naříkala už!

KANDAULES: Mluv, Gyge! *(Odejde.)*

GYGES: Kdybys znala, královno,
jak vždy tě velebil a tupě já
jak slouchal jeho slovům plamenným,
neb každý pták, jenž z houští vyletěl
a šípu, co on mluvil, uniknul,
zrak k sobě lákal, kdybys řekla si,
jak dráždit musilo ho dětinství
to nepozorné, které za výraz
bral tiché nevíry a pochyby,

ač z mysli těkavé jen vznikalo, —
nás oba kdybys byla spatřila
na jedné z toulek našich po lesích
jen jedinkráte, jej, jak plápolá,
a mne, jak v tupotě své bez smyslu
na zemi pestré sbírám kamení,
co on mi slunce východ vykládal:
jsem jist, že mírně zas bys hleděla!
On knězi podobal se, který žár,
jenž pronikal jím, bohu ku poctě
by rád též v cizí hrudi zanítil;
když ve vášni své neopatrný
odkrývá mysteria posvátná,
by dříve tupé smysly probudil
a modly bezpečněji zapudil:
což tolik chybuje, že odpustit
mu nedá se?

RHODOPE *(učiní odmítavý posuněk)*: Své právo manželské
ti postoupil?

GYGES: Tak nenazývej to.

RHODOPE: Což tobě ani třeba nebylo,
bys při víně mu sáhnul po ruce
a prsten stáhnul, jak jsem myslila,
on sám ti vrátil jej, ty dokonce
snad s ním jsi přišel hned?

GYGES: Jak myslit jen
to můžeš, královno.

RHODOPE: Ty jinoch jsi
a smýšlíš šlechetně —

GYGES: Což sluhou byl
jsem u něho a žádal toho snad?
Ne, královno, tak, neomlouvej mne,
tvůj platí soud! A neměj za krutý
jej snad, je mírný. Cestou jsem se dal,
jíž nikdy kráčeti já neměl jsem,
a kletbu svoji hned jsem za to vzal.
Ke smrti uzrál jsem, neb viděl jsem,
že vše, co život může poskytnout,

je zadáno, a v noci že jsem ji
už nenalez a znesvěcený práh
ti nesmyl krví rychle prolitou,
mou není vinou: o smrt já jsem stál.
Kéž byl bych vyvzdoroval ji, jak jsem
se pokusil, v tvé duši nyní jen
by hrůza vyznívala před vrahem,
jež dech tím sladším by ti činila,
tvůj muž by byl však co tvůj ochránce
tím ohnivěji tebou celován.

RHODOPE: A věci přišly by, jež odkryly
by v hrůze nám, že bohům netřeba
je lidské ruky, aby mstili se,
když vina, která není smířena,
že v temnu zůstala, svět poskvrní.
Však milostivi jsou, a marně se
ten zločin do temnoty ukrýval,
přec proniká jí. V oheň nezmění
se voda, když se ústa žíznivce
jí tknou, a oheň nepohasne snad,
když rozdmychuje hladového dech
jej na krbu, ne, ó ne, netřeba,
by živly hlásaly, že příroda
se zmítá v hloubi hněvem v horečce,
že v ženě uraženou cítí se:
my víme, co se stalo!

GYGES: Víme též,
co ještě stát se musí! Odpusť mně! *(Chce odejít.)*

RHODOPE: Stůj! To už ne!

GYGES: Co mohu jiného
já učiniti.

RHODOPE: Musíš zabít jej!

GYGES: Ha!

RHODOPE: Musíš! A já musím zasnoubit
se s tebou.

GYGES: Královno!

RHODOPE: Jdi!

GYGES: Zabít jej!

RHODOPE: Mně řekneš-li: Teď tedy vdovou jsi!
já odpovím ti: Teď jsi chotěm mým!
GYGES: Přec vidělas, jak odtud odcházel.
Ni slova nepromluvil za sebe,
mně nechal to, a já, já měl bych — — Ne!
RHODOPE: Ty učinit to musíš, jako já
to žádat musím. Oba nesmíme
se ptát, zda lehké to či těžké nám.
GYGES: Byť nebyl manželem, je přítelem,
jak není druhého! Což usmrtit
ho mám, že příliš byl mi přítelem?
RHODOPE: Ty bráníš se, však marné to.
GYGES: Co mne
má přinutit, když nepřemohlo mne
tvé kouzlo? Miluju tě, a je mně,
jak s křečí byl bych na svět dostal se
a před pohledem tvým jak tála by!
Mé smysly, jež jak strážci ospalí,
nezřely posud, aniž slyšely,
teď v úžasu se budí vzájemně
a k tobě těsně přimykají se,
kol tebe rozplývá se každý tvar,
tak ostrý, vzdorný jindy, skoro zrak
že poškrabal, jak oblak před sluncem;
a jako člověk jatý závratí,
jenž do propasti padnout bojí se,
bych po ruce ti mohl sáhnouti,
a na krk tobě pověsiti se,
než pohltí mne prázdná nicota!
Však nechci jeho krve kapkou ni
si koupit toto místo nejvyšší,
neb nedoved bych zapomenout naň
ni v opojení!
RHODOPE: Můžeš odepřít
mi to, je pravda! Opusť tedy mne!
GYGES: Nač myslíš, královno?
RHODOPE: Já? Na dílo,

jež tiše smyslí, ještě tišeji
se vykoná. — Jdi!
GYGES: Rozumím-li ti?
RHODOPE: Snad.
GYGES: Ty bys mohla?
RHODOPE: Nepochybuj! Chci
a mohu!
GYGES: Při bozích všech, vysoko
již trůní, při Erinyích též, jež
nám dole slouchají, to nesmí být
a nikdy nebude!
RHODOPE: Tož souhlasíš?
GYGES: Ty z dřímoty mne, pravda, probudíš,
když ve snách mně se zjeví, nyní i
se usmívaje, s ranou smrtelnou,
až vlas mi vstane na hlavě?
RHODOPE: Ne víc!
GYGES: Též polibek mi na rty přitiskneš,
bych v úzkosti se ihned rozpomněl,
proč stalo se to. — Ty se odvracíš,
jak děs by jal tě při myšlénce té?
To přísahej mi!
RHODOPE: Budu chotí tvou.
GYGES: Nač také tážu se? Což zvítězil
jsem už?
RHODOPE: Což o zápas se jedná tu?
GYGES: Přec nemyslíš si o mně, královno,
že zavraždím ho? Na život a smrt
jej vyzvat chci.
RHODOPE: A v boji padneš-li?
GYGES: Pak neklň mi, neb jinak nemohu.
RHODOPE: Nepadnu s tebou?
GYGES: Vrátím-li se však?
RHODOPE: Mne u oltáře vždycky nalezneš,
hotovu stejně vložit do tvojí
svou ruku jako sáhnout po dýce
a svazek přervati, jenž k vítězi
mne poutá, jím-li on.

GYGES: Než zapadne
dnes slunce, rozhodnuto bude to!
Buď zdráva tedy!

RHODOPE: Budiž zdráv i ty!
A těšit-li tě může to, tož věz:
ty byl bys z vlasti neodvedl mne,
bys takto prohřešil se nade mnou!

GYGES: Tak myslíš, Rhodope? To znamená:
já žárlivějším býval bych a víc
bych byl se bál, že méně jsem, než on,
a přec mne blaží to, že myslíš tak,
a dost to pro mne je, víc nežli dost! *(Odejde.)*

RHODOPE: Sem s rouchem svatebním a s rubášem!

LESBIA *(vřítí se do komnaty a padne Rhodopě k nohám)*:
Ty milostivá! — Odpusť! — Díky ti!

RHODOPE *(zvedajíc ji)*: Ty, ubohá, mi nepoděkuješ!
A přec! Naposled! Ano naposled!

Jednání páté

VOLNÉ PROSTRANSTVÍ

Vysloupí KRÁL. *Za ním následuje* THOAS.

KANDAULES: Krok co krok za mnou plížíš se. Chceš cos?
Či nemáš odvahy mne oslovit,
že trochu nevlídný jsem k tobě byl?
Mluv! V řeči svojí pokračuj! Chci být
dnes trpěliv a poslouchati tě,
byť času tolik měl jsi potřebí,
než dokončíš, co hrozen zelený
má potřebí, by v purpur zarděl se.

THOAS: Rci, pane: na někoho žaloval
jsem někdy ti?

KANDAULES: Ne, nikdy, Thoase.

THOAS: Či podezíral koho?

KANDAULES: Také ne.

THOAS: Či horká slova sbíral někdy jsem,
jak v hněvu na zem padávají už,
a v sluch ti házel je a dmýchal v ně?

KANDAULES: Ne!

THOAS: V sedmdesáti dělat nebudu,
co ve dvaceti ni jsem nedělal,
neb přes padesát sloužím v domě tvém.

KANDAULES: Vím, sluho věrný.

THOAS: Stále rodí zem,
ať krále vraždí, na trůn sázejí,
jí stromy proto nikdy nedojdou,
ni vyschnouti nenechá jahody,

též prameny své v hloubi nezdrží,
když krve pít jí dají náhodou.

KANDAULES: To myslím též!

THOAS: Ba opravdu. Jak teď
by všecko zůstalo, co mne se tkne,
neb to je naše štěstí otročí,
že málo rudý měsíc na nebi
nás kormoutí a klidněji než psi,
již sousto ulapiti doufají,
že přihlížíme vždycky k oběti,
a úzkostně se nikdy netážem,
zda věstí dobro nebo zlo.

KANDAULES: Co chceš
tím, starče, říc?

THOAS: Tvůj otec kol sebe
měl mne vždy, jedno, k hostině ať šel,
ať v pole táhnul, scházet nesměl jsem,
dnes pohár, zítra meč jsem podával.
Též hranici jsem jemu urovnal
a prsty ztuhlými jsem v hnědý džbán
bělavý popel jeho sesbíral —
Tak ustanovil to. Proč asi jen?

KANDAULES: Už rudne hrozen.

THOAS: Podoben jsi mu,
snad — nezřel jsem tě posud tasit meč,
on často tasil jej, a rád, a též
i někdy bez důvodu, připouštím,
a přece takto dobré bylo to —
snad zcela roven mu. A proto přál
bych tobě jeho los.

KANDAULES: Což není mým?

THOAS: Kdo ví? Též konec k němu počítám.
Už promiň, pane! Nejsem bystrý duch
a chápu těžce, nevymyslil nic
jsem nikdy, a kdo hloupým zove mne,
mně nespílá. Však statní muži už
se ke mně přišli tázat o radu,
a když jsem žas, muž, děli, nejprostší,

jenž sedumdesát čítá let a má
své smysly zdravé, mnohým věcem víc
než nejchytřejší jinoch rozumí.
Nuž, smysly, doufám, zdrávy ještě mám:
tož na mne dej!

KANDAULES: Vždyť dám.

THOAS: A o důvod
mne nemuč, nevěř, nepravdu že mám,
když zmlknu i, poněvadž chybí mně
proč, drachem tolika a tolika
mé slovo kdybys vážit zamýšlel.
Vždyť můžeš ptáky též, již neletí,
jak tobě líbí se, když věštec tvůj
se ptá jich, střelou z luku rozptýlit,
a mnohý ve hněvu tak učinil.
Než přijde méně proto neštěstí,
jež hlásili? Tož nemluv ke mně tak:
Co s ním máš? Statný, čestný, věrný je!
Vím sám to, odpřísahnout dokonce
bych chtěl to, než tím víc tě varuju:
chraň Gyga se!

KANDAULES *(směje se)*.

THOAS: Což jsem to neřekl!
Než opakuju ti: dej pozor si!
Však dobře rozuměj mi. Říkám též:
on nikdy po koruně nesáhne,
on bránit krve kapkou poslední
tě bude, a přec nebezpečnější
ti je, než všichni, kteří pohledy
neb slovy včera na tě spikli se!
Ti neublíží ti, když on jen zde
už nebude! A proto odstraň jej,
jak můžeš jen. Neb zůstane-li zde
a s věnci, jež si dobyl, bude-li
dél ještě mezi nimi obcházet,
stát může moc se.

KANDAULES: Myslíš?

THOAS: Vidím to!

Ti šeptají a přirovnávají!
Ti zatínají pěsti, rameny
jen krčí, tajně na se kývají!
Je příliš těžce urazils. A Řek,
když zítra probudiv se, najednou
klopýtne o korunu tvou, neb mu
ji v noci zatím k nohám složili,
ji ještě zamítne? Byl blázen by.
Je dost, že o ni neoloupil tě,
tě podědit smí a podědí.
Znamení jeho stojí, nevíš jak!
Kdys citeristů jemu spílali
a mínili, jak míním také sám,
že jen ti ptáci sladký mají hlas,
již zle jsou o spáry své zkráceni:
teď je jim, poněvadž zná zpívati,
sám ne-li Foibos, aspoň jeho syn!

KANDAULES: A tomu diviš se? Vždyť přemoh je!

THOAS: Než budiž! Opravdu je šlechetný,
i poslechni. Pak dobře bude snad,
trest jestli bozi ještě nesešlou,
a přesrok usmíříš i je i nás!

GYGES *(vysloupí).*

THOAS: Jde. Marně mluvil jsem? Ó nesměj se!
I na zdi vyhrání se sanytr,
proč na mně neměla by času sůl?
(Usloupí do pozadí.)

KANDAULES: Víc zasáhl jsi mne, než myslíš si! —
Nuž, Gyge?

GYGES: Pane, hledám tě.

KANDAULES: A já
tě neméně. Co neseš, oznam mně. —
Ty mlčky odvracíš se? Cokoli
to buď, já na mnoho jsem připraven!

GYGES: Kéž byl bys oběť moji přijmout chtěl!

KANDAULES: Že nepřijal jsem, líto nebude
mi nikdy. Kdyby i se stalo to,
co prospělo by? Její nevíra

se v noci na vzdechu tvém zažehla
a nedala se uhasiti už,
však proto nevadím se s tebou přec,
kdo člověkem by byl a nevzdych by!

GYGES: Den dobrý nebyl to, v nějž lydský král
se setkal s Gygem.

KANDAULES: Neproklínám jej.

GYGES: Sám zajisté bys tygru, na tebe
jenž skočiti chtěl, byl se ubránil,
a já svým bídným šípem zbytečným
ne od smrti jsem tebe zachránil,
jen o ránu jsem tebe oloupil.

KANDAULES: Je pravda, dobře postřehl jsem jej
a byl jsem připraven. Než když jsem zřel,
jak oči se ti blýštěly a tvář
se zarděla a hruď se vzdouvala,
jsem úsměv tichý potlačil a dík
ti vzdal.

GYGES: Tak vždy byl šlechetný, i tam,
kde jsem to netušil! Což mohu jen?

KANDAULES: Vždyť uviděl jsem v okamžiku hned,
že v nebezpečí větším směleji
bys ještě býval opakoval čin;
že nepřišlo, tvá vina nebyla!

GYGES: Už nemluv, pane, víc. Je tomu tak,
jak pravíš. Pro vlas hlavy tvé bych byl
svou vylil krev, a přece musím teď,
tak kletba chce, tvůj život požádat —

KANDAULES: Můj život!

GYGES: — ona zemřít nemá-li!
K západu slunce už se schyluje,
a zrak tvůj večernici spatří-li,
ji její nikdy neuvidí už.

KANDAULES: Chce zabít se, ty nezabíš-li mne?

GYGES: Chce! Což bych stál *tak* jindy před tebou?

KANDAULES: Jí oběť jiná nepostačí už?

GYGES: Nejvyšší nabíd jsem, než nadarmo.

KANDAULES: Tu rozloučení mi též odepře!

GYGES: Že v hrob před tebou prchne, bojím se!
KANDAULES: Pak vezmi život můj! — Tys uskočil?
GYGES: Tak volně dáváš jej?
KANDAULES: Kdo rouhal se,
kát musí se, a neobětuje,
kdo přitom neusmívá se! — Což tak
mne špatně znáš, žes nad tím užasnul,
ba zděsil se? Přec nepřinutím ji,
by růžovými prsty, jemny jež
jsou příliš ku trhání květin i,
po dýce sáhnula a zkoušela,
zda srdce nalézt dovede.
GYGES: Ty šat
i ochranný odmítáš dokonce
a prsa svoje sám mi nabízíš?
KANDAULES: Já ukazuju cestu nejkratší
ti k cíli jen, ji urovnej už sám,
bys, před ni poznovu až předstoupíš,
přec něco na mně mohl chváliti.
Zde v hrudi hučí pramen života,
jejž hledáš: klíč máš sám. Tož otevři!
GYGES: Ni za svět ne!
KANDAULES: Však za ni, příteli!
GYGES: *(učiní odmítavý pohyb).*
KANDAULES: Než vzpomínám si, mladou svoji krev
že dneska vlastní rukou prolít chtěls!
Tu odvahu též ještě seženu,
jdi, jí můj pozdrav dones poslední,
je stejné to, jak ležel bych už tu.
GYGES Ne! Bít se přišel jsem!
KANDAULES: Jak pyšné, hle!
Ty v boji se mnou padnout nemůžeš,
že ne?
GYGES: Ty lépe mne znáš!
KANDAULES: Nuž, i to!
I kdybych zvítězil, to druhé mně
přec neujde! — Což? Není z aloe
ta vůně? Ano, vánek ze zahrad

už nese ji. Ta otevírá se,
jen když je blízka noc. Už bude čas.
GYGES: Ten prsten!
KANDAULES: Myslíš, zůstat ve hrobu
že spíše měl! To ovšem pravda je!
Tušení nezklamalo Rhodopu
a tebe nevaroval marně děs.
Neb ku hře ne, ni k fraškám marnivým
on nebyl skut, a světa osud snad
je na něm celý zavěšen. Je mně,
jak do dálky bych času nejhlubší
směl zírat, vidím nových bohů boj,
jejž vedou se starými, kmetskými:
Zev, často odražen byv, ke stolci
se šplhá oteckému ze zlata,
srp v ruce maje strašný, zezadu
se Titan plíží s těžkým řetězem.
Proč nevidí ho Kronos? Poutají
a ohaví ho, dolů svrhují.
Má prsten ten? — Měl, Gyge, prsten ten!
A Gaia sama mu jej podala.
GYGES: Tak proklet buď, kdo ti jej přinesl.
KANDAULES: Proč? Dobře učinils, a podoben
ti kdybych byl, mne nesvedl by pak,
jej tiše noci byl bych navrátil
a všecko bylo by, jak bylo dřív.
Mně pro nástroj ten proto nesmlouvej
nic z hříchu, celá vina moje je!
GYGES: Než jaká vina!
KANDAULES: Vážit patří jí! —
Též cítím to, že těžce chybil jsem,
a co mne stihne, právem stihne mne.
Řeč prostá ctného sluhy starého
mne poučila. Netaž vždycky se:
Co věc je? Někdy též: Co platí věc?
Vím jistě, doba jednou nastane,
kdy všechno soudí, jako soudím já;
což vězí v závojích a korunách

a mečích rezavých cos věčného?
Než usnul na věcech těch zmdlený svět,
jež urval ve svém boji posledním,
a pevně drží je. Kdo vzíti mu
je chce, jej probudí. I zkoumej se,
zda dosti silný jsi, bys svázal jej,
když zpola vybouřen byv ze spánku
kol sebe bije, a zda dosti bohat jsi,
bys vyššího cos jemu poskytnul,
když nedobrovolně se tretek vzdá.
Byl Herakles ten muž, já nejsem jím;
hrd, abych v pokoře ho podědil,
a příliš sláb, bych dovedl, co on,
jsem půdu podryl, která nesla mne,
a ta mne nyní, mstíc se, pohltí.

GYGES: Ne! Ne!

KANDAULES: Tak tomu je. A jinak nemůž být!
Svět potřebuje spánku, jako ty
i já, a roste, sílí jako my,
když smrti zdá se že už propadnul
a blázna dráždí proto k posměchu.
Aj, leží-li tu člověk, ramena
tak jindy pilná maje kleslá, mdlá,
a oko pevně zapečetěno
a ústa zavřená, ret stištěný
a svadlou růži v ruce drží snad,
jak největším by byla pokladem:
to podivný je obraz pro toho,
kdo bdí a přihlíží. Než přišel-li
by kdos na cizí hvězdě zrozený,
jenž neví nic o lidských potřebách,
a zvolal by: ‚Zde plody, víno zde,
vstaň, jez a pij!‘, co učinil bys mu?
Jej nevědomky kdybys nezdusil,
že uchvátil bys ho a stisknul jej,
děl bys: ‚To víc než nápoj, pokrm je!‘
a pokojně bys spal až do rána,
jež nejen tento nebo onen snad,

jež všecky v život znova vyvolá!
Sám byl jsem všetečný ten rušitel
a do rukou jsem Briarea pad,
a on teď rozemne hmyz bodavý.
A proto, Gyge, vlna života
ať jakkoli tě vzhůru vynese,
a ona jistě vynese, a výš,
než domníváš se sám: jí důvěřuj
a ani před korunou necouvej,
jen spánku světa nedotýkej se!
Teď —

GYGES: Slunce níží se! Být musí to.

KANDAULES: Slyš, Thoase! *(Sejme si korunu.)*

THOAS: Co, pane, obmýšlíš?

KANDAULES: Chtěl viděti jsi mne, jak biju se,
tu radost udělám ti, zato však
uschováš tuto korunu a dáš
ji tomu z nás, kdo zbude na živu.
(Ke Gygovi.)
Ty budeš-li to, přeju tobě ji,
a rádi na hlavě tvé uzří ji! —
Aj, což, že vzít ji nechceš? — Styď se pak!
Jen muži horšímu by připadla!

GYGES: Dřív, pane, přísahej, že bojovat
chceš poctivě.

KANDAULES: Jí musím ukázat,
že tolik krásy lehce neztrácím.
I přísahám ti tedy to. A ty?

GYGES: Vždyť se mnou mře a žije! Musím přec!
A třeba při ráně si pomyslím:
raději polibek!, přec nezmírním
ni jedné proto.

KANDAULES: Ruku tedy dej
mi ještě jedenkrát! — A nyní buď
mi tygrem, lvem ti budu já, a to
les divý, v němž jsme často honili.
(Tasí meče.)

GYGES: Jen to, co ze studu jsem zamlčel:
chce mně se zasnoubit, ty padneš-li.
KANDAULES: Ha! Teď jí rozumím!
GYGES: Braň tedy se!
(Šermují a za boje ztrácejí se nalevo.)
THOAS: Teď pad! — Poslední Heraklovec pad!
(Odejde za nimi.)

CHRÁM HESTIIN

Ve středu spatřuje se socha bohyně. RHODOPE *přichází napravo v slavnostním průvodu, s ní* LESBIA, HERO *a* KARNA. *Je večer. Pochodně.*

RHODOPE: Je postavena, Karno, hranice?
KARNA: Už stojí.
RHODOPE *(kráčí do chrámu a poklekne před sochou bohyně).*
HERO: O hranici hovoří,
ne loži svatebním?
LESBIA: Proč diviš se?
Přec dřív zde musí býti mrtvola,
než býti může tady nevěsta.
HERO: Lesbie, chvěju se. Mne ptala se,
když zdobila jsem ji, zda v zahradě
jsou jedovaté bobule —
LESBIA: Jak díš?
HERO: — a zda bych nepřinesla pár jí z nich;
že perlu za každou mi dá, a byť
jich bylo sto, než rychle musí prý
to být!
LESBIA: A ty?
HERO: Já odepřela jsem!
Tu usmála se sic a pravila:
„To vědět mohla jsem, nuž zítra ti

je ukážu," však přece podivným
mi připadalo to.
LESBIA: A také je.
HERO: Pak odeslala mne, já číhala
jsem však, a ostrou dýkou, viděla,
jak na zkoušku, zvát jinak nelze to,
si rámě rozškrábla.
LESBIA: Ó Hero!
HERO: Krev
hned vyšla červená.
LESBIA: To hrozné je!
HERO: Ctí vedle našich božstva cizí též,
jež neznáme, a snad to tedy zvyk
je tajemný!
LESBIA: Ne, ne! Kde flétna zní,
kde píšťala? Kdo pěje Hymena?
Kde taneční sbor? Slepa byla jsem!
Sem vyšla, aby nevrátila se!
Ó královno, já odprošuju tě! —
Přec strojí hostinu?
HERO: Ne, nevím nic!
LESBIA: Tož proklet budiž vzdor, jenž pohnul mne,
bych právě dnes se odtud vzdálila,
teď — Bohyně, je tvou v té hodině,
tož obrať srdce jí! Já nemohu.
HERO: Ó čistá, svatá, cudná, učiň tak!
A není podivno, že svědkyní
ne Afroditu věčně úsměvnou,
než přísnou Hestiu si zvolila,
před jejímž zrakem každý věnec schne?
LESBIA: Ach, všecko věstí cosi strašného.
GYGES *(vystoupí).*
HERO: Zde Gyges!
LESBIA: Vezmi jej! Jen nečiň to!
GYGES: Je mně, jak sám bych krev byl ztratil tu,
jež z něho vytekla! — Jak mrtvola
jsem studený.
HERO: Hle, jak je ubledlý!

GYGES: Tu oltář je — než u jiného ji
jsem hledal — dívky její zde též jsou —
zde sama je — Co nyní?

THOAS *(vysloupí)*: Přináším
ti korunu!

GYGES: Lydánům náleží,
ne mně.

THOAS: Jim dones jsem ji nejprve,
a poslem jejich stojím před tebou!

LID *(zvenčí)*: Zdar, Gyge, zdar!

RHODOPE *(zvedne a obráti se).*

LID *(vnikaje na scénu)*: Zdar králi Gygovi!

THOAS: Než nezpyšni tím velkým pokřikem,
sousedé vpadli do země, teď vést
je máš!

GYGES: Jak?

THOAS: Stalo se, co tušil jsem,
byl příliš laskavý, i nebáli
se nikde ho. Teď zde jsou.

GYGES *(vsaví si korunu)*: Zaplatím
sám jeho dluh.

RHODOPE *(která se Gygovi zvolna přibližila)*:
Svůj vlastní, Gyge, dřív!

GYGES: Buď cenou, královno, jež kyne mně,
až nepřátele všecky rozdrtím —

RHODOPE: Ne! Odkladu nedojdeš ode mne! —
Před otce předstoupiti nemůžem,
tož před oltář vstup se mnou Hestiin
a její před tváří mi ruku dej,
jak tobě já, ku svazku věčnému!

GYGES: Jej kdybys byla viděla, jak mřel,
byl svatým by ti děs, jenž brání mně,
bych ani roucha tvého netknul se,
to pokud pro něj neučinil jsem!
Svět komu, kolik jemu, poskytnul,
a z něho šel přec jako jiní naň!

RHODOPE: Když vznešeně tak sestoup v tmavou říš,
kde nikdo vinou už se neztřísní,

já ráda s ním, byť bylo na prahu
to už, se setkám, ano z Lethe mu
i vlastní rukou ráda načerpám
a sama vzdám se doušku spasného.
Však tebe napomínám: skonči teď!

GYGES: Nuž budiž! — Však to přislibuju ti,
ty stíne drahý, do pole že hned,
jak stalo se to, potáhnu!

RHODOPE: Též já
jsem cosi slíbila!

GYGES: Ó královno,
kdo kalich taký plný blaženství
odloží jako já, byť bylo to
jen na hodinu, zaslouží si jej.

RHODOPE: Buď tich, vždyť na místě jsi posvátném.
(Kráčejí k oltáři.)
Ó Hestio, strážkyně plamene,
jenž tráví, očistit co nemůže,
jinochu tomu děkuju, že zas
se před tváří tvou objeviti smím,
a jako za krále ho lid, tak já
ho volím, svědkyní buď, za chotě.
(Podá Gygovi ruku.)
Za jitřní dar pokládej korunu,
jež s hlavy se ti pyšně jiskří už,
však mně dej prsten mrtvých zástavou.

GYGES: Ten mrtvý král má posud na prstě.

RHODOPE: Pak místo má už, které patří mu.
(Pustí ruku Gygovu.)
Teď ustup však a ve slibu svém stůj
jak ve svém já! Jsem usmířena už,
neb nikdo jiný přec mne neviděl,
než komu právem náleželo to,
teď takto *(probodne se)* však se loučím od tebe!

Poznámky vydavatelovy

V tomto svazku Souboru díla F.X. Šaldy vydáváme jeho dramata, pokud je známe, a z překladů jediný dochovaný, totiž překlad Hebblovy tragedie Gyges a jeho prsten. Shrnujeme tedy v jeden svazek díla, která sice představují Šaldovo tvůrčí úsilí o živé dramatické dílo, ale jinak jsou si vzdálená především cílem, postupně měněným v různých dobových podmínkách, v nichž nadto nelze oddělovat Šaldovo beletristické dílo od jeho díla kritického: obě tyto složky Šaldovy tvorby vyrůstaly „z týchž zdrojů aktuálního pojetí tvorby", jak pro Šaldu básníka připomněl ve své studii Felix Vodička (Slovo a slovesnost X, 1947—48, str. 201) a jak Šalda sám zdůrazňoval ve svém požadavku tvorby „příležitostné ve smyslu goethovském".

Šaldův zájem o divadlo, jež mu bylo předním kulturním činitelem národním, projevil se vedle jeho pravidelné a odpovědně pojaté referentské činnosti v Literárních listech, Rozhledech a Lumíru a vedle vlastního prvního pokusu o drama, které dnes neznáme, už v letech devadesátých v některých studiích: ve studii Moderní drama německé (viz Kritické projevy 3) šlo mu o problém naturalismu a symbolismu převážně u Hauptmanna, ve studiích o Ibsenovi (viz Duše a dílo) a o Shakespearovi (viz Studie o umění a básnících) zaujala ho vedle tvůrčího charakteru básníkova otázka dramatických charakterů a dramatické tektoniky podobně jako už dříve u Hebbla (viz Básník tragických osudů v Kritických projevech 5), jehož obrazné definice dramatu jako nutnosti se několikrát dovolával při rozboru české dramatické tvorby a jehož přední tragedii demonstrativně sám přeložil. I tyto studie a divadelní referáty s rozborem cizích i domácích děl hraných převážně v Národním divadle ukazují na Šaldovu citlivou péči o růst moderního českého dramatu, které by odpovídalo zároveň národním potřebám, ale poučené moderním dramatem světovým neomezovalo by se pouze na vlasteneckou službu, nýbrž jak svým přístupem ke skutečnosti, tak svou uměleckou kvalitou by se světovému dramatu postavilo po bok. A nejen estetické otázky současného dramatu, ale i denní potřeby divadla přiměly Šaldu několikrát před první světovou válkou i po ní, aby zasáhl svým kritickým hlasem; vzpomeňme aspoň jeho boje za odpovědnou práci dramaturgickou roku 1904 (viz Divadlo a literární ethika i kultura v Kritických projevech 5) nebo jeho stanoviska ve sporech s intendanturou Národního divadla v roce 1917, když odmítla Mahenovu Uličku odvahy (viz Kritické projevy 10), nebo konečně v třicátých letech jeho předsednictví v Dramatickém klubu a boje za uplatnění režijního umění Honzlova. Připraven tedy znalostí jak současného i klasického dramatu světového, tak pln zájmu o potřeby českého divadla po celou dobu svého vývoje, přistupoval Šalda k vlastní dramatické tvorbě.

Není divu, že kritik a básník, který chorobám doby předválečné čelil svými

Loutkami i dělníky božími a výtrysk národní energie koncem války manifestoval svým Selským svatým Václavem, obrátil se vzápětí po dobytí samostatnosti k aktuální látce sociální, předznamenané Říjnovou revolucí, a to žánrem složité dialektice života bezprostředně nejbližším: dramatem — svými *Zástupy*. Šalda tu dal umělecký výraz všemu tomu, co odedávna znepokojovalo jeho individualismus a co si současně řešil i theoreticky ve svých essayích a feuilletonech v Kmeni a ve Venkově: otázka tradice na příklad, tradice jako nadosobního korektivu solipsistického individualismu, nutila ho znovu a znovu k pokusům o synthesu dialektického protikladu mezi individuem a kolektivem (viz Tradice třeba v Kritických projevech 10), podobně jako otázka revoluce a osobního vůdcovství v ní nebo otázka demokratické vlády (viz O dobré vládě, tamtéž).

Zástupy jsou tragedií individualisty toužícího po vítězství lidu v jeho revolučním boji a především po splynutí s ním, aniž se vzdá svých výsostných cílů náboženskomravních. Své vůdčí postavení v revoluci pociťuje hrdina jako nezbytný důsledek objektivního směřování sociálního hnutí — zříká se dobrovolně v jeho zájmu všeho svého soukromí — a zároveň je neguje marnou touhou stát se prostou, anonymní součástí bojujícího kolektivu. Tento rozpor v myšlení Lazarově — autorem ovšem zamýšlený —, rozpor, který se v dramatu projeví dalším rozporem, zprvu skrytým a logicky překlenutým původní jednotou mezi Lazarovým myšlením a jednáním, vystupuje po rozsudku nad Ryškou nezahaleně do popředí a stává se podstatným motivem tragické viny Lazarovy: on, který chtěl být jedním z množství, neprivilegovaný jako každá anonymní složka jeho Zástupů, zneužívá své vůdcovské funkce — tak je aspoň ve svém vysoce mravním svědomí přesvědčen — a ovlivňuje svůj soud nad Ryškou ne-li přímo osobní bolestí, tedy aspoň osobním hněvem. Od této chvíle je Lazar, poznamenaný vraždou, neschopen usmířit protiklady, které se v něm náhle střetly, a vidí z nich jediné, krajní východisko: smrt ve vítězném revolučním boji je jediná možnost usmíření jeho individuální viny. A tragedie individualisty je v smrti dovršena i návratem k Bohu, proti němuž původně revoltoval ve jménu jakéhosi nového boha Zástupů, k Bohu, jehož nové evangelium odnáší však s sebou do hrobu — pokud je kdy někomu slovy naznačil, bude zneužito nebo nepochopeno. Tragedie Lazarova není však tragedií Zástupů, neboť Šaldovo drama je také „písní sociální naděje", jak čteme v dedikaci Březinovi, není ani analogií k někdejší tragedii Ježíšově: starý svět, představovaný katem, lichvářem a knězem, nepřekroutí už poselství padlého hrdiny, úloha Velikého inkvisitora Dostojevského je v nové dějinné situaci, po vítězství lidu, neopakovatelná. Zato jiná Šaldova otázka vyznívá ze závěru hry: Porozumí smyslu Lazarovy oběti ti, jimž byla určena?

Jako Loutky i dělníci boží neopakují svou formou běžný tvar románový, tak ani Zástupové nepřijímají běžnou formu dramatu. V obojím případě jde Šaldovi i o tvarový experiment a tvarový výboj, ovšem ne odtrženě od obsahové složky díla, která je v naší literatuře v té době nová úplně a v celku literatury světové, kde se jí blíží jen snad Verhaerenovo Svítání z roku 1898, je charakteristická právě zobrazením intelektuálního konfliktu individualismu s kolektivismem uvnitř revolučního dění sociálního. Tento Šaldův výboj se v Zástupech jeví především v tom, že Šalda přenesl vlastní dramatický konflikt z roviny dějové do roviny filosofické, s níž je skutečný, reálný děj hry téměř v kontrastu a nadto poměrně málo dramaticky fundovaný; odtud také knižnost Šaldova prvního dramatu, zvláště když

i osoby jsou pojaty symbolicky a v reálné rovině téměř necharakterisovány (pokud jsou charakterisovány na příklad lidovým jazykem, je to charakteristika umělecky nepřesvědčivá).

V historickém kontextu naší literatury znamenají Zástupové — přes hlavní záměr autorův, který se soustřeďuje ke konfliktu individua s kolektivem — první pokus o kolektivní sociálně revoluční drama, kde revoluční celek je přímo zobrazen symbolickou methodou s důrazem na ideovou stránku, jež je sice zasažena autorovým náboženským stanoviskem, ale ne natolik, aby celkový obraz působil skresleně. Šalda umělec, který dovede správně vidět i zobrazit skutečnost přes vlastní ideové omezení (sám vykládal v různých dobách ideu hry různě), staví se otevřeně na stranu revoluce, jež smete rozloženou starou společnost, představovanou v posledním tažení svého sebezáchovného pudu podlostí lichváře, soudce, kata a kněze. Šaldův přínos v podtržení právě třídního charakteru revoluce vysvitne zřetelně ve srovnání se starším Lomovým Vůdcem (1916), jemuž je třídní rozvrstvení národního kolektivu cizí. Vítězství revoluce není v Šaldově dramatu připraveno schematicko-didaktickou rétorikou, revoluce prostě vítězí; nefilosofuje se tu ani skepticky ani enthusiasticky o jejím souladu s obecnou zákonitostí, a vítězí přesto, že její vůdce padá; obecná zákonitost postupuje nutně bez jakýchkoli výkladů od nižšího k vyššímu, bez ohledu na nahodilé děje plné změn a zvratů v individuálních osudech — v tom je reálný základ Šaldovy symbolické vise. V souladu s tím je zobrazen konec Šaldova tragického hrdiny: Lazar se vrací ke Kristu, ale revoluce a její výsledek byly na jeho nábožensko-filosofickém vývoji naprosto nezávislé; vždyť Lazarovy theorie nechápaly nejen stvůry odsouzené společnosti, ale dokonce ani revoluční masy, v čemž je právě Šaldovo drama tragedií individualisty v „písni sociální naděje", jejíž naplnění individualismus odklidí.

Tragická problematika Lazarova — rozpor individua a kolektiva v celé plnosti života sociálního i intelektuálního — neznamenala Šaldovi definitivní rozřešení dramatem Zástupové; palčivou aktuálnost problému cítil Šalda znovu na příklad v letech třicátých, kdy si v polemice s Mathesiem o vztahu Gorkého k lidovému kolektivu uvědomuje smysl i svého vlastního vývoje, který znamenal neustálý svár a neustálé pokusy o řešení vztahu jedince k společenskému celku. Je ctí Šaldovou, že problém viděl v celé hloubce a nespokojil se řešením pojmově slovním, které rozpory neřeší, nýbrž pouze zakrývá.

Od napsání Zástupů k napsání *Ditěte* uběhly důležité tři až čtyři roky; v těchto letech, v nichž se rozhodlo o úloze socialismu v novém státě na celé čtvrtstoletí, přiblížil se Šalda k poválečné generaci Wolkrově a Nezvalově, jejíž charakteristický rys viděl v tom, že spojila program básnický s programem sociálně revolučním tak, jak toho nebylo dosud v české literatuře. Už novoroční Bilancí a přípitkem v Tribuně roku 1922 vítá Šalda nová jména — Wolkra, Píšu, Chaloupku a j. — a v následujících bojích jim prosazuje nejen uznání v současném literárním dění, ale uvědomuje si a tříbí i svůj vztah k nim: v theorii odmítá sice revoluční marxismus Devětsilu a očekává jeho synthesu se sociální optimistickou evoluční vírou brněnské Literární skupiny v jakési nové náboženství (K naší nynější situaci básnické i umělecké, Národní kultura II, 1923, str. 8—14; knižně v Kritických projevech 12), ale prakticky se blíží ve svém hodnocení, které vychází z pojetí umělce jako důležitého společenského činitele a z naprostého odmítnutí každého lartpourlartismu, obdobným požadavkům t. zv. proletářského umění, jak je v Nejedlého

Varu formuloval Wolker. V této situaci je Šaldovo Dítě jakýmsi dramatickým doplňkem nebo obdobou současné proletářské poesie a jako umělecké dílo představuje úspěšné vyrovnání dosavadního Šaldova vývoje s novými, aktuálními tendencemi současné literatury.

Jestliže bylo první drama F. X. Šaldy pokusem jeho tvůrčího úsilí jak v oblasti ideové, tak tvarové o osobní řešení problematiky bolestně se dotýkající jeho vlastní bytosti, o řešení, které by však zároveň mělo platnost nadosobní, je druhé drama — Dítě — zralým, flaubertovsky odosobněným plodem básníkovy tvořivosti. V Zástupech bojoval dramatik v Lazarovi svůj vlastní boj, v Dítěti podává objektivní dílo v tom smyslu, v jakém oceňoval Paní Bovaryovou: dílo, v němž autor podává sice sebe, ale tvarem tak hotovým, tak objektivním, že jeho vlastní já za ním úplně mizí. V Zástupech soudil Šalda, bolestně hledající orientaci v sociálním zápasu a vlastní funkci sebe jako osobnosti v něm, příliš sám sebe — v Dítěti soudí básník z pevnosti svého přesvědčení ty, jež dávno ještě nesmetl proud času, jak tomu chtělo první drama, ale kteří pokračují na svém děravém korábu v zpomalené cestě do záhuby. Už tento nový, pevný autorův postoj, objektivně související s jeho tehdejším stanoviskem jak k sociálním poměrům v pětiletém státě, tak s jeho hodnocením nastupující literatury proletářské, dovolil stvořit drama jevištně účinnější a sociálně působivější. Šalda tu v podstatě zůstává věren několikavrstevné stavbě, ale těžisko dramatické akce přesouvá z oblasti filosofické do oblasti reálné, při čemž symbolický rámec reálného děje povyšuje komedii nad pouhý žánrový výsek ze života. Tím, že je těžisko dramatičnosti v ději a konfliktech skutečných charakterů, nabyla komedie, autorem zamýšlená jako satirická, bojovně sociálního dosahu. Také vyústění komických situací i konversačního humoru směřuje kontrastem k podtržení vážného cíle hry, a v něm už není Dítě výrazem autorových mučivých problémů ve vztahu k lidu, nýbrž oslavou lidového zdraví tělesného i morálního. To je tu postaveno i kompositně jako protiklad k zžíravé kritice pokrytecké morálky rozkládající se vládnoucí třídy, která právě potlačila pokrokové revoluční hnutí. A jen jediná osoba dramatu, Aleš opouštějící s nenávistí svou třídu, člověk chorý tělesně, ale zdravý morálně, prožívá dramatický přerod i v oblasti názorové (jemu jako intelektuálovi ovšem nejbližší) doslova oslněn heroickým příkladem člověka z lidu — Františky, která vtělila v čin jeho theorie; ale Aleš není ve srovnání s Lazarem hlavní postavou hry — tou zůstává právě Františka, která je sama sobě nerozkolísaným soudcem bez ohledu na to, kdo půjde s ní a kdo proti ní. Jí a jejím dramatickým osudem dostává hra pevnou a jasnou basi, na níž pak autor rozvine kompositi svého děje; v něm je společenská satira při zjednodušení ostatních charakterů vyváženou součástí celkového uměleckého účinu hry, zvláště když autor vědomě nepřestává mít na mysli prostého člověka z lidu jako svého diváka. Odtud úspěch této Šaldovy hry u obecenstva přes některé nedostatky v dramatické tektonice, na niž Šalda sám kladl jinak důraz hlavní (na příklad osud „dítěte" je rozhodnut už na konci druhého dějství, takže třetí dějství těží již jen z důsledků komické zápletky a k „symbolickému" dramatu nenarozeného dítěte nepřinese již nic nového).

V letech 1923—26, t. j. v intervalu mezi vznikem Dítěte a vydáním *Tažení proti Smrti*, projevuje se v současné pokrokové literatuře zřetelný ústup od t. zv. poesie proletářské ve shodě s odklonem pozdějšího Devětsilu od revoluční ideologie a po Teigově a Nezvalově poetistickém manifestu (1926) orientuje se podstatná

část české levé literární avantgardy směrem k t. zv. čistému umění. V tomto roce (1926) dopisuje Šalda Tažení proti Smrti, poslední své zveřejněné drama, jež sám považuje za své drama nejlepší a jehož dramaticko-technickou výstavbu uvědoměle promýšlel. Domnívá se, že v něm pokračuje v návratu k tradiční formě komedie, a to komedie opravdu lidové: sám mluví v Kratičkém prologu k Tažení proti Smrti (Národní a Stavovské divadlo III, 1925—26, č. 34, 30. IV. 1926, str. 2—3; knižně v Kritických projevech 13) o své inspiraci z „prakomické situace velmi drastické, která svým původem sahá obyčejně velmi hluboko do minulosti, vlastně až do dramatické nepaměti — snad až do staré komedie řecké nebo latinské nebo do commedia dell' arte nebo jinam do svaté anonymní tmy dramatické tvorby". Kultivováním komických pratypů chtěl stvořit ryze moderní komedii k „oslavě tvořivé chvíle, životní odvahy a plnosti, která seřehuje ve své výhni všecko pedantické smetí kupené před ní léta a léta" (tamtéž). V podstatě se tu Šalda shoduje s dobovými tendencemi moderního dramatu, jejichž nejvýznačnějším představitelem je tehdy Osvobozené divadlo, když ve svých počátcích prudce reaguje proti divadelnímu estétství Frejkovým programem návratu ke komedii dell' arte a Honzlovým příklonem k ruskému konstruktivismu. Ale tu nelze nevidět, že na příklad v pojetí lidovosti, jak je autor v Tažení konkretisoval, je Šalda bližší pojetí našemu než pojetí poetistickému. Proti Dítěti zůstávají však scény Tažení proti Smrti přes působivé satirické a komické momenty, v nichž srší autorův humor a ironie, v celkovém plánu hry kompositně navzájem isolované, a tedy i bez hlubší celkové jednotné perspektivy významové. Proto také nedosáhla poslední Šaldova hra, předpokládající zároveň tvořivou spolupráci s režisérem a herci víc než hra předchozí, podobného úspěchu jako Dítě. Vedle toho přes ironickou až sarkastickou satiru v některých jednotlivostech (na příklad v postavě doktora Obergeista) nedovedl Šalda hlavní ideovou složku své komedie — „dlouhověctví" Věžníkovo a obludnost vývoje jeho soukromého charakteru a jeho tragiku — naplnit takovou závažností společenského dosahu, jako tomu bylo v obou hrách předchozích. Zároveň jako by tu bylo autorovo úsilí o nezbednou lidovou komedii ve formě v rozporu s jejím obsahem, jehož problém je zvláště v kritické situaci konce let dvacátých lidovému kolektivu přece jen vzdálený. Tento rozpor, na nějž byl Šalda kritik jinak neobyčejně citlivý, nepodařilo se mu ve vlastním uměleckém díle v tomto případě úplně překlenout.

Všechna tři dramata jsou důkazem živé Šaldovy dramatické síly, stále tvořivě hledající a nespokojující se stupněm jednou dosaženým. Všechna tři pramení z téže „příležitostnosti ve smyslu goethovském" — vzpomeňme na Šaldovy polemiky o nemorální náplni insertní části některých časopisů v době blízké vzniku Dítěte nebo na přednášku O tak zvané nesmrtelnosti díla básnického v době blízké Tažení proti Smrti — a všechna tři jsou důležitými plody Šaldova tvůrčího vývoje, směřujícího víc a víc, ale po každé jinak, k vysokému pojetí, jaké měl Šalda o lidovosti a společenském významu umělecké tvorby: Zástupové tragedií individualisty ve vítězící revoluční mase — pesimismus k osudu individua je vyvážen optimismem sociálním —, Dítě lidskou komedií rozpadu buržoasní rodiny — satirický výsměch zvrhlé měšťácké morálce je sledován úsměvným pohledem do zítřka prostého člověka — a konečně Tažení proti Smrti tragikomedií lidské touhy dovedené ad absurdum — nenávist k lžiumění, k lživědě a k lžiživotu na jedné straně a neustálý růst touhy po vyšších a vyšších cílech na straně druhé jsou usmířeny nejlidštějším,

ale nekompromisním závěrem, smrtí, bořitelkou malichernosti, nemystickou, samozřejmou.

Třebaže Šaldova tvorba dramatická zůstala v tom, co Šalda předložil veřejnosti, omezena na poměrně malou část jeho tvůrčího díla a zvláště na krátkou dobu od roku 1919, kdy počalo vznikat drama první, do roku 1926, kdy vyšlo drama třetí, přece vykazuje zřetelný vývoj Šaldy dramatika a znamená důležitou brázdu v české dramatické literatuře. Společně s ostatní Šaldovou tvorbou, jak beletristickou, tak kritickou, byla živou složkou literárního procesu své doby, složkou naplněnou neméně přísnou odpovědností uměleckou a společenskou jako celé životní dílo Šaldovo. Pro podrobnější poznání jak genese Šaldových dramat, tak jejich ohlasu a významu v české dramatické literatuře odkazujeme na studii Františka Černého O dramatech F. X. Šaldy (Česká literatura V, 1957, č. 3, str. 302—328); tam také snesl autor četná svědectví o neznámých Šaldových dramatických pokusech, jež se nám ani pro tuto edici nepodařilo zjistit. Jsou to tyto dramatické práce:

1. Neznámé drama z let devadesátých. Píše o něm Ludmila Kottnerová ve stati „1897—1937" v Lifkově sborníku Na paměť F. X. Šaldy (Praha 1937, str. 18): „Při jedné sobotní schůzce u Svobodů četl nám Šalda své drama. Dalo to velkou práci, než jsme ho uprosily. Věc nebyla snad ještě ani pokřtěna a bojím se, že ji stihl osud upálení. Problém byl politický: mladočeství a realismus, nemýlím-li se. Podrobnosti vymizely mně již z paměti, vím jen, že mladý muž, zrazen i politickým životem i milenkou, rozhodne se zemřít. Bytná jeho, dobrosrdečná a jemná žena, napomíná ho vystihnuvši jeho utrpení: ‚To, mladý pane, nepatří pod srdce, to patří pod kladivo.' Ona nejspíše také přivolá sestru mladého zoufalce, která přijíždí včas, v den vyvrcholení krise. Je to mladá dívka, mluví zdrobnělými slovíčky, něžné stvoření, milující nade vše svého bratra. Odváží ho domů, k novému životu. Milenka zradí — sestra zachraňuje." Podle postupu vzpomínek Kottnerové pochází drama asi z roku 1897.

2. Nový Kaliban. Josef Brambora v glosse „Šalda zapadlý nebo nezvěstný?" (Listy filologické LXXI, 1947, str. 55—56) uvádí, že knižní vydání hry bylo ohlášeno v Aventinu a Národní divadlo ji ohlašovalo ve svém repertoáru v letech 1923—25. Šalda sám mluví o své hře Paní Kalibanka v „Interviewu imaginárním čili pomyslném" ve Fučíkově Kmeni I, 1927, str. 281—283 (knižně v Časových i nadčasových, str. 554—558; viz Kritické projevy 13).

3. O poslední původní dramatické práci Šaldově, alespoň o jejím zárodku z roku 1931, informuje ve zmíněné studii František Černý podle svědectví Bohumila Mathesia; šlo o satirickou revui namířenou proti velkému kapitálu a inspirovanou deflací z roku 1922.

4. Překlad Verhaerenova Kláštera. Zmiňuje se o něm Ot. F. [= O. Fischer] v článku „K Šaldově dramaturgii" (Národní divadlo XIV, 1936—37, č. 14, str. 2—3): Šalda prý „nepřekládal pro živoucí jevištní praxi a běžnou potřebu, překládal pro manifestaci myšlenek a směrů, i není nahodilé, že se ani jeho přebásnění Verhaerenova Kláštera ani jeho zčeštění Hebblova Gyga a jeho prstenu nedostalo na jeviště, ba ani do tisku. Byly to dvě ideově politické demonstrace, z nichž jedna, byť snad divadlem objednána [Hebbel — pozn. vyd.], ukazovala k cestám té doby u nás ještě nezvyklým, kdežto druhá, již pro výběr autora i originálu, byla odsouzena k tomu, zůstat jen theorií." Šaldův překlad Kláštera vznikl asi kolem roku 1912, kdy o uvedení hry uvažovalo Národní divadlo, ale rakouská censura je zakázala, jak svědčí rovněž Otokar Fischer v článku „Verhaeren dramatik" v Dělnické osvětě XIII, 1927, str. 184—186.

* * *

Vlastní Šaldova dramata vydáváme podle jejich znění knižního; všechna tři vyšla za života autorova pouze jednou. Překlad Hebblova Gyga a jeho prstenu vydáváme z jediného, Šaldou autorisovaného rukopisu.

Str. 9 — ZÁSTUPOVÉ. *Dramatická báseň o pěti dějstvích. Praha, Aventinum 1921. Psáno v letech 1919—1920.* Věnování: *Otokaru Březinovi připisuji tuto báseň, která přes všecku tragičnost jest písní sociální Naděje.* — Hra se dlouho nedostala na jeviště. Její inscenaci v Národním divadle předcházel soudní spor F. X. Šaldy s Národním divadlem, který skončil mimosoudním smírem, když Národní divadlo slíbilo uvést hru ještě v jarním období roku 1932 (srov. „Spor F. X. Šaldy s ND", Národní listy 12. II. 1932, str. 6). K zmíněnému Šaldovu sporu uveřejnil jh. [= J. Hora] interview „Chvíle s F. X. Šaldou, dramatikem" v Literárních novinách VI, 1932, č. 1, leden, str. 1—2; k premiéře Zástupů — byla 29. IV. 1932 — uveřejnila „Interview s velikým poustevníkem (Rozhovor s F. X. Šaldou před premiérou Zástupů)" Marie Majerová v Činu III, 1931—32, č. 37, 12. V. 1932, str. 867—870. Hru v Národním divadle nastudoval Jiří Frejka ve výpravě Bedřicha Feuersteina, hudbu složil a dirigoval Miroslav Ponc. Ve hře bylo vypuštěno několik osob, takže byla hrána v tomto obsazení: Lazar — Vydra, Petr — Vojta, Matouš — Průcha, Marek — Roland, Ryška — Rubík, Zika — Veverka, Vasil — Kolár, Kat — Karen, Kněz —Deyl, Soudce — Rogoz, Kuplíř — Třebovský, Lichvář — Rašilov, Stařec písmák — Velebný, Muž černovlasý i černovousý — Horálek, Rezavý muž — Jeníček, Dobrý básník — Boháč, Špatný básník — Neumann, Poštolka — Neumann, Hvížďálek — Pešek, Slanka — Jičínský, Vostřebal — Roland, Důstojník revolučního vojska — Blažek, Hrbáček — Záhorský, Dělník posel — Horálek, Hrobník — Kastner, Starý voják — Kolár, Muž z davu — Vorel, První voják monarchického vojska — Velebný, Druhý voják monarchického vojska — Záhorský, Marta Jefimová — Štěpničková, Služka její — Burešová, První městská žena — Vrchlická, Druhá městská žena — Bechyňová, Venkovská žena — Engelberthová, Šílená žena — Šejbalová, Stará nevěstka — Ježková. V tomto obsazení — s nepatrnými změnami — byla hra dávána ještě třikrát.

Strojopis divadelního znění, zachovaný v pozůstalosti Bohumila Mathesia a uchovaný v literárním archivu Národního musea (přírůstkové číslo 85/54), nemá ještě provedenu redukci osob, o níž víme z divadelní cedule, jsou tu však již provedeny rozsáhlé škrty, charakterisující ostatně každé scénické provedení hry. Proto k nim nepřihlížíme ve svém vydání ani je neuvádíme v poznámkách, i když s největší pravděpodobností byly provedeny s Šaldovým vědomím.

Str. 109 — DÍTĚ. *Komedie o třech aktech. Praha, Aventinum 1923.* — Premiéru v Národním divadle 16. III. 1923 uvedl Karel Dostal, a to ve výpravě Vlastislava

Hofmana; hráli v ní (podle pořadí osob v textu) Hübnerová, Steimar, Kohout, Vrchlická, Vydra a Baldová. Do konce roku 1929 se Šaldova hra hrála v Národním nebo Stavovském divadle celkem devatenáctkrát.

V literárním archivu Národního musea je uchován původní Šaldův rukopis hry (sign. 32 E 34 — F. X. Šalda 218/51), podle něhož bylo pořízeno první knižní vydání, které Šalda ještě v tisku poněkud upravoval. Vedle ojedinělých změn jazykových (*je* m. *jest*, *promluvit* m. *promluviti*) a interpunkčních (náhrada středníků dvojtečkami a naopak) a kromě zásahů do pořádku slov (v rukopisu je ještě v některých případech zvratné *se* za slovesem) jsou v rukopise tyto závažnější textové odchylky (na prvém místě je znění knižního vydání, které otiskujeme):

112 třídí — třídí, *přepočítává*; 113 krásný — krásný *a měkký*; 114 a hořet — *a zářit* a hořet; zazpívám — zazpívám *vám*; kmitá — *jistě* kmitá; to byl hřbitov — *to byl sklep*, to byl hřbitov; nikde osy — *nikde paprsku*, nikde osy; 115 *snáze* — *lehčeji*; povídal — *mně* povídal; 116 Nenuťte mne — Nenuťte mne *ještě chvíli*; 117 propasti *jsem již byl* — propasti —; 118 úsměvy, ženy — úsměvy, *úspěchy*, ženy; jako válka — jako válka. *Nic ho nezastaví*; 119 pokořující tón — pokořující *urážlivý* tón; 120 důvěrnosti — důvěrnosti, *blízkosti*, *špiny*; Dali mi — *Lékaři mně dali*; vlny — vlny, *v něm ona ve své nejlepší esenci*; 121 sonáty — sonáty *a nepřehrávej ji je*; nad osobu — nad osobu, *nad sebe*; nitru — nitru. *Své soukromé já dovedl úplně zahladit do pozadí*, *úplně zadusit*, *šlo-li o jeho já veřejné*; 122 cynicky — cynicky *tvrdě*; 123 nejsme — nejsme *přece*; 124 vysedával *ve své komůrce* — vysedával; *o tom* není pochyby — není pochyby; klidná, ustálená — klidná, *pevná a* ustálená; svým hlubokým — *právě* svým hlubokým; chaos — chaos, *třeštění*; 125 ve vzpomínkách... — ve vzpomínkách: *tam teprve vaše silné víno*, *jehož jste mi tak štědře nalila*, *vydá celou svou vůni*; 126 *činná* — *čilá*; 127 pro vás — pro vás *přece*; 128 *s morfiem — s opiem*; o tom — o tom *alespoň*; 129 *Pět* — *Deset*; 130 zbytečnost — *veliká* zbytečnost; 137 *Pohlédne — Popatří*; tak moc — *zase* tak moc; 139 s vášní — s *krásou a* vášní; 140 *šla za vlnou — hlídala vlnu*; 141 v něm nic — *v něm není nic pevného? Když* v něm nic; do parodie — do parodie *a ironie*; 142 vás — vás *již*; a ihned — a ihned. *Nechte mě o samotě*; vás zabít — vás zabít. *Ihned*, *pravím*; 143 v pláč — v pláč, *žene se rty po jeho ruce*; *muži — rytíři*; 144 Před Říšou — Před Říšou. *(Zhroutí se na podlaze.)*; 145 o *něm* nyní sám — o *tom* nyní *vy* sám; jako nádeník — jako nádeník *zem*; povinnost — povinnost *nyní*; 146 vstaňte — vstaňte, *prosím vás*; *zakrývá* — *zastírá*; Nerouhejte se! — Nerouhejte se! *Nebo snad se mně posmíváte?*; Dosti proboha! — *Dosti.* Dosti proboha!; je její — je *právě* její; Co je to *tu* — Co je to *zde*; chránil — chránil *proti nám*; 147 omezený...? — omezený...? *Tak plebejský? Tak sentimentální?*; celý muž — celý muž *a celý rek*; 149 *předměty* — *věci*; naléhavě — *tak* naléhavě; 156 Na lotra *půl druhého lotra. Na hrubý pytel hrubá záplata* — Na lotra *lotra a půl*; 161 Otrav mne! — Otrav mne! *Zab mne!*; 163 *(pointovaně)* Říšovi ... — Říšovi ...

Str. 169 — TAŽENÍ PROTI SMRTI ČILI PÁN, KTERÝ NEMOHL SESTÁRNOUT. *Komedie o třech aktech. Praha, Aventinum 1926 (Dílo F. X. Šaldy, sv. 2).* — Hru uvedlo po prvé opět Národní divadlo v režii Dostalově a výpravě Hofmanově 4. V. 1926, s osmi reprisami v téže sezóně. Hráli: Vydra, Kohout, Tůma, Dostal, Rubík, Vojta, Vrchlická, Kronbauerová, Baldová, Skleničková, Hübnerová a Holeková. Divadelnímu provedení předeslal Šalda „Kratičký prolog k Tažení proti Smrti" v časopise Národní a Stavovské divadlo III, 1925—26, č. 34, 30. IV. 1926, str. 2—3 (viz Kritické projevy 13).

K strojopisu divadelního znění, pořízeného podle znění knižního, ale s obvyklými škrty, nepřihlížíme z týchž důvodů jako u Zástupů. Strojopis hry je uložen v divadelním oddělení Národního musea (č. 4142).

Str. 265 — GYGES A JEHO PRSTEN. *Tragedie v pěti jednáních od Fridricha Hebbla* [1856]. *Přeložil F. X. Šalda.* — Rukopis, který je mylně označen na štítku desky „Nápověda", je v archivu Národního divadla (sign. 2776). Na titulní straně nahoře je Schmoranzův přípis: *Přijato k provozování na král. zemsk. česk. a Národním divadle v Praze. G. Schmoranz 22. 10. 1901.* Dole je rukopisem Heroldovým připsáno: *Schvaluje se 1. 2. 1902. Dr Herold.* Na konci textu na str. 246 připsal Šalda vlastnoručně: *Corr. Šalda 1. 10. 1901.* Na následující straně je potvrzena schvalovací formule s kolkem, razítkem policejního ředitelství, nečitelným podpisem, datem 4. března 1902 a číslem 115 d. K provedení ani tištění hry nedošlo. Podle tužkových vpisků v seznamu osob je zřejmo, že ve hře měli vystupovat Vojan, Kvapilová, Vávra, Dostalová, Grégrová, Steinsberg a Innemann.

V jazykové úpravě textu vycházíme ze zásad stanovených pro Soubor díla F. X. Šaldy, především v řadě Kritických projevů. Kvantitu jsme upravili ve slově *mamá* (m. *mama*, podle jiných míst). Hláskovou podobu slova jsme změnili jen ve výrazu *umístěný* (str. 210, 236) m. *umístěný*. Zkratky v mluveném textu rozpisujeme (*doktor*, *roku dvacet dva* a j.) kromě případu, kde lze zkratku vyslovit *(akciová společnost s r. o.)*. Slovy rozpisujeme rovněž číslice (na př. *desetikorunu*, *metr třicet*, *po...dvacátiletém*, *šestadvacátiletého* m. *10korunu*, *1 metr 30*, *po 20letém*, *26letého*); číslice ponecháváme pouze ve výrazech přesného měření (*index 9,9*; *45 vteřin*). Velké písmeno ve slově *Bůh* jsme ponechali jen v Zástupech, a to v případech, kde jde zřetelně o tradiční církevní pojem Boha křesťanského v protikladu k filosofickému pojmu *boha* v pojetí Lazarově; v druhých dvou hrách píšeme jednotně *bůh*; slovo *pánbůh* píšeme ve všech třech původních hrách podle autorova způsobu v Tažení proti Smrti. V Zástupech upravujeme shodně s většinou případů psaní *Myšlenka*, *Lžimyšlenka*, *Duch* a v Tažení proti Smrti psaní slova *Smrt* (pokud jde o personifikaci). V lidové mluvě užité v Tažení proti Smrti jsme upravili několikeré *jsou* na *sou* podle většiny jiných míst. Dvojtečky, jichž Šalda užívá velmi hojně jak k významovému vystupňování, tak k dramatickému a intonačnímu členění, rušíme jen tam, kde nemají tuto funkci. Upravili jsme začátky promluv tam, kde táž osoba pokračuje v nedokončené promluvě nebo kde jiná osoba dokončuje promluvu osoby, jíž vpadá do řeči (na př. na str. 287 *GYGES: — že vavřín* m. *GYGES: Že vavřín*). Na několika místech jsme oddělili scénickou poznámku od závěru promluvy, začíná-li jí akce nezávislá na osobě, která domluvila (na př. na str. 103 *Vojáci odcházejí*); naopak jsme zrušili oddělení poznámky na str. 96 *Sestupuje zvolna s náspu...*, protože se týká osoby, jež domluvila. Rušíme též vyznačování cizojazyčných i nářečních výrazů.

Jiné úpravy textu jsme provedli na těchto stránkách:

22: ale nemohli *ji* vtělit m. *...ji...* (podle následující věty);

27: dětičkám..., *které* leží m. *...kteří...*;

30: býti *jeho* nejmladší ctnost m. *...jako...*;

50: aniž *toho* pozoruješ m. ...*toło*...;
68: *bratře lotře* m. *lotře bratře*;
72: *vykoupené* m. *vykoupané*;
85: *zpoza* kaple m. *poza* kaple (podle všech ostatních případů);
96: vysvleknout *ze všeho* m. ... *se všeho*;
103: i lítost i *łouhu* m. ...*łouhou*;
130: On *mně* jí nevyrve m. ...*mne*...;
132: Copak ti mám ... dávat hodiny z pohlavní *výchovy?* m. ...*výchovy.*;
140: s malými knírky jako *uhel* m. ...*úhel*;
147: Což jsi nerozuměl *vlipu? Byl* bys... m. ...*vlipu; byl* bys...;
151: *Mýlíte se* m. *Mýliš se* (podle všech ostatních případů);
165: do pokoje. *S druhým vejde do kuchyně* m. do pokoje (podle rukopisu);
188 a 189: *v nadledvinkách* m. *v ledvinkách*;
209: Odchází *s ním* m. ...*s ní*;
249: že *svolím* m. ...*svolí*;
256: *se mne* spadly m. *ze mne*...;
292: *Jen* za platan m. *Ten*... (podle něm. originálu).

EMANUEL MACEK

F. X. Šalda

Dramata

Soubor díla F. X. Šaldy. Vychází prací Ústavu pro českou literaturu ČSAV za redakčního vedení Jana Mukařovského a Felixe Vodičky. Výkonný redaktor Rudolf Skřeček. Svazek 5. K vydání připravil a poznámkami opatřil Emanuel Macek.

Vydal jako svou 1240. publikaci Československý spisovatel v Praze roku 1957. Odpovědný redaktor Otakar Mohyla. Z nové sazby písmem Didot monotype vytiskly Brněnské knihtiskárny, n. p., zákl. závod, Brno. Papír 86/122, AA 19,94, VA 20,05. 41.887/56/SV2. D-575792. Náklad 3000 výtisků. 13/7. Vydání 1.

Cena brož. 29 Kčs, váz. 32,50 Kčs (56/VIII-19)

121/64

KRITICKÁ KNIHOVNA

přináší základní literárně kritické a historické spisy z odkazu největších domácích i světových klasiků.

Dosud vyšly svazky:

1. Marx—Engels, O UMĚNÍ. Rozebráno
2. MANIFESTY FRANCOUZSKÝCH REALISTŮ XIX. a XX. STOLETÍ.
   Brož. 8,36 Kčs, váz. 11,95 Kčs
3. Jan Neruda, O UMĚNÍ
   Brož. 10,45 Kčs, váz. 15,20 Kčs
4. Josef Dobrovský, DĚJINY ČESKÉ ŘEČI A LITERATURY. Rozebráno
5. Jos. Kajetán Tyl, O UMĚNÍ
   Brož. 10,45 Kčs, váz. 15,20 Kčs
6. Maxim Gorkij, O LITERATUŘE
   Brož. 16,90 Kčs, váz. 25,65 Kčs
7. G. E. Lessing, HAMBURSKÁ DRAMATURGIE
   Brož. 9,50 Kčs, váz. 14,60 Kčs
8. Jaroslav Vlček, KAPITOLY Z DĚJIN ČESKÉ LITERATURY
   Brož. 19 Kčs, váz. 24,70 Kčs
9. N. V. Gogol, O LITERATUŘE
   Brož. 15,20 Kčs, váz. 19 Kčs
10. Zd. Nejedlý, O LITERATUŘE
    Brož. 33 Kčs, váz. 46 Kčs
11. V. B. Nebeský, O LITERATUŘE
    Brož. 11,50 Kčs, váz. 15 Kčs
12. Karel Sabina, O LITERATUŘE
    Brož. 16,20 Kčs, váz. 21,20 Kčs
13. Vítězslav Hálek, O UMĚNÍ
    Brož. 16 Kčs, váz. 19,50 Kčs
14. ČEŠTÍ RADIKÁLNÍ DEMOKRATÉ O LITERATUŘE
    Brož. 13,50 Kčs, váz. 18 Kčs
15. N. G. Černyševskij, O LITERATUŘE
    Brož. 40 Kčs, váz. 45 Kčs
16. Karel Havlíček Borovský, O LITERATUŘE
    Brož. 10 Kčs, váz. 14,50 Kčs
17. F. X. Šalda, O UMĚNÍ
    Brož. 45 Kčs, váz. 50 Kčs
18. Alexej N. Tolstoj, O LITERATUŘE
    Brož. 11,50 Kčs, váz. 16 Kčs
19. Otakar Hostinský, O UMĚNÍ
    Brož. 39,40 Kčs, váz. 43,80 Kčs
20. Paul Lafargue, LITERÁRNÍ STUDIE
    Brož. 12,80 Kčs, váz. 17,20 Kčs
21. M. J. Saltykov-Ščedrin, O LITERATUŘE
    Brož. 18,80 Kčs, váz. 23,20 Kčs

ČESKOSLOVENSKÝ SPISOVATEL

FXŠ

Soubor díla F. X. Šaldy

vychází v tomto pořadí:

Svazek 1. BOJE O ZÍTŘEK
Brož. 12,55 Kčs, váz. 16,35 Kčs

Svazek 2. DUŠE A DÍLO
Brož. 9,88 Kčs, váz. 13,30 Kčs

Svazek 3. ŽIVOT IRONICKÝ A JINÉ POVÍDKY
Brož. 12,70 Kčs, váz. 17,10 Kčs

Svazek 5. DRAMATA
Brož. 29 Kčs, váz. 32,50 Kčs

Svazek 9. STUDIE O UMĚNÍ A BÁSNÍCÍCH
Brož. 8,55 Kčs, váz. 12,35 Kčs

Svazek 10. KRITICKÉ PROJEVY — 1 (1892—1893)
Brož. 23,60 Kčs, váz. 31,35 Kčs

Svazek 11. KRITICKÉ PROJEVY — 2 (1894—1895)
Brož. 20,90 Kčs, váz. 25,65 Kčs

Svazek 12. KRITICKÉ PROJEVY — 3 (1896—1897)
Brož. 20,70 Kčs, váz. 25,65 Kčs

Svazek 13. KRITICKÉ PROJEVY — 4 (1898—1900)
Brož. 20,50 Kčs, váz. 25,25 Kčs

Svazek 14. KRITICKÉ PROJEVY — 5 (1901—1904)
Brož. 17,85 Kčs, váz. 22,40 Kčs

Svazek 15. KRITICKÉ PROJEVY — 6 (1905—1907)
Brož. 19 Kčs, váz. 23,55 Kčs

Svazek 16. KRITICKÉ PROJEVY — 7 (1908—1909)
Brož. 21,70 Kčs, váz. 27,80 Kčs

Svazek 17. KRITICKÉ PROJEVY — 8 (1910—1911)
Brož. 25,50 Kčs, váz. 30 Kčs

Svazek 18. KRITICKÉ PROJEVY — 9 (1912—1915)
Brož. 22,20 Kčs, váz. 26,70 Kčs

Svazek 19. KRITICKÉ PROJEVY — 10 (1917—1918)
Brož. 28,50 Kčs, váz. 32 Kčs

13—7